V. JELISSEJEV, A. KATAJEV, I. PELEVINA, I. ŽILOV

NÕUKOGUDE KOOPERATIIVKAUBANDUSE ÖKONOOMIKA JA PLANEERIMINE

II

A-30687

EESTI TARBIJATE KOOPERATIIVIDE VABARIIKLIK LIIT

V. JELISSEJEV, A. KATAJEV,
I. PELEVINA, I. ŽILOV

NÕUKOGUDE KOOPERATIIVKAUBANDUSE ÖKONOOMIKA JA PLANEERIMINE

II

KIRJASTUS „VALGUS" · TALLINN 1970

338 K
N 93

Originaali tiitel:

В.Ф. Елисеев, И.И. Хилов, А.Ф. Катаев

И.О. Пелевина

Экономика и планирование

советской кооперативной торговли

Издание 2-е, переработанное

и дополненное

Издательство "Экономика"

Москва - 1967

Lubatud Tarbijate Kooperatiivide Keskliidu Õppeasutuste Valitsuse poolt õpikuna kooperatiivtehnikumidele

Tõlkinud I.Prriks, U.Talvik ja A.Vulf

Владимир Федорович Елисеев,
Иван Иванович Хилов,
Афанасий Филиппович Катаев,
Ирина Осиповна Пелевина

Экономика и планирование советской кооперативной торговли, II.

На эстонском языке.

Перевели с русского И.Прикс, У.Тальвик и А.Вульф.

Издательство "Валгус"

Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja L.Riikoja

Kunstiline toimetaja M.Niin

Trükkida antud 19.XI 69. Paber 60x84/16.

Trükipoognaid 14,5. Tingtrükipoognaid 13,49.

Arvestuspoognaid 12,36. Trükiarv 1 000.

Tellimise nr.140 ETKVL KRV Reklaamikombinaadi rotaprint.

Hind -. 62 kop.

RHIIVKOGU

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

1 - 8 - 6

VIII PEATÜKK

TÖÖ, KAADER JA TÖÖTASU

1. Töö olemus nõukogude kaubanduses

Sotsialismi ajal tehakse tööd nii kaupade tootmiseks kui ka kaupade tarbijateni toimetamiseks. Kaubakäive on sotsialistlikus taastootmises tähtis element. Seetõttu on käibesfääris rakendatud töö kogu ühiskondliku töö vältimatu osa.

Kaupade toimetamine tootmisest tarbijateni hõlmab operatsioone, mis on seotud kaupade ostu-müügiga ning tootmisprotsessi jätkamisega käibesfääris.

Ostu-müügi protsessis kulutatav nõukogude kaubandustöötajate töö hõlmab kaupade ostmist hankijailt, nende müüki ostjatele, kassamajandust, arvestust ja planeerimist, kaupade reklaamimist ning teisi operatsioone. Kõik nimetatud tööprotsessid on seotud ainult väärtusvormi muutumisega ja neid hüvitatakse lisaväärtuse arvel.

Teistsugune olemus on nõukogude kaubanduse töötajate töökulutustel, nagu: kaupade transportimine, hoidmine, järeltöötlemine, fassimine, pakkimine, kvaliteedi kontrollimine, sortimendi komplekteerimine jms. Need kaubandustöötajate töökulutused on seotud tootmisprotsessi jätkamisega käibesfääris. Nad suurendavad toodetud kaupade väärtust.

Tingitult majanduse plaanipärasest organiseerimisest, konkurentsi ja kriiside puudumisest sotsialismi ajal on nõukogude kaubanduses, võrreldes kapitalismiga, tööjõukulutused ostu-müügi protsessis tunduvalt väiksemad. Kuid nõukogude kaubandustöötajate üldises töökulutuses suureneb juba viisaastaku (1966-1970) jooksul mõningal määral ostu-müügiga seotud töö osatähtsus. See on täiesti loomulik tingimustes, kus tööstusettevõtted märgatavalt suurendavad fassitud ja kaubanduses järeltöötlemist mittenõudvate kaupade hankimist.

Töömahukuselt erineb nõukogude kaubandus tunduvalt kapitalistlikust kaubandusest. Erinevates kapitalistlikes maa-

des moodustab palgaliste kaubandustöötajate arv 5-7% ja isegi rohkem elanikkonna üldarvust. Imperialismi epohhi iseloomustab mittetootliku töö, selle hulgas ka kaubandusega seotud töö osatähtsuse pidev suurenemine. Näiteks viimase kolmekümne aasta jooksul on USA-s palgaliste kaubandustöötajate arv kahekordistunud.

Nõukogude Liidus tegeleb kaubanduses üle nelja miljoni töötaja, mis moodustab vähem kui 2% riigi elanikkonna üldarvust. Uuel viisaastakul (1966-1970) ja järgnevail aastail toimub nõukogude kaubanduse edasine tunduv arenemine. Suureneb kaubandustöötajate arv. Kuid nõukogude kaubanduse kulutused tööle, mida suunatakse plaanipäraselt, ei tõuse kunagi nii kõrgele tasemele, nagu see on iseloomulik kapitalistlikule kaubandusele.

Nõukogude kaubandustöötajate töö on ekspluateerimisest vabade, endale, oma ühiskonnale töötavate inimeste töö. Õigus tööle, haridusele, puhkusele ja sotsiaalkindlustusele on riiklikult tagatud. Selliseid tagatisi ei ole kapitalistliku kaubanduse tingimustes.

Nõukogude kaubandustöötajad on huvitatud riigi majanduse tõusust, kaubakäibeplaanide täitmisest, töötajate teenindamise kultuuri tõusust. Kõik see väljendub eredalt sotsialistliku võistluse ja kommunistliku töö liikumise laialdases arenemises.

2. Tööviljakus nõukogude kaubanduses

Edukas kommunistlik ehitustöö ei ole võimalik ilma tööviljakuse kasvuta kõigis rahvamajandusharudes. Tööviljakus kuulub nende otsustavate tegurite hulka, mis suurendavad tootmise efektiivsust.

Tööstuslikus tootmises on tööviljakuse näitajaks ühe töötaja poolt ajaühikus valmistatud toodang.

Kaubanduses mõistetakse tööviljakuse all ühe töötaja poolt ajaühikus (päevas, kuus, kvartalis, aastas) müüdud kaupade summat. Seda nimetatakse ka väljatöötluseks ehk koormuseks.

Kaubandustöötajate tööviljakuse tõstmine aitab kaasa kaubakäibe kasvule, kaupade ringluskiiruse suurendamisele, käibekulude alandamisele.

Nõukogude kaubandustöötajate tööviljakus suureneb kõrvalekaldumatult, kusjuures samaaegselt paraneb tarbijate teenindamine. Aastail 1961-1965 suurenes tarbijate kooperatsiooni kaubandustöötajate tööviljakus 15%.

Tarbijate kooperatsiooni kaubandusettevõtteis ja organisatsioonides kasutatakse kahte tööviljakuse näitajat: väljatöötlus ühe letitöötaja kohta ja väljatöötlus ühe kaubandustöötaja kohta. Ühe letitöötaja väljatöötluse arvutamiseks jagatakse kindlaksmääratud perioodi jaekäibe summa vahetult kaupade müügiga tegelevate töötajate (müüjate, müümisest vabastamata kauplusejuhatajate jt.) keskmise nimestikulise arvuga.

Väljatöötlus ühe kaubandustöötaja kohta saadakse, kui jaekäibe summa jagatakse antud ettevõtte või organisatsiooni kõigi töötajate keskmise nimestikulise arvuga. Selliselt võetakse tarbijate kooperatiivis arvesse kõik jaevõrgu töötajad ja ka kooperatiivi kontoritöötajad (välja arvatud need, kes tegelevad ainult varumisega); rajooni tarbijate kooperatiivide liidus - kõik jae- ja hulgikaubanduse töötajad ja tarbijate kooperatiivide kontoritöötajad (ilma rajooni tarbijate kooperatiivide liidu administratiivaparaadita).

Hulgikaubanduses on tööviljakuse näitajaks hulgikäive keskmiselt ühe töötaja kohta ajaühikus.

Kaubandustöötajate tööviljakust mõjustavad järgmised tegurid.

1. Elanikkonna tarbimisnõudluse tundmaõppimine ja kaubandusettevõtete pidev varustamine sellele vastavate kaupadega. Tarbijate nõudlusele vastavate kaupade õigeaegsel kohaleveol on suur tähtsus kaubandusettevõtetes vajaliku kaubasortimendi moodustamiseks, mis tagab ostjatele kaupade valiku, suurendab kaubakäibe üldmahtu ja tõstab tööviljakust.

2. Kaubandusorganisatsioonide ja -ettevõtete tegevuspiirkonna ökonoomika. Elanikkonna kaubanõudluse intensiivsus sõltub oluliselt kaubandusorganisatsioonide ja -ettevõtete

tegevuspiirkonna ökonoomikast, elanikkonna koosseisust ja tema tulude tasemest. Seetõttu on tööviljakuse suhtes suur tähtsus kaubandusvõrgu õigel paigutamisel ja sellel, et igal üksikul juhul põhjendatult määratakse kaubandusettevõtte tüüp ja maht vastavalt elanikkonna ostunõudluse suurusele.

Et maaelanikkonna reaaltulud ja maksevõimeline kaupade nõudlus kasvavad kiiremini kui linnaelanikkonnal, loob see soodsad tingimused tarbijate kooperatsiooni kaubandusorganisatsioonides ja -ettevõtetes jaekäibe ja tööviljakuse suurendamiseks.

3. Kaubandusorganisatsioonide ja -ettevõtete kaubakäibe struktuur. Tugevalt mõjustab tööviljakust kaubakäibe struktuur. Igal kaubal on oma töömahukus. Üksikute kaupade töömahukuse astmest ja jaehindade tasemest sõltub letitöötajate tööviljakus (ühe ja sama hinna puhul). Suurema töömahukusega kaupade (eriti kaalukaupade) puhul on tööviljakus rahalises väljenduses madalam kui väiksema töömahukusega kaupade puhul.

4. Kaubanduse materiaal-tehniline baas. Ratsionaalsema planeerimisega, mitmesuguste mehhanismide ja automaatidega, kaasaegse inventari ja seadmetega varustatud kaubandusettevõtetes tõuseb tunduvalt töötajate tööviljakus. Selleks aitab kaasa kaubandusettevõtete spetsialiseerimine, mis tagab kaubanduskultuuri kõrgema taseme.

5. Töö organiseerimine kaubandusettevõtetes. Inimeste töö õigel organiseerimisel, nende ratsionaalsemal kasutamisel tööprotsessis, arvestades nende eriala, haridust, töökogemusi ja kvalifikatsiooni, on oluline tähtsus tööviljakuse tõusu kindlustamiseks. Kaasaegsetes tingimustes laieneb tootmises töö teadusliku organiseerimise (TTO) printsiipide rakendamine. See liikumine, mis on suunatud tööviljakuse suurendamisele, peab leidma aset ka kaubanduses.

Kaupade müügi ja kaubandusettevõtete töörežiimi uute meetodite rakendamine, tsentraliseeritud ja ringveokorras kauba kohaletoimetamise organiseerimine, kutsealade ühitamine ja töö organiseerimise muude probleemide lahendamine võimaldab suurendada kaubandustöötajate tööviljakust, kusjuures paraneb tarbijate teenindamine.

Rööbiti töö organiseerimisega mõjustab kaubandustöötajate tööviljakust ka töötasusüsteem. Kaubakäibeplaanide täitmisega seostatud materiaalne huvitatus aitab kaasa tööviljakuse tõusule.

6. Kaubandustöötajate poliitiline ja kultuuriline arengutase ja nende tööalane kvalifikatsioon. Mida kõrgem on kaubandustöötajate poliitiline ja kultuuriline arengutase ja nende tööalane kvalifikatsioon, seda kõrgem on ka nende tööviljakus. Seega on tarvis süstemaatiliselt kasvatada kaubanduskaadrit ja tõsta tema kvalifikatsiooni.

7. Sotsialistliku võistluse arendamine parimate töötulemuste saavutamiseks. Võitluses kommunistliku ülesehitustöö ülesannete täitmise eest on tähtsaks tingimuseks sotsialistlik võistlus ja kommunistliku töö liikumine. Nagu muudes rahvamajandusharudes nii ka kaubanduses aitavad sotsialistlik võistlus ja kommunistliku töö liikumine tõsta tööviljakust ja nõukogude kaubanduse taset.

3. Tarbijate kooperatsiooni kaader

Nõukogude riigikorra kõigil arenguastmeil on Kommunistlik Partei osutanud väga tõsist tähelepanu kaubanduskaadrile. Viimaseil aastail on vastu võetud uusi tähtsaid otsuseid, mis käsitlevad kaubanduse kindlustamist kvalifitseeritud kaadriga, noorte töötajate osatähtsuse suurendamist kaubanduses.

Tarbijate kooperatsiooni organisatsioonides ja ettevõtetes töötab (1. jaanuar 1966. aasta andmeil) üle 2,2 miljoni töötaja. Seitseaastaku (1958-1965) jooksul suurenes tarbijate kooperatsiooni töötajate arv 615 000 inimese võrra ehk 38%. Seejuures kasvas kaubandustöötajate arv 43%, toitlustustöötajate arv 62% ja varumistöötajate arv 28%.

Samal ajal on tarbijate kooperatsioonis seitseaastaku jooksul täiustatud struktuuri, koondatud administratiiv-valitsemise aparaati, tugevdatud juhtivat kaadrit.

Iga aastaga suureneb tarbijate kooperatsiooni tööta-

jate tööaktiivsus. Üle poole miljoni inimese võtab osa kommunistliku töö liikumisest.

Kaadri valikul ja paigutamisel juhinduvad kooperatiivorganisatsioonid mitmest printsiibist. Tähtsaimad neist on järgmised: töötaja peab täpselt teadma oma ülesandeid, peab olema võimeline temale usaldatud töölõigus edukalt rakendama partei ja valitsuse poliitikat, tal peab olema oma ametikohale vastav tööalane kvalifikatsioon ja haridus.

Kaasaegsel etapil on eriline tähtsus tarbijate kooperatsiooni töötajate erialaste teadmiste ja kutsealase meisterlikkuse tõstmisel. Pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1965) on pööratud erilist tähelepanu kaadri majanduslikule ettevalmistusele. Tarbijate kooperatsiooni süsteemis praktiseeritakse laialdaselt majandusseminare, -konverentse, -koole, mis avardavad töötajate teadmisi konkreetse ökonoomika valdkonnas.

Tarbijate kooperatsiooni kaadri ettevalmistamine ja kvalifikatsiooni tõstmine toimub õppeasutustes, kursustel ja kaugõppe teel. Tarbijate kooperatsioonis on 5 kõrgemat õppeasutust ja 116 kooperatiivtehnikumi (kaasa arvatud kaugõppetehnikumid). Massiliste kutsealade töötajaid (müüjaid, kokki, varujaid jt.) valmistatakse ette kutsekoolides, kool-ettevõtteis (kaupluskoolides, sööklakoolides jt.). Rakendatakse ka kaadri ettevalmistamist praktilise väljaõppe teel, kaadri kvalifikatsiooni tõstmist kursuste ja tehnilise miinimumi abil.

Uuel viisaastakul (1966-1970) on ette nähtud tunduvalt rohkem spetsialiste ette valmistada. Viie aasta jooksul valmistavad kooperatiivsed õppeasutused ette 30 000 kõrgema haridusega ja 224 000 kesk-eriharidusega spetsialisti. Peale selle valmistatakse ette 734 000 massiliste kutsealade töötajat.

Tarbijate kooperatsiooni VII kongress pani ette parandada kaadri valikut, paigutamist ja kasvatamist, julgemalt edutada spetsialiste juhtivatele ametikohtadele, paremini juhendada noorte tööd, kannatlikult ja tähelepanelikult kasvatada nóori. Kongress soovitas kooperatiivorganisatsioo-

nidel hoolitseda töötajate olustikuliste ja töötingimuste parandamise eest, pühendada tähelepanu kultuurihariduslike abinõude laiendamisele.

4. Tarbijate kooperatsiooni töötajate töötasu vormid

Sotsialismi tingimustes on töötasu rahalises vormis väljendatud osa ühiskondlikust produktist, mis hüvitab vajaliku töö kulu ja mida makstakse vastavalt töö järgi jaotamise printsiibile.

Töötasu õige organiseerimine, mille juures arvestatakse töötaja kvalifikatsiooni, tööviljakust, tema töötingimusi ja isikliku huvitatuse tagamist, on majandusliku tegevuse arendamise ja täiustamise tähtis tegur.

Partei ja valitsus hoolitsevad järjekindlalt töötajate töötasu tõstmise eest. Nii suurenes tarbijate kooperatsiooni kõigi töötajate töötasu seitseaastaku (1959-1965) jooksul. 1964.-1965. aastal viidi üle uutele töötasutingimustele elanikkonda teenindavate tegevusalade töötajad, nende hulgas ka kaubanduse, varumise ja toitlustamise alal töötajad. Töötasu taseme järgi võrdsustatakse teenindussfääri töötajad kergeja toiduainete tööstuse tööliste ja teenistujatega.

NLKP XXIII kongressi direktiivid viisaastaku plaani kohta aastaiks 1966-1970 näevad ette tööliste ja teenistujate keskmise töötasu suurendamist vähemalt 20%. Töötasu suureneb peamiselt materiaalse ergutamise fondide ja töötasus preemiate osatähtsuse tõstmise arvel. Sellega ühendatakse iga töötaja huvi ettevõtte kollektiivi, organisatsiooni ja kogu ühiskonna huvidega. Alates 1. jaanuarist 1968 kehtestati tööliste ja teenistujate minimaalseks tariifi- ja palgamääraks 60 rubla kuus ja üksikute töötajate kategooriate tariifi- ja palgamäärasid suurendati kuni 70 rublani kuus.

Nagu kogu rahvamajanduses, rakendatakse ka tarbijate kooperatsioonis kahte töötasu põhivormi - tüki- ja ajatöötasu. Enamikul juhtudel rakendatakse mõlema töötasuvormi puhul ka premeerimist.

Tükitöötasu makstakse hinnete järgi tööühiku eest, kusjuures see võib olla individuaalne või brigaadiline (kui töötulemuste arvestust peetakse kogu brigaadi kohta, siis jaotatakse arvestatud töötasu brigaadi liikmete vahel). Tükitöötasu eelduseks on töönormide kinnitamine.

Ajatöötasu puhul kinnitatakse kuupalgad sõltuvalt ametikohast, erialast, kvalifikatsioonist, mõnel juhul sõltuvalt majandusliku tegevuse mahust või haridusest.

Viimaseil aastail on paljudes rahvamajandusharudes ajatöötasu osatähtsus oluliselt suurenenud, mida on võimaldanud tootmisprotsesside mehhaniseerimine ja automatiseerimine. Ajatöötasu vastab rohkem toodangu kvaliteedi tõstmise nõuetele kui tükitöötasu, mille puhul peamine tähelepanu on suunatud koguselistele näitajatele.

Ka tarbijate kooperatsioonis on ajatöötasu osatähtsus kasvanud. Kuid kaubanduse ja tarbijate kooperatsiooni mitmete teiste tegevusalade spetsiifika nõuab paljudel juhtudel tükitöötasu rakendamist.

Tükitöötasu rakendatakse jaeettevõtete töötajate (välja arvatud raamatukaupluste ja mõningate teiste kaupluste töötajad), põllumajandussaaduste varujate, leivatehaste ja teiste tööstusettevõtete tootmistööliste, autojuhtide ja suurte automajandite remonditööliste, ehitustööliste ja rea teiste töötajate suhtes.

Ajatöötasule on viidud raamatukaupluste ja mõningate teiste kaupluste, toitlustusettevõtete töötajad, tarbijate kooperatiivide liitude, tarbijate kooperatiivide, varumiskontorite, hulgi- ja varumisbaaside administratiivaparaat, tööstusettevõtete, automajandite, ehitusettevõtete ja teiste ettevõtete juhtivad töötajad, spetsialistid ja teenistujad.

Nii tüki- kui ka ajatööle viidud tarbijate kooperatsiooni töötajate enamiku suhtes rakendatakse ergutuspreemiaid.

5. Töötasu maksmine jaevõrgu töötajatele

Tarbijate kooperatsioonis on kehtestatud erinev töötasu maksmise kord põhilise jaevõrgu (kauplused plaanilise

keskmise kuukäibega üle 3000 rubla ning telgid, kioskid plaanilise keskmise kuukäibega üle 10 000 rubla) töötajatele ning raamatukaupluste ja väikejaevõrgu (kauplused plaanilise keskmise kuukäibega kuni 3000 rubla ning telgid, kioskid plaanilise keskmise kuukäibega kuni 10 000 rubla) töötajatele.

Põhilise jaevõrgu töötajatele makstakse töötasu tükitööhinnete alusel, mis on kehtestatud rublades ja kopikates tegeliku kuukäibe iga saja rubla eest, diferentseeritult ettevõtete liikide ja kaubarühmade järgi. Töötasu maksmise põhimäärusega on kehtestatud maksimaalsed töötasuhinded. Konkreetsed töötasuhinded (maksimaalsete piires) kinnitab oblasti, krai, vabariiklike tarbijate kooperatiivide liitude juhatus kooskõlastatult ametiühingu vastava komiteega vähemalt üheks aastaks.

Ettepanekud kaupluste töötasuhinnete kohta esitab rajooni tarbijate kooperatiivide liit. Oblastiliidule esitatud materjalid vaadatakse läbi koos rajooniliitude ökonomistidega.

Kinnitatud hinded peavad tekitama töötajais materiaalse huvi kaubakäibe suurendamise, plaanide täitmise, tööviljakuse suurendamise vastu. Rakendatavad hinded peavad ühe töötaja normaalse koormuse puhul tagama sellise tasemega keskmise kuutöötasu, mille puhul ei esine põhjendamatult kõrgendatud või madaldatud väljamakseid (aasta keskmine kuutöötasu ilma preemiata ei tohi plaani täitmise puhul olla madalam vastava kvalifikatsiooniga müüja palgamäärast). Seejuures tuleb arvesse võtta kaupluse töö majanduslikke tingimusi: paiknevus, ostjate koosseis, nende nõudlus, kaugus teistest kaubandusettevõtteist jne. Samuti on vajalik arvestada plaanilist palgafondi. Hinnete kinnitamisel tuleb vältida nende arvukust. Oblastiliidu süsteemi üheliigilistel kauplustel, millel on ühesugune kaubasortiment, ei või olla kinnitatud üle kolme erineva hinde.

Kauplusé töötajatele arvutatakse töötasu hinnete järgi tegeliku käibe eest ning jaotatakse siis töötajate vahel proportsionaalselt palgamääradega töötatud aja eest. Kehtivad kuupalgamäärad on järgmised: vanemmüüjal 70 rubla,

müüjal 64 rubla, nooremmüüjal 62 rubla, iseteenindamisega kaupluse kontrolör-kassapidajal ja kontrolöril 66 rubla, kassapidajal 62 rubla.

Üksikuil juhtudel võib oblastiliidu juhatus rakendada kaupluse töötajatele ajatöötasu, kinnitades neile palgamäärad. Tavaliselt kasutatakse taolist töötasu maksmise korda suuremates linnades põllumajandussaadusi turul kujunevate hindadega realiseerivate kaupluste töötajate suhtes.

Müüja, kes täidab kaupluse juhataja kohustusi, saab lisatasu 10% oma kuupalgamäärast.

Letitöötaja palgamiinimum on tükitöö puhul 60 rubla (juhataja puhul võetakse arvesse ka tasu juhtimise eest), ajatöö puhul - kuupalgamäär.

Kaupluste (välja arvatud leivakauplused) töötajaile on kehtestatud kaks preemialiiki: kaubakäibe kuuplaani täitmise eest 10% kuupalgamäärast; kaubakäibe kuuplaani ületamise iga protsendi eest - kaupluse juhatajale 5%, müüjatele 3% kuupalgamäärast. Kauplustes, mis peale teiste kaupade müüvad ka teraviljasaadusi ja viina, arvutatakse preemia suuruse määramiseks plaani täitmine ja ületamine ümber: juhataja premeerimisel arvatakse plaanilisest ja tegelikust käibest maha teraviljasaaduste ja viina käive, müüjate premeerimisel - ainult teraviljasaaduste käive.

Mõlemad preemiad makstakse välja tingimusel, et ostjaid on teenindatud eeskujulikult. Preemia käibeplaani ületamise eest makstakse letitöötajaile, kes täidavad juhataja kohustusi, tingimusel, et kooperatiivorganisatsioon, kellele kauplus allub, töötab kasumiga. Preemia ülemmäär on 40% kuupalgamäärast.

Spetsialiseeritud leivakaupluste töötajatele on nähtud ette preemia kuuplaani täitmise eest (10% kuupalgamäärast) ja elanikkonna eeskujuliku teenindamise eest tingimusel, et on kinni peetud teraviljasaaduste kaubastamise eeskirjadest (15% kuupalgamäärast, sõltumata kaubakäibeplaani täitmisest).

Vaatleme näidet maa universaalkaupluse letitöötajatele töötasu arvutamise kohta.

Näide. Juunikuu kaubakäibeplaan on 7500 rubla, tegelik täitmine 7980 rubla ehk 106,4%. Kaupluses töötas kogu kuu kestel müüja, kes täidab juhataja kohustusi (kuupalgamäär 64 rubla), kaupluse nooremmüüja (kuupalgamäär 62 rubla) oli aga juunikuu 25-st tööpäevast tööl 20 päeva. Hinne käibe sajalt rublalt on 1 rbl. 50 kop. Kõik preemia maksmiseks vajalikud tingimused on täidetud.

1. Töötasu hinde alusel juunikuu eest:
$$\frac{1 \text{ rbl. } 50 \text{ kop. } \times 7980 \text{ rbl.}}{100 \text{ rbl.}} = 119 \text{ rbl. } 70 \text{ kop.}$$

2. Nooremmüüja palgamäär tööl oldud päevade eest:
$$\frac{62 \text{ rbl. } \times 20 \text{ päeva}}{25 \text{ päeva}} = 49 \text{ rbl. } 60 \text{ kop.}$$

3. Töötajate kuupalgamäärade summa:
64 rbl. + 49 rbl. 60 kop. = 113 rbl. 60 kop.

4. Töötasu palgamäära 1 rubla kohta:
119 rbl. 70 kop.: 113 rbl. 60 kop.= 1 rbl. 5,37 kop.

5. Müüja töötasu:
1 rbl. 5,37 kop. x 64 rbl. = 67 rbl. 44 kop.

6. Nooremmüüja töötasu:
1 rbl. 5,37 kop. x 49 rbl. 60 kop.= 52 rbl. 26 kop.

7. Lisatasu müüjale juhataja ülesannete täitmise eest:
$$\frac{64 \times 10}{100} = 6 \text{ rbl. } 40 \text{ kop.}$$

8. Preemia müüjale, kes täidab juhataja ülesandeid:
   a) plaani täitmise eest 10%;
   b) plaani 6,4%-lise ületamise iga protsendi eest 5% - 32%;
   c) kokku 42%. Järelikult tuleb välja maksta maksimaalne preemia - 40% palgamäärast;
   $$\frac{64 \times 40}{100} = 25 \text{ rbl. } 60 \text{ kop.}$$

9. Preemia nooremmüüjale:
   a) plaani täitmise eest 10%;
   b) plaani 6,4%-lise ületamise iga protsendi eest 3% - 19,2%;

c) kokku 29,2%;

$$\frac{49 \text{ rbl. } 60 \text{ kop.} \times 29{,}2}{100} = 14 \text{ rbl. } 48 \text{ kop.}$$

10. Müüja töötasu koos preemiaga:
67 rbl. 44 kop. + 6 rbl. 40 kop. + 25 rbl. 60 kop. =
= 99 rbl. 44 kop.

11. Nooremmüüja töötasu koos preemiaga:
52 rbl. 26 kop. + 14 rbl. 48 kop. = 66 rbl. 74 kop.

Müümisest vabastatud kauplusedirektoritele (-juhatajatele), isemajandavate kaupluste vanemraamatupidajatele ning teistele juhtivatele töötajatele, spetsialistidele ja teenistujatele on kehtestatud kuu ametipalgad (direktori ja vanemraamatupidaja kuupalgamäärad sõltuvad kaupluse rühmitusest olenevalt keskmisest kuukäibest aastaplaani järgi). Nendele töötajatele on kehtestatud järgmised preemiad: kuuplaani täitmise eest 10% kuu ametipalgast; kuuplaani ületamise iga protsendi eest - kauplustes kuni 200 000 rublase keskmise kuukäibega aastaplaani järgi 5% ja üle 200 000 rublase keskmise kuukäibega kauplustes 7% kuu ametipalgast. Premeerimiseks käibeplaani täitmise taseme määramisel arvatakse maha plaanilisest ja tegelikust kaubakäibest teraviljasaaduste ja viina käive (kui kauplus müüb neid kaupu).

Preemia tingimuseks on eeskujulik teenindamine. Peale selle - preemiad käibeplaani ületamise eest makstakse kaupluste direktoritele, vanemraamatupidajatele ja nende asetäitjatele tingimusel, kui kauplus töötab kasumiga ja kui puudujääkidest tekkinud võlgnevused on sisse nõutud; vanemraamatupidajatele ja nende asetäitjatele on täiendavaks lisatingimuseks veel kvaliteetse aruandluse tähtaegne esitamine.

Suurtes kauplustes, kus on osakonnad, makstakse müüjatele töötasu ja preemiaid sõltuvalt osakonna töötulemustest. Preemiaid makstakse ka sel juhul, kui osakond täitis või ületas plaani, ettevõte tervikuna aga kaubakäibe plaani ei täitnud. Müüja, kellele on pandud osakonnajuhataja kohustused, saab töötasu osakonna töötajatele kuu eest arvestatud üldise summa arvel (töötasu jaotatakse proportsionaalselt kuupalgamääradega). Erinevalt müüjatest makstakse osakonnajuhatajale

(või osakonnajuhataja kohuseid täitvale müüjale) preemiat plaani ületamise iga protsendi eest mitte 3% vaid 5% kuupalgamäärast. Kaupluse kassapidajale on kehtestatud kuupalgamäär (62 rubla), preemiaid saab ta aga samuti kui müüjad.

Pühade-eelse ületunnitöö eest makstakse kaupluste töötajatele lisatasu: mõlema kahe esimese ületunni eest 0,5 ja iga järgmise ületunni eest täie tunnipalgamäära suuruses. Tunnipalgamäär leitakse, kui kuupalgamäär jagatakse kaupluse antud kuu kalendriliste töötundide arvuga, arvestamata ületunde. Juhataja kui normeerimata tööpäevaga töötaja lisatasu ei saa. Pühade ajal töötatud aja eest saavad kõik töötajad, kaasa arvatud juhataja, töötasu kahekordsete hinnete järgi. Kaupluses, kus on kassaaparaat, määratakse pühadeaegne käive aparaadi näitude järgi. Kui kaupluses ei ole kassaaparaati, võetakse pühadeaegseks päevakäibeks kuu keskmine päevakäive.

Ületunnitöö eest kaupade inventeerimisel ei ole ette nähtud lisatasu kaupluses, kus makstakse töötasu tükitööhinnete alusel, sest põhimääruse kohaselt on tasu selle töö eest arvatud töötasuhindesse. Kauplustes, kus töötajatele makstakse ajatöötasu, makstakse lisatasu ainult nendele müüjatele, kes ei täida juhataja kohuseid. Mõlema kahe esimese ületunni eest makstakse lisatasu poolteisekordse, iga järgmise ületunni eest kahekordse tunnipalgamäära suuruses.

Raamatukaupluste töötajatele makstakse töötasu kindlate kuupalgamäärade järgi (10% rohkem müüjate kuupalgamääradest). Juhatajale, kes võtab osa müügitööst, makstakse lisatasu juhtimise eest 10% palgamäärast. Töötajatele on kehtestatud kuu- ja kvartalipreemiad. Raamatu- ning raamatu- ja kantseleitarvete kauplustes, kus raamatute tegelik kuukäive on üle 50% kogu kaubakäibest, makstakse juhatajatele preemiat plaani 100%-lise täitmise eest 15% ja plaani ületamise iga protsendi eest 2% kuupalgamäärast, müüjatele vastavalt 10% ja 1,5% kuupalgamäärast.

Raamatu- ning raamatu- ja kantseleitarvete kauplustes, kus raamatute tegelik kuukäive on 50% või vähem kogu kaubakäibest, makstakse juhatajatele preemiat plaani täitmise eest 10% ja plaani ületamise iga protsendi eest 1,5% kuu-

palgamäärast, müüjatele vastavalt 7,5% ja 1% kuupalgamäärast. Raamatukaupluste töötajate kuupreemiate ülemmääraks on 50% palgamäärast.

Kvartali töötulemuste alusel võivad raamatukaupluste töötajad saada täiendavalt veel kaks preemiat: raamatukaupade igakuulise käibeplaani täitmise eest kvartali jooksul 10% ja kaupluse kaubavarude normatiivi mitteületamise eest kvartali lõpuks 7,5% kuupalgamäärast. Mõlemal juhul arvutatakse preemia kvartali kuupalgamäärade summast suhteliselt tegelikult töötatud ajaga. Need preemiad makstakse välja tingimusel, et kogu kaupluse kaubakäibeplaan on täidetud, isemajandavates kauplustes on lisatingimuseks ka kasumiplaani täitmine.

Väikejaevõrgu töötajatele makstakse töötasu kinnitatud (mitte üle maksimaalsete) hinnete järgi käibe sajalt rublalt. Konkreetsetesse hinnetesse võib arvata ka kaupade müügiga seotud kulud (kaupade kohaletoimetamine, sanitaarrõivastuse maksumus jm.)[x]. Väikejaevõrgu töötajatele ei maksta preemiat ega tasu juhatamise eest. Kui selles ettevõttes töötab kaks töötajat, makstakse juhatajale 55%, müüjale aga 45% arvutatud töötasust. Kolme töötaja puhul makstakse juhatajale 40% ja kummalegi müüjale 30% arvutatud töötasust. Üksikuil juhtudel võib väikejaevõrgu töötajaid viia ajatöötasule palgamääraga 60 rubla kuus.

Kauplusautode müüjatele, kellele on pandud auto juhtimine, makstakse töötasu teeloleku aja eest autojuhi palgamäära alusel ning kauba müügi eest väikejaevõrgu ettevõtete töötajate töötasuhinnete järgi.

6. Töötasu maksmine rajooniliitude hulgibaaside töötajatele

Rajooniliitude ja rajooni tarbijate kooperatiivide hulgibaaside juhtivatele töötajatele ja spetsialistidele (di-

---

[x] ETKVL-i süsteemis kannab kaupade müügiga seotud kulud kaubandusettevõte või -organisatsioon.

rektorile, tema asetäitjale, pearaamatupidajale või pearaamatupidaja õigustega vanemraamatupidajale jt.) on kehtestatud kuu-ametipalgad sõltuvalt baaside rühmitusest hulgikäibe aastaplaanide alusel. Kuu-ametipalgad on kehtestatud ka baaside teenistujatele.

Igale baasile kinnitab kõrgemalseisev organisatsioon (rajooniliit) kooskõlastatult ametiühingukomiteega juhtivate töötajate, spetsialistide ja teenistujate premeerimise konkreetsed näitajad. Tavaliselt makstakse preemiat 7% kuuametipalgast baasi teenindamisel olevate ettevõtete ja organisatsioonide jaekäibe kuuplaani ületamise iga protsendi eest. Töötasu maksmise põhimäärus näeb ette ka teist premeerimissüsteemi - 5% kuu-ametipalgast antud baasi kaubakäibeplaani ületamise iga protsendi eest.

Baaside mõningad teenistujad, nagu arveametnikud, kassapidajad jt., ei saa ülalmärgitud preemiaid, kuid neid võib premeerida neile määratud ülesannete täntaegse ja eeskujuliku täitmise eest kuni 15% suuruses ametipalgast kuu kohta. Seejuures ei või preemiate üldsumma ületada 10% eeltähendatud korras premeeritavate töötajate ametipalkade summast.

Sorteerijad, pakkijad, kaupu ümberpaigutavad töölised ja koristajad saavad töötasu kuupalgamäärade järgi ja neid võib premeerida ülesannete õigeaegse ja eeskujuliku täitmise eest 10-20% suuruses kuupalgamäärast (tingimusel, et käibeplaan on täidetud, välja arvatud kaupu ümberpaigutavad töölised ja koristajad, kelle suhtes see tingimus pole kohustuslik).

Baasi kõigile töötajaile, välja arvatud ajatöölised, makstakse preemiaid vaid siis, kui baas töötab kasumiga.

Mõningate kategooriate töötajatele on ette nähtud täiendavad premeerimistingimused. Näiteks baasi direktorile ja tema asetäitjatele on selleks puudujäägijärgsete sissenõudmata summade ja palgafondi ülekulu puudumine, lepingulistele sortimentidele vastava ning heakvaliteedilise kauba hankimine jms.

Direktor, tema asetäitja ja baasi teised töötajad, kelle süü tõttu tekkis häireid kaubandusvõrgu varustamises

vajalike kaupadega või jäi täitmata antud kuu hulgikäibeplaan, jäetakse preemiast täielikult või osaliselt ilma ka jaekäibeplaani ületamise puhul (kui premeerimise aluseks on jaekäibeplaani täitmine).

7. Töötasu maksmine tarbijate kooperatiivide varumisala töötajatele ja rajooni varumiskontorite töötajatele

Põllumajandussaadusi varuvatele töötajatele makstakse töötasu hinnete järgi, mis on kinnitatud kas rublades ja kopikates saaduse ühiku eest (kartul, munad, mesi jm.) või protsentides kokkuostuhinnast (tallenahad, karakull, vaha, toorvaha jms.). Oblasti, krai ja vabariiklike tarbijate kooperatiivide liitude juhatused, kooskõlastatult ametiühinguorganisatsioonidega, kinnitavad rajooniliitudele ja rajooni tarbijate kooperatiividele töötasu maksmise põhimäärusega ettenähtud maksimaalsete töötasuhinnete piires omapoolsed maksimaalsed töötasuhinded. Rajooniliitude ja rajooni tarbijate kooperatiivide juhatused, kooskõlastatult ametiühinguorganisatsioonidega, kinnitavad varujatele konkreetsed töötasuhinded, võttes arvesse tarbijate kooperatiivide tegevuspiirkondade majandust, hooaega ja muid varumistingimusi. Kinnitatavad töötasuhinded peavad tagama töötajate materiaalse huvitatuse varumise mahu suurendamise vastu ega tohi lasta tekkida liialdusi töö tasustamisel.

Elanikkonnalt põllumajandussaaduste kokkuostmiseks värvatakse ka jaeettevõtete müüjaid. Neile makstakse töötasu samade hinnete järgi kui varujatele. Erinevalt töötasu maksmisest varujatele tasutakse müüjatele iga liiki saaduse ületamise kokkuostu eest 50% kõrgendatud hinnete järgi.

Varujatele on ette nähtud preemiad parktooraine varumise, väljaveo ja laadimise kuuplaanide täitmise ja ületamise eest, seente, metsamarjade ja -viljade kokkuostu ja laadimise kvartaliplaanide täitmise ja ületamise eest, sekundaarse tooraine varumise kuuplaanide täitmise eest.

Rajooni varumiskontorite juhtivatele töötajatele, spetsialistidele ja teenistujatele on kehtestatud kuu-ametipalgad.

Tarbijate kooperatiivi juhatuse esimehe asetäitjale varumise alal kehtestatakse juhatuse esimehe ametipalgast 10-20% madalam ametipalk. Varumiskäibe kvartaliplaani iga ületatud protsendi eest premeeritakse rajooniliitude süsteemi kuuluvate tarbijate kooperatiivide juhatuste esimeeste asetäitjaid varumise alal 2% suuruses, rajooni varumiskontorite juhtivaid töötajaid ja spetsialiste aga 3% suuruses kuu-ametipalkade summast kvartalis.

Rajooni varumiskontorite juhtivatele töötajatele ja spetsialistidele ning tarbijate kooperatiivide juhatuste esimeeste asetäitjatele varumise alal on kehtestatud lisapreemiad: utiiltoorainete varumise eest (kuupreemia), parktoorainete varumise eest (kuupreemia), seente ja metsikult kasvavate puuviljade ning marjade varumise eest (kvartalipreemia), toornahkade sordilisuse plaani täitmise eest (kvartalipreemia) ja varutava villa kvaliteedi parandamise eest (poolaastapreemia). Eeltähendatud preemiad makstakse välja mitte üle 0,2 ametipalga suuruses kuus, kuid need preemiad koos varumiskäibe kvartaliplaani ületamise eest makstavate preemiatega ei tohi ületada kuu arvestuses 0,4 ametipalka.

Preemiaid makstakse tingimusel, et kooperatiivorganisatsioon on töötanud kasumiga.

8. Töötasu maksmine rajooniliitude ja tarbijate kooperatiivide juhtivatele töötajatele, spetsialistidele ja teenistujatele

Rajooniliitude ja tarbijate kooperatiivide juhtivatele töötajatele ja spetsialistidele on kehtestatud organisatsioonide rühmade järgi diferentseeritud kuu-ametipalgad. Rajooniliidud ja tarbijate kooperatiivid liigitatakse rühmadesse sõltuvalt jaekäibe aastaplaanist. Seejuures võrdsustatakse toitlustusettevõtete omatoodangu käive jaekäibega vahekorras 1:3.

Näide.

Tarbijate kooperatiivile on kehtestatud järgmine aastaplaan:

	(tuh. rbl.)
a) kaubandusvõrgu jaekäive	2100
b) toitlustusettevõtete jaekäive	300
selle hulgas omatoodang	100

Seega käibeplaan, mille alusel liigitatakse tarbijate kooperatiiv palgaskaala rühma, on järgmine:

2100 tuh. rbl. + (300 tuh. rbl. - 100 tuh. rbl.) + + (100 tuh. rbl. x 3) = 2600 tuh. rbl.

Tarbijate kooperatiiv kuulub seega palgaskaala III rühma (III rühma kuuluvad tarbijate kooperatiivid jaekäibe aastaplaaniga 2,5-4,0 miljonit rubla), kus juhatuse esimehe ametipalk on 90-100 rbl., pearaamatupidaja õigustega vanemraamatupidaja ametipalk 70-90 rbl., ökonomisti ametipalk 80 rbl. jne.

Teenistujatele (raamatupidajad, arveametnikud jt.) on kehtestatud kindlad, organisatsiooni jaekäibemahust sõltumatud ametipalgad. Seejuures on linnades ja maakohtades kehtestatud erinevad ametipalgad (linnades on ametipalgad veidi kõrgemad).

Vanemkaubatundjate ja kaubatundjate ametipalkade kindlaksmääramiseks kehtivad erieeskirjad. Vanemkaubatundjatele ja kaubatundjatele, kellel on kõrgem haridus või kesk-eriharidus ja vähemalt kolmeaastane tööstaaž kaubatundja ametikonal või eriharduse puudumisel vähemalt seitsmeaastane töötaaž kaubatundja ametikonal, kinnitatakse ametipalgad juhtivate töötajate ja spetsialistide palgaskaala alusel. Teistele vanemkaubatundjatele ja kaubatundjatele kinnitatakse ametipalgad teenistujate palgaskaala alusel.

Rajooniliitude ja tarbijate kooperatiivide juhtivaid töötajaid, spetsialiste ja teenistujaid (juhatuste esimehi ja nende asetäitjaid, raamatupidajaid, ökonomiste, instruktoreid, revidente, statistikuid, kassapidajaid, arveametnikke jt.) premeeritakse kaubakäibe kuuplaani iga ületatud protsendi eest 7% suuruses kuu ametipalgast.

Rajooniliitude ja tarbijate kooperatiivide juhatuste esimehi ja tarbijate kooperatiivide pearaamatupidaja õigustega vanemraamatupidajaid premeeritakse peale selle varumiskäibe kvartaliplaani iga ületatud protsendi eest 2% suuruses kuu-ametipalkade summast kvartalis.

Näide.

Tarbijate kooperatiivi juhatuse esimehe ametipalk on 95 rubla. Juuli-, augusti- ja septembrikuu eest arvestati esimehele preemiat jaekäibeplaani ületamise eest 80 rubla. Tarbijate kooperatiivi III kvartali varumiskäibeplaan täideti 107%. Varumiskäibeplaani ületamise eest on esimehele ette nähtud preemia 2 x 7 = 14% suuruses kolme kuu ametipalga summast, s. o. 285 rublast:

$$\frac{285 \times 14}{100} = 39 \text{ rbl. } 70 \text{ kop.}$$

Kokku preemia kolme kuu eest: 80 rbl. + 39 rbl. 70 kop. = = 119 rbl. 70 kop. Kolme kuu preemia piirmäär (0,4 kolme kuu ametipalk) on 285 x 0,4 = 114 rbl.

Järelikult tuleb juhatuse esimehele maksta preemiat varumiskäibeplaani ületamise eest mitte 39 rbl. 70 kop., vaid 34 rubla (114 rbl. - 80 rbl.).

Preemiad jaekäibe- ja varumiskäibeplaani ületamise eest makstakse tingimusel, et kooperatiivorganisatsioon on töötanud kasumiga.

Spetsialiste ja teenistujaid, kellele ei laiene premeerimine jaekäibeplaani ületamise eest, võib organisatsiooni juhataja kooskõlastatult ametiühinguorganisatsiooniga premeerida ülesannete õigeaegse ja eeskujuliku täitmise eest kuni 15% suuruses ametipalgast kuu arvestuses. Nimetatud töötajate premeerimiseks kulutatav üldsumma ei tohi ületada 10% nende töötajate vastava kuu ametipalkade fondist.

Üksikutele töötajate kategooriatele on kehtestatud täiendavad preemiatingimused. Näiteks kui võitlus raiskamiste ja puudujääkide vastu on ebaedukas, võib kõrgemalseisva organisatsiooni otsusel jätta preemiast ilma juhatuste esimehed, pearaamatupidajad (pearaamatupidajate õigustega vanemraamatupidajad) ja nende asetäitjad. Kui varumiskäibe kvar-

taliplaan on täitmata, võivad kõrgemalseisvate kooperatiivorganisatsioonide juhatused esimeestele jaekäibe kuuplaani ületamise eest makstava preemia määra kuni 25% vähendada. Palgafondi ülekulu puhul jäetakse rajooniliitude ja tarbijate kooperatiivide juhtivad töötajad preemiast ilma.

Pearaamatupidajatele (pearaamatupidajate õigustega vanemraamatupidajatele), plaaniosakondade juhatajatele, nimetatud töötajate asetäitjatele makstakse preemia välja tingimusel, et plaanid on õigeaegselt ettevõtetele teatavaks tehtud ning et heakvaliteediline raamatupidamis- ja statistiline aruandlus on esitatud õigeaegselt.

Kooperatiivorganisatsioonide juhatustel ja organisatsioonide juhatajatel on õigus jätta üksikuid töötajaid töös esinenud puuduste tõttu preemiatest täielikult ilma või vähendada nende preemiamäära.

9. Kaubanduse ja varumise tööjõuplaani analüüs

Tööjõuplaani põhilisteks näitajateks on tööviljakus, töötajate arv ja koosseis, palgafond protsentides käibest (jaekaubanduses - kaubandusvõrgu jaekäibest, hulgikaubanduses - baasi lao-, transiit- ja väikehulgikäibest, varumises - varumiskäibest). Palgafondi protsentuaalset suhet käibesse nimetatakse palgafondi tasemeks.

Kõiki tööjõuplaani näitajaid analüüsitakse tihedas seoses ja kooskõlas mahuliste töönäitajatega. Analüüsi põhiliseks eesmärgiks on esmalt kontrollida, kas tööjõuplaani näitajad on kooskõlas kinnitatud plaaniliste näitajatega ja seejärel määrata kindlaks, mis on vaja teha nende parandamiseks.

Analüüsida tuleb iga tarbijate kooperatiivi, rajooniliidu iga ettevõtte ja kogu rajooniliidu süsteemi aruandeaasta näitajaid kvartalite lõikes nii kaubanduses kui ka varumises.

Analüüsimiseks kasutatakse tööjõuplaani näitajaid ja statistilise aruandluse andmeid, statistilisi andmeid kauba-

käibe ja varumiskäibe kohta, palgalehti ja muid töötasu maksmist käsitlevaid materjale.

Kaubanduse tööjõunäitajate analüüsi protsessis tuleb eelkõige võrrelda protsentides käibest arvutatud palgafondi plaaniga kehtestatud palgafondiga. Hälbed plaanist protsentides käibest näitavad kas palgafondi kokkuhoidu (tähistatakse analüütilises tabelis miinusega, s. o. vähem plaanilisest tasemest) või ülekulu (tähistatakse plussmärgiga).

Hälbeid plaanist tuleb väljendada ka rahaliselt. Selleks korrutatakse tegelik kaubakäive hälbega protsentides ja jagatakse sajaga.

Näide.

Tarbijate kooperatiivile on aruandeaastaks kinnitatud kaubanduse palgafond 2,85% käibest. Kaubandusvõrgu tegelik käive oli 3 200 000 rubla ja palgafond 92 800 rubla.

Seega oli tegelik palgafond protsentides käibest

$$\frac{92\,800 \times 100}{3\,200\,000} = 2{,}90\%.$$

Palgafondi ülekulu:

a) protsentides käibest 2,90 - 2,85 = +0,05%,

b) rahaliselt $\frac{3\,200\,000 \times 0{,}05}{100}$ = +1600 rubla.

Arvestust võib teha ka teisiti.

Plaaniline palgafond tegeliku käibe järgi moodustab

$$\frac{3\,200\,000 \times 2{,}85}{100} = 91\,200 \text{ rubla.}$$

Palgafondi ülekulu:

a) rahaliselt 92 800 - 91 200 = +1600 rubla,

b) protsentides käibest $\frac{1600 \times 100}{3\,200\,000}$ = +0,05%.

Analüüsimisel tuleb selgitada ülekulu põhjused.

Peamised põhjused võivad olla järgmised.

1. Kaubandusorganisatsiooni või -ettevõtte jaekäibeplaani mittetäitmine. Sellisel juhul põhjustavad ülekulu töötasu maksmine täie ametipalga ulatuses halduspersonalile ja ajatöötasule viidud kaubandusettevõtete töötajatele, samuti lisatasud kaupluse juhtimise eest.

2. Kaubandusettevõtete või tarbijate kooperatiivide kvartali jaekäibeplaani ebaühtlane täitmine kuude lõikes. Nendel kuudel, mil kaubakäibeplaan jäi täitmata, on lisakuluks töötasu maksmine halduspersonalile täie ametipalga ulatuses, kuudel, mil plaan tunduvalt ületati - suured preemiasummad. Kvartali ulatuses tekitab säärane ebaühtlane plaani täitmine palgafondi ülekulu.

3. Muudatused eritasemeliste töötasuhinnetega kaupluste käibes. Kui suureneb käive kõrgete töötasuhinnetega kauplustes, suurendab see ka palgafondi kulu kogu organisatsiooni ulatuses.

4. Muudatused kaubandusorganisatsiooni või -ettevõtte kaubakäibe struktuuris. Kui näiteks spetsialiseeritud osakondadega kaupluses tõuseb kaubakäibes kõrgemate töötasuhinnetega kaupade osatähtsus, võib tekkida palgafondi ülekulu.

5. Töötajate arvu suurenemine võrreldes plaaniga (halduspersonali, abitööliste, koristajate, laotöötajate jt. osas).

6. Ei rakendata õigesti kaubandustöötajate kehtivat töötasusüsteemi. Eeskirjadest kõrvalekaldumiste avastamiseks tuleb hoolikalt kontrollida töötasu arvestuslehti. Samuti on vaja kontrollida, kas töötasuhinded, ametipalgad on õigesti määratud.

Aruandeaasta tegelikke töötasukulusid tuleb kõrvutada mitte ainult plaaniga, vaid ka möödunud aasta vastavate tegelike näitajatega. Kvartali töötulemuste analüüsimisel tehakse niisugune võrdlus möödunud aasta vastava kvartaliga.

Jätkates analüüsi, tuleb võrrelda töötajate keskmist nimestikulist arvu plaaniga kinnitatud arvuga ja möödunud perioodi tegeliku keskmise nimestikulise arvuga. Kooperatiivorganisatsiooni töötajate keskmine nimestikuline arv määratakse tööjõuplaani täitmise aruande andmeil. Tarbijate kooperatiivides ja kogu rajooniliidu süsteemis tuleb võrrelda nii letitöötajate kui ka kõigi kaubandustöötajate arvu muutumist.

Kaubakäibe, letitöötajate ja kõigi kaubandustöötajate arvu näitajad võimaldavad määrata tööviljakust. Kui kõigi kaubandustöötajate tööviljakuse plaani täitmine on kõrgem

kui letitöötajate tööviljakuse plaani täitmine, siis järeldub sellest, et letitöötajate ja haldustöötajate suhe on paranenud esimeste kasuks.

Analüüsi protsessis tuleb samuti selgitada kas töötajate koosseis oma kvalifikatsiooni, kogemuste, töösse suhtumise järgi täielikult vastab ostjaskonna kultuurse teenindamise ülesandele.

Aruandeaasta lõpul tuleb läbi vaadata töötajate koosseis, võrrelda seda aasta alguse koosseisuga ja eelmiste aastate koosseisudega.

Kaubanduskaadri hindamisel tuleb arvesse võtta sotsialistliku võistluse kokkuvõtete andmeid, kommunistliku töö kollektiivide ja eesrindlaste arvu, elanikkonna hinnanguid, atesteerimiskomisjonide materjale jms. Kõike seda tuleb analüüsida, kõrvutades kahte perioodi, näiteks aruandeaastat möödunud aastaga.

Väga tähtis on nõue, et tööviljakuse kasv peab ennetama ühe töötaja keskmise töötasu kasvu. Vaid selline vahekord kahe näitaja arengus võib täielikult tagada iga töötaja isiklike huvide ühendamise organisatsiooni ja riigi huvidega.

Tabelis 33 vaatleme näidet Nikolski tarbijate kooperatiivi aruandeaasta plaaniliste töötajõu ja palgafondi näitajate analüüsi tulemustest.

Tabeli andmed näitavad, et Nikolski tarbijate kooperatiivis saavutati aruandeaastal palgafondi ökonoomiat (0,02%), kusjuures aruandeaasta palgafondi tase oli madalam kui eelmisel aastal. Tööviljakuse plaan ületati, kusjuures tööviljakus tunduvalt ületas eelmise aasta taseme. Seejuures ennetas tööviljakuse kasv ühe töötaja keskmise töötasu kasvu, mida tuleb lugeda positiivseks saavutuseks tarbijate kooperatiivi töös. Asjaolu, et ühe kaubandustöötaja tööviljakuse kasv ennetas ühe letitöötaja tööviljakuse kasvu, näitab, et operatiivtöötajate ja administratiivtöötajate vahekord on paranenud esimeste kasuks.

Varumise töötajõunäitajate analüüsi metoodika ei erine oluliselt sellest, mida rakendatakse kaubanduses. Varumistöötajate töötasu tegelik summa arvutatakse protsentides varu-

Tabel 33

Näitajad	Eelmise aasta tegelik	Aruandeaasta			Aruandeaasta tegelikud näitajad protsentides eelmise aasta näitajatest või näitajate hälve (+, -)
		Plaan	Täitmine	Täitmise protsent või hälve plaanist (+, -)	
Kaubandusvõrgu jaekäive (tuh. rbl.)	1363	1445	1458	100,9	107,0
Palgafond:					
a) protsentides käibest ...	2,96	2,94	2,92	-0,02	-0,04
b) summas (tuh.rbl.)			42,57	-0,292	-
Keskmine nimestikuline töötajate arv (in.):					
a) kaubandustöötajaid..	48	49	49	-	+1
sellest letitöötajaid.....	31	32	32	-	+1
Aasta keskmine tööviljakus (tuh. rbl.):					
a) ühe kaubandustöötaja kohta	28,4	29,5	29,8	101,0	104,9
b) ühe letitöötaja kohta	44,0	45,2	45,6	101,0	103,6
Keskmine aastatöötasu rublades:					
a) ühe kaubandustöötaja kohta	840	867	869	100,2	103,5
b) ühe letitöötaja kohta	911	929	931	100,2	102,2

miskäibest ja saadud tegelikku taset võrreldakse plaaniga. Ülekulu võimalikeks põhjusteks võivad olla tegeliku varumiskäibe struktuuri tunduv hälbimine plaanilisest (erinevatele varumissaadustele on kehtestatud erinevad töötasuhinded), kõrgendatud töötasuhinnete rakendamine, üleliigsed töötajad, varumiskäibeplaani ebaühtlane täitmine kuude, organisatsioonide lõikes.

Sama korra kohaselt kui kaubanduses analüüsitakse teisi varumise tööjõu näitajaid.

10. Kaubandus- ja varumistöötajate tööjõu ja palgafondi näitajate planeerimine

Oblasti (krai-, vabariiklikud) tarbijate kooperatiivide liidud kinnitavad igale rajooni tarbijate kooperatiivide liidule kaubanduse palgafondi protsentides kaubandusvõrgu jaekäibest (kaasa arvatud põllumajandussaaduste müügi käive). Palgafond kinnitatakse kogu planeeritava aasta kohta jaotatult kvartalite järgi. Kinnitatud palgafondi protsent ei sisalda rajooniliidu administratiivpersonali töötasu, kelle palgafond planeeritakse eraldi.

Kinnitatud palgafondi piires kinnitavad rajooniliidud vastavate arvestuste alusel palgafondid oma majandusse kuuluvaile hulgi- ja jaeettevõtteile ning igale tarbijate kooperatiivile.

Üleminekul uuele planeerimiskorrale (kaubakäibe ja kasumi järgi) kaubanduse ja toitlustuse palgafondi kõrgemalseisva organisatsiooni poolt ei kinnitata. Sel juhul liidetakse rajooniliidus kõigi tarbijate kooperatiivide poolt kinnitatud palgafondid (rahalises väljenduses) ja lisatakse saadule rajooniliidu oma majanduse kohta arvestatud palgafond. Selliselt saadud kogu kaubandustegevuse palgafond rahalises väljenduses arvutatakse seejärel ka protsentides käibest.

Varumise palgafondi protsentides varumiskäibest kinnitavad iga rajooniliidu süsteemile oblasti (krai-, vabariiklikud) tarbijate kooperatiivide liidud. Kinnitatud palgafondi

piires planeerivad rajooniliidud palgafondi varumiskontoritele, nende majanditele ja tarbijate kooperatiividele.

Tarbijate kooperatsiooni tööjõu ja palgafondi plaan peab soodustama kaubanduse ja varumise mahuliste plaaninäitajate edukamat täitmist ja tööviljakuse kasvu, kusjuures peab paranema teenindamise kvaliteet. Tööjõu ja palgafondi plaan peab olema suunatud töötasualaste kulude taseme vähendamisele ja samaaegselt kaubandus- ja varumistöötajate materiaalse heaolu parandamisele.

Planeerimisel on kaubanduse palgafond tihedalt seotud tööviljakuse ja töötajate arvu näitajatega.

Tarbijate kooperatiivis seostatakse arvutusi järgmiselt. Eelkõige määratakse kaubandusettevõtete töötajate arv. Tunduvas osas kaubandusettevõtteis on võimalik pidada üht letitöötajat. Siiski tuleb püüda võimalikult rohkem suurendada kahe töötajaga ettevõtete arvu. Selleks tuleb töötasuhinnete ja käibe alusel arvutada, kas antud kaupluses on võimalik pidada teist müüjat, kuivõrd igale letitöötajale tuleb tagada normaalne töötasu (s. o. käibeplaani täitmisel mitte vähem müüja palgamäärast).

Suurtes kaubandusettevõtetes võib arvestuse aluseks võtta tegelikult kujunenud töötajate arvu. Kuid kui vaja, tuleb kaubandusliku teenindamise parandamiseks müüjate arvu suurendada (kui kaupluses on vajalikul arvul töökohti), ka siis, kui ühe töötaja keskmine töötasu ajutiselt mõnevõrra väheneb.

Uute ettevõtete planeeritava perioodi letitöötajate arvu võib arvutada lähtudes kaubakäibeplaanist ja tööviljakusest, mis kavandatakse ligikaudu samades tingimustes töötavate samatüübiliste kaupluste töökogemuste järgi.

Näide.

Tarbijate kooperatiivi peakauplus avatakse planeeritava aasta 1. aprillil. Perioodi aprill-detsember kaubakäibeplaaniks on kavandatud 162 000 rubla. Kaupluse ühe töötaja tööviljakuseks on võetud 4500 rubla kuus.

Kaupluse keskmine kuu jaekäive:

162 000 : 9 = 18 000 rbl.

Planeeritav töötajate arv:

18 000 : 4500 = 4.

Kui kaupluses on vähemalt neli töökohta ja arvutusjärgne ühe töötaja keskmine kuu töötasu on nõutaval tasemel, võib ülaltoodud töötajate arvuga nõustuda.

Tarbijate kooperatiivi kontoritöötajate arvu ja koosseisu kavandamisel võetakse arvesse tegelikult kujunenud koosseis ja vajalikud täiendused, kui mõnes töölõigus olemasolevad töötajad ei taga eeskujulikku tööd. Tarbijate kooperatiivi kontori koosseisu kinnitab vabariikliku tarbijate kooperatiivide liidu juhatus, uuele planeerimiskorrale üleviidud kooperatiivi kontori koosseisu aga sama kooperatiivi juhatus.

Tarbijate kooperatiivi kaubanduse palgafondi arvutamiseks tuleb kaubandusettevõtted rühmitada töötasuhinnete järgi. Korrutades töötasuhindeid vastava kaubarühma käibeplaaniga, saame palgafondi hinnete järgi. Väikejaeettevõtete hinded võetakse arvesse ilma kaupade müügiga seotud kuludeta.

Raamatukaupluste ja teiste kaupluste palgafond, kus rakendatakse ajatöötasu, arvutatakse letitöötajate kuupalgamäärade järgi. Sama korra kohaselt arvutatakse müümisest vabastatud kauplusedirektori ja kaupluse teiste koosseisuliste töötajate (peale müüjate) palgafond.

Palgafondi arvatakse lisatasu juhatamise eest 10% suuruses juhatajate ülesandeid täitvate müüjate kuupalgamääradest.

Kaupluste (välja arvatud väikejaeettevõtted) töötajate palgafondi tuleb arvata veel preemiad kaubakäibeplaani täitmise eest 10% suuruses kuupalgamäärade fondist ja reserv preemiateks võimaliku käibeplaani ületamise eest. Reservi summaks võetakse tavaliselt 3-5% kuupalgamäärade fondist. Liialduste vältimiseks kogu palgafondis tuleb reserv määrata mõõdukalt.

Raamatukaupluste töötajate preemia plaani täitmise eest arvutatakse töötasu maksmise põhimääruses ettenähtud suuruses. Reserviks kuuplaanide ületamise eest võib võtta samuti kui teiste kaupluste osas 3-5% kuupalgamäärade fondist.

Peale selle tuleb ette näha reserv raamatukaupluste töötajate kvartalipreemiateks - ligikaudu 10% töötajate palgamäärade aastafondist. See protsent täpsustatakse, arvestades eelmise aasta andmeid.

Spetsialiseeritud leivakaupluste töötajatele tuleb peale 10%-lise preemia palgafondis ette näha ka preemia eeskujuliku teenindamise ja leiva ning teraviljasaaduste müügi-normidest kinnipidamise eest (15% palgamäärade fondist).

Täiendav töötasu (puhkusetasu, tasu ühiskondlike kohustuste täitmise eest töö ajal, ületundide eest jms.) planeeritakse jaevõrgu töötajatele protsentides põhitöötasust. Täiendava töötasu suurus määratakse eelmiste aastate kogemuste alusel ja see moodustab 5-7%. Raamatukaupluste ja teiste ajatöötasul olevate kaupluste töötajate täiendavaks töötasuks võetakse vastavalt kogemustele mitte üle 1-2% palgamäärade fondist, sest puhkusetasu on selle fondi arvestamisel juba arvesse võetud. Täiendava töötasu põhilise osa (puhkusetasu) võib arvutada normatiivide järgi. Puhkusetasuks arvestatakse töötajaile kahenädalase puhkuse puhul 4,2%, kolmenädalase puhkuse puhul 6,3% ja neljanädalase puhkuse puhul 8,4% põhitöötasust koos preemiatega.

Kaubanduse palgafondis planeeritakse ka tarbijate kooperatiivi kontoritöötajate töötasu, mis arvutatakse kinnitatud koosseisu ja kuu-ametipalkade järgi. Reserv preemiateks plaani võimaliku ületamise eest võetakse varasemate töökogemuste alusel, tavaliselt 7-10% palgafondist ametipalkade järgi. Täiendavaks töötasuks (ilma puhkusetasuta, mis on palgafondi arvutamisel ametipalkade alusel juba arvesse võetud) võetakse töökogemuste alusel 1-2% palgafondist ametipalkade järgi koos preemiatega.

Nikolski tarbijate kooperatiivi planeeritava aasta kaubanduse palgafondi arvutamiseks võib kasutada tabelit 34.

Meie näite kohaselt töötab kooperatiivi segakauplustes 8 inimest: 2 vanemmüüjat juhatajate ülesannetes, 4 müüjat ja 2 nooremmüüjat. Reserv preemiateks plaani ületamise eest on määratud 4% töötajate kuupalgamäärade aastafondist ja see moodustab koos preemiatega plaani täitmise eest 14%.

Tabel 34

Näitajad	Hinne käibe sajalt rublalt (rbl. ja kop.)	Kaubakäibeplaan (tuh. rbl.)	Palgafond hinnete järgi (rublades)	Lisatasud juhatamise eest (rublades)	Kuupalgamäärade aastafond (rublades)	Preemiad (rublades)	Põhitöötasufond (rublades)	Täiendav töötasu (rublades)	Kogu palgafond (rublades)
Segakauplused (kaks):									
Raamatud	17,00	6,0	1020						
Muud kaubad	1,15	480,0	5520						
Väikehulgimüük ...	0,40	14,0	56						
Kaupade väljastamine teistele kauplustele	0,20	60,0*	120						
Kokku	-	500,0	6716	168	6240	873,6	7757,6	465,5	8223,1
Raamatukauplus		30,0	-	92,4	1768,80	470,7	2331,9	46,6	2378,5
jne. samatüübiliste ühesuguste töötasuhinnetega kaupluste rühmade järgi									
Kokku kaubandusettevõtteis									33789
Tarbijate kooperatiivi kontori kaubandustöötajad (ilma varumisala töötajateta)					7500	750	8250	165	8415
Valvetöötajad					2880	-	2880	121	3001
		1560,0				-			45205

* Ei arvata jaekäibesse.

Preemiate summa: $\frac{6240 \times 14}{100}$ = 873,6 rbl. Täiendavaks töötasuks on võetud 6% põhitöötasust.

Raamatukaupluses töötavad vanemmüüja, kes täidab juhataja ülesandeid, ja müüja. Kuuplaani täitmise eest on arvestatud preemiafondi juhataja osas 15% kuupalgamäärast ($\frac{77 \times 15}{100}$ = = 11 rbl. 55 kop.), müüja osas 10% ($\frac{70.40 \times 10}{100}$ = 7 rbl. 04 kop.) ja kokku aasta eest (11 rbl. 55 kop. + 7 rbl. 04 kop.) x 12 (kuud) = 223 rbl. 08 kop. Preemiateks käibeplaanide ületamise eest on reserveeritud 4% palgamäärade aastafondist, s.o. $\frac{1768.80 \times 4}{100}$ = 70 rbl. 75 kop. Kvartalipreemiad on planeeritud 10% kuupalgamäärade aastafondist: $\frac{1768.80 \times 10}{100}$ = 176 rbl. 88 kop. Kokku preemiaid: 223 rbl. 08 kop. + 70 rbl. 75 kop. + + 176 rbl. 88 kop. = 470 rbl. 71 kop. Täiendavaks töötasuks on arvestatud 2% palgamäärade fondist koos preemiatega.

Kontoritöötajate preemiateks on võetud 10% ametipalkade aastafondist ja täiendavaks töötasuks 2% ametipalkade aastafondist koos preemiatega.

Valvetöötajate täiendav töötasu (puhkuse aja eest) moodustab 4,2% aasta palgafondist ametipalkade järgi.

Arvutuste tulemusel kujunes palgafondiks 45 205 rubla ehk protsentides käibest $\frac{45\ 205 \times 100}{1\ 560\ 000}$ = 2,9%. See protsent käibest loetakse palgafondi plaaniks.

Analoogilised arvestused koostatakse kõigi tarbijate kooperatiivide ja rajooniliidu jaeettevõtete kohta.

Rajooniliidu hulgibaasi palgafond arvutatakse töötajate palgamäärade alusel. Baasi juhtivate töötajate ja spetsialistide preemiateks reserveeritakse vastavalt töökogemustele 7-10%, arveametnike, kassapidaja, sorteerijate, pakkijate ja teiste töötajate (välja arvatud valvurid) preemiafondiks võetakse kuni 10% palgamäärade fondist. Täiendav töötasu ilma puhkusetasuta, mis on juba arvesse võetud fondi arvestamisel palgamäärade järgi, määratakse 1-2% palgamäärade fondist koos preemiatega. Saadud üldine palgafondi summa arvutatakse protsentides baasi plaanilisest käibest.

Kõigi tarbijate kooperatiivide ja rajooniliidu kaubandusettevõtete kohta arvutatud üldine palgafond tuuakse välja protsentides kaubandusvõrgu käibeplaanist. Saadud prot-

sent peab vastama oblastiliidu juhatuse poolt rajooniliidu süsteemile kinnitatud kaubanduse palgafondi tasemele. Kui lahkuminekud ei ole suured, võib teha parandused tarbijate kooperatiivide ja rajooniliidu ettevõtete kohta arvutatud palgafondides. Kui oblastiliidu poolt kinnitatud palgafond on suurem või väiksem rajooniliidu süsteemi kohta arvutatud palgafondist, jaotatakse vahe proportsionaalselt tarbijate kooperatiivide ja rajooniliidu ettevõtete kohta arvutatud palgafondidega. Seejärel tehakse arvutatud summades vastavad parandused. Kui lahkuminekud on suured, tuleb arvutused uuesti läbi vaadata ja vajaduse korral kooskõlastada palgafond oblastiliiduga. Üleminekul uuele planeerimiskorrale (kaubakäibe ja kasumi järgi) saadakse üldine palgafond, kui liidetakse tarbijate kooperatiivide ja rajooniliidu ettevõtete kohta kinnitatud palgafondid. Saadud palgafondi summa arvutatakse protsentides jaekäibeplaanist ja see jääb planeeritava perioodi palgafondi plaaniks.

Põllumajandussaaduste ja tooraine varumise operatiivtöötajate arv (varumispunktide, -ladude, -baaside töötajad, koosseisulised varujad) määratakse kooperatiivorganisatsioonide juhatuste poolt, arvestades varumistegevuse mahtu ja tingimusi ning kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatud palgafondi plaani protsentides varumiskäibest.

Varujate (koosseisuliste ja mittekoosseisuliste) palgafond arvutatakse tarbijate kooperatiividele ja varumiskontorile keskmiste töötasuhinnete ja sortimendilise varumisplaani alusel. Ajatöötasul olevate töötajate (varumispunktide, -ladude, -baaside töötajad, tarbijate kooperatiivi juhatuse esimehe asetäitja varumise alal) palgafond arvutatakse nende palgamäärade järgi. Preemiate reserv palgafondis arvutatakse eelmiste aastate andmete järgi määratud keskmise protsendi alusel. Nähakse ette ka täiendav töötasu.

Üldine palgafond arvutatakse protsentides varumiskäibeplaanist. See peab vastama kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatud tasemele. Varumiskontori administratiivtöötajate palgafond planeeritakse eraldi ametipalkade järgi koos preemiate reserviga ja täiendava töötasuga. Seda palgafondi ei arvata protsentides varumiskäibest arvutatud palgafondi.

IX PEATÜKK

KAUBANDUSE JA VARUMISE KÄIBEKULUD

1. Käibekulude mõiste

Rahvatarbekaupade kaubastamine ja põllumajandussaaduste ja tooraine varumine nõuavad ühiskondliku töö ja materiaalsete vahendite teatavaid kulutusi kaupade toimetamiseks tootmisest tarbijani. Neid kulutusi põhjustavad kaupade transportimine, säilitamine, realiseerimine, varutud tooraine turustamine, töötasu maksmine kaubanduse ja varumise töötajatele, ruumide korrashoid jne. Kaubalis-rahaliste suhete olemasolu korral on kõigil töö ja vahendite kulutustel käibesfääris põhiliselt rahaline hinne.

Seega kõiki kulutusi, mis on seotud kaupade toimetamisega tootmisest tarbijani, nimetatakse käibekuludeks.

Käibekulud on ajalooline kategooria. See eksisteerib kaubatootmise ja kaubaringluse tingimustes. Kommunistliku ühiskonna täielikul ülesehitamisel, mil jääb domineerima ühtne üldrahvalik kommunistlik omandus ja ühiskond läheb üle tarviduse järgi jaotamise süsteemile, lõpetavad kaubatootmine ja kaubaringlus oma eksisteerimise ning hääbub ka käibekulude kategooria.

2. NSV Liidu käibekulude põhiline erinevus kapitalistlike riikide käibekuludest

Käibekulude iseloom, nende majanduslik olemus on tingitud kehtivast tootmisviisist. Kapitalistlikus ühiskonnas on käibekulud kaubanduskapitali kulud, mis on seotud kaupade realiseerimisega ja kasumi saamisega kaubandusest.

Sotsialistliku tootmisviisi puhul on käibekulud kaupade tootmisest tarbijateni toimetamise plaanilised kulutused, mis on eelkõige suunatud kaubanduskultuuri tõstmisele.

Käibekulud sisaldavad kahte liiki kulusid.

1. Kulud, mis on seotud tootmisprotsessi jätkamisega ja täiustamisega käibesfääris. Nende hulka loetakse kaupade kohaleveo, säilitamise, pakkimise, fassimise, järeltöötlemise ja muud kulud. Need kulud täiendavad materiaalse tootmise kulutusi, mis suurendavad kauba väärtust. Selliseid kulusid nimetatakse täiendavateks kuludeks.

2. Kaupade realiseerimise kulud, mis on seotud kaupade ostu ja müügiga, rahamajandusega, kaubanduslike operatsioonide arvestusega jne. Need on mittetootlikud kulud, sest nad ei suurenda kauba väärtust, ja seetõttu nimetatakse neid puhasteks käibekuludeks.

Kapitalistlikus majanduses, kus puuduvad plaanilised alused ja valitseb äge konkurents, on valdavad puhtad käibekulud (liialdatud suurusega kaubandusaparaadi ülalpidamine, reklaam jne.). Anarhia tõttu kapitalistlikus tootmises ja käibes muutub tunduv osa täiendavatest käibekuludest puhasteks käibekuludeks (näiteks suurte kaubavarude kuhjumine), kusjuures see on tingitud mitte reaalsetest kaubandusvajadustest, vaid enamasti raskustest kaupade turustamisel. Tingitult raskustest kaupade turustamisel ja konkurentsitihedast võistlusest ostjate pärast on vaja pidada palju kaubanduslikke vahendajaid, reklaamitöötajaid jne. Selle tõttu on kapitalistlikus kaubanduses käibekulude tase ülemäära kõrge. Nii ulatub Ameerika Ühendriikides, Inglismaal, Saksa Föderatiivses Vabariigis käibekulude tase 20-25%-ni jaekäibest.

Kapitalistliku kaubanduse käibekulude tähtsaks erinevuseks on tendents nende suurendamisele. Näiteks Inglismaal oli jaekaubanduse käibekulude tase 1924. aastal 16,02%, 1960. aastal aga 22,2%. Suurenevad käibekulud ka teistes kapitalistlikes maades.

Käibekulud sotsialistlikus ühiskonnas erinevad põhiliselt käibekuludest kapitalismi tingimustes.

Esiteks - sotsialistlikus majanduses on käibekulud suunatud eesmärgile laiendada ja täiustada nõukogude kaubandust, tõsta kaubanduskultuuri ja lahendada kaubanduse peaülesannet - täielikumalt rahuldada rahva pidevalt kasvavaid

vajadusi. Kapitalistlikus kaubanduses on käibekuludel üks eesmärk - püüda saada maksimaalset kasumit.

Teiseks - sotsialistlikus majanduses ei kujune käibekulud stiihiliselt, vaid need määratakse plaanipäraselt. Kapitalistlikus kaubanduses kujunevad nad stiihiliselt anarhia ja konkurentsirikka võistluse tulemusel. Käibekulude taseme nõukogude kaubanduses määravad kaupade tootmisest tarbijateni toimetamise ratsionaalne organiseerimine ja elanikkonna parem teenindamine.

Kolmandaks - sotsialistlikus majanduses erinevad käibekulud oluliselt kapitalistliku kaubanduse käibekuludest oma suuruselt ja dünaamikalt. Nõukogude kaubanduse käibekulude tase on mitu korda madalam kui kapitalistlikus kaubanduses. Seejuures on kapitalistlikus kaubanduses käibekuludel tendents pidevalt suureneda.

Neljandaks - nõukogude kaubanduse käibekulud erinevad kapitalistliku kaubanduse käibekuludest ka oma koostiselt. Meie maal sisaldavad käibekulud ka kulutusi sotsiaalkindlustusele, töökaitsele, kaadri ettevalmistamisele ja kvalifikatsiooni tõstmisele. Niisuguseid kulutusi kapitalistlikus kaubanduses üldse ei ole, või kui ongi, siis on need tühised.

Üksikutel samanimelistel kuludel nõukogude ja kapitalistlikus kaubanduses on erinev iseloom. Nii on reklaamikulud nõukogude kaubanduses võrreldamatult väiksemad kui kapitalistlikus kaubanduses, kusjuures nõukogude kaubanduses on reklaami otstarve informeerida tarbijaid ja abistada neid mitmete kasulike kaupade valikul, selle hulgas uute, elanikkonnale vähetuntud kaupade valikul. Kapitalistlikus kaubanduses on reklaam täielikult allutatud kasumi saamise huvidele.

3. Käibekulude tase ja selle kindlaksmääramine

Nõukogude kaubanduse käibekulude suurust väljendavaks põhiliseks näitajaks on nende tase.

Käibekulude tasemeks nimetatakse käibekulude summa protsendilist suhet kaubakäibe summasse. Selle suhte määramiseks jagatakse käibekulude summa kaubakäibega ja korrutatakse saadud resultaat sajaga.

Näide. Nikolski tarbijate kooperatiivi käibekulude tegelik summa aastas oli 81 400 rubla ja sama perioodi käive 1 458 000 rubla. Järelikult on tarbijate kooperatiivi käibekulude tegelik tase 5,58% (81 400 x 100 : 1 458 000).

Käibekulude tase on kaubandusorganisatsioonide töö tähtis kvaliteediline näitaja, sest selles väljenduvad nende töö põhilised näitajad: kaubakäibeplaani täitmine, tööviljakus, kaubaringlus jt. Käibekulude taseme alusel hinnatakse üksikute kaubandusorganisatsioonide ja ettevõtete kaubakäibe suurust ja kaubandusliku tegevuse ökonoomsust.

Näide. Vaatleme kahte tarbijate kooperatiivi, kelle sortimendi struktuur ja töötingimused on võrreldavad. Esimeses tarbijate kooperatiivis moodustavad käibekulud 4,8% jaekäibest, teises 5,6%. Järelikult on esimeses tarbijate kooperatiivis kaubanduslikud kulud käibe iga tuhande rubla kohta 48 rubla, teises 56 rubla. Seega võib järeldada, et esimeses tarbijate kooperatiivis korraldatakse kaubandust ökonoomsemalt kui teises, s. o. väiksemate kuludega.

Käibekulude taseme alandamisel on suur rahvamajanduslik tähtsus. Kui näiteks käibekulusid alandada võrreldes plaaniga 0,1% nõukogude kaubanduse 1970. aasta kogu jaekäibest, annaks see ökonoomiat 148,5 milj. rubla suuruses summas (tingimusel, et käibeplaan täidetakse 100%).

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus viivad ellu käibekulude taset mõjustavaid abinõusid.

Nendeks on:

riigi tootlike jõudude ratsionaalne, plaanipärane paigutamine, mis lähendab kaupade tootmist tarbijate rajoonidele;

liigsete, kaugete, vastassuunaliste ja tagasivedude vältimine. Selleks on vaja kinnistada hulgibaasid rahvatarbekaupasid tootvate ettevõtete järgi;

kaupade tsentraliseeritud kohaleveo ja ringveo laiendamine;

kaubaliikluse lülisuse vähendamine, mis väldib liigseid kaupade ümberlaadimisi;

kaubakäibe pidev suurendamine rahvatarbekaupade tootmise süstemaatilise suurendamise ja elanikkonna reaaltulude suurendamise teel. Käibekulude mitmed kulukirjed kasvavad aeglasemalt kui kaubakäive, mõned aga ei suurene üldse ka siis, kui kaubakäive kasvab. Seetõttu alandab kaubakäibe kasv käibekulude taset;

raudtee-, vee- ja õhutranspordi kaubaveotariifide ja ka teiste rahvamajandusharude teenustasumäärade korrastamine.

Käibekulude tase määratakse:

jaekaubanduses - protsentides kaubandusvõrgu jaekäibest, kaasa arvatud põllumajandussaaduste müük turul kujunevate hindade alusel;

hulgikaubanduses - protsentides hulgilaokäibest, kaasa arvatud kaupade väikehulgimüük hulgibaaside ladudest ja makstud transiitkäive;

rajooniliidu süsteemis (kokku jae- ja hulgikaubanduses) - protsentides kaubandusvõrgu jaekäibest, kaasa arvatud rajooniliitude hulgibaaside väikehulgikäive.

Vaatleme rajooniliidu süsteemi käibekulude taseme näitlikku arvestust kvartali kohta.

	(Tuhandetes rublades)
Jaekaubandusvõrgu käibekulude summa ...	117,6
Kaubandusvõrgu jaekäive	2400,0
Hulgikaubanduse käibekulude summa	21,2
Hulgilaokäive	2100,0
Lao väikehulgikäive	80,0
Makstud transiitkäive	150,0
Nimetatud andmetest lähtudes moodustab käibekulude tase:	
jaekaubanduses $\frac{(117,6 \times 100)}{2400}$	4,9%
hulgikaubanduses $\frac{(21,2 \times 100)}{2100+80+150}$	0,9%
hulgi- ja jaekaubanduses kokku $\frac{(117,6 + 21,2) \times 100}{2400 + 80}$	5,6%

Varumistegevuses määratakse käibekulude tase: tarbijate kooperatiivides - varumiskäibe järgi; tarbijate kooperatiivide liitudes - vastava tarbijate kooperatiivide liidu kogu varumiskäibe järgi.

4. Tarbijate kooperatsiooni käibekulud

Tarbijate kooperatsiooni käibekulud jagunevad majandusliku tegevuse harude ja kululiikide järgi.

Majandusliku tegevuse harude järgi jagunevad käibekulud kaubanduse, varumise ja toitlustamise käibekuludeks (viimases on nad koos tootmiskuludega).

Kululiikide järgi jagunevad kaubanduse ja varumise käibekulud üksikuteks kirjeteks. Käibekulude kirjete loetelu määratakse Keskliidu poolt kinnitatava nomenklatuuriga. Tarbijate kooperatsiooni süsteemis kehtib kaks käibekulude nomenklatuuri: arvestuslik ja aruandeline. Arvestuslik nomenklatuur sisaldab käibekulude kõigi kirjete üksikasjaliku nomenklatuuri ja on kasutusel raamatupidamise aruandluses. Aruandelist nomenklatuuri rakendatakse kvartali- ja aastaaruannete koostamisel, kus aruandluse lihtsustamise eesmärgil kasutatakse mõnevõrra koondatud kirjeid. Käibekulude analüüsimisel ja planeerimisel kasutatakse üht või teist nomenklatuuri sõltuvalt eesmärgist.

Tarbijate kooperatsiooni käibekulud jagunevad ka administratiivseteks ja operatiivseteks kuludeks. Administratiivkuludeks loetakse tarbijate kooperatiivide liidu aparaadi administratiivtegevusega seotud kulud. Sinna kuuluvad näiteks tarbijate kooperatiivide liidu administratiivpersonali palk, tarbijate kooperatiivide liidu kontoriruumide üür ja korrashoid, kantselei-, posti-telegraafi ja telefonikulud, komandeeringute ja nõupidamiste kulud jne.

Administratiivkulud on seotud tarbijate kooperatsiooni majandusliku tegevuse kõigi harude juhtimisega; nad arvestatakse algul eraldi, seejärel aga kantakse jaotuse korras majandusliku tegevuse igale harule.

Kaubanduse operatiivkulud sisaldavad järgmisi kulutusi: kaupade vedu, kaubandustöötajate töötasu, ruumide üür ja korrashoid, kaupade loomulik kadu, kahjud taarast, protsendid krediidilt jmt. Nimetatud kulud kantakse ilma jaotamiseta kaubanduskuludeks.

Tarbijate kooperatiivis kantakse kaubanduskuludeks ka järgmised kontorikulud: juhatuse esimehe, arveala- ja teiste kontoritöötajate töötasu (välja arvatud juhatuse esimehe asetäitja varumise alal töötasu), kontoriruumide ja inventari amortisatsioon, kontoriruumide korrashoid, valgustus, küte jne., kontoritöötajate komandeerimis- ja sõidukulud, kantselei-, posti-telegraafi- ja telefonikulud.

Tarbijate kooperatiivi varumistegevuse ja varumiskontori käibekulude kohta kehtib samuti arvestuslik ja aruandeline nomenklatuur nagu kaubanduses. Omahinna tundmaõppimiseks ja lisakulude analüüsimiseks rajooni varumiskontoritres ja tarbijate kooperatiivides, kes koostavad põllumajandussaaduste ja toorainete varumise aruandekalkulatsiooni, jaotatakse varumisettevõtete käibekulud varumise üldkuludeks, operatsiooni- ja ekspeditsioonikuludeks.

Varumise üldkulud hõlmavad kulutusi, mis on seotud varumisaparaadi ja varumisettevõtete materiaal-tehnilise baasi ülalpidamisega. Nende hulka kuuluvad varumisaparaadi töötajate töötasu, ruumide ja inventari üür ja korrashoid, varujate töötasu, eraldised erifondidesse ja muud varumise üldkulud.

Operatsioonikuludeks loetakse varutud põllumajandussaaduste ja tooraine transpordikulud, kaubakaod vedamisel ja hoidmisel, kaupade säilitamise, ettevalmistamise, sorteerimise ja pakkimise kulud, taarakahjud jmt.

Ekspeditsioonikulud sisaldavad kulutusi vedudeks raud- tee- ja veetranspordiga ning saaduste ja tooraine laadimiseks autodele.

5. Käibekulude taset mõjustavad tegurid

Käibekulude tase sõltub reast teguritest, mis võivad kulude määra suurendada või vähendada. Põhiliste tegurite hulka kuuluvad kaubakäibe maht ja ettevõtete paiknevus, kaubakäibe struktuur, kaubaliiklusteed ja lülisus, tööviljakus, kaubanduse materiaal-tehniline baas jne.

Kaubakäibe (varumiskäibe) maht. Kaubakäibe (varumiskäibe) mahu suurenemisel kasvab kulude üldsumma, kuid käibest vähemal määral, mille tulemusel käibekulude tase alaneb. See nähe on tingitud sellest, et mõned kulud, nagu näiteks ruumide ja inventari üür ja korrashoid, põhivahendite amortisatsioon jmt., samuti ka osa administratiivkulusid käibemahu suurenemisel vähe muutuvad. Peale selle on suurtes ettevõtetes ja organisatsioonides rohkem võimalusi transpordi paremaks kasutamiseks, tööviljakuse tõstmiseks ja kulude kokkuhoiuks. Sellest järeldub, et mida suurem on kaubakäibe (varumiskäibe) maht seda madalam on käibekulude tase.

Kaubakäibe (varumiskäibe) struktuur. Erinevate kaupade kulude tase ei ole ühesugune. Näiteks seebi, aknaklaasi, soola, tsemendi ja mõne teise kauba transpordikulude tase on tunduvalt kõrgem kui õmblustoodete, trikootoodete, peakatete jmt. transpordikulude tase. Varumises on kartuli ja köögivilja transpordikulud väga erinevad karusnahkade, villa jms. transpordikuludest. Siit järeldub, et veomahukate kaupade (varutud toorainete) osatähtsuse suurenemine või vähenemine käibes põhjustab transpordikulude suurenemise või vähenemise ja käibekulude taseme vastava muutumise.

Toidukaupade (välja arvatud fassitud kaubad) osas on lubatavad kaubakaod kehtestatud normide piires. Enamikul mittetoidukaupadel aga ei ole loomulikku kadu. Muudatused toidukaupade ja mittetoidukaupade vastastikustes suhetes mõjustavad käibekulude taset suurenemise või vähenemise suunas.

Kaupadel on ka erinev ringlus. Lihtsa sortimendiga kaubad müüakse märgatavalt kiiremini kui keeruka sortimendiga kaubad. Muudatused sortimendi struktuuris mõjustavad keskmist ringlust kogu organisatsioonis või ettevõttes tervikuna.

Keskmise ringluse suurenemisel vähenevad kaupade loomulik kadu, krediidikulud, kaupade säilitamise kulud jne.

Kaubaliikluse teed ja lülilisus. Kaupade tootmisest kuni jaekaubandusorganisatsioonini liikumise õigesti organiseerimisel, kaubaliikluse lülilisuse vähendamisel, kooperatiivorganisatsioonide üleviimisel otsesidemetele tööstusettevõtetega, transiitsaadetiste kasutamisel on suur tähtsus käibekulude taseme alandamisel. Seejuures vähenevad tunduvalt kaupade laadimise, laotöötajate töötasu, laoruumide pidamise, kaubaoperatsioonide arvestamise, krediidi, kaubakadude jm. kulud.

Kaupade tsentraliseeritud veo ja ringveo organiseerimine, kohalike kaubaressursside käibesse lülitamine mõjustavad samuti käibekulude vähendamist.

Varumistegevuses aitab kulusid vähendada köögivilja, kartuli ja teiste saaduste vedu kolhooside ja sovhooside põldudelt vahetult kaubandusvõrku või sadamapunktidesse nende kiireks edasisaatmiseks sihtkohta.

Kaubandus-(varumis-)töötajate tööviljakus. Ühe kaubandus-(varumis-)töötaja keskmise tööviljakuse suurendamine, juhtimisaparaadi struktuuri täiustamine on tähtsad tegurid käibekulude taseme alandamisel, eriti aga töötasude osas, mis moodustavad ligikaudu ühe kolmandiku kaubanduse käibekuludest.

Kaubanduse (varumise) materiaal-tehniline baas. Kaubanduse (varumise) materiaal-tehnilise baasi seisundist sõltuvad tööviljakus, kaubakaod, kaupade müügikiirus, kaupade peale- ja mahalaadimine, varutud kaupade sorteerimine ja muud kaubanduse ja varumise operatsioonid. Hästi sisustatud ja vastavate mehhanismidega varustatud kaubandus- ja varumisettevõtete olemasolu vähendab kaubakadusid ja kulutusi töömahukateks protsessideks, kergendab töötingimusi ja suurendab kaubandus- ja varumistöötajate tööviljakust.

Käibekulude taset mõjustavad muud tegurid. Peale eelloetletud tegurite mõjustavad käibekulude taset:

omakäibevahenditega varustatus. Mida suurem on omakäibevahenditega varustatus, seda vähem kasutatakse pangalaene, järelikult vähenevad ka protsendid krediidilt;

kaupade ringluskiirus. Mida suurem on kaupade ringluskiirus, seda väiksemad on kaupade loomulik kadu ja protsendid krediidilt;

kaubakäibe (varumiskäibe) territoriaalne paiknevus. Kaugemal asuvatel tarbijate kooperatiividel on kõrgemad käibekulud kui keskuses asuvatel kooperatiividel. Seetõttu, kui keskuses asuvate kooperatiivide osatähtsus plaaniga võrreldes suureneb (ja kui teised tingimused jäävad muutmatuks), peab see mõjustama rajooniliidu süsteemi käibekulude keskmist taset vähenemise suunas;

rahvamajanduse teiste harude teenuste maksumus. Tarbijate kooperatsioon kasutab rahvamajanduse teiste harude teenuseid. Näiteks renditakse kaubandus- ja laoruume, veetakse kaupu raudtee-, vee-, auto-, hobu- ja veetranspordiga, kasutatakse sideorganite, kommunaalettevõtete teenuseid jne. Nende majandusharude tariifi muutmised põhjustavad käibekulude taseme suurenemise või vähenemise.

Jae- (või kokkuostu-) hindade taseme muutumine. Kaupade jaehindade või põllumajandussaaduste ja tooraine kokkuostuhindade muutumine mõjustab vahetult käibekulude taset. Kui jae- (kokkuostu-) hinnad alanevad, kuid käive rahalises väljenduses jääb muutmatuks, suureneb kaupade (varutud tooraine) füüsiline mass, mis omakorda kutsub esile transpordikulude, kaupade hoiu-, töötlemise, sorteerimise ja pakkimise kulude, taarakadude ja -kulude, materiaal-tehnilise baasi ülalpidamise jmt. kulude tõusu.

Hindade alanemisel käibekulude ülalmärgitud kirjete tase suureneb, hindade kõrgenemisel alaneb. Rahaliselt väljendatud kaubakäibest (varumiskäibest) sõltuvate kulukirjete, nagu "Protsendid krediidilt", "Kaubakadu" jt. tase käibe suhtes ei muutu. Tuleb siiski silmas pidada, et kaubahindade alandamine põhjustab kaubakäibe kasvu, mis lõppkokkuvõttes kaubandusvormide ja meetodite täiustamisel soodustab käibekulude taseme alanemist.

Majandusliku töö paranemine nõuab, et detailselt uuritakse kõigi ülalloetletud tegurite mõju käibekulude tasemele. See on vajalik käibekulude majanduslikuks analüüsimiseks ja plaani koostamiseks.

6. Kaubanduse ja varumise käibekulude edasise arendamise teed

Tarbijate kooperatsiooni kaubandus- ja varumisalane majanduslik tegevus toimub isemajandamise alusel.

Isemajandamist kasutatakse selleks, et rahaliste, materiaalsete ja muude ressursside väiksema kulutusega, kuid nende efektiivsema kasutamisega saavutada parimaid majanduslikke tulemusi.

Oma praktilises olemuses on isemajandamine lahutamatu kokkuhoiurežiimist, mis, olles sotsialistliku majandamise põhimõtteks, nõuab kogu ühiskonna huvides tööaja, materiaalsete ja rahaliste ressursside säästmist kõigis kaubandusorganisatsioonides ja ettevõtetes.

Tarbijate kooperatsiooni tingimustes peab kokkuhoiurežiim avalduma käibekulude alandamises nende kirjete osas, kus on selleks veel ammendamata reserve. Suurimad kasutamata reservid on kulukirjetes "Transpordikulud", "Kaubakaod", "Taarakaod", "Krediidi protsendid" jmt.

Nende kirjete osas, mis on seotud kaubanduskultuuri tõstmisega (ruumide korrashoid, jooksev remont, kaubanduse reklaamikulud jt.), on lubatav mõningane kulude suurenemine. Kuid ka see vältimatu kulude kasv ei muuda üldist joont, mis on suunatud võitlusele kaubaringluse ökonoomia eest.

Võitlus kaubanduse ja varumise käibekulude alandamise eest peab olema arukalt seostatud kaubandus- ja varumistöö kultuuri tõstmisega.

Vajadus käibekulusid vähendada on tingitud sellest, et nende kokkuhoid suurendab majanduse siseakumulatsiooni, loob tingimused kaupade jaehindade alandamiseks ja laiendab kaubakäivet.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmis on öeldud: "Tarvis on igati tugevdada isemajandamist, taotleda rangeimat kokkuhoidu ja säästlikkust, kadude vähenemist ja tootmise rentaabluse suurenemist... Säästlikkus, iga rahvale kuuluva rubla ratsionaalne kasutamine, vahendite oskuslik kulutamine, plaanipärase juhtimise ja majandamismeetodite jär-

jekindel parandamine, organiseerituse ja teadliku distsipliini tõus ning rahva initsiatiivi arendamine on võimsateks hoobadeks nõukogude ühiskonna kommunismi poole liikumise kiirendamisel."[1]

Kõik tarbijate kooperatsiooni töötajad peavad täitma NLKP programmis seatud ülesandeid, otsima ja leidma kasutamata reserve käibekulude alandamiseks ja taotlema nende realiseerimist.

Kaubanduse ja varumise käibekulude edasine alandamine peab toimuma järgmistes suundades.

Mitmelülilise kaubaliikluse üldine vältimine, tarbijate kooperatsiooni hulgilüli ja tööstusettevõtete otseste sidemete laiendamine;

kaupade ja varutud tooraine vedamisel oma ja üüritud transpordi õige kasutamine, kaupade tsentraliseeritud kohaleveo ja ringveo edasine arendamine;

tarbijate kooperatiivide ja kaubandusettevõtete majanduslikult põhjendatud ühendamine;

kaubandusvõrgu spetsialiseerimine, selle materiaal-tehnilise baasi parandamine, tööviljakuse tõstmine;

kaubandusvõrgu, varumispunktide, hulgibaaside, kaubandus- ja varumisladude majanduslikult põhjendatud paigutamine;

kaubandus- ja varumistegevuses progressiivsete töömeetodite juurutamine;

administratiivaparaadi struktuuri täiustamine ja selle ülalpidamiskulude vähendamine;

kaupade ja varutud tooraine hoiutingimuste korrastamine, kaubakadude vähendamine kaubanduses ja varumises;

taarakadude vähendamine taara hoolika käsitsemise, õige hoidmise ja kasutamise teel;

kaubandus- ja varumistegevuses rangeima kokkuhoiurežiimi pidamine, materiaalsete ja tööjõukulude vähendamine (kus see on otstarbekas);

kaubandus- ja varumisvõrgus õigeaegne jooksvate remontide tegemine.

---

[1] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Lk. 83-84.

Abinõude rakendamisega käibekulude vähendamiseks peab kaasnema elanikkonna teenindamise ning kaubanduse ja varumise materiaal-tehnilise baasi parandamine. Võitluses käibekulude alandamise eest tuleb laialdaselt kasutada eesrindlike organisatsioonide ja ettevõtete kogemusi kulude kokkuhoiu alal.

7. Kaubanduse ja varumise käibekulude analüüs

Isemajandamine ja kokkuhoiurežiim nõuavad käibekulude majanduslikku analüüsimist. Ilma majandusliku analüüsita ei saa põhjendatult koostada eelseisvaks perioodiks käibekulude plaani. Käibekulude majanduslik analüüs eelneb planeerimisele ja on selle koostisosaks.

Tegelikke käibekulusid tuleb analüüsida pärast iga kuu, kvartali ja aasta lõppu.

Analüüsi ülesanneteks on:

aruandeperioodi käibekulude plaani täitmise kontrollimine tervikuna ja üksikute kirjete viisi nii suhtelises väljenduses (protsentides käibest) kui ka absoluutsummas;

selgitada tegelike kulude hälbimine plaanist (kokkuhoid või ülekulu) ja möödunud perioodi tegelikest kuludest (taseme dünaamika järgi) ning teha kindlaks hälvete põhjused;

avastada reservid ja võimalused käibekulude edasiseks alandamiseks.

Kaubanduse ja varumise käibekulude analüüsimine on tihedalt seotud majandusliku tegevuse põhinäitajatega, s. o. kaubakäibe (varumiskäibe), tööjõu ja palgafondi, oma transpordi jt. plaanide täitmisega. Selline seostamine võimaldab välja selgitada tingimused, millistes toimus käibekulude plaani täitmine, samuti kindlaks määrata aruandeperioodi käibekulude suuruse ja selle taset mõjustavad tegurid.

Käibekulude analüüsimiseks kasutatakse raamatupidamise arvestuse ja aruandluse andmeid, mõningail juhtudel aga algdokumente jaekäibeplaani, varumiskäibeplaani, tööjõu- ja palgafondiplaani täitmise kohta, ruumide üürilepinguid, ma-

janduskulude normatiive, tariife jne. Raamatupidamise arvestuse ja aruandluse andmete alusel tuleb kontrollida, kas kulutused on dokumentides õigesti kajastatud. Kui aruandeperioodil esines organisatsioonilisi muudatusi, mis plaani koostamisel ei olnud arvesse võetud, tuleb analüüsitavates andmetes teha vastavad parandused. Kõigil juhtudel tuleb tagada analüüsitavate andmete võrreldavus.

Kaubanduse käibekulusid analüüsitakse järgmises kindlas järjekorras: esiteks analüüsitakse neid üldise taseme ja absoluutsumma järgi rajooniliidu süsteemis tervikuna, samuti eraldi hulgi- ja jaekaubanduses iga tarbijate kooperatiivi ja rajooniliidu isemajandava kaupluse kohta. Seejärel analüüsitakse samade organisatsioonide kaubanduse käibekulusid taseme ja absoluutsumma järgi üksikute kulukirjete viisi. Analüüsi lõppmomendiks on abinõude väljatöötamine avastatud puuduste kõrvaldamiseks ja käibekulude edasiseks alandamiseks.

Alljärgnevalt on toodud näide tarbijate kooperatiivi käibekulude analüüsimisest üldise taseme ja absoluutsumma järgi.

Näide. Tarbijate kooperatiivile oli kinnitatud kvartali kaubakäibeplaan 340 000 rubla, käibekulude plaan 5,6% käibest. Tegelik kaubakäive oli 360 000 rubla, tegelik käibekulude summa 19 800 rubla. On vaja kontrollida tarbijate kooperatiivi käibekulude tegelikku olukorda võrreldes plaaniga.

Määrame kindlaks käibekulude tegeliku taseme; selleks jagame käibekulude tegeliku summa tegeliku kaubakäibega ja korrutame saadud tulemuse 100-ga:

$$\frac{19\ 800 \times 100}{360\ 000} = 5{,}5\%.$$

Järelikult on käibekulude tegelik tase 0,1% plaanilisest madalam ja absoluutsummas on saavutatud 360 rubla kokkuhoidu ($\frac{360\ 000 \times 0{,}1}{100}$).

Kokkuhoiu summat saab kindlaks määrata ka teisiti. Selleks selgitame käibekulude plaanilise summa tegeliku käibe järgi, mis moodustab 20 160 rubla ($\frac{360\ 000 \times 5{,}6}{100}$). Et käi-

bekulude tegelik summa on 19 800 rubla, on tulemusena saavutatud kokkuhoidu 360 rubla (20 160 rubla - 19 800 rubla) ehk 0,1% käibest ($\frac{360 \times 100}{360\,000}$).

Oktjabrski rajooniliidu süsteemi aruandeaasta kaubanduse käibekulude plaani täitmist taseme järgi ja absoluutsummas võib kontrollida tabeli 35 abil.

Tabel 35

Tarbijate kooperatiivid ja rajooniliidu süsteemi ettevõtted	Kaubakäive		Käibekulud			Hälve plaanist (+, -)	
			plaan	tegelik			
	plaan	tegelik	% käibest	summa (tuh. rbl.)	% käibest	taseme järgi %-des	summa (tuh. rbl.)
Oktjabrski	3280	3313	4,80	157,1	4,74	-0,06	-1,99
Nikolski	1445	1458	5,60	81,4	5,58	-0,02	-0,29
Lozovski	1485	1506	5,70	85,1	5,65	-0,05	-0,75
Ostrovski	958	946	6,30	59,7	6,31	+0,01	+0,09
Zaretski	552	528	6,80	37,1	6,83	+0,03	+0,16
Kokku tarbijate kooperatiivid	7720	7751	5,45	420,4	5,42	-0,03	-2,33
Rajooniliidu jaevõrk	2063	2067	3,48	70,3	3,40	-0,08	-1,67
Kokku rajooniliidu süsteemi jaekaubandus	9783	9818	5,03	490,7	5,00	-0,03	-2,95
Rajooniliidu huigibaas	9002	9124	1,24	110,9	1,22	-0,02	-1,75
Kõik kokku	10185	10224	5,93	601,6	5,88	-0,05	-4,92
Peale selle osa halduskuludest	10185	10224	0,12	11,8	0,12	-	-
Kokku rajooniliidu süsteemis	10185	10224	6,05	613,4	6,00	-0,05	-4,92

Märkused. 1. Veergudes 7 ja 8 on märgiga "pluss" tähistatud käibekulude ülekulu, märgiga "miinus" - kokkuhoidu.

2. Kokkuhoiu või ülekulu absoluutsumma määramiseks iga tarbijate kooperatiivi osas korrutati tarbijate kooperatiivi tegelik kaubakäive käibekulude hälbega (%-des käibest).

3. Kõikide tarbijate kooperatiivide käibekulude kokkuhoiusumma tervikuna on tuletatud mitte tarbijate kooperatiivide plaaniliste ja tegelike käibekulude hälvete liitmise teel, vaid kõigi tarbijate kooperatiivide tegelik käive (7 751 000 rubla) korrutati käibekulude taseme keskmise hälbega (0,03%), kuivõrd käibekulude kokkuhoiu üldsummat mõjustavad muutused tarbijate kooperatiivide kaubakäibe tegelikus paiknevuses võrreldes plaaniga.

Tabeli näitajatest võib teha järgmised järeldused. Oktjabrski, Nikolski ja Lozovski tarbijate kooperatiivid saavutasid käibekuludeks kokkuhoidu, milleks eriti kaasa aitas käibeplaani ületamine. Nendel tarbijate kooperatiividel oli kaubanduses mitmeid häid näitajaid, mis soodsalt mõjustasid käibekulude taset.

Ostrovski ja Zaretski tarbijate kooperatiividel esines käibekulude ülekulu eelkõige tingituna käibeplaani mittetäitmisest. Nendes tarbijate kooperatiivides ei suhtutud vajaliku tõsidusega võitlusse kokkuhoiurežiimi eest.

Käibekulude analüüs kogu absoluutsumma ja taseme järgi ei selgita täielikult kõiki põhjusi, mis mõjustavad tegelikke käibekulusid, ja ei näita, milliste kulukirjete osas kujunes kokkuhoid või ülekulu. See raskendab konkreetsete praktiliste abinõude väljatöötamist käibekulude alandamiseks tulevikus. Et saada täiuslikumaid andmeid erisuguste tegurite mõjust käibekuludele, on tingimata vaja teha analüüs kulukirjete aruande nomenklatuuri järgi. Käibekulude analüüsi kulukirjete lõikes võib teha eraldi iga tarbijate kooperatiivi, isemajandava kaupluse või rajooniliidu süsteemi kogu jaevõrgu, rajooniliidu hulgikaubanduse või varumistegevuse kohta. Nikolski tarbijate kooperatiivi aruandeaasta käibekulusid üksikute kulukirjete lõikes võib analüüsida tabelis 36 toodud vormi kohaselt.

Tabel 36

Käibekulude kirjed	Käibekulud			Hälve plaanist (+, -)	
	plaan	tegelik			
	% käibest	summa rbl.	% käibest	taseme järgi %-des	summa rbl.
Raudtee-, vee- ja õhutransport	0,03	292	0,02	-0,01	-146
Auto- ja hobutransport	0,83	12 393	0,85	+0,02	+292
Põhi- ja täiendav töötasu	2,94	42 574	2,92	-0,02	-292
jne.					
Kokku	5,60	81 356	5,58	-0,02	-292
Kaubakäive tuh. rbl.		1 458			

Et õigesti hinnata tegelike käibekulude hälbimist plaanilistest üksikute kulukirjete lõikes, tuleb välja selgitada hälbimise põhjused. Selleks kasutatakse raamatupidamise arvestuse andmeid, raamatupidamise dokumente, operatiivandmeid, lähtemete (volinike) koosolekute materjale jm.

Käibekulude analüüsimisel üksikute kulukirjete viisi tuleb kontrollida järgmist:

kulukirjel "Raudtee- ja veetranspordi kulud" kaupade mahalaadimiskulude õigsust (kas ei ole kõrgendatud hindeid tonni eest), kas ei ole makstud trahve vagunite ülenormatiivsete seisuaegade eest, kas kehtivaid tariife on rakendatud õigesti. Samuti tuleb selgitada, kas analüüsitaval perioodil ei vahetanud hankijad, ei muutunud kauba kohaleveoteed, ei olnud muudatusi kaupade frankeerimises.

Meie näite kohaselt saavutas tarbijate kooperatiiv kaupade mahalaadimise parema korraldamise tõttu selles kulukirjes kokkuhoidu 0,01% käibest ehk 146 rubla.

Kulukirje "Auto- ja hobutransport" osas tuleb selgita-

da, kas oma ja üüritud transpordi kulud on õigesti kajastatud. Oma transpordi osas tuleb teha kindlaks, kuidas arvutati oma transpordi kõigi ülalpidamiskulude kaubanduse käibekuludele langev osa, kas ei ole oma transpordi kõik ülalpidamiskulud kantud ainult kaubanduse käibekuludesse, milline on oma transpordi ühe tonni veose või ühe tonnkilomeetri omahind ja kas ei ületa see tunduvalt riiklikke tariife, kas peavad hankijad veoseid kohale toimetades kinni kehtestatud tariifidest.

Üüritud transpordi osas tuleb kontrollida: kas rakendatakse õigesti transporditeenuste tariife sõltuvalt veoseklassist ja kaugusest; kas rakendatakse õigesti tasuhindeid peale- ja mahalaadimistööde eest; kas ei esinenud juhtumeid, et kaupade veo eest tasuti mitte tegeliku kaalu, vaid transpordivahendi kandejõu järgi; kas läbisõitude eest ei tasutud veosega läbisõidu eest ettenähtud tariifi järgi; kas ei ole kantud sellele kulukirjele trahve üksikute isikute süü tõttu peale- ja mahalaadimistöödel tekkinud üüritud transpordi seisakute eest jne.

Meie näite kohaselt esines Nikolski tarbijate kooperatiivil auto- ja hobutranspordikulude osas ülekulu 292 rubla. Ülekulutus tekkis üüritud (kolhooside) transpordi kasutamisest, mille eest tasuti poolte kokkuleppe alusel (mõnevõrra rohkem riiklikest tariifidest).

Kontrollides kulukirjet "Põhi- ja täiendav töötasu", tuleb silmas pidada IX peatüki § 9 antud juhendeid.

Toodud näites on selle kulukirje osas saavutatud kokkuhoidu 292 rubla uute kaubandusvormide juurutamise, tööviljakuse tõusu ja kaubakäibeplaani ühtlase täitmise arvel.

Kulukirje "Ruumide ja inventari üür ning oma põhifondide (vahendite) ja renditud põhifondide (vahendite) kapitaalkulutuste amortisatsioon" osas tuleb kontrollida, kas üürimäärad vastavad valitsusorganite poolt kehtestatud normidele, kas ei olnud muudatusi rendilepinguis ja amortisatsioonieraldiste normides nii oma kui ka renditud põhivahendite kapitaalkulutuste osas, kui neil kulutustel oli laiendamise või rekonstrueerimise iseloom.

Kontrollides kulukirjet "Ruumide ja inventari korrashoid (kaasa arvatud vähemäärtusliku inventari kulumine) ja renditud põhifondide (-vahendite) kapitaalremontide kulutuste kustutamine", tuleb selgitada, kas ei esine ebamajanduslikkust ja liialdusi kütte, valgustuse, vesivarustuse, tulekaitseabinõude ja muudes majanduskuludes, kas on õigesti kindlaks määratud renditud põhifondide kapitaalkulutuste kustutamise igakuine summa ja kas on täpselt maha kantud igakuised kustutuste summad.

Kulukirje "Jooksva remondi kulud" kontrollimisel tuleb teha kindlaks, kas mahult ja maksumuselt tähtsamate tööde kohta olid kinnitatud jooksva remondi eelarved, kas materjalikulu ja töötasu vastas eelarvega kehtestatud normidele, kas kontrolliti tehtud tööde kvaliteeti.

Kontrollides kulukirjet "Kaupade säilitamine, viimistlemine, sorteerimine ja pakkimine ning külmutusseadmete korrashoid", tuleb kontrollida, kas on osutunud otstarbekaks kulutused, mida hulgilaod ja jaeettevõtted on teinud, kasutades kaupade müügiks ettevalmistamiseks mittekoosseisulisi töötajaid; samuti kas on mõõdukalt tehtud kulutusi, ostes pakkepaberit ja teisi pakkematerjale vastavuses ostjaskonna kultuurse teenindamise nõuetega jne.

On võimalik, et selle kirje osas kulud suurenevad tingitult ostjate teenindamise kvaliteedi parandamisest.

Kulukirje "Reklaamikulud" osas tuleb selgitada reklaamiväljaannete koostamiseks ja trükkimiseks, etikettide eskiside, originaalpakendite, kaupluste vitriinide ja stendide kujundamiseks ja muuks taoliseks kulutatud summade otstarbekust.

Kulukirje "Protsendid krediidilt (makstuist saaduid maha arvates)" osas tuleb selgitada, kas pank on õigesti arvutanud protsendid kasutatud krediidilt, millised summad on pangale makstud aegunud tähtaegadega laenude eest, mis põhjusel tekkisid viivitused laenude tasumisel, kas selle kulukirje kulude vähendamiseks on kantud protsendid Riigipangas arveldusarvel hoitavate vahendite eest.

Kulutused kulukirjel "Kaubakadu" jaotatakse:

a) normatiivsed kaubakaod,

b) ülenormatiivsed kaubakaod (taara ülekaal, kaupade purunemine, riknemine jm.).

Normatiivsete kaubakadude kontrollimisel tuleb jälgida, kas on õigesti rakendatud kehtivaid kaonorme teeloleku aja eest, ladudes ja jaevõrgus hoidmisel, kas kadude arvutamise aluseks on võetud õige käive, millise maksumusega on loomulik kadu kantud käibekuludesse (kas kaubanduslik mahahindlus on maha arvatud).

Ülenormatiivsete kaubakadude kontrollimisel tuleb erilist tähelepanu pöörata nende tekkepõhjustele, selgitada, kas ei ole nende kulude arvele kantud materiaalselt vastutavate isikute süü tõttu tekkinud kadusid.

Ülenormatiivsed kaubakaod tuleb vähendada miinimumini kaupade õige vastuvõtmise, hoidmise ja kiirema müümise teel, likvideerides tarbetu kaupade suunamise ladude kaudu.

Kulukirje "Kulud ja kahjud taarast" osas tuleb selgitada, kuidas taarat vastu võetakse ja avatakse; kas taara tagastatakse hankijatele või antakse üle taarakogumise organisatsioonidele õigeaegselt; millise hinnaga antakse üle hankijatele taara, eriti tühjad kotid; kas ei ole juhtumeid, et üleantavate kottide kvaliteeti on tunduvalt alandatud, kas ei ole sellele kulukirjele kantud materiaalselt vastutavate isikute süü tõttu taara mitteõigeaegse tagastamise eest makstud trahve.

Tuleb silmas pidada, et vastavalt puittaara hinnakirja tingimustele on hankijail õigus lisada ostjale esitatavale kaubaarvele vaid 40% puittaara maksumusest. Seepärast peab kauba saamisel hoolikalt kontrollima, kas puittaara maksumus on arves õigesti kajastatud.

Eraldised kaadri ettevalmistamise fondi tehakse ühesuguse protsendimääraga nii plaanilisest kui ka tegelikust käibest. Seetõttu ei saa selle kirje osas esineda ülekulu ega kokkuhoidu.

Kulukirje "Tasud mittekoosseisulistele kontroll-revisjonikomisjonide ja kauplusekomisjonide liikmetele" osas kont-

TARTU ÜLIKOO

rollitakse, kas iga täistööpäeva eest on makstud tasu vastavuses kehtivate põhimäärustega. Tasu makstakse ainult nende päevade eest, mis on kaubandusettevõtete revideerimiseks kulutatud Keskliidu poolt kinnitatud ajanormi piires. Kehtestatud ajanormi ületavate päevade eest tasu ei maksta. Selle kulukirje kulusid analüüsitakse koos kaubalis-materiaalsete väärtuste säilimise analüüsimisega.

Kulukirje "Muud kulud" sisaldab mitut liiki kulutusi, mida ei ole eelmistes kulukirjetes käsitletud.

Analüüsimisel tuleb kontrollida iga liiki kulude otstarbekust vastavalt nende sihitusele.

Peale jaekaubanduse käibekulude analüüsitakse hulgikaubanduse käibekulusid ja rajooniliidu halduskulusid.

Käibekulusid hulgikaubanduses analüüsitakse sama korra kohaselt kui jaekaubanduses. Rajooniliidu halduskulude analüüsimiseks kõrvutatakse tegelikke kulusid eelarvega kinnitatud ja rahandusorganites registreeritud summadega. Seejuures selgitatakse välja ülekulu või kokkuhoiu summad ja nende tekkimise põhjused.

Analüüsi tulemuste alusel töötatakse välja tarbijate kooperatiivis, isemajandavas kaubandusettevõttes ja rajooniliidu hulgilaos praktilised abinõud avastatud puuduste kõrvaldamiseks ja käibekulude alandamiseks planeeritaval perioodil.

8. Varumise käibekulude analüüsi erinevused

Varumistegevuse käibekulude normeerimine erineb mõnevõrra kaubanduses rakendatavast korrast. Kui kaubanduses kinnitatakse ainult käibekulude üldine tase, siis varumistegevuses kinnitatakse koos sellega lisakulude ja kasumi piirnormid saaduste ja toorainete liikide järgi. Lisakulude ja akumulatsiooni määrad kinnitatakse kas rublades ja kopikates toodangu ühiku kohta või protsentides varutud saaduste maksumusest kokkuostuhindades. Need lisakulude ja akumulatsioo-

ni normid jaotatakse kooperatiivsete lülide vahel, arvestades nende osavõttu vastavate saaduste ja toorainete liikide varumisest.

Varumisorganisatsioonide kulude piirmäärad saaduste ja toorainete iga liigi kohta määratakse sel teel, et lisakulude ja akumulatsiooni üldnormist arvatakse maha varumistegevuse plaanilise kasumi määr. Näiteks kui mingi saaduseliigi lisakulude ja akumulatsiooni üldnorm on kinnitatud 14% suuruses ja plaaniline kasum on ette nähtud 4% suuruses, siis selle saaduse varumise käibekulude maksimaalne tase moodustab 10% (14 - 4).

Kulude normeerimine saaduste üksikute liikide järgi võimaldab valikkorras koostada kulude aruandelisi kalkulatsioone mõningate saaduste liikide kohta ja analüüsida varumistegevuse kulusid. Seejuures on võimalik koostada analüüsi mitte ainult kogu varumiskäibe üldtaseme järgi, vaid ka saaduste üksikute liikide järgi. Aruandekalkulatsiooni koostamisel kantakse igale saaduseliigile ühe või teise saaduseliigi varumisega seotud otsesed kulud ja vastav osa kogu varumistegevuse üldkuludest. Aruandekalkulatsioon võimaldab detailsemalt analüüsida konkreetsete saaduste ja toorainete varumise majanduslikke tulemusi.

Varumistegevuse käibekulude analüüsi peamõõdikuks on detailselt orienteeruda tegelike lisakulude määrades, avastada reservid nende edasiseks alandamiseks ja selle alusel alandada varutavate saaduste omahinda ja varumise hulgihindu.

Varumistegevuse käibekulusid analüüsitakse üldtaseme ja üksikute kulukirjete järgi. Analüüsi metoodika on analoogiline kaubanduse käibekulude analüüsi metoodikaga, s. t. selgitatakse hälbed plaanist, nende põhjused jne.

Seoses sellega, et kulunormid iga saaduseliigi kohta on erinevad, mõjustab varumiskäibe koosseis oluliselt käibekulude üldist taset. Madala kuludetasemega saaduste osatähtsuse suurenemine, kui teised tingimused endisteks jäävad, alandab käibekulude taset ja ümberpöördult. Sellest tekib vajadus täpsustada käibekulude plaanilist taset varumiskäibe tegeliku struktuuri järgi. Käibekulude plaanilise taseme täp-

sustamiseks tuleb iga saaduse- ja tooraineliigi tegelik varumise maht korrutada plaanilise kulunormiga. Seejärel jagatakse kulude üldsumma tegeliku varumiskäibega ja korrutatakse sajaga. Nii saame üldise plaanilise käibekulude taseme varumiskäibe tegeliku struktuuri järgi, mida kõrvutame tegelike kuludega taseme järgi ja absoluutsummas.

Aruannete ja teiste materjalide tundmaõppimise alusel selgitatakse ülekulu ja kokkuhoiu põhjused igas tarbijate kooperatiivis ja rajooni varumiskontoris, avastatakse reservid käibekulude edasiseks alandamiseks ja kavandatakse abinõud nende kasutamiseks. Analüüsi käigus õpitakse tundma eesrindlike organisatsioonide kogemusi, et neid laiendada kõigile ülejäänud organisatsioonidele.

9. Käibekulude planeerimine

Kaubanduse ja varumise käibekulude planeerimise eesmärgiks on kindlaks määrata kaubakäibe- ja varumisplaani täitmiseks vajalikud majanduslikult põhjendatud minimaalsed kulud, tagades seejuures elanikkonna eeskujuliku teenindamise.

Käibekulude plaan peab mobiliseerima võitlusse kaubanduse ja varumise kogu majandusliku tegevuse parandamise, rangeima kokkuhoiurežiimi teostamise, liialduste kõrvaldamise, kõigi majanduslike protsesside odavamaks muutmise, majandusliku arvestuse tugevdamise ning kaubandus- ja varumistegevuse rentaabluse tagamise eest.

Kaubanduse ja varumise käibekulud, olles kvaliteedinäitajaiks, planeeritakse rangelt kehtestatud korras.

Liiduvabariikide ministrite nõukogud, välja arvatud Vene NFSV, kinnitavad kaubandussüsteemidele, nende hulgas ka tarbijate kooperatsioonile, käibekulude plaanilise taseme.

Vene NFSV-s kinnitab vabariigi ministrite nõukogu käibekulude üldise taseme kõigi kaubandussüsteemide kohta, autonoomsete vabariikide, kraide ja oblastite lõikes. Kaubandussüsteemidele, nende hulgas ka tarbijate kooperatsioonile,

kinnitavad konkreetsed käibekulude tasemed autonoomsete vabariikide ministrite nõukogud, oblasti (krai) töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed.

Oblasti (krai) tarbijate kooperatiivide liidud kinnitavad ja viivad käibekulude plaanilise taseme rajooniliitudeni, rajooniliidud - tarbijate kooperatiivideni.

Varumistegevuse käibekulude plaanilise taseme kinnitavad oblasti (krai) tarbijate kooperatiivide liitudele vabariiklikud tarbijate kooperatiivide liidud. Oblastiliidust kuni tarbijate kooperatiivideni viiakse käibekulud sama korra kohaselt kui kaubanduses.

Käibekulude plaani koostamisel ja kinnitamisel võetakse arvesse: kõrgemalseisva kooperatiivorganisatsiooni ülesannet, möödunud perioodi analüüsimaterjale, jae- ja hulgikäibeplaane, põllumajandussaaduste ja toorainete varumise plaane, tööjõu ja palgafondi plaane jne., tarbijate kooperatiivide ja rajooniliitude esialgseid plaanilisi arvestusi käibekulude kohta.

Organisatsiooni üleminekul kaubanduse uuele planeerimiskorrale ei kinnita kõrgemalseisev organisatsioon käibekulude taset. Käibekulude taseme kinnitab kooperatiivorganisatsioon oma majanduse kohta, planeerides arvestuste alusel algul eraldi iga kulukirje ja seejärel nende kokkuvõttena käibekulude üldise summa ja taseme.

Kaubanduse käibekulude planeerimine. Kaubanduse käibekulude plaanilise taseme kinnitavad ja viivad rajooniliitudeni oblasti (krai) tarbijate kooperatiivide liidud protsentides kogu süsteemi kaubandusvõrgu jaekäibest. Sellesse arvatakse tarbijate kooperatiivide jaevõrgu, rajooniliidu jaettevõtete, hulgikaubanduse käibekulud ning kaubandusele langev osa rajooniliidu halduskuludest.

Võttes arvesse temale kinnitatud käibekulude plaanilist taset ja plaanide koostamisel ning kinnitamisel kasutatavaid andmeid, määrab rajooniliit kaubandusele langeva halduskulude osa ning seejärel kinnitab käibekulude plaanilise taseme hulgilaole, oma jaevõrgule ja igale tarbijate kooperatiivile.

Igale tarbijate kooperatiivile käibekulude plaanilise taseme kinnitamisel lähtutakse analüüsiandmetest, avastatud reservidest kulude alandamiseks, kaubakäibeplaanist ning tarbijate kooperatiivide endi koostatud arvestustest kulukirjete kohta.

Enne kui määrata kindlaks kaubandusele langevate halduskulude osa, tuleb kindlaks määrata nende üldsumma. Rajooniliitude halduskulud planeeritakse neljal kirjel: "Põhi- ja täiendav töötasu", "Komandeerimised ja ümberpaigutused", "Tasud mittekoosseisulistele kontroll-revisjonikomisjonide ja kauplusekomisjonide liikmetele", "Muud kulud". Nende kirjete järgi planeeritakse kulud ainult absoluutsummas, võttes arvesse tegelikku vajadust.

Kaubandusele langevate halduskulude osa määramiseks jagatakse aasta halduskulude plaaniline summa proportsionaalselt rajooniliidu süsteemi majandusliku tegevuse põhiliste tegevusalade palgafondide aastaplaanidega. Seejuures leivaküpsetuse, toitlustamise, töötlemise ja muu tootmistegevuse aasta-palgafond võetakse arvesse 50% ulatuses.

Meie näites on Oktjabrski rajooniliidu planeeritava aasta halduskulude plaaniks ette nähtud 16 500 rubla, selle hulgas töötasud 11 000 rubla. Lähtudes üksikute tegevusalade palgafondi aastaplaanist, jaotatakse halduskulud tabelis 37 toodud viisil.

Vastavalt tabelis 37 toodud arvestusele langeb halduskuludest kaubandusele 70% (vastab kaubanduse aasta-palgafondi osatähtsusele) ehk 11 600 rubla, selle hulgas töötasu 7700 rubla.

Kaubandusele langev rajooniliidu halduskulude osa 11 600 rubla tuleb maha arvata kaubanduse käibekulude plaanilisest kogusummast. Pärast mahaarvamist järelejääv summa moodustab hulgi- ja jaekaubanduse käibekulud.

Et paremini aru saada käibekulude planeerimise edasisest käigust, vaatleme konkreetset näidet.

Näide. Planeeritavaks aastaks planeeris oblasti tarbijate kooperatiivide liit Oktjabrski rajooniliidule kaubanduse käibekulude plaanilise taseme (koos kaubandusele lange-

va halduskulude osaga) 5,95% käibest aruandeaasta 6% vastu eesmärgiga otsustavalt vähendada ülenormatiivseid kaubakadusid, taarakadusid ja pidades silmas vajadust täpselt kinni pidada veotariifidest ning peale- ja mahalaadimistööde tasuhinnetest. Lähtudes sellest tasemest ja süsteemile kinnitatud kaubandusvõrgu jaekäibeplaanist, mis koos põllumajandussaaduste müügiga komisjoni korras on 10 970 000 rubla, moodustab käibekulude plaan absoluutsummas 652 700 rubla (10 970 x x 5,95 : 100). Sellest summast arvatakse maha kaubandusele langev halduskulude osa 11 600 rubla (vt. tabel 37) ja saadakse hulgi- ja jaekaubanduse käibekulude plaaniline summa 641 100 rubla (652,7 tuh. rbl. - 11,6 tuh. rbl.).

Tabel 37

Tegevusala	Palgafondi aastaplaan (tuh. rbl.)					Halduskulud (tuh. rbl.)	
	tarbijate kooperatiivides	rajooniliidu oma majanduses	kokku	sellest osatähtsuse arvutamiseks	osatähtsus %	kokku	sellest töötasu
Kaubandus	238	58	296	296	70,0	11,6	7,7
Varumine	36	29	65	65	-	-	-
Põllumajandussaaduste ja tooraine töötlemine	4	10	14	7	-	-	-
Kokku varumistegevus	40	39	79	72	17,0	2,8	1,9
Toitlustamine	48	-	48	24	5,7	0,9	0,6
Leivaküpsetus	24	12	36	18	4,2	0,7	0,5
Muud tootmisalad	10	16	26	13	3,1	0,5	0,3
Kokku	360	125	485	423	100	16,5	11,0

Võttes arvesse aruandeaasta hulgikaubanduse käibekulude analüüsi andmeid ja kaupade liiklusteid planeeritaval

aastal, otsustas rajooniliidu juhatus kinnitada hulgikaubanduse käibekulude plaanilise taseme möödunud aasta tasemel, s. o. 1,22% hulgikäibest. Seega moodustab hulgibaasi käibekulude plaaniline summa 9 620 000-rublase käibe juures 117 400 rubla (9 620 000 x 1,22 : 100).

Jaekaubanduse käibekulude plaaniliseks summaks kujuneb 523 700 rubla (641 100 - 117 400) ehk 4,96% jaevõrgu käibest koos põllumajandussaaduste müügiga turul kujunevate hindade alusel (523 700 x 100 : 10 550).

Lähtudes analüüsiandmetest, avastatud reservidest käibekulude alandamiseks ja tarbijate kooperatiivide poolt koostatud plaani projektidest, kinnitab rajooniliit süsteemi planeeritava aasta käibekulude plaani (tabel 38).

Kaubanduse uue planeerimiskorra tingimustes kinnitab iga tarbijate kooperatiiv iseseisvalt käibekulud kulukirjete lõikes. Liites üksikute kirjete kulusummad, saadakse kaubanduskulud kokku (absoluutsummas ja protsentides käibest). Rajooniliit planeerib oma majanduse kohta hulgi- ja jaekaubanduse käibekulud üksikute kirjete viisi. Planeeritaval aastal ettenähtud rajooniliidu halduskulud jaotatakse tegevusalade järgi tavalises korras.

Tarbijate kooperatiivide ja rajooniliidu oma majanduse kaubanduse otsesed kulud koos kaubandusele langeva halduskulude osaga moodustavad rajooniliidu süsteemi kaubandustegevuse käibekulude üldise taseme.

Käibekulude planeerimiseks kulukirjete järgi on vaja: andmeid aruandeaasta käibekulude analüüsist kulukirjete viisi; jae- ja hulgikäibeplaane, tööjõu- ja palgafondiplaane; ruumide üüri ja valve lepinguid; kaubaveotariife, palgamäärasid, norme ja muud teatmematerjali; andmeid kavandatud muudatustest tarbijate kooperatiivide majanduses (kaubandusvõrgu laiendamine, kaubaliikluse lühilisuse muutmine, hindade muutumine jne.).

Kui planeeritava aasta käibekulude plaani koostamise ajal ei ole veel aruannet möödunud aasta tegelikest kuludest, võetakse käibekulude plaani täitmiseks tervikuna ja kulukirjete lõikes andmed plaani loodetava täitmise kohta.

Tabel 38

Tarbijate kooperatiivid ja rajooniliidu süsteemi ettevõtted	Aruandeaasta			Planeeritav aasta			Alanemine võrreldes aruandeaastaga %-des käibest
	käive (tuh. rbl.)	käibekulud		käive (tuh. rbl.)	käibekulud		
		summa (tuh. rbl.)	% käibest		summa (tuh. rbl.)	% käibest	
Oktjabrski	3313	157,1	4,74	3540	166,4	4,70	0,04
Nikolski	1458	81,4	5,58	1560	86,6	5,55	0,03
Lozovski	1506	85,1	5,65	1610	90,2	5,60	0,05
Ostrovski	946	59,7	6,31	1040	65,5	6,30	0,01
Zaretski	528	37,1	6,83	600	40,9	6,82	0,01
Kokku	7751	420,4	5,42	8350	449,6	5,38	0,04
Rajooniliidu jaevõrk	2067	70,3	3,40	2200	73,8	3,35	0,05
Kokku rajooniliidu süsteemi jaekaubandus	9818	490,7	5,00	10550	523,7	4,96	0,04
Rajooniliidu hulgibaas	9124	110,9	1,22	9620	117,4	1,22	-
Kokku	10224	601,6	5,88	10970	641,1	5,84	0,04
Peale selle osa rajooniliidu halduskuludest	10224	11,8	0,12	10970	11,6	0,11	0,01
Kokku rajooniliidu süsteemis	10224	613,4	6,00	10970	652,7	5,95	0,05

Käibekulude planeerimise kord kulukirjete lõikes on toodud näites Nikolski tarbijate kooperatiivi kohta. Nikolski tarbijate kooperatiivile kinnitas rajooniliit käibekulude üldiseks plaaniks 5,55% käibest aruandeaasta 5,58% vastu. Plaaniga on ette nähtud alandada käibekulusid 0,03% käibest. Käibekulude kogusumma on plaani järgi 86 600 rubla (1 560 000 x 5,55 : 100). Käibekulude plaani üldise taseme (5,55% käibest) ja absoluutsumma (86 600 rubla) järgi planeeritakse ka Nikolski tarbijate kooperatiivi käibekulud kõigi kulukirjete järgi.

Käibekulusid planeeritakse üksikute kulukirjete järgi allpool toodud korras.

Raudtee-, vee- ja õhutranspordi kulud. Antud kirje kulude planeerimine sõltub peamiselt frankeerimise tingimustest. Iga kauba frankeerimise tingimused on toodud jaehinnakirjas. Kui kaubad saadetakse välja franko lähtejaam (lähtesadam), franko vagun (laev) lähtejaam (lähtesadam), tasuvad kaubandusorganisatsioonid kõik raudtee- ja veetranspordi veokulud, pealelaadimise kulud (kuni esimese frankeerimise kohani), mahalaadimise kulud, maksud ja ettevalmistuskulud, kaupade hoiukulud jaamades (sadamates) jne.

. Kui kaubad saadetakse välja franko vagun sihtjaam (sihtsadam) või franko sihtjaam, siis kaubandusorganisatsioonid ei tasu kulusid raudtee- ja veetranspordi tariifi järgi. Muud kulud tasutakse vastavalt frankeerimise tingimustele.

Selle kirje kulude kindlaksmääramiseks tuleb kaubakäibeplaani alusel teha kindlaks, millised kaubad ja millistes kogustes saabuvad mittekohalikelt hankijailt raudtee- ja veetranspordiga, selgitada hinnakirja alusel frankeerimise kord, arvestada kehtivad tariifid ja muud kulud ühe tonni kohta ja seejärel korrutada kõik kulud kaubakogusega tonnides, mille tulemusena saame kulude üldsumma antud kirjel.

Kui aruandeaastal selle kirje kuludes ei esinenud liialdusi ja aruandeaastal ei ole ette näha olulisi muudatusi kaupade sortimendis ja kohaleveo korras, võib selle kirje kulud planeerida aruandeaasta tasemel, s. o. nende tase protsentides käibest ei muutu.

Nikolski tarbijate kooperatiivis ei muutu aruandeaastal kaupade kohaleveo tingimused mittekohalikelt hankijatelt. Seetõttu planeeritakse kulud antud kirjel aruandeaasta tasemel: 0,02% käibest ehk absoluutsummas 312 rubla (1 560 000 x 0,02 : 100).

Auto- ja hobutranspordi kulud. Tarbijate kooperatiivis toimub selle kirje kulude arvestus alljärgneva korra kohaselt. Jagades kaupade saabumise kaubarühmade järgi vastava kauba ühe brutotonni keskmise maksumusega, määratakse kindlaks iga kaubarühma veoste maht. Kauba ühe brutotonni maksumus määratakse kindlaks transpordi dokumentide alusel, milles kajastatakse vastava kaubapartii kaal ja maksumus. Keskmise maksumuse saab määrata kindlaks ka katselise kaalumise teel. Näiteks: suhkru saabumise aastaplaan on 92 000 rubla ja suhkru ühe brutotonni hind 920 rubla. Järelikult on suhkru brutokaal 100 tonni (92 000 : 920).

Ühe brutotonni keskmise maksumuse asemel võib kasutada ka varem kindlaksmääratud käibe 1000 rubla kaalulisi väljendeid kaubarühmade järgi. Meie näites moodustab suhkru 1000 rubla käibe kaaluline väljend 1,087 t. Järelikult on suhkru brutokaal (saabumise järgi) 100 t (1,087 x 92).

Edasi määratakse keskmine veokaugus kaubarühmade järgi. Aluseks võetakse vedude marsruudid ja nende osatähtsused üldises vedude mahus kaubarühmade järgi (kaalutud keskmine). Keskmine kaugus võetakse arvesse 1 tonni veose vedamise eest tariifimäära kindlaksmääramisel. Veotariif ühe tonni eest korrutatakse veoste mahuga, mille tulemusel saadakse veokulud. Kui tarbijate kooperatiivis kasutatakse rööbiti nii auto- kui ka hobutransporti, tuleb eelnevalt eraldada need veosed, mis veetakse hobutranspordiga, sest nende transpordiliikide veotariifid on erinevad.

Kui tarbijate kooperatiivil on oma transpordivahendid, tuleb kindlaks määrata nende osa vedude mahus. Seejuures tuleb arvesse võtta oma transpordivahendite osatähtsust möödunud aasta vedudes.

Lähtudes oma transpordi ülalpidamiskuludest, tuleb arvutada tonnkilomeetri omahind, mis seejärel korrutatakse veo-

sekäibega tonnkilomeetrites, mida oma transport on teinud kaubandusele. Tonnkilomeetri omahinna kindlaksmääramiseks jagatakse kõik transpordikulud kõigile majandusharudele veetud tonnkilomeetrite arvuga.

Kui rajooniliidu hulgibaas (või oblastiliidu rajoonidevaheline kaubabaas) praktiseerib kaupade tsentraliseeritud kohalevedu, tuleb kindlasti tarbijate kooperatiivi üldisest veosemahust eraldada kaubad, mida võib kohale vedada tsentraliseeritult. Nende kaupade kohalevedu toimub mitte tarbijate kooperatiivi, vaid hulgibaasi kulul.

Veokuludele lisatakse tasu kaupade peale- ja mahalaadimise eest mittenimestikulise koosseisu töötajatele, mis planeeritakse eelmiste aastate kogemuste alusel.

Kui planeeritaval aastal ei ole ette näha olulisi muudatusi vedude marsruutides, kaupade saabumise struktuuris, oma ja üüritud transpordi kasutamise vahekordades jne., võib aluseks võtta aruandeaastal antud kirjel kujunenud kulude taseme. Eelnevalt aga tuleb neist kuludest maha arvata mittetootlikud kulud (trahvid autotranspordi seisakute eest jm.).

Töötasu. Töötasu kulud määratakse lähtudes protsentides käibest kinnitatud palgafondist. Nikolski tarbijate kooperatiivis on kaubanduse palgafondi plaaniks kinnitatud 2,90% käibest. Vastavalt eelmises peatükis tehtud arvestustele moodustab palgafond 45 205 rubla.

Ruumide ja inventari üür ning oma põhivahendite ja renditud põhivahendite kapitaalkulutuste amortisatsioon. Ruumide ja inventari üüri kulud planeeritakse sõlmitud lepingute alusel, amortisatsioonieraldised - kehtivate normide järgi oma põhifondide (-vahendite) esialgsest maksumusest ning ekspluatatsiooni võtmisele kuuluvate uute põhifondide (vahendite) maksumusest.

Nikolski tarbijate kooperatiivis väheneb planeeritaval aastal renditud ruumide arv seoses uue kaupluse ekspluatatsiooni andmisega, kuid üüritakse ka edaspidi ruumid kahele kauplusele, makstes vastavalt lepingutele kummagi eest üüri 85 rubla, kokku 170 rubla.

Üürisumma arvestatakse lepingutes vastavalt üüri määradele 1 m^2 põhipinna ja abipinna eest sõltuvalt otstarbest

(kaubandus-, lao-, elamispind jms.) ja ehitusviisist (kivi-, puit-, segaehitis jms.). Üüri määrad kinnitavad liiduvabariikide rahandusministeeriumid.

Amortisatsioonieraldised arvutatakse normide järgi. Nikolski tarbijate kooperatiivi planeeritava aasta amortisatsioonieraldiste arvutus on toodud järgnevas tabelis. Uuelt kauplusehoonelt, mis antakse ekspluatatsiooni 20. augustil, on amortisatsioonieraldiste arvutamine ette nähtud alates 1. septembrist, s. o. 4 kuu eest (vastavalt kehtivatele põhimäärustele).

Oma põhifondid (vahendid)	Esialgne maksumus (tuh.rbl.)	Amortisatsiooni aastanorm (%-des)	Amortisatsioonieraldiste summa aastas (rbl.)
Kauplusehoone (kiviehitus)	30,7	2,0	614
Kauplusehoone (puitehitus)	18,0	4,0	720
Kauplusehoone (puitehitus, antakse ekspluatatsiooni 20. augustil)	6,0	4,0	80
Kaubanduslik sisustus	2,4	12,0	288
Kokku			1702

Kui organisatsioon teeb laiendamise või rekonstrueerimise otstarbel kapitaalseid kulutusi renditud põhifondidele (-vahenditele), määratakse amortisatsioon üldkehtivate amortisatsioonieraldiste normide alusel.

Tarbijate kooperatiivi üüri- ja amortisatsioonikulud aastas kokku on 1872 rubla (180 rbl. + 1702 rbl.).

Ruumide ja inventari korrashoiu kulud (kaasa arvatud väheväärtusliku inventari mahakandmise kulud) ja renditud põhifondide (-vahendite) kapitaalremondi kulude kustutamine.

Sellel kirjel planeeritakse küttekulud, võttes arvesse ahjude ja teiste küttesüsteemide arvu, kütteperioodi kestust, kütuse kulunorme ja maksumust.

Valgustuskulude planeerimisel arvestatakse valgustusliike (elektri-, petrooleumivalgustus), valgustusnorme ja elektrienergia kehtivaid tariife. Petrooleumivalgustuse puhul arvutatakse petrooleumi vajadus liitrites juhatuse poolt kehtestatud normi alusel. Seejärel korrutatakse 1 liitri hind petrooleumi koguvajadusega.

Veevarustuse ja kanalisatsioonikulud planeeritakse kohalike töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede kommunaalosakondade tariifide järgi.

Sellel kirjel tuleb planeerida ka tuletõrjekulud tuletõrje järelevalve normide ja nõuete piires, närilistega võitluse kulud sanitaar-epidemioloogiajaamaga sõlmitud lepingute alusel, kaalude ja mõõteriistade kontrollimise ja tembeldamise kulud, võttes arvesse planeeritaval aastal kontrollitavate ja tembeldatavate kaalude ja mõõteriistade arvu ja kehtivaid tariife; muud majanduskulud (ruumide korrashoidmine jne.), lähtudes tegelikust vajadusest ja eelmiste aastate kogemustest. Sellel kirjel planeeritakse ka renditud põhifondide (-vahendite) kapitaalremondi kulude kustutamine, võttes arvesse igakuiseid kustutamise summasid.

Tingitult kaubandusvõrgu kultuurilise ja sanitaarse olukorra parandamisest on Nikolski tarbijate kooperatiivis sellekohaste arvestuste alusel kulud sellel kirjel kindlaks määratud 3900 rubla suuruses summas, s. o. 0,01% rohkem kui aruandeaastal.

Jooksva remondi kulud. Need kulud planeeritakse vastavalt jooksva remondi tööde programmile koostatud eelarvete alusel. Nikolski tarbijate kooperatiivis on planeeritaval aastal selleks ette nähtud 3155 rubla, seega tunduvalt rohkem kui aruandeaastal. Kulude suurendamine toimub tarbijate kooperatiivi volinike koosoleku otsuse alusel seoses kaubandus- ja laovõrgu ümbersisustamisega ja vajalikku korda viimisega.

Kaupade säilitamise, viimistlemise, sorteerimise ja pakkimise ning külmutusseadmete korrashoiu kulud. Nendeks kuludeks on planeeritaval aastal ette nähtud 1248 rubla. Kulude suurenemine on tingitud kaubanduskultuuri tõstmisest ja teenindatavate seadmete arvu suurenemisest.

Reklaamikulud. Võttes arvesse töökogemusi, planeeritakse selle kirje kulud möödunud aasta tasemel, s. o. 322 rubla ehk 0,02% käibest.

Protsendid krediidilt (makstud ja saadud protsente maha arvates). Need kulud planeeritakse lähtudes pangakrediidi summadest, mida tarbijate kooperatiiv planeeritaval aastal kasutab, ja kehtivatest protsendimääradest krediidi kasutamise eest. Planeerimisel arvestatakse ka tulusid, mida tarbijate kooperatiiv saab Riigipangalt rahaliste vahendite arveldusarvel hoidmise eest. Nikolski tarbijate kooperatiivis on selle kirje kulud planeeritaval aastal kindlaks määratud järgmiste näitajate alusel: jaekäibe aastaplaan - 1 560 000 rubla; kaubavarude normatiivid omahinnas eelneva aasta IV kvartalis - 279 000 rubla, planeeritava aasta IV kvartalis - 291 000 rubla; omavahendite normatiiv kaubavarudes - 57 000 rubla; vahendite keskmine jääk arveldusarvel - 12 000 rubla. Nende andmete alusel arvutatakse:

1. Aasta keskmised plaanilised kaubavarud: 291 000 - 279 000 = 12 000 rbl., 279 000 + $\frac{12\,000}{2}$ = 285 000 rbl. $\frac{279\,000 + 291\,000}{2}$ = 285 000 rubla, s. t. algul leiame kaubavarude normatiivide vahe, mis moodustab 12 000 rubla (291 000 - 279 000). Poole sellest vahest liidame eelneva aasta IV kvartali kaubavarude normatiivile ja saame aasta keskmise plaanilise varu 285 000 rubla ($\frac{279\,000 + 12\,000}{2}$). Aasta keskmise plaanilise varu võib määrata ka teisiti. Selleks tuleb eelneva aasta IV kvartali ja planeeritava aasta IV kvartali kaubavarude normatiivid liita ja saadud summa jagada vahega, mis annab 285 000 rubla ($\frac{279\,000 + 291\,000}{2}$).

2. Krediteeritava kaubakäibe summa (kaubakäibe jooksva krediteerimise pangakrediidi summa), arvestades omavahendite normatiivi, on 228 000 rubla (285 000 - 57 000).

3. Summa, mis tuleb pangale maksta jooksva kaubakäibe krediteerimise eest (lähtudes protsendimäärast 2% aastas) - 4560 rbl. (228 000 x 2 : 100).

4. Summa, mis tuleb pangale maksta hooajaliste kaupade ja ennetähtaegselt kohaleveetud kaupade krediteerimise eest (möödunud aasta kogemuste alusel) - 180 rubla.

5. Summa, mis kooperatiivil on pangalt saada omavahendite arveldusarvel hoidmise eest (lähtudes protsendimäärast 0,5% aastas) - 60 rbl. (12 000 x 0,5 : 100).

6. Kokku tarbijate kooperatiivi planeeritava aasta kulud vaadeldaval kirjel, saadud protsendid maha arvatud - 4680 rubla (4560 rubla + 180 rubla - 60 rubla).

Kaubakaod. Sellel kirjel planeeritakse kehtestatud normide alusel kaupade loomulik kadu auto- ja hobutranspordiga vedamisel, ladudes hoidmisel, kaupade müügil jaoettevõtteis. Loomuliku kao summa arvutamisel võetakse aluseks kaubakäibeplaan sortimendi lõikes; käibest arvatakse maha kaubanduslik mahahindlus. Tarbijate kooperatiivi planeeritava aasta loomuliku kao summa kindlaksmääramiseks koostatakse arvutus (tabel 39).

Tabel 39

Kaubarühmad	Kaubakäibeplaan, maha arvatud kaubanduslik mahahindlus	Kaupade loomulik kadu	
		Norm %	Summa (ümardatult) rbl.
Leib ja muud pagaritooted	90,0	0,45	405
Kala	29,6	0,40	118
Fasseerimata suhkur	32,0	0,18	58
Fasseerimata sool .. jne.	2,0	0,60	12
Kokku	1450,0	-	1726

Märkus. Selles arvestuses on ühendatud kaonormid kaupade veol auto- ja hobutranspordiga (lähtudes vedude keskmisest kaugusest) ja kaupade jaemüügil. Arvutuses võib kasutada kaalutud keskmisi norme kaubarühmade järgi, kui rakendatakse erinevaid norme sõltuvalt aastaaegadest või müüdavate kaupade liikidest.

Kaupade loomuliku kao summaks kas autoga, hobutranspordiga vedamisel või jaemüügil nähakse Nikolski tarbijate kooperatiivis ette 1726 rubla ehk 0,11% käibest jaehindades (1,726 x 100 : 1560) aruandeaasta 0,13% vastu.

Taarakulud ja -kahjud. Selle kirje kulude planeerimise aluseks on kaubakäibeplaan sortimendi lõikes, koos kaubaga saabuva taara kogus ja liigid, taara remontimise, puhastamise ja desinfitseerimise kulud, hankijatele ja taarat koguvatele ettevõtetele taara tagastamisega seotud kulud, hinnakirjahindade ja hankijaile taara tagastamise hindade vahe. Rööbiti kuludega planeeritakse tulud tagastamisele mittekuuluva ja tasuta või osalise hinnaga saadud taara realiseerimisest. Kulud sellel kirjel näidatakse tulusid maha arvates.

Tarbijate kooperatiivides koostatakse taaratulude, -kulude ja -kahjude arvestus (tabel 40).

Vastavalt arvestusele on Nikolski tarbijate kooperatiivis kaubakäibe kasvu juures planeeritaval aastal ette nähtud taarakulusid ja -kahjusid 1712 rubla, mis võimaldab selle kirje kulude taset vähendada 0,12%-lt 0,11%-le käibest.

Tabel 40

Tulud	Summa rbl.	Taarakulud ja -kahjud	Summa rbl.
Puittaara kohapeal realiseerimisest	1160	Saabuva puittaara maksumus	2072
Puittaara üleandmisest hankijatele ja taarat koguvatele ettevõtetele	680	Hinnavahed kott-taara kategooria langemisest	1050
Kokku tulud	1840	Taara remontimise kulud	80
Vahe mille võrra taarakulud ja -kahjud ületavad tulusid	1712	Taara tagastamise kulud	350
Kokku	3552	Kokku	3552

Märkus. Arvestuses toodud tulude, kulude ja kahjude summa kindlaksmääramisel juhindutakse eelmiste aastate kogemustest ja eesmärgist taarat paremini kasutada.

Eraldised kaadri ettevalmistamise fondi. Need eraldised planeeritakse kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatud määrade järgi vastavalt tarbijate kooperatsiooni süsteemi kaadri ettevalmistamise ja kvalifikatsiooni tõstmise abinõude finantseerimise plaanidele. Nikolski tarbijate kooperatiivis on planeeritaval aastal arvestused kaadri ettevalmistamise fondi aruandeaasta tasemel, s. o. 0,17% käibest, mis moodustab 2652 rubla (1560 x 0,17 : 100).

Kontroll-revisjonikomisjonide ja kauplusekomisjonide mittekoosseisuliste liikmete töötasu. Selle kirje kulude planeerimisel lähtutakse materiaalsete väärtuste inventeerimise plaanist, antud tööle kontroll-revisjonikomisjonide ja kauplusekomisjonide liikmete kaasamisest ja neile tööpäeva eest tasu maksmise korrast.

Selle kirje kuludeks on Nikolski tarbijate kooperatiivis planeeritaval aastal ette nähtud 624 rubla ehk 0,04% käibest. Seega alanes nende kulude tase möödunud aastaga võrreldes 0,01% inventuuride parema organiseerimise ning osa kontroll-revisjonikomisjoni ja kauplusekomisjonide liikmete ühiskondlikus korras sellele tööle kaasamise arvel.

Muud kulud. Need kulud planeeritakse erilise arvestuse alusel, võttes arvesse varasema töö kogemusi ja võimalusi kulude edasiseks alandamiseks. Üksikud kululiigid, mis kuuluvad rühma "Muud kulud", planeeritakse järgmiselt:

komandeerimis- ja ümberpaigutuskulud - lähtudes komandeeringute plaanist; arvestused sotsiaalkindlustuseks - 4,5% suuruses plaanilisest palgafondist; töökaitse ja ohutustehnika kulud, sanitaar- ja valveriietuse ning -jalatsite mahakandmine, pesupesemise, desinfektsiooni ja teised kulud planeeritakse ühe letitöötaja kohta kehtestatud normide alusel jne. Muudest kuludest eraldatakse kaks kirjet: 1) kaupade, majapidamismaterjalide, põhifondide (-vahendite) ja muude väärtuste kindlustuskulud, mis planeeritakse kehtivate tariifide järgi, lähtudes põhifondide (-vahendite) bilansilisest maksumusest, nende kavandatavast suurenemisest ja kaubalis-materiaalsete väärtuste maksimaalsest summast; 2) kulud ruumide valvamiseks ametkonnavälise valve poolt, mis

planeeritakse miilitsaga, kolhoosidega, teiste organisatsioonidega sõlmitud lepingute alusel.

Meie näites on kõik kulud kirjel "Muud kulud" kokku (kaasa arvatud kindlustuse ja ametkonnavälise valve kulud) 6244 rubla.

Pärast arvestuste lõpetamist koondatakse kõik käibekulude plaani näitajad tabelisse, mis näites Nikolski tarbijate kooperatiivi kohta on toodud tabelis 41.

Rajooniliidu isemajandavate jaeettevõtete ja hulgikaubanduse käibekulud planeeritakse kirjete järgi sama korra kohaselt kui jaekaubanduses.

10. Erinevused põllumajandussaaduste ja toorainete varumise käibekulude planeerimisel

Põllumajandussaaduste ja toorainete varumise käibekulude plaanid koostatakse iga tarbijate kooperatiivi, varumiskontori ja kogu rajooniliidu süsteemi kohta varumise käibekulude analüüsiandmete, varumisplaani, kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatud käibekulude plaanilise taseme ning põllumajandussaaduste ja toorainete iga liigi kohta kinnitatud kulunormide alusel.

Nende andmete alusel koostatakse ka käibekulude plaanid kulukirjete lõikes, kasutades sama metoodikat kui kaubanduse käibekulude planeerimisel. Plaaniliste kulusummade kindlaksmääramiseks koostatakse käibekulude iga kirje kohta abiarvestused, kus majanduslikult põhjendatakse kavandatavaid kulutusi.

Kõigi kulukirjete plaaniliste näitajate liitmisel saadud üldine käibekulude tase ei tohi ületada kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatud taset.

Tabel 41

Käibekulude kirjed	Aruandeaasta		Planeeritav aasta	
	summa (rbl.)	% käibest	summa (rbl.)	% käibest
Raudtee- ja veetranspordi kulud	292	0,02	312	0,02
Auto- ja hobutranspordi kulud	12393	0,85	12948	0,83
Põhi- ja täiendav töötasu	42574	2,92	45205	2,90
Ruumide ja inventari üür ning oma põhivahendite ja renditud põhivahendite kapitaalsete kulutuste amortisatsioon	1895	0,13	1872	0,12
Ruumide ja inventari korrashoiu kulud (kaasa arvatud väheväärtusliku inventari mahakandmine) ja renditud põhivahendite kapitaalremondi kulude kustutamine	3499	0,24	3900	0,25
Jooksva remondi kulud	2478	0,17	3155	0,20
Kaupade säilitamise, viimistlemise, sorteerimise ja pakkimise ning külmutusseadmete korrashoiu kulud	1021	0,07	1248	0,08
Reklaamikulud	292	0,02	322	0,02
Protsendid krediidilt	4520	0,31	4680	0,30
Kaubakadu	1895	0,13	1726	0,11
Taarakulud ja kahjud	1750	0,12	1712	0,11
Eraldised kaadri ettevalmistamise fondi	2478	0,17	2652	0,17
Tasud mittekoosseisulistele kontroll-revisjonikomisjonide ja kauplusekomisjonide liikmetele	729	0,05	624	0,04
Muud kulud	5540	0,38	6244	0,40
Kokku	81400	5,58	86600	5,55
Kaubakäive (tuh. rbl.)	1458		1560	

X PEATÜKK

HINNAD, KAUBANDUSLIKUD MAHAHINDLUSED JA RENTAABLUS

1. Hinna olemus NSV Liidus

Hinna olemus NSV Liidus ja selle põhiline erinevus kapitalistlike riikide hindadest. Sotsialismi ajal põhjustab kaubatootmise eksisteerimine väärtuse majandusseaduse kehtimise ja sellega seotud niisuguste majanduslike kategooriate nagu raha, hind, krediit jne. olemuse. Vastavalt sellele seadusele määrab kauba väärtuse ühiskondlikult vajalik töö hulk, mis on kulutatud tema tootmiseks. Rahas väljendatud kauba väärtus moodustab kauba hinna. Järelikult on hind kauba väärtuse rahaline väljendus.

Kapitalistlikus majanduses kehtiva tootmise anarhia seaduse ning nõudmise ja pakkumise tõttu konkurentsi tingimustes stiihiliselt kujunevad kauba hinnad kõiguvad pidevalt kaupade väärtuste ümber.

Väärtusseadus astub hindade mehhanismi kaudu kapitalistliku tootmise stiihilise regulaatori ossa. Kapital suundub neisse tegevusharudesse, mis antud momendil kõrgete hindade tõttu annavad kõrgemat kasumit. Väärtusseaduse ja teiste majandusseaduste stiihiline toime kapitalismi tingimustes põhjustab kriise, tööpuuduse süvenemist jne.

Imperialismi perioodil määravad üht või teist majandusharu valdavad kapitalistlikud monopolid kaupadele kõrged hinnad, mis tagavad neile kõrgete kasumite saamise. Seoses sellega maksavad töötajad kapitalistidele neilt ostetud kaupade eest ülisuuri summasid. Monopolistlikud ühendused saavad gigantseid kasumeid sellega, et ostavad talupoegadelt, samuti majanduslikult mahajäänud sõltuvatest riikidest madalate hindadega toidu- ja tooraineid ning müüvad neile valmistoodangut kõrgete hindadega. Järelikult on hind kapitalistlikus majanduses töötajate ekspluateerimise ja röövimise täiendavaks vahendiks. NSV Liidus võimaldab rahvamajanduse kõigi

harude plaanipärane areng, kaupade valdava enamuse kontsentreerimine sotsialistliku riigi kätte ja väliskaubanduse monopol plaanikohaselt määrata hinnad meie maal kõikidele põhilistele kaupadele.

Väärtusseadus toimib ka sotsialistlikus majanduses, kuid tema mõjusfäär on piiratud tootmisvahendite ühiskondliku omandi ja rahvamajanduse plaanipärase ning proportsionaalse arengu seaduse toimega. Seepärast ei ole väärtusseadus sotsialistliku tootmise regulaatoriks.

Hindade kujundamisele on aluseks sotsialistliku riigi poolt väärtusseaduse ja sotsialismi teiste majandusseaduste nõuete, eelkõige sotsialismi põhilise majandusseaduse ja rahvamajanduse plaanipärase ning proportsionaalse arengu seaduse teadlik kasutamine. Hindade planeerimisel lähtub sotsialistlik riik väärtusseaduse nõudeid arvestades kaupade tootmiseks ühiskondlikult vajalikest kulutustest ja ettevõtetele kasumi kindlustamisest. Selle kõrval arvestab riik hindade määramisel samuti üksikute kaupade nõudlust, tootmise ulatust ja nende osatähtsust rahvamajanduse vajadustes.

Hinnad, olles väärtuse väljendamise vormiks, võivad mõne kauba osas kõrvale kalduda nende väärtusest: mõnedele kaupadele määratakse nende väärtusest kõrgem hind, teistele madalam, kuid arvestusega, et kõigi ringlusse saabuvate kaupade hindade summa oleks võrdne nende üldise väärtusega. Kaubahindade kõrvalekaldumised nende väärtusest määrab riik plaaniga, juhindudes sotsialistliku tootmise arendamise ja töötajate materiaalse ning kultuurilise taseme tõstmise huvidest.

Kommunismi laiahaardelise ülesehitamise perioodil "peavad hinnad järjest suuremal määral kajastama ühiskondlikult vajalikke tööjõukulutusi, kompenseerima tootmis- ja ringluskulud ning tagama igale normaalselt töötavale ettevõttele teatava kasumi".[1]

Seega iseloomustab kaubahindu sotsialistlikus majanduses põhiliselt nende plaanilisus, vastupidi hindade stiihiale kapitalismi tingimustes.

---

[1] NLKP programm. Lk. 83.

Hindade osa sotsialistlikus majanduses. Sotsialistlikus majanduses on hind üheks tähtsamaks majanduslikuks hoovaks, mida riik kasutab rahvamajanduse plaanipärasel arendamisel.

Määrates plaanikohaselt kaupadele hinnad, mõjustab riik majanduslikult tootmist ja tarbimist. Praktiliselt toimub see majanduslikult põhjendatud jae- ja hulgihindade suhete ning üksikute kaupade hindade määramisega, s. o. kindla hindade süsteemi loomise teel. NLKP programmis öeldakse, et "tuleb pidevalt parandada hindade süsteemi, viia see vastavusse kommunistliku ülesehitustöö ülesannetega, tehnilise progressiga, tootmise ja tarbimise kasvuga, tootmiskulude vähenemisega".[1]

NLKP programmi põhilised sätted hindade kujundamisel leidsid edasiarendamist NLKP septembripleenumi (1965) otsustes. Neis otsustes nähti ette hindade kujundamise süsteemi täiustamine selles suunas, et hinnad maksimaalses ulatuses vastaksid ühiskondlikult vajalikele tööjõukulutustele, taastaksid normaalselt töötavatele ettevõtetele nende kulutused ja kindlustaksid kasumi saamise (arvesse võttes makseid tootmisfondide eest), võimaldaksid luua ergutusfonde.

Hulgihindadele hakatakse tegema juurdehindlusi toodete kvaliteedi tõstmise eest. See tiivustab ettevõtteid kiiremini juurutama uut toodangut ja parandama toodete kvaliteeti.

Riiklikud jaehinnad määratakse meie riigis tasemel, mis võimaldab üksikute kaupade tootmist pidevalt suurendada ja kaupade sortimenti parandada ning laiendada.

Hindade määramisel arvestatakse kaupade kvaliteeti (sordilisust). Madalamakvaliteedilistele kaupadele määratakse madalamad hinnad (mahahindlused madalamate sortide väljastamisel või hinnad sortide järgi), kõrgema kvaliteediga kaupadele aga kõrgemad hinnad. Vastavalt kehtivatele eeskirjadele rahvatarbekaupade hankimise kohta on kaubandusorganisatsioonidel õigus ära öelda madalakvaliteediliste kaupade

[1] NLKP programm. Lk. 83.

vastuvõtust või võtta neid vastu madalamatele sortidele määratud hinnaga. Põllumajandussaaduste ja tooraine kokkuostul kasutatakse juurdemaksusid saaduste kõrge kvaliteedi eest ja mahahindlusi kokkuostuhinnast kvaliteedi alanemise eest. Sellega mõjutatakse tööstusettevõtteid, sovhoose ja kolhoose tootma kõrgekvaliteedilist toodangut.

Paljude põllumajandussaaduste ja toorainete kokkuostuhindade tõstmine on põllumajandussaaduste tootmise suurendamise üheks tähtsaks tingimuseks.

Muutes kaupade jaehindu, ei mõjusta riik ainult kaupade tootmise mahtu, vaid ka rahva tarbimise taset. Õigete suhete määramisega üksikute kaupade hindades mõjustab riik tarbimise struktuuri. Tavaliselt määratakse iga päev nõutavatele kaupadele (leib, sool, suhkur, seep, petrooleum jt.) suhteliselt madalamad hinnad, et täielikumalt rahuldada elanikkonna vajadust nende kaupade järele. Elanikkonna kultuuritaseme tõstmise sihiga määratakse raamatutele ja mitmesugustele kultuurikaupadele madalamad hinnad. Madalamate hindadega müüakse medikamente ja lastekaupu (jalatsid, õmblustooted, trikotaaž jne.). Samal ajal määratakse alkoholsetele jookidele (nende tarbimise piiramise sihiga), juveeltoodetele ja teistele luksusesemetele kõrgemad hinnad.

Määrates hinnad kindlates suhetes, stimuleerib riik tarbimiseks valmiskaupade realiseerimist, näiteks leiva realiseerimist jahu asemel ja õmblustoodete realiseerimist kangaste asemel.

Hindade süsteem soodustab samuti kaupade ratsionaalsemat kasutamist tarbimissfääris. Määrates madala teenustasu (hinna) rõivaste, jalatsite, mööbli jne. remontimise ja restaureerimise eest, stimuleeritakse mitmesuguste pika kasutamisajaga esemete tarbimisväärtuse taastamist.

Plaanipäraste hindade määramine on vahetult seotud isemajandamisega. NLKP Keskkomitee septembripleenum (1965) märkis, et isemajandamine ettevõtetes on märgatavalt nõrgenenud puuduste tõttu hindade kujundamises, kuna esineb hindade õigustamata kõrvalekaldumisi tegelikest tootmiskuludest. Ühtlasi märkis pleenum, et täieliku isemajandamise juuruta-

mise vajalikuks majanduslikuks eeltingimuseks on hindade süsteemi korrastamine ja tööstusharudes teaduslikult põhjendatud rentaablustaseme määramine.

Kehtestades tööstuse ja põllumajanduse toodangule kindlad hinnad, seab riik sellega iga ettevõtte rentaabluse taseme sõltuvusse toodete omahinnast. See sunnib tööstus- ja põllumajandusettevõtteid võitlema toodete omahinna alandamise eest tooraine, kütuse ja teiste materjalide kokkuhoidliku kasutamise, tööviljakuse tõstmise ja kogu tootmisprotsessi parema organiseerimise teel.

Kaubandusorganisatsioonidele määratakse kindlad kaubanduslike maha- (juurde-) hindluste määrad, varumisorganisatsioonidele aga kindlad hinnalisandid käibekulude katmiseks ja plaanipärase kasumi kindlustamiseks. Järelikult seatakse kasumi suurus kaubanduses ja varumises sõltuvusse käibekulude tasemest. See kohustab kaubandus- ja varumisorganisatsioone pidama võitlust käibekulude alandamise eest kaubakäibe ja varumisplaanide täitmise kindlustamise, kaupade liiklusteede ratsionaliseerimise, kaubandus- ja varumistöötajate tööviljakuse tõstmise ja igasuguste kaubakadude ning teiste kululiikide vähendamise teel.

Jaehindade alandamise nõukogulik poliitika. Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus, tuginedes sotsialismi põhilise majandusseaduse nõuetele, viib ellu kaupade jaehindade alandamise poliitikat. Jaehindade alandamise ökonoomilisteks eeltingimusteks on sotsialistliku tootmise pidev kasv ja täiustumine, tööviljakuse tõus, toodangu omahinna ja käibekulude alanemine ning mittetootmissfääri ülalpidamiskulude (valitsemiskulud, kaitsekulud jne.) vähenemine. Hindade alandamise poliitika oli eriti ilmne sõjajärgsetel aastatel. Perioodil 1947. aasta lõpust 1955. aastani alanesid kaupade hinnad korduva alandamise tulemusena keskmiselt 2,3-kordselt. See tõstis järsult tööliste ja teenistujate reaalpalka ja talupoegade tulusid.

Üksikute kaupade hindade alandamine toimus ka kõigil järgnevatel aastatel. Aastatel 1959-1960 alandati mõnede tööstus- ja toidukaupade hindu üldsummas üle 1100 milj. rub-

la arvestusega aasta kohta (1961. aasta hindade mastaabis). Hindu alandati ka järgnevatel aastatel.

Paljude tööstus- ja toidukaupade jaehindade suur alandamine toimus 1965. aastal. Hindade alandamine moodustas 1124 milj. rubla. Peale selle toimus järgnevatel aastatel suures summas kaupade allahindamine.

Alates 1960. aastast algas maal kehtivate hindade alandamine linnas kehtivate hindade tasemeni.

Alates 1. jaanuarist 1966 kaotati kõigi kaupade maahinnad (maahinnad olid 7% linnahindadest kõrgemad). Maahindade kaotamisest ei võitnud üksnes elanikkond, vaid see lihtsustas märgatavalt ka tarbijate kooperatsiooni sisemisi arveldusi, ka arveldusi hankijatega ja riigieelarvega.

Kaupade jaehindade alandamise kõrval korrastati seitseaastakul (1959-1965) ka palgad rahvamajanduse kõigis harudes. Märgatavalt on tõstetud madala- ja keskmisepalgaliste tööliste ja teenistujate palka, osalt on kaotatud palgalt võetavad maksud. Tõsteti põllumajandussaaduste ja toorainete varumis- ning kokkuostuhindu (1953-1965), mis järsult tõstis kolhoosnikute sissetulekut. Peale selle kasvavad süstemaatiliselt ühiskondlikud tarbimisfondid, mida kulutatakse töötajate sotsiaalseteks ja kultuurilis-heaolu vajadusteks. Kõik need abinõud kindlustavad tööliste, teenistujate ja kolhoosnikute reaaltulu edasise kasvu.

Käesoleval viisaastakul jätkatakse jaehindade edasist alandamist. NLKP XXIII kongressi direktiivides rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani kohta on kavandatud abinõud mõnede rahvatarbe-, tööstus- ja toidukaupade riiklike jaehindade edasiseks alandamiseks. Hindade alandamise aluseks on kaubatootmise kasv ja vajalike kaubaliste ning rahaliste ressursside loomine.

2. Hindade süsteem NSV Liidu rahvamajanduses

Sotsialistlikus majanduses on oma kindel hindade süsteem. See haarab tööstustoodangu hulgihindu, põllumajandustoodangu kokkuostu- ja üleandehindu, kaupade jaehindu.

Tööstustoodangu hulgihinnad. Tööstusettevõtted, turustusorganisatsioonid ja hulgibaasid realiseerivad tööstustoodangu teistele organisatsioonidele (ostjatele) hulgihinnaga. Tarbeesemete tööstuslikul tootmisel kehtivad ettevõtte hulgihinnad ja tööstuse hulgihinnad.

Ettevõtte hulgihind haarab toote täieliku omahinna (tooraine-, kütuse-, elektrienergiakulud, tööliste palgad, tööstuse üldkulud ja mittetootlikud kulud) ja plaanilise kasumi. Neis hindades toimuvad arvlemised tööstusettevõtete ja turustusorganite, samuti liiduvabariikide kaubandusministeeriumide hulgibaaside ja -kontorite vahel. Ettevõtte hulgihinnad (ilma käibemaksuta) kajastatakse hinnakirjades.

Riikliku kaubanduse jaemüügiorganisatsioonidele ja kõigile tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidele väljastatakse kaubad tööstusehulgihinnaga. Praktiliselt toimuvad enamiku kaupade arvlemised hinnakirjades kajastatud jaehindades, maha arvatud kaubanduslik mahahindlus. Üksikutel juhtudel väljastatakse kaubad vahetult tööstuse hulgihinnas (jahu leivatehastele jne.).

Tööstusehulgihind haarab ettevõtte hulgihinna ja käibemaksu.

Mõnede kaupade (õmblustooted, kummijalatsid, majapidamisseep jt.) hulgihind haarab ka hulgi-turustuse organisatsioonidele ettenähtud mahahindluse. Enamiku kaupade osas antakse see käibemaksu arvel.

Hulgi-turustuse mahahindlus on ette nähtud turustusorganisatsioonide ja liiduvabariikide kaubandusministeeriumide hulgibaaside ja -kontorite kulude katmiseks ja kasumi moodustamiseks.

Enamiku kaupade osas moodustab käibemaksu kauba jaehinna, millest on maha arvatud turustuse ja kaubanduslikud mahahindlused, ja ettevõtte hulgihinna vahe. Kohaliku tööstuse kaupade osas määratakse käibemaks tavaliselt protsentides hulgihinnast, mõnede kaupade osas aga (naftasaadused ja teraviljasaadused) absoluutsummas. Käibemaks on ühiskonna tsentraliseeritud puhastulu, mis kantakse riigieelarve tuludesse.

Viimastel aastatel on hulgihindu pidevalt korrastatud. NLKP Keskkomitee septembripleenumi (1965) otsuse kohaselt toimus tööstustoodangu hindade reform, mis viidi lõpule 1968. aastal. Uued hinnad peavad kindlustama pleenumi poolt ettevõtete planeerimise ja majandusliku stimuleerimise täiustamiseks ettenähtud abinõude ellurakendamise.

Hulgihindade suurusele ja hulgi-turustuse ning kaubanduslike mahahindluste tasemele avaldavad suurt mõju kaupade transportimise (frankeerimise) tingimused ja taara arvelused. Kaupade frankeerimine ehk "franko" tähendab, et teatud osa kauba laadimis- ja transpordikuludest maksab hankija.

Enamiku kaupade osas on jaehinnad määratud franko vagun (sihtjaam) või franko laev (sihtsadam). Sel juhul maksab kaupade laadimise ja veo kulud raudteel või veeteel kuni sihtjaamani või sadamani hankija, ostja aga kannab kauba mahalaadimise, sihtjaamas (sadamas) kauba kaalumise ja mõned teised kulud.

See frankeerimise liik on põhiline ja on suure rahvamajandusliku tähtsusega. Seoses sellega, et kaubandusorganisatsioonid ei kanna transpordikulusid kaupade laadimisel ja veol kuni sihtjaamani (sadamani), langeb ära vajadus diferentseerida kaubanduslikke mahahindlusi vööndite viisi olenevalt veokaugusest. Samal ajal on kaupade hankijad materiaalselt huvitatud kaubaliikluse kõige ratsionaalsemast organiseerimisest, kuna himetatud transpordikulud kaetakse hulgiturustuse mahahindluste arvel.

On ka teisi frankeerimise liike. Mõnede kaupade osas (kivisüsi, standardmajad ja nende osad jt.), kus hinnad on määratud franko vagun (sadam) saatejaam, maksab hankija ainult kauba saatejaama (sadamasse) kohaletoomise, kaalumise ja vagunisse (laeva) laadimise kulud. Kõik teised kulud, kaasa arvatud tariifijärgsed veokulud kuni sihtjaamani (sadamani), kannab ostja. Kaupade osas hindadega franko hankija ettevõte (leib ja pagaritooted) maksab kõik transpordikulud ostja.

Frankeerimise tingimused kajastatakse jaehindade hinnakirjades ja on ette nähtud kaupade hanke eritingimustes või lepingutes. Need on kohustuslikud ka tarbijate kooperat-

siooni hulgilülidele kaupade saatmisel allorganisatsioonidele.

Hulgihinda kuulub ka taara maksumus (täielikult või osaliselt). Nimelt puittaara osas haarab ettevõtte hulgihind 60% taara maksumusest ja 40% maksavad kaubanduslikud organisatsioonid (vastavalt kinnitatud taarahinnakirjale). See tiivustab tööstusettevõtteid taara-pakkematerjalide omahinda alandama ja kaubandusorganisatsioone taaraga hoolikalt ümber käima ning selle täielikult taaraladudele tagastama või kohapeal realiseerima.

Kokkuostu- ja üleandehinnad. Kokkuostuhindadega ostavad varumisorganisatsioonid kolhoosidelt ja kolhoosnikutelt põllumajandussaadusi ja tooraineid. Riik kasutab kokkuostuhindu tähtsate majanduslike hoobadena põllumajanduse arendamisel.

Vastavalt NLKP Keskkomitee juunipleenumi (1958) otsustele kehtestati alates 1958. aasta juulist varem kehtinud paljude varumishindade asemele piirkondade viisi diferentseeritud ühtsed riiklikud kokkuostuhinnad.

Loomakasvatussaaduste tootmisel kõrgendati rentaabluse kindlustamiseks alates 1. juunist 1962 kariloomade, linnude ja või kokkuostuhindu.

NLKP Keskkomitee märtsipleenumi (1965) otsuse alusel võttis NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu määruse nisu, rukki ja mõnede teiste teraviljakultuuride (riis, tatar, hirss) kokkuostuhindade tõstmise kohta alates 1. maist 1965 ja hinnalisandid 50% ulatuses nisu ja rukki kokkuostuhindadele selles osas, mis müüakse riigile üle plaani. Määrati ka keskmised hinnalisandid (10%-st 100%-ni) kariloomade kehtivatele kokkuostuhindadele.

Samal ajal alandas NSV Liidu Ministrite Nõukogu mitmete tootmisel vajalike kaupade (autod, traktorid, põllumajandusmasinad, varuosad jne.) ja kolhoosidele ning sovhoosidele antava elektrienergia hulgihindu.

Kokkuostuhindade uus süsteem ja valitsuse ning partei poolt vastuvõetud teised majanduslikud abinõud tõstavad kolhooside, sovhooside ja kõigi põllumajandustöötajate mate-

riaalset huvitatust põllumajandussaaduste tootmise järsu suurendamise vastu.

NLKP programmis öeldakse: "Põllumajandussaaduste kokkuostuhindade ja maale minevate tootmisvahendite väljalaskehindade poliitika peab arvestama laiendatud taastootmise huve nii tööstuses kui ka põllumajanduses ning tagama vajaliku akumulatsiooni kolhoosides."[1] Järelikult, majanduslikult põhjendatud kokkuostuhinnad peavad kindlustama kolhoosidele mitte ainult tootmiskulude taastamise, vaid ka tulude saamise oma majanduse laiendamiseks. Kuid kolhooside tulude edasine kasv ei või põhineda kokkuostuhindade tõusul. "On tarvis, et kokkuostuhindade tase ergutaks kolhoose tõstma tööviljakust ja alandama tootmiskulusid, sest kolhooside sissetulekute kasvu aluseks on põllumajandustoodangu suurendamine ja selle omahinna alandamine."[2] See annab edaspidi võimaluse kokkuostuhindade ja samuti kaupade jaehindade alandamiseks.

Põhilistele põllumajandussaadustele ja toorainetele (teravili, õlikultuuride seemned, kartulid, suhkrupeet, toorpuuvill, kariloomad, linnud, piim, munad, vill) määrab kokkuostuhinnad NSV Liidu Ministrite Nõukogu diferentseeritult liiduvabariikide viisi, mõnede saaduste osas aga riigi piirkondade viisi. Diferentseeritud kokkuostuhindade määramist põhjustavad erinevad mullastik-klimaatilised ja majanduslikud tingimused põllumajandussaaduste tootmisel riigi mitmesugustes piirkondades.

Maaviljelussaaduste hindu muudetakse olenevalt aasta ilmastikutingimustest.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu kinnitab ka toornahkade, karusnahkade, karakulli, teelehtede, musta ja värvilise metallimurru ning mõnede teiste saaduste ja toorainete varumise hinnad.

Muude põllumajandussaaduste ja toorainete, nagu näiteks köögivilja, puuviljade, tsitrusviljade, viinamarjade,

---

[1] NLKP programm. Lk. 76.

[2] Sealsamas.

kuivatatud puuviljade, mee, heina, õlgede, heitekarva, sulgede, udusulgede, harjaste, jõhvi jt. kokkuostuhinnad kinnitab vastava liiduvabariigi ministrite nõukogu.

Metsapuuvilju, -marju ja seeni ostetakse varumispiirkonna kolhoositurgudel kujunevate kokkuostuhindadega.

Põllumajandussaaduste ülejääke kolhoosnikutelt ja teistelt kodanikelt ostavad tarbijate kooperatsiooni organisatsioonid kokkuleppehindadega; kolhoosidelt võetakse neid saadusi (pärast riigile müügi kohustuste täitmist) komisjonimüügile, makstes avanssi kuni 75% saaduste kokkulepitud hinnast.

Üleandehindadega võtavad varumisorganisatsioonid põllumajandussaadusi vastu sovhoosidelt. Üleandehindadeks nimetatakse neid seepärast, et sovhoosid annavad riigile nende hindadega üle kogu toodangu peale selle, mis jääb neile endale tootmistarbeks. Üleandehinnad on paljude saaduste osas kokkuostuhindadest mõnevõrra madalamad.

Jaehinnad ja nende liigid. Jaehinnaga müüakse kaubad vahetult tarbijatele. Tööstustoodangu jaehind koosneb järgmistest põhilistest elementidest: tööstusehulgihinnast ja kaubanduslikust maha- või juurdehindlusest.

Riiklikus ja kooperatiivkaubanduses realiseeritakse kaupade põhiline mass kindlate riiklike hinnakirjajärgsete hindadega, mis jagunevad ühtseteks üleliidulisteks ja vööndilisteks hindadeks.

Ühtsed üleliidulised hinnad kehtivad kogu Nõukogude Liidu territooriumil. Nende hulka kuuluvad ka etiketihinnad, mis kantakse kauba pakendile (koolivihikud, paberossid, tee jmt.). Ühtsed riiklikud hinnad on määratud enamikule tööstuskaupadele.

Ühtsed vööndilised jaehinnad kehtivad teatud territoriaalvööndis (riigi suures piirkonnas). Olenevalt sellest, millisesse vööndisse kuulub see või teine vabariik, krai või oblast, on määratud erinevad hinnad, mis on aga ühtsed antud vööndile. Seejuures üksikute kaupade viisi ei pruugi vööndid ühte langeda. Näiteks Moskva oblast kuulub enamiku kaupade osas II vööndisse, kuid lehtklaasi osas I vööndisse. Vöön-

dite liigitus on näidatud jaehindade hinnakirjades. Jaehinnad vööndilise liigitusega on määratud peamiselt toidukaupadele (teraviljasaadused, lihasaadused, kalakaubad, suhkur, kondiitritooted jt.) ja mõnedele tööstuskaupadele (metsamaterjalid, lehtklaas). Vööndiliste hindade määramist põhjustab kaupade tootmiskulude erinev tase riigi rajoonides ja ka erinevad transpordikulud kaupade veol tarbimiskohtadesse.

Käesoleval ajal on enamiku kaupade hinnad määratud kolmele vööndile, ainult kalakaupade ja lehtklaasi osas kahele vööndile, viinamarjaveinide osas neljale vööndile ja metsamaterjalide osas seitsmele vööndile.

Kõige madalamad hinnad on I vööndis. Sinna kuuluvad tavaliselt piirkonnad, kus toimub antud kauba massiline tootmine, II vööndisse kuuluvad rajoonid, kuhu toimub üksikute saaduste massiline juurdevedu, III vööndisse - riigi kaugrajoonid, nagu näiteks Põhja ja Kaug-Ida rajoonid.

Mõnedele põllumajandussaadustele (kartulid, köögivili, puuvili, kõrvitsalised) määratakse hooaja jaehinnad.

Hindade erinevused aastaaegade (sesoonide) vîisi on seotud hooaegadega saaduste tootmisel ja ka lisakuludega nende säilitamisel. Seepärast määratakse nende saaduste massilise valmimise ja müügile saabumise perioodidel (suvel ja sügisel) madalamad hinnad, talvel ja sügisel aga tõstetakse neid hindu mõnevõrra.

Mõnede põllumajandussaaduste tootmise stimuleerimiseks (suhkrupeet, puuvill jt.) määratakse saaduste üleandjatele vastukaubastamise korras müüdavatele kaupadele soodustushinnad. Näiteks suhkrupeedi üleandjatele on määratud suhkru hinnaks 38 kopikat kilogramm.

Uuelt käikuantud tööstusettevõtete toodetele võidakse määrata ajutised jaehinnad tähtajaga mitte üle ühe aasta. Nende kaupade massilisele tootmisele asumisel määratakse neile püsivad hinnad.

Kolhoosikaubanduse hinnad. Kolhoositurgudel realiseeritavatele kaupadele riik hindu ei määra. Need kujunevad põhiliselt nõudmise ja pakkumise toimel. Kuid neid mõjustab toidukaupade müügi maht ning olukord riiklikus ja kooperatiiv-

kaubanduses, riiklike jaehindade tase, kolhoositurgude heakorrastus ja laienemine, kolhoosidest kaupade juurdeveo organiseerimine jm.

Seega mõjustab riik majanduslikult hindu kolhoositurgudel. Vastavalt riiklike hindade alandamisele ja toidukaupade müügi suurenemisele riiklikus ja kooperatiivkaubanduses ning ka kolhoositurgudel alanevad hinnad kolhoositurgudel süstemaatiliselt.

Kolhoosidelt komisjonimüügile võetud ja kolhoosnikutelt ning teistelt kodanikelt ostetud põllumajandussaaduste müügihinnad. Kolhoosidelt tarbijate kooperatsiooni poolt komisjonimüügile võetud põllumajandussaadused müüakse kolhooside ja kooperatiivorganisatsioonide vahelise kokkuleppe hindadega. Tavaliselt peavad need hinnad olema mõnevõrra madalamad kolhoosituruhinnast saaduste müügikohal. Tarbijate kooperatsioonile on antud õigus osta põllumajandussaaduste vabu jääke kolhoosnikutelt ja teistelt kodanikelt kokkuleppehindadega.

Müügihinnad kokkuostetud põllumajandussaadustele kinnitavad vastavate kooperatiivorganisatsioonide juhatused.

Jaehindade kinnitamise kord. 1958. aastal määrati uus kaupade jaehindade kinnitamise kord. Kui enne seda kinnitas suure osa kaupade jaehindade hinnakirjad tsentraliseeritult NSV Liidu Ministrite Nõukogu, siis viimastel aastatel on selles osas liiduvabariikide õigusi märgatavalt laiendatud.

Käesoleval ajal kehtiva korra kohaselt kinnitab tähtsamate rahvatarbekaupade jaehindade hinnakirjad NSV Liidu valitsuse korraldusel Riiklik Hindade Komitee NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee juures. Nendeks kaupadeks on leib ja pagaritooted (välja arvatud rahvuslikud tooted), jahu, tangud, liha (looma-, lamba-, sealiha), või, taimeõli, margariin, kala, heeringad, suhkur, tee, kohv, viin, kangad, trikotaaž, nahk- ja kummijalatsid, seep, tubakatooted, tikud, naftasaadused jne. Nende kaupade osatähtsus jaekaubakäibes moodustab ligikaudu 55%.

Riiklikule Hindade Komiteele NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee juures on antud õigus kinnitada importkaupade jaehindu.

Rahvuslike toodete ja ülejäänud tööstustoodangu jaehinnad kinnitab vastava liiduvabariigi ministrite nõukogu või selle korraldusel riiklik hindade komitee liiduvabariigi riikliku plaanikomitee juures. Nendeks on kondiitritooted, õlu, õmblustooted, viltjalatsid, pudukaubad, parfümeeriakaubad, mööbel jm.

Kohaliku tööstuse ettevõtete, üleliiduliste ministeeriumide ettevõtete laiatarbekaupade tsehhide ja ka kaubandusorganisatsioonide tööstusettevõtete poolt varutud toorainest, utiilist ja jäätmetest valmistatud kaupade jaehinnad kinnitab autonoomse vabariigi ministrite nõukogu, krai ja oblasti töörahva saadikute nõukogude täitevkomitee. Nende kaupade hinnad määratakse tavaliselt lähedastena riiklikele hinnakirjajärgsetele jaehindadele.

Selle grupi mõnedele kaupadele (tellised, lubi, katusekivid, voori- ja laastutooted, savinõud jne.) määratakse tööstusehulgihinnad ja neile kaubanduslikud juurdehindlused. Kui nimetatud kaupade hulgihinnale liita kaubanduslik juurdehindlus, saadakse jaehind. Kuid autonoomse vabariigi ministrite nõukogul, oblasti (krai) täitevkomiteel on õigus kinnitada säärastele kaupadele hulgihindade asemel ka jaehindu ja kaubanduslikke mahahindlusi nendest.

Kartulite ja köögiviljade, varajaste ja hiliste puuviljasortide, marjade, pähklite, viinamarjade ning tsitrusviljade jaehinnad määrab autonoomse vabariigi kaubandusministeerium või krai, oblasti, linna (suurte linnade) täitevkomitee kaubandusvalitsus (osakond).

Tarbijate kooperatsiooni oma ettevõtete poolt ja kolhoosnikutelt ning teistelt kodanikelt ostetud ja kolhoosidelt komisjonile võetud põllumajandussaadustest riiklikes tööstusettevõtetes toodetud kaupade jaehinnad kinnitab vastava kooperatiivorganisatsiooni juhatus. Nende hindade kinnitamisel lähtutakse tooraine maksumusest, tootmise ja kaubastamise kulude suurusest ja kasumi normist.

Kaupade riiklike jaehindade hinnakirjad. Plaanipäraselt määratavad riiklikud jaehinnad fikseeritakse hinnakirjades (nende kogumikes). Riiklike jaehindade hinnakirjad ise-

loomustavad täielikult kaupade sortimenti ja nende rühmitusi ning seal tuuakse ära kaupade jaehinnad. Neis kirjeldatakse ka kaupade tarbimisomadusi ja kvaliteeti määravaid põhilisi tehnilisi näitajaid. Näiteks kangaste hinnakirjas näidatakse kangaste laius sentimeetrites, ühe m^2 kaal grammides, lõnga number lõimes ja koes, kanga tihedus, kangagrupi number ja teised näitajad.

Ühe või teise nimetuse erinevuste iseloomustamiseks antakse kaupadele hinnakirja numbrid või artiklid. Need tähistatakse hinnakirjas järjekorranumbriga või spetsiaalse šifriga. Nii on portselan- ja fajanssnõude artiklid tähistatud järjekorranumbritega, mis näitavad toote liiki, tegumoodi, suurust jne.

Pealistrikoo ja pesu, tekstiil-pudukaupade ja riidest lambivarjude osas näitavad artiklid peale antud kauba järjekorranumbri ka kangagrupi numbrit, millest toode on valmistatud.

Nahkjalatsite artiklid tähistatakse nelja šifri ja kahe tähega. Kaks esimest šifrit tähistavad jalatsi liiki ja tegumoodi; kolmas - soo ja vanuse tunnust; neljas - talla materjali ja kinnitamisviisi; esimene täht pärast numbreid - pealse värvust; teine - kauba välisilmet. Nii tähistab artikkel 4042 [illegible]: naiste poolsaapad ja kingad, madala kontsaga, randiga, poorsest kummist tallaga, mustast kroomnahast pealsetega.

Jaehinnad on hinnakirjas määratud sõltuvalt kauba kvaliteedist. Paljudele toidukaupadele (jahu, liha, kala, või, juust, tee jne.) on määratud hinnakirjajärgsed jaehinnad sortide viisi. Jaehinnad sortide viisi on ette nähtud ka mõnele tööstuskaubale (kummi- ja viltjalatsid, karusnahast ja lambanahast tooted, portselan- ja fajanssnõud jne.). Enamiku tööstuskaupade osas on hinnakirjades näidatud ainult I sordi hinnad. Kui lubatakse müüa madalama sordiga kaupu, siis näevad hinnakirjad ette mahahindlused protsentides I sordi jaehinnast (nahkjalatsid, õmblustooted, trikotaaž jne.). Näiteks II sordi pealisriietelt on ette nähtud mahahindlus 5% ulatuses, III sordilt - 15%.

Samal ajal on hinnakirjades ette nähtud juurdehindlused pealisriiete, pesu, nahkjalatsite, trikotaaži, tekstiilpudukaupade ja rea teiste kaupade jaehindadele kaunistuste, täiendavate detailide ja muude kvaliteeti parandavate võtete eest. Näiteks pealisriiete hinnakirjas on ette nähtud juurdehindlus kaunistuste (tikandid naiste- ja lasterõivail), sätäänvoodri siidvoodriga asendamise (palitutel ja ülikondadel) ja vati vatiiniga asendamise (talvepalitutel) puhul. Eraldi lisatakse karusnahast krae ja kätiste maksumus. Kõik need juurdehindlused näidatakse kaubalipikutel ja arvetel.

Vööndiliste jaehindadega kaupade osas näidatakse hinnakirjades hinnad eraldi iga vööndi kohta ja territoriaalne jaotus vööndite viisi.

Hinnakirjade tähtsus ei ole ammendatud sellega, et neis fikseeritakse kaupade jaehinnad, arvesse võttes nende tehnilisi ja kvaliteedilisi erinevusi, ja antakse kaupade sortimendi klassifikatsioon. Hinnakirjad on ka kaupade eest kaubanduslike organisatsioonide ja hankijate vaheliste arvlemiste, kaubanduslike mahahindluste ja realiseerimise tingimuste määramise puhul ametlikuks dokumendiks.

Eriti tähtis osa on hinnakirjadel riiklikest jaehindadest kinnipidamise kontrollimisel.

3. Põhilised ning täiendavad kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused

Kaubanduslik mahahindlus (juurdehindlus), olles kauba jaehinna üheks koostisosaks, on ette nähtud käibekulude katmiseks ja normaalse kasumi moodustamiseks kaubandusorganisatsioonide kõigis lülides. Õiges suuruses kaubanduslike mahahindluste määramine avaldab mõju käibekulude alanemisele ja kaubanduse rentaabluse suurenemisele. Kaubanduse praktikas kasutatakse mitut liiki maha- ja juurdehindlusi, mis liigitatakse põhilisteks ja täiendavateks.

Põhilised kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused. Kaupadelt, millele on kehtestatud kindlad jaehinnad, saavad

kaubanduslikud organisatsioonid enda kasuks hankijatelt mahahindluse jaehinnast, nendele kaupadele, millele ei ole määratud jaehinda, tehakse aga juurdehindlus hulgihinnale. Need põhilised maha- ja juurdehindlused peavad katma kaubandusorganisatsioonide käibekulud ning kindlustama planeeritud kasumi.

Enamiku kaupade osas määratakse kaubanduslike mahahindluste määrad üheaegselt jaehinna kinnitamisega ja need kajastatakse hinnakirjades.

Kaubanduslike mahahindluste suuruse määrab Riiklik Hindade Komitee NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee juures vaatamata sellele, kes kinnitas jaehinna.

Paljudele kohaliku tööstuse ettevõtetes toodetud rahvatarbekaupadele (vooritarbed ja laastukaubad, savinõud, kohalikud ehitusmaterjalid jt.) on määratud kaubanduslikud juurdehindlused protsentides tööstusehulgihinnast. Nende kaupade osas on kaubanduslike juurdehindluste määramise õigus antud autonoomse vabariigi ministrite nõukogule ja krai, oblasti töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteele.

Kaubanduslike mahahindluste (juurdehindluste) suurused on erinevad. See on tingitud sellest, et erinevate kaupade transportimisel, säilitamisel ja realiseerimisel on käibekulud erinevad.

Suuremad kaubanduslikud mahahindlused määratakse raskekaalulistele ja suuremahulistele kaupadele, kus transpordikulud on suuremad, ja ka aeglaselt käibivatele kaupadele, mille hoidmine ja realiseerimine toob kaasa lisakulusid.

Kaubanduslike mahahindluste suurused määratakse erinevad ka kauba realiseerimise kohast olenevalt. Tavaliselt määratakse maa kaubandusorganisatsioonidele suuremad kaubanduslikud mahahindlused kui linnades. See on tingitud kaubandusvõrgu kaugusest raudteejaamadest ja hulgibaasidest ning ka sellest, et maal on palju väikesi ettevõtteid, mis põhjustab märgatavaid transpordi- ja muid lisakulusid. Suuremad kaubanduslikud mahahindlused määratakse kaug- ja mägirajoonide ning Kaug-Põhja rajoonide kaubandusorganisatsioonidele seoses tööga erilistes tingimustes.

Näiteks on puuvillastelt kangastelt määratud alljärgnevad kaubanduslikud mahahindlused protsentides jaehinnast.

Tabel 42

Linnades	Maal	Kaug- ja mägirajoonides	Kaug-Põhja rajoonides ja nendega võrdsustatud rajoonides		Kaug-Põhja rajoonide erigrupis
			linnades	maal	
4,0	6,5	8,0	7,0	10,5	12,0

Hulgi-turustusorganisatsioonide kulude taastamiseks (peamiselt transpordikulud seoses kaupade saatmisega kaubandusorganisatsioonidele franko vagun (sadam) sihtjaam ja kasumi moodustamiseks on ette nähtud nende kasuks hulgi-turustuse mahahindlused: kangastelt - 0,7%, jalatsitelt - 1,3% jaehinnast, soolalt - 7 rbl. tonnilt jne.

Täiendavad kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused. Peale põhiliste kaubanduslike mahahindluste (juurdehindluste) saavad kaubandusorganisatsioonid real juhtudel täiendavaid kaubanduslikke maha- ja juurdehindlusi. Nende eesmärk on kulude taastamine (peamiselt transpordikulud), mida ei kata põhilised kaubanduslikud mahahindlused (juurdehindlused). Kehtivad alljärgnevad täiendavate maha- ja juurdehindluste liigid.

Täiendavad mahahindlused hankijate arvel transpordikulude taastamiseks. Rea kaupade saatmisel tarbijate kooperatiivide liitude vabariiklikele, kraide või oblastite hulgibaasidele hindadega franko vagun (sadam) sihtjaam, teevad hankijad neile täiendavaid mahahindlusi kulude katteks, mis on seotud kaupade edasisaatmisega tarbijate kooperatiivide rajooniliitudele raudtee- või veetranspordiga. Mahahindluse suurus määratakse ostja ja hankija vahelise kokkuleppega. Mõne kauba täiendava mahahindluse määr on ette nähtud jaehindade hinnakirjas, näiteks jalgrattad, mootorrattad, fotokaubad jmt.

Tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidele tehakse täiendavaid mahahindlusi ka neil juhtudel, kui nad saavad franko vagun (sadam) sihtjaam ettenähtud hinnaga kaubad vahe-

tult hankija baasidest. Kuna neil juhtudel hankijad saatekulusid ei kanna, on nad kohustatud need ostjatele taastama. Taastamise kord ja täiendavate mahahindluste määrad nähakse ette kaupade hanke-eritingimustes või -lepingutes.

Eelarvest rahandusorganite poolt auto-hobuveokulude taastamine. Rahandusorganid (rajoonide rahandusosakonnad) taastavad eelarvest tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidele teraviljasaaduste (teravili, jahu, tangud, riis, kaunviljad, hobumoon, kliid), soola ja naftasaaduste (petrooleum, bensiin, autool, solidool), viina ja piirituse ning tühjade viina- ja piirituspudelite ning taara auto-hobuveokulud kaugemale kui 10 km raudteejaamast (sadamast), veskist, baasist, teravilja vastuvõtu punktist, naftasaaduste laost või piiritus- ja viinatehasest.

Kulud taastatakse kogu veomaa pikkuses kuni jaemüügi organisatsioonini (ettevõtteni) või leivatehaseni alates 11. kilomeetrist auto- või hobutranspordile kehtestatud veotariifide alusel (olenevalt sellest, millist transporti kasutati).

Mahahindlus teraviljasaaduste ja hobumoona väikehulgimüügi eest. Tarbijate kooperatiivide liitude, rajooni tarbijate kooperatiivide ja kalurite kooperatiivide baasid (laod) saavad teravilja vastuvõtuga tegelevatelt ettevõtetelt mahahindluse (käibemaksu arvel) 1% suuruses teraviljasaaduste ja hobumoona hulgihinnast. Mahahindlus antakse neile tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidele, mis asuvad kohtades, kus ei ole teraviljasaadusi vastuvõtvaid ettevõtteid, ja kes väljastavad teraviljasaadusi ja hobumoona väikehulgimüügi korras tarbijate kooperatiividele, jaemüügiettevõtetele, leivatehastele, toitlustusettevõtetele ja teistele.

Juurdehindlused sügavrajoonides realiseeritavate kaupade jaehindadele. Kaupadele, mis realiseeritakse tarbijate kooperatsioonide poolt punktides, mis asuvad raudteejaamadest ja sadamatest kaugemal kui 10 kilomeetrit, lubas valitsus teha juurdehindlusi hinnakirjajärgsetele jaehindadele. Konkreetsed juurdehindluste suurused jaehindadele määratakse vabariikliike, kraide ja oblastite tarbijate kooperatii-

vide liitude poolt ja kinnitatakse vabariikide ministrite nõukogude või oblastite (kraide) töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede poolt.

Juurdehindlused auto-hobuveokulude katteks. Jaehindade hinnakirjades on ette nähtud, et mööblile ja metallvoogitele, mis realiseeritakse raudteejaamadest ja sadamatest kaugemal kui 10 km asuvates punktides, on kaubandusorganisatsioonidel õigus arvata juurde jaehindadele nende kaupade auto-hobuveokulud vabariigi ministrite nõukogu või oblasti (krai) töörahva saadikute nõukogude täitevkomitee poolt kinnitatud ulatuses. Sama juurdehindlus on lubatud teha ka metsamaterjalidele ja vineerile, mis realiseeritakse raudteejaamadest ja sadamatest kaugemal kui 1 kilomeeter asuvates punktides.

Kõigi kaubanduslike maha- ja juurdehindluste liikide õigeaegne ja täielik kättesaamine on kaubanduses rentaablusega töö ja kasumiplaani täitmise kindlustamise oluliseks teguriks.

Komisjonitasu kolhoosidelt komisjonimüügile võetud saaduste müügi eest. Kolhoosidelt põllumajandussaaduste komisjonimüügile võtmise eest saavad tarbijate kooperatsiooni organisatsioonid kolhoosidelt komisjonitasu Keskliidu juhatuse poolt määratud ulatuses.

Komisjonitasu on ette nähtud kolhooside saaduste vastuvõtu- ja realiseerimiskulude katmiseks ja varumis- ning kaubandusorganisatsioonidele plaanilise kasumi kindlustamiseks. Komisjonitasu piirmäärad on määratud üksikutele põllumajandussaadustele rublades ja kopikates tonnilt (munade osas - tuhande tüki pealt; veini osas - hektoliitrilt). Seejuures on komisjonitasu suurus määratud sõltuvalt müügihinna tasemest. Komisjonitasu jagatakse: a) varumisorganisatsioonide kasuks, b) kaubandusorganisatsioonide kasuks ja müügihinnast 3%-lise fondi moodustamiseks linna kooperatiivkaubanduse ja põllumajandussaaduste varumise materiaal-tehnilise baasi arendamise kulude finantseerimiseks. Näiteks taimeõli ühe tonni eest on kogu komisjonitasu määratud 225 rubla juhul, kui taimeõli ühe tonni müügihind on kuni 1300 rubla.

Kogu komisjonitasust saavad varumisorganisatsioonid 56 rubla, kaubandusorganisatsioonid - 130 rubla ja materiaal-tehnilise baasi arendamise kulude finantseerimise fondi arvestatakse 39 rubla.

Kui põllumajandussaadused võtab komisjonimüügile kaubandusorganisatsioon vahetult, siis komisjonitasu vähendatakse selle võrra, mis on ette nähtud varumisorganisatsioonide kasuks.

Komisjonimüügile võetud põllumajandussaaduste oblastite- ja vabariikidevaheliste veokulude ja pikemat aega hoidmise kulude katteks on ette nähtud täiendavad komisjonitasu piirmäärad tarbijate kooperatsiooni organisatsioonide kasuks. Täiendav komisjonitasu jaotatakse saadusi saatvate ja saavate organisatsioonide vahelisel kokkuleppel, arvesse võttes kaupade säilitamist ja nende poolt kantud kulutusi.

4. Kaubanduslike mahahindluste jaotamine tarbijate kooperatsiooni lülide vahel

Kaubanduslike mahahindluste jaotamise põhilised printsiibid. Kaubanduslike maha- ja juurdehindluste üldmäärad näevad ette nii jaemüügi- kui ka hulgikaubanduse organisatsioonide käibekulude katmise ja normaalse kasumi saamise. Sellest on tingitud kaubanduslike mahahindluste jaotamise vajadus tarbijate kooperatsiooni jaemüügi- ja hulgikaubanduse lülide vahel. Suurem osa kaubanduse käibekuludest langeb jaemüügiorganisatsioonidele ja -ettevõtetele. Seepärast peab kaubanduslike mahahindluste jaotamisel suurem osa (keskmiselt mitte vähem kui 70%) jääma jaemüügilülidele, peamiselt tarbijate kooperatiividele.

Käesoleval ajal on tarbijate kooperatiivide osa kogu kaubanduslikust maha- ja juurdehindlusest üle 75%.

Hinnakirjajärgsete riiklike jaehindadega kaupade kaubanduslikud mahahindlused jaotab tarbijate kooperatsiooni jaemüügi ja hulgikaubanduse lülide vahel Keskliit ja kinnitab need erilise skaala kujul. Selles skaalas nähakse ette

üldised kaubanduslike mahahindluste normid kaupade viisi ja nende suurused hulgilülide ja jaemüügilülide kasuks laooperatsioonide puhul. Hulgilülidele ettenähtud mahahindlustest on eraldatud Keskliidu peavalitsustele kuuluvad kaubanduslikud mahahindlused.

Kõigi teiste kaupade osas, kus hinnad ja kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused määrab kohtadel autonoomse vabariigi ministrite nõukogu ja oblasti (krai) täitevkomitee, jaotavad maha- ja juurdehindlused hulgi- ja jaemüügiorganisatsioonide vahel vabariiklik, oblasti või krai tarbijate kooperatiivide liit. Neile on antud ka õigus jaotada Keskliidu poolt kõigi hulgilülide kasuks ettenähtud mahahindluste osa (millest on maha arvatud Keskliidu peavalitsuste baaside osa) vabariikliku (oblasti, krai) tarbijate kooperatiivide liidu baaside ja tarbijate kooperatiivide rajooniliidu hulgilüli vahel.

Kaubanduslike mahahindluste diferentseerimine. Skaalas ettenähtud kaubanduslike mahahindluste jaotus jaemüügiorganisatsioonide kasuks on ühtne kõigile tarbijate kooperatiividele ja isemajandavatele kaubandusettevõtetele.

Arvestades aga seda, et tarbijate kooperatiivide töötingimused on erinevad ja ühesugune pole ka nende käibekulude tase, on vaja kaubanduslikke mahahindlusi tarbijate kooperatiivide vahel eristada, et kindlustada igale neist kasumiga töötamine.

Praegu kehtiva korra kohaselt annab enamik tarbijate kooperatiivide rajooniliite oma ladudest tarbijate kooperatiividele ja oma jaemüügiettevõtetele kaupade väljastamisel kõigilt kaupadelt ühtse (keskmise) kaubandusliku mahahindluse, diferentseerides selle kooperatiivide vahel vastavalt nende käibekulude tasemele.

Kõigilt kaupadelt keskmise mahahindluse andmine lihtsustab märgatavalt rajooniliidu ja jaemüügiorganisatsioonide vahelisi arvlemisi.

Kõigilt kaupadelt keskmise ja tarbijate kooperatiividevahel diferentseeritud kaubanduslike mahahindluste määramise kord on alljärgnev.

Tarbijate kooperatiivide rajooniliit selgitab igal aastal raamatupidamise andmetel tarbijate kooperatiividele antud kaubanduslike mahahindluste summa. Seejärel määrab ta selle protsentides rajooniliidu ladudest kõigile kooperatiividele väljastatud kaupade aruandeaasta tegelikust käibest jaehindades (täiendavate juurdehindlusteta). Samal ajal teeb rajooniliit kõigi oma lülide kaubandusliku töö rentaabluse analüüsile tuginedes kindlaks, millise osa kaubanduslike mahahindluste summast võib ta anda täiendavalt tarbijate kooperatiividele hulgilüli ja rajooniliidu jaevõrgu arvel nii, et kõigis lülides oleks kindlustatud normaalne rentaablus. On vaja silmas pidada, et keskmiste mahahindluste esmakordsel arvutamisel soovitati alandada rajooniliidu oma jaevõrgu mahahindlusi vähemalt 15% ja anda need üle tarbijate kooperatiividele.

Näide. Tarbijate kooperatiividele aruandeaastal rajooniliidu ladudest müüdud kaupade käive jaehindades (täiendavate juurdehindlusteta) moodustas 4 530 000 rubla, mahahindluste summa aga 340 000 rubla.

Arvutame kaubandusliku mahahindluse keskmise protsendi:

$$\frac{340\ 000 \times 100}{4\ 530\ 000} = 7{,}5\%.$$

Tarbijate kooperatiividele rajooniliidu hulgilüli ja jaevõrgu arvel antavate täiendavate kaubanduslike mahahindluste summa on 9000 rubla, mis moodustab käibest (4 530 000 rubla) 0,2% (9000 x 100) : 4 530 000.

Seega moodustab kogu kaubanduslike mahahindluste määr tarbijate kooperatiivide kasuks kõigi kaupade väljastamise puhul rajooniliidu ladudest 7,7% (7,5 + 0,2).

Nii arvutatud keskmine kaubanduslik mahahindlus diferentseeritakse üksikute tarbijate kooperatiivide vahel, arvesse võttes igaühe käibekulude taset ja kaubanduse kasumi keskmist protsenti. Meie näite kohaselt moodustas keskmine kaubanduslik mahahindlus 7,7%, kaubanduslik käibekulude tase aga kõigil tarbijate kooperatiivide rajooniliitu kuuluvatel tarbijate kooperatiividel kokku 5,4% (ümardatult).

Sel juhul kooperatiivide kasum rajooniliidu ladudest saadavate kaupade müügist on 2,3% (7,7 - 5,4). Saadud keskmine kasumimäär on tinglik ja seda kasutatakse ainult arvutusteks kaubanduslike mahahindluste diferentseerimisel.

Sama korra kohaselt määratakse keskmised kaubanduslikud mahahindlused tarbijate kooperatiivide rajooniliidu isemajandavatele jaemüügiettevõtetele.

Tarbijate kooperatiividele ja rajooniliidu jaevõrgule diferentseeritud keskmised kaubanduslikud mahahindlused kinnitatakse tarbijate kooperatiivide rajooniliidu juhatuse poolt üheks aastaks.

Tarbijate kooperatiivide tiivustamiseks kõrgemate kaubanduslike mahahindlustega kaupade müümisele (parfümeeriakaubad, pudukaubad, majapidamistarbed, kultuurikaubad jt.) antakse Vene tarbijate kooperatsiooni süsteemis nende kaupade rajooniliitude ladudest ja oblastiliitude baasidest väljastamisel tarbijate kooperatiividele mahahindlused kaupade viisi. Mahahindluse suurus on vähemalt 75% kogu kaubanduslikust mahahindlusest. Säärane praktika on kahtlemata positiivne.

Rajooniliitude poolt tarbijate kooperatiividele kaupade viisi mahahindluste andmiseks on vaja määrata diferentseeritud kaubanduslike mahahindluste koefitsiendid kooperatiivide gruppide viisi. (Meie näite kohaselt on kõik kooperatiivid vedude kauguse ja teiste töötingimuste järgi jaotatud 3-4 gruppi). Arvutus tehakse lähtudes üksikute kooperatiivide gruppide plaanilisest käibekulude tasemest ja plaanilise kasumi määrast protsentides käibest, seega analoogiliselt keskmiste mahahindluste diferentseerimisele (tabel 43).

Tarbijate kooperatiividele arve kirjutamisel rajooniliidu ladudest väljastatud kaupadele tuleb arvutatud koefitsientide kohaselt vähendada või suurendada kaupade viisi arvutatud mahahindluste üldist summat ühe reaga arve lõpus. Näiteks Oktjabrski tarbijate kooperatiivile peab rajooniliit vähendama mahahindluse summat 9% (100 - 91) võrra, Ostrovski tarbijate kooperatiivile aga suurendama mahahindluse summat 12% iga kaubapartii puhul.

Tabel 43

(%-des käibest)

Tarbijate kooperatiivid	Käibekulud	Kasum	Diferentseeritud mahahindlused	Diferentseeritud mahahindluste koefitsient
Oktjabrski	4,7	2,3	7,0	91,0 ($\frac{7 \times 100}{7,7}$)
Nikolski	5,5	2,3	7,8	101,0
Lozovski	5,6	2,3	7,9	101,0
Ostrovski	6,3	2,3	8,6	112,0
Zaretski	6,8	2,3	9,1	118,0
Kokku	5,4	2,3	7,7	-

Tarbijate kooperatiivide liitude oblasti (krai) hulgibaasid peavad samuti andma rajooniliitudele ja tarbijate kooperatiividele diferentseeritud kaubanduslikud mahahindlused. Enamik oblastite baase arvutab kaubanduslikke mahahindlusi kaupade viisi, diferentseerides neid rajooniliitude gruppide kaupa põhiliselt samuti, nagu seda teevad tarbijate kooperatiivide rajooniliidud tarbijate kooperatiivide vahel. Hästi läbimõeldud ja majanduslikult põhjendatud kaubanduslike mahahindluste diferentseerimine on kõigi tarbijate kooperatsiooni organisatsioonide kasumiga töötamise kindlustamisel tähtsaks teguriks.

5. Varumisorganisatsioonide juurdehindlused ja nende jaotamine tarbijate kooperatsiooni lülide vahel

Tarbijate kooperatsiooni varumisorganisatsioonide käibekulude katmiseks ja kasumi kindlustamiseks on määratud juurdehindlused põllumajandussaaduste kokkuostuhindadele. Need juurdehindlused (kulu- ja kasuminormid) kinnitab põhiliste põllumajandussaaduste ja toorainete osas NSV Liidu Riiklik Plaanikomitee.

Juurdehindluste määrad on kinnitatud protsentides kokkuostu maksumusest või summas saaduse ühikult. Näiteks kokkuostetud lihalt, mets- ja koduloomade karusnahkadelt, toornahkadelt, sooltelt, jõhvilt, harjastelt jmt. arvestatakse juurdehindlused protsentides saaduse maksumusest kokkuostuhinnas; kartulitelt, köögiviljalt, villalt jmt. - rublades ja kopikates tonnilt; munadelt - rublades ja kopikates kastilt (1440 tk.) munade kategooriate järgi jne. Varumisorganisatsioonide kasuks kehtestatud juurdehindlused jaotatakse tarbijate kooperatiivide, rajooni varumiskontorite ja kõrgemalseisvate kooperatiivorganisatsioonide vahel vastavalt kuludele ja nende lülide osavõtule ühe või teise põllumajandussaaduse või tooraine varumisest. Juurdehindluste jaotamise tarbijate kooperatsiooni organisatsioonide vahel kinnitavad vabariiklike tarbijate kooperatiivide liitude juhatused.

Näiteks Vene tarbijate kooperatsiooni süsteemis on juurdehindlus kartulite kokkuostul jaotatud alljärgnevalt (tabel 44).

Tabel 44

(rublades ja kopikates tonnilt)

Kooperatiivorganisatsioon	Kui kartulite kokkuost ja realiseerimine toimub tarbijate kooperatiivide poolt		Kui kartulid ostab (võtab vastu) rajooni varumiskontor
	vahetult ostjatele	rajoonivarumiskontori kaudu	
Tarbijate kooperatiivid	2.73	1.58	-.48
Rajooni varumiskontor	-.28	1.43	2.53
Varumisvalitsus ..	-.06	-.06	-.06
Kokku	3.07	3.07	3.07

Auto-hobu-, raudtee- ja veetranspordi täiendavad kulud, loomulikud kaod ja muud täiendavad kulud taastatakse neid operatsioone täitnud organisatsioonile.

Kolhoosidelt kinnipeetav komisjonitasu põllumajandussaaduste vabade jääkide komisjonile võtmise ja realiseerimise eest jaotatakse varumis- ja kaubandusorganisatsioonide vahel. Varumisorganisatsioonide kasuks arvestatud komisjonitasu jaotatakse omakorda alljärgnevalt: tarbijate kooperatiividele - 60%, rajooni varumiskontoritele - 40%.

Tarbijate kooperatsiooni varumisorganisatsioonid realiseerivad riikliku varumise korras ostetud põllumajandussaadused ja toorained kaubandusorganisatsioonidele ja tööstusettevõtetele väljalaskehindadega. Varumisorganisatsioonide väljalaskehind moodustub kokkuostuhinnast, varumise juurdehindlusest (kulu- ja kasuminormist) ja täiendavatest kuludest.

Näiteks moodustab ühe tonni kartulite väljalaskehind (arvud tinglikud):

	(rublades ja kopikates)
kokkuostuhind	60.-
kulude ja kasumi norm	3.07
loomulik kadu 1,5%	-.90
auto-hobuveokulud	2.00
Kokku	65.97

Kui kartulid saadetakse raudtee- või veetranspordiga, siis tasuvad saajad varumisorganisatsioonidele tariifijärgsed veokulud ja lõivud, vagunite (pargaste) seadistamise kulud, vagunite soojapidavuse tõstmiseks kasutatud õlgede maksumuse, küttekulud, saaturi tasu jm.

Mõned varutud põllumajandussaadused, nagu ravitehnilised toorained, lina- ja kanepisaadused, mahorka jt. toorained, realiseeritakse kindlate hulgihindadega.

6. Kaubandus- ja varumistegevuse rentaabluse analüüsimine ja planeerimine

Tulud ja kasum kaubandus- ning varumistegevusest ja nende taset mõjustavad tegurid. Iga isemajandav kaubandus- ja

varumisorganisatsioon ning -ettevõte peab kindlustama töös normaalse rentaabluse, s. o. plaanilise kasumi saamise. NLKP Keskkomitee septembripleenumi (1965) otsustes osutatakse erilist tähelepanu majanduse rentaabluse küsimustele. Seepärast on võitlus kooperatiivorganisatsioonide kasumiplaanide täitmise eest kaasaja tingimustes üheks tähtsamaks rahvamajanduslikuks ülesandeks, mis aitab kaasa sotsialistlike säästude kasvule ja kaubandus- ning varumistegevuse parandamisele.

Tarbijate kooperatsiooni organisatsioonide tulud moodustuvad kaubanduses põhilistest ja täiendavatest kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest, varumises aga juurdehindlustest ja muudest juurdearvestustest kokkuostuhinnale. Samal ajal on neil organisatsioonidel kulutusi (käibekulud), mis kujutavad enesest plaanilisi kulusid kaubandus- ja varumisoperatsioonide teostamiseks. Kulusid ületav tulude osa moodustab ettevõtte või organisatsiooni puhastulu, mida nimetatakse kasumiks.

Seega on kaubandus- ja varumistegevuse kasum tulude (kaubanduses kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused, varumises juurdehindlused ja juurdearvestused) ja käibekulude vahe.

Näide. Tarbijate kooperatiivi kaubandustulude tase (tulude summa protsentides kaubakäibest) moodustas aruandeaastal 8,1%, käibekulud aga 5,4%. Sel juhul kasum kooperatiivi kaubandustegevuses moodustab 2,7% (8,1 - 5,4).

Kasumi lõpptulemusele avaldavad mõju veel niinimetatud mitteplaanilised kaod (kahjud) ja tulud. Mitteplaanilisteks kadudeks on: kahjud lootusetu võlgnevuse mahakandmisest, makstud trahvid, leppetrahvid ja viivised, kahjud vananenud tegumoe ja mudelitega kaupade mahakandmisest üleplaanilise kasumi arvel jt. Paljudel juhtudel tekivad need heaperemeheliku hoole puudumisest ja mõjustavad organisatsiooni majandusliku tegevuse tulemusi väga negatiivselt.

Kooperatiivorganisatsioonidel võib olla ka mitteplaanilisi tulusid. Neid saab aegunud nõudetähtajaga kreditoorse

võlgnevuse mahakandmisest, trahvidest ja leppetrahvidest, inventeerimistel avastatud väärtuste ülejääkidest jmt.

Kooperatiivorganisatsioonide juhatajad ja kaubatundjad peavad rangelt jälgima lepingute täitmist, vältima trahvide, leppetrahvide ja viiviste maksmist. Kui aga hankijad rikuvad või ei täida majanduslepinguid, tuleb nende vastu rakendada sanktsioone.

Seega oleneb kasum ühelt poolt plaaniliste tulude ja käibekulude tasemest ja teiselt poolt mitteplaanilistest tuludest ja kadudest (kahjudest).

Kaubandus- ja varumistegevuse tulude taset mõjustavad põhiliselt järgmised tegurid.

1. Käibestruktuur, s. o. üksikute kaubagruppide suhe kaubakäibe üldmahtu, varumise osas aga üksikute põllumajandussaaduste ja toorainete suhe varumiskäibesse. On teada, et erinevatelt kaupadelt on ette nähtud erinevad kaubanduslike maha- ja juurdehindluste määrad. Näiteks maal on kaubandusvõrgule ette nähtud kaubanduslik mahahindlus jaehinnast: jahult 12,0%, lahtiselt soolalt 35,0%, kangastelt 6,5%, parfümeeria- ja kosmeetikakaupadelt 14,0%. Seepärast, kui kaubakäibes suureneb kõrgemate kaubanduslike mahahindlustega kaupade osatähtsus, suureneb loomulikult ka kaubanduse tulude tase. Vaatamata sellele, et suure osa kaupadest saavad tarbijate kooperatiivid keskmise mahahindlusega, oleneb selle suurus lõpuks ikkagi oblasti (krai), vabariigi tarbijate kooperatiivide liidu kaubakäibe struktuurist.

Tulude tase varumises oleneb samuti üksikute kokkuostetud põllumajandussaaduste ja toorainete suhetest varumiskäibes, kuna juurdehindluste määrad kokkuostuhinnale on põllumajandussaaduste viisi erinevad.

2. Kaubanduslike maha- ja juurdehindluste kehtivad määrad (varumise osas juurdehindlused kokkuostuhindadele). Peale kaubakäibestruktuuri mõjustavad vahetult kaubandusliku tegevuse tulude taset kaubanduslike maha- ja juurdehindluste määrad. Nende suurused ei ole alati püsivad. Neid muudetakse perioodiliselt - peamiselt seoses hindade alandamisega. Tavaliselt põhjustab jaehindade alandamine kaubanduslike maha-

hindluste määrade kõrgendamist, kuna käibekulude tase alaneb harilikult vähem. Käibekulude taseme süstemaatiline alandamine võimaldab samal ajal alandada kaubanduslike maha- ja juurdehindluste määrasid, mis on jaehindade alandamise üheks allikaks.

Ka varumises muudetakse perioodiliselt kokkuostuhindadele tehtavaid juurdehindluste määrasid seoses varumise mahu kasvu ja käibekulude taseme alanemisega. Nii näiteks alandati koos ühtsete kokkuostuhindade kehtestamisega 1958. aastal kulude ja kasumi normi keskmiselt 20%. Järgnevatel aastatel muudeti rea põllumajandussaaduste kokkuostu tingimusi. Näiteks alates 1962. aastast kaetakse munade, villa ja toornahkade kolhoosidest kohaleveo kulud varumisorganisatsioonide arvel.

3. Kaubaliikluse teed ja lülisus (varumises - kokkuostetud põllumajandussaaduste liikluse lülisus). Kaubanduslike mahahindluste üldised määrad jaotatakse kaupade liikluses ettenähtud tarbijate kooperatsiooni lülide vahel. Mida vähem lülisid läbib üks või teine kaup kuni saabumiseni tarbijate kooperatiivide rajooniliitu või tarbijate kooperatiivi, seda suurem osa kogu kaubanduslikust mahahindlusest jääb nende organisatsioonide kasuks. Lülisust kaupade liiklusel saab eelkõige vähendada kaupade transiitveo organiseerimisega. Kui suurendatakse kaupade kohalevedu allpool olevatele kaubandusorganisatsioonidele transiidi korras, suureneb nende tulude tase. Ühtlasi aitab kaupade vedu transiidi korras hulgibaasides käibekulusid alandada ja kaubanduses tervikuna rentaablust tõsta.

Kokkuostetud põllumajandussaaduste liikluse lülisus mõjustab suuresti varumistulude taset. Kui tarbijate kooperatiivid laadivad vastuvõetud põllumajandussaadused, näiteks kartulid, munad jmt., vahetult ostjatele, siis jääb nende kasuks märksa suurem osa juurdehindlusest võrreldes sellega, kui kooperatiivid annavad saadused üle rajooni varumiskontori ladudele. Seejuures vähendab põllumajandussaaduste vastuvõtul ja laadimisel lülide arvu vähendamine märgatavalt varumise käibekulusid ja järelikult suurendab kooperatiivorganisatsioonide varumise rentaablust.

Kaubanduse ja varumise rentaabluse analüüsimine. Rentaablus kaubandus- ja varumisorganisatsioonides on tähtsaks töö kvaliteedi näitajaks, iseloomustades kaubandus- ja varumistegevuse tulemusi.

Iga kuu, kvartali või aasta lõpul tuleb analüüsida kasumiplaani täitmist. Analüüsiga tuleb kindlaks teha kasumiplaani täitmise aste ja tegeliku kasumi planeeritust kõrvalekaldumise põhjused.

Analüüsime Nikolski tarbijate kooperatiivi kaubanduse kasumiplaani täitmist aruandeaastal tabeli 45 järgi.

Tabel 45

Näitajad	Plaan		Tegelik		Plaanist kõrvalekaldumine (+, -)	
	summa (tuh. rbl.)	% käibest	summa (tuh. rbl.)	% käibest	summa (tuh. rbl.)	% käibest
Kaubandusvõrgu jaekäive	1445	-	1458	-	-	-
Tulud (realiseeritud kauban-duslik mahahindlus)	118,5	8,20	119,43	8,19	-0,15	-0,01
Käibekulud	80,9	5,60	81,36	5,58	-0,29	-0,02
Planeerimata tulud	-	-	0,50	0,03	+0,50	+0,03
Planeerimata kaod	-	-	0,87	0,06	-0,87	-0,06
Kasum:						
a) ülesande täitmine summas	37,6	-	37,70	-	+0,10	-
b) protsentides käibest	-	2,60	-	2,58	-	-0,02

Tabelis 45 toodud andmetest võib teha järgmised järeldused. Aruandeaasta kasumiplaan absoluutsummas on ületatud 100 rubla võrra (plaan 37 600 rubla, tegelik kasum 37 700 rubla). Rentaabluse tase (kasumi suhe protsentides tegelikust käibest) on aga planeeritust 0,02% madalam.

Absoluutsummas üleplaanilise kasumi saamist mõjustasid järgmised asjaolud:

jaekäibeplaani ületamine 13 000 rubla ulatuses (1 458 000 - 1 445 000), mis andis täiendavat kasumit 330 rubla (2,6% käibe 13 000 rublalt);

käibekulude kokkuhoid 0,02% ulatuses käibest ehk 290 rubla (0,02% 1 458 000 rublalt).

Samal ajal põhjustas kasumi vähenemist:

realiseeritud kaubanduslike mahahindluste vähemsaamine 0,01% käibest ehk 150 rubla võrra (0,01% 1 458 000 rublalt);

planeerimata tuludest suuremad planeerimata kulud 370 rubla võrra (870 - 500).

Järelikult kujunes üleplaaniline kasum järgmiselt: 330 + 290 - 150 - 370 = 100 rubla.

Analoogiliselt tuleb analüüsida kasumiplaani täitmist tarbijate kooperatiivide rajooniliidu hulgilülis, jaevõrgus ja süsteemis kokku.

Varumise rentaablust analüüsitakse samade näitajate alusel nagu kaubanduses, ainult selle vahega, et kaubakäibe asemel võetakse varumiskäive ja kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest saadud tulude asemel võetakse tulud juurdehindlustest ja juurdearvestustest kokkuostuhindadele.

Juhul kui rentaabluse analüüsimisel ilmnevad märgatavad tulude ja käibekulude kõrvalekaldumised planeeritud tasemest, on vaja hoolikalt selgitada selle põhjusi.

Kaubanduse tuludeplaani alatäitmist nii summas kui ka taseme suhtes võib põhjustada kaubakäibeplaani alatäitmine, kaubakäibe tegeliku struktuuri kõrvalekaldumine planeeritust, hankijatelt ettenähtud põhiliste ja täiendavate kaubanduslike mahahindluste mittesaamine, kaubaliikluse lülisuse rikkumine (kaupade vedamine hulgiladudesse transiidi korras äralaadimise asemel) ja teised põhjused.

Varumistegevuses võib tulude plaani alatäitmist põhjustada mõnede põllumajandussaaduste ja tooraine või kogu varumiskäibeplaani alatäitmine, tegeliku varumise struktuuri kõrvalekaldumine planeeritust, ostjatelt ettenähtud juur-

dehindluste ja täiendavate juurdearvestuste mittetäielik kättesaamine, liigne lülisus põllumajandussaaduste liikluses kuni tarbijateni jne.

Kui esines planeerimata kadusid, siis peab analüüsiga selgitama ka nende tekkepõhjused ja rakendama abinõud edaspidiste kadude vältimiseks.

Kaubanduse ja varumise rentaabluse analüüsi alusel on vaja välja töötada abinõud kasumiplaani täitmise edasiseks kindlustamiseks kõigis organisatsioonides ja isemajandavates ettevõtetes.

Kaubanduse ja varumise tulude ja kasumi planeerimine. Vabariigi (oblasti) tarbijate kooperatiivide liit kinnitab igale rajooniliidule aasta kasumiplaani kvartalite viisi jaotusega majandusliku tegevuse harude vahel (kaubandus, varumine, toitlustamine, leivaküpsetus, muud tegevusharud).

Kaubanduse, varumise ja teiste tegevusharude viisi kinnitatud kogu kasumisumma piirides peab rajooniliit omakorda määrama kasumiplaanid oma hulgilaole ja jaevõrgule, varumiskontorile ja igale tarbijate kooperatiivile.

Kaubanduse ja varumistegevuse kasumiplaanid üksikutele organisatsioonidele määratakse tuginedes tulude ja käibekulude arvutustele, arvesse võttes iga organisatsiooni töö rentaabluse analüüsi aruandeaasta kohta. Tarbijate kooperatiivi kaubanduse tulude arvutamisel tuleb lähtuda kaubakäibeplaanist, kaupade saamise allikaist ja ettenähtud põhiliste ning täiendavate kaubanduslike maha- ja juurdehindluste määradest. Tavaliselt alustatakse tulude summa kindlakstegemist rajooniliidu ladudelt saadavate kaupade osas. Kuna jaemüügiplaan on koostatud jaemüügihindades, sisaldades juurdehindlusi kaugel asuvate tarbijate kooperatiivide auto-hobuveokulude katteks, siis tehakse algul kindlaks kaubakäive ilma nende juurdehindlusteta ja samal ajal määratakse tulude summa nendest juurdehindlustest üksikute kaubagruppide viisi.

Näiteks raudteejaamast kaugemal kui 10 km asuvale tarbijate kooperatiivile on majapidamisseebi jaehinnale ettenähtud juurdehindlus 3%. Selle kauba käibeplaan on 12 000

rubla. Majapidamisseebi käive ilma sügavpunkti juurdehindluseta moodustab

$$\frac{12\,000 \times 100}{103\,000} = 11\,650 \text{ rubla.}$$

Tulude summa täiendavast juurdehindlusest selle kaubagrupi osas moodustab 350 rubla (12 000 - 11 650). Analoogilised arvutused tehakse ka teiste kaupade osas. Sääraselt arvutatud tulude summa täiendavatest juurdehindlustest liidetakse tarbijate kooperatiivi tuludele põhilistest kaubanduslikest mahahindlustest ja nii saadakse tulude üldine summa.

Näiteks tarbijate kooperatiivide rajooniliidu ladudest ostetud kaubad moodustavad tarbijate kooperatiivi käibeplaanis 935 000 rubla; täiendavad juurdehindlused nendelt kaupadelt moodustavad arvutuste kohaselt 5000 rubla; ühtne (keskmine) mahahindlus kõigilt rajooniliidu ladudest saabuvatelt kaupadelt on sellele kooperatiivile ette nähtud 7,8%. Lähtudes nendest andmetest arvutame tulude summa rajooniliidu ladudest ostetud kaupadelt.

Käive ilma sügavpunkti juurdehindlusteta moodustab 935 000 rbl. - 5000 rbl. = 930 000 rubla;

tulude summa keskmisest kaubanduslikust mahahindlusest (930 000 x 7,8) : 100 = 72 500 rubla;

tulude summa põhilistest kaubanduslikest mahahindlustest ja täiendavatest juurdehindlustest: 72 500 + 5000 = = 77 500 rubla;

tulude plaaniline tase rajooniliidu ladudest ostetavate kaupade osas: (77 500 x 100) : 935 000 = 8,3% (ümardatult).

Tulude arvutus väljastpoolt rajooniliidu ladusid kooperatiivile saabuvate kaupade osas tehakse silmas pidades neile kaupadele ettenähtud kaubanduslike mahahindluste ja täiendavate maha- ja juurdehindluste määrasid.

Algul tehakse rida täiendavaid arvutusi. Kui kaubagrupi koostises on erinevate kaubanduslike mahahindlustega kaupu, tuleb kindlaks teha antud kaubagrupi kaalutud keskmine kaubanduslike mahahindluste protsent (sool, viin, liköörviinatooted jt.).

Tabelis 46 on näidatud kaalutud keskmise kaubanduslik mahahindluse arvutamine soolalt.

Tabel 46

Soola liigid	Osatähtsus antud kaubagrupi käibes	Kaubanduslik mahahindlus	Protsentarvud
Pakitud sool	30	12,0	360
Pakkimata sool ...	70	26,0	1820
Kokku	100	21,8	2180

Kaalutud keskmine kaubanduslik mahahindlus soolalt moodustab 2180 : 100 = 21,8%.

Kaupade osas, kus on ette nähtud kaubanduslikud juurdehindlused tööstusehulgihindadele, tuleb juurdehindlused ümber arvutada mahahindlusteks jaehindadest. Näiteks kui juurdehindlus hulgihinnale on ette nähtud 25%, siis jaehinnast arvutatav mahahindlus moodustab

$$\frac{25 \times 100}{100 + 25} = 20\%.$$

Edasi tehakse kindlaks täiendavad maha- ja juurdehindlused samas korras nagu rajooniliidu ladudest saadavate kaupade puhulgi.

Tulud rajooni rahandusosakonna poolt teraviljasaaduste, soola, naftasaaduste ja viina veokulude osaliseks taastamiseks (protsentides kauba hinnast) arvutatakse lähtudes auto-hobuveo kehtivatest tariifidest, veokaugusest miinus 10 km ja veose ühe tonni hinnast.

Näiteks veab tarbijate kooperatiiv soola hankija baasist 25 km kaugusele, autoveotariif esimese klassi ühe tonni veose vedamisel 25 km kaugusele on 1 rbl. 25 kop. Sel juhul taastab rajooni rahandusosakond kooperatiivile soola vedamise eest 15 km kaugusele (25 - 10) iga tonni pealt $\frac{1 \text{ rbl. } 25 \text{ kop.} \times 15}{25} = 75$ kopikat. Kui soola ühe tonni keskmine jaehind on 40 rubla, siis täiendav mahahindlus soola

veokulude taastamiseks moodustab $\frac{0{,}75 \text{ rbl.} \times 100}{40 \text{ rbl.}} = 1{,}9\%$ (ümardatult).

Pärast eespool märgitud arvutusi on vaja määrata planeeritava aasta tulud kaupadelt, mis saabuvad tarbijate kooperatiivi transiidi korras, oma ettevõtete toodangust ja mis ostetakse kohalikest kaubaressurssidest (tabel 47).

Tabel 47

Kaubagrupp	Kaubakäibeplaan (tuh.rbl.)	Kaubanduslikud mahahindlused (%)			Tulude summa (tuh.rbl.)
		põhilised	täiendavad	kokku	
Jahu	25,0	7,3	0,3	7,6	1,90
Sool	4,0	21,3	1,9	23,2	0,93
Petrooleum .. jne.	8,0	16,0	1,1	17,1	1,37
Kokku	450	-	-	8,6	38,7

Märkused. 1. Kaubanduslik mahahindlus soolalt on kaalutud keskmine ilma transiidi eest juurdehindluseta rajooniliidu kasuks.

2. Kaubanduslikud mahahindlused jahult ja petrooleumilt ilma 0,5%-lise juurdehindluseta transiidi eest.

3. Täiendavad mahahindlused on rahandusosakonna poolt hüvitatav transpordikulude osa eriarvutuste kohaselt.

Analoogiline arvutus tehakse kohalikest allikatest saadavate kaupade osas.

Oletame, et nii arvutatud tulude summa kohalikest kaubaressurssidest saadavate kaupade osas moodustab 8100 rubla ja nende kaupade plaaniline käive on 90 000 rubla. Tulude tase nendelt kaupadelt on siis $\frac{8100 \times 100}{90\,000} = 9{,}0\%$.

Tarbijate kooperatiivis on oma ettevõtetest saadava leiva- ja pagaritoodete käive planeeritud 85 000 rubla ja kaubanduslik mahahindlus on 8%.

Tulude summa sellelt kaubagrupilt on siis $\frac{85\,000 \times 8}{100} =$ = 6800 rubla.

Nikolski tarbijate kooperatiivi kaubanduse tulud planeeritaval aastal on esitatud tabelis 48.

Tabel 48

Näitajad	Kaubakäibeplaan (tuh.rbl.)	Kaubanduse tulud	
		%	summa (tuh.rbl.)
Rajooniliidu ladudest ostetavate kaupade käive	935	8,3	77,5
Transiidi korras saabuvate kaupade käive ..	450	8,6	38,7
Omatoodetud leiva ja pagaritoodete käive	85	8,0	6,8
Kohalikest kaubaressurssidest ostetavate kaupade käive	90	9,0	8,1
Kokku	1560	8,4	131,1

Tulude summast ja tasemest (protsentides) lahutatakse käibekulud ja saadakse plaaniline kasum. Tabelis 49 on näidatud Nikolski tarbijate kooperatiivi kaubanduse kasum planeeritaval aastal.

Tabel 49

Näitajad	Summa (tuh.rbl.)	Protsentides käibest
Jaekaubakäive	1560	-
Tulud	131,1	8,4
Käibekulud	86,6	5,55
Kasum	44,5	2,85

Nii arvutatakse kõigi isemajandavate jaemüügiorganisatsioonide ja ettevõtete tulud ja kasum.

Süsteemi kogu jaekaubanduse tulude arvutamisel tuleb lähtuda jaekäibeplaanist kaubarühmade viisi, kaupadele kehtestatud maha- ja juurdehindluste määradest ja kaubaliiklusteedest.

Täiendavalt tuleb arvutada tulud kohalike turuhindadega realiseeritavate põllumajandussaaduste müügist. Arvutus tehakse lähtudes üksikute saaduste käibeplaanist ja kaubandusorganisatsioonide kasuks ettenähtud komisjonitasu määradest.

Tulud hulgikaubandusest arvutatakse lähtudes kaupade sortimendi lõikes koostatud hulgikäibeplaanist, kaupade saabumise allikaist ja rajooniliidu hulgilülile ettenähtud kaubanduslikest mahahindlustest.

Kuna rajooniliidu hulgilüli kasuks ettenähtud kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused on lao- ja transiitoperatsioonidelt erinevad, siis tuleb ka tulud hulgikaubanduses arvutada eraldi lao- ja transiitkäibelt.

Peale põhilistest kaubanduslikest mahahindlustest saadavate tulude tuleb arvesse võtta ka kõik täiendavad maha- ja juurdehindlused, mida rajooniliit saab. Samuti tuleb arvesse võtta tulud kaupade väikehulgimüügi korras väljastamisest rajooniliidu ladudest toitlustusettevõtetele, oma töös-tusettevõtetele ja teistele antud rajooniliidu süsteemi mittekuuluvaile organisatsioonidele.

Hulgikaubanduse tulude üldsumma saamiseks tuleb liita tulud lao-, transiit- ja väikehulgimüügi käibelt.

Organisatsioonide viisi arvutatud tulude põhjal määratakse rajooniliidu süsteemi kaubanduse kogu plaaniline kasum.

Varumise tulude planeerimisel on erinevusi. Varumise tulud moodustuvad juurdehindlustest ja teistest juurdearvestustest kokkuostuhindadele. Seepärast on vaja kõigepealt kindlaks teha juurdehindluste ja täiendavate juurdearvestuste suurus. Näiteks:

a) kartulitelt, kui need läbivad varumispunkti, on ette nähtud juurdehindlus 3 rubla 7 kopikat tonnilt, sealhulgas tarbijate kooperatiivi ja rajooni varumiskontori kasuks 3 rubla 1 kopikas, loomulik kadu 90 kopikat (1,5% 60 rublast) ja auto-hobuveokulud 2 rubla. Seega moodustab tarbijate kooperatiivi ja rajooni varumiskontori kasuks langev juurdehindlus koos juurdearvestustega 5 rubla 91 kopikat (ting-

likult). Analoogiliselt määratakse juurdehindlused köögiviljalt, kõrvitsalistelt, puuviljadelt jt.;

b) I grupi tarbijate kooperatiivide liitudele on ette nähtud juurdehindluseks toor- ja lambanahkade kokkuostuhinnale 13%, sealhulgas tarbijate kooperatiivi ja rajooni varumiskontori kasuks 12,24%, ja peale selle pakkimise ning taara kuludeks 1,5%, kokku - 13,74% kokkuostuhinnale.

Rea põllumajandussaaduste ja toorainete osas on juurdehindlused ühe saadusegrupi piires erinevad olenevalt sellest, kas saadused läbivad varumispunkti või antakse kolhooside poolt vahetult jaevõrgule (kartulid, köögivili jmt.), olenevalt saaduse sordist (munad, seened), saaduste või toorainete liigist (köögivili, mets- ja koduloomade toornahad) ja teistest tingimustest. Sellest tuleneb vajadus kaalutud keskmise juurdehindluse arvutamiseks.

Näide. Kui 70% kartulitest võtavad vastu varumispunktid (juurdehindlus on 5 rubla 91 kopikat) ja 30% annavad kolhoosid vahetult jaevõrgule (juurdehindlus 63 kopikat), siis kaalutud keskmine juurdehindlus ühelt tonnilt kartulitelt moodustab

$$\frac{5 \text{ rbl. } 91 \text{ kop.} \times 70 + 63 \text{ kop.} \times 30}{100} = 4 \text{ rbl. } 33 \text{ kop. (ümardatult).}$$

On veel teisi erinevusi juurdehindluste suuruse määramisel. Munade puhul on kulude ja kasumi norm määratud kastilt (1440 tk.), kokkuostuplaan aga tuhandetes tükkides.

Näide. Juurdehindlus I kategooria munadelt on ette nähtud 16 rbl. 10 kop. kastilt. Arvutades juurdehindluse ümber tuhandele tükile, saame $\frac{16 \text{ rbl. } 10 \text{ kop.} \times 1000}{1440} = 11 \text{ rbl. } 18 \text{ kop.}$

Nii arvutatud juurdehindluste summad on aluseks tulude plaanile põllumajandussaaduste riikliku kokkuostu osas.

Tulud põllumajandussaaduste vabade jääkide kokkuostust tehakse kindlaks lähtudes varumisorganisatsioonide kasuks ettenähtud komisjonitasu määradest olenevalt saaduse liigist ja müügihinna tasemest.

Seega tulud varumisest arvutatakse lähtudes üksikute põllumajandussaaduste ja toorainete plaanist, varumisorgani-

satsioonide kasuks kokkuostuhindadele ettenähtud juurdehindluste ja täiendavate juurdearvestuste määradest (põllumajandussaaduste vabade jääkide osas - komisjonitasu määradest) vastavalt varumise lülide osavõtule kokkuostetud põllumajandussaaduste vastuvõtust ja laadimisest.

Kaubanduse ja varumise tulude arvutamise lõpptulemus peab kindlustama käibekulude katmise ja planeeritud kasumi saamise.

XI PEATÜKK

ÜHISKONDLIK TOITLUSTAMINE

1. Ühiskondliku toitlustamise tähtsus ja ülesanded NSV Liidus

Ühiskondlik toitlustamine NSV Liidus, arenedes tootmisvahendite sotsialistliku omandi baasil, tõrjub välja koduse toiduvalmistamise, asendades selle ühiskondliku tootmisega.

Hästi korraldatud ühiskondlik toitlustamine võimaldab koduse toitlustamisega võrreldes täielikumalt rahuldada inimeste mitmesuguseid maitseid ja vajadusi. Töölistele ja teenistujatele tööstus- ja muudes ettevõtetes, kolhoosnikutele aga vahetult põldudel ja farmides lõunavaheajal organiseeritud toitlustamine aitab tööprotsessis kaotatud energiat taastada ja sellega tööviljakust tõsta.

Ühiskondliku toitlustamisega saavutatakse märgatavat kokkuhoidu ühiskonna tööjõuressurssides. Arvestuste kohaselt kulutatakse neljaliikmelises perekonnas majapidamistöödeks keskmiselt ligikaudu 8,5 tundi päevas, sellest enam kui pool toiduainete ostmiseks, toidu valmistamiseks ja nõude pesemiseks. Kõik perekonnad meie riigis kokku kulutavad koduse toiduvalmistamise peale kuni 20 miljardit inimtundi, mis võrdub peaaegu 10 miljoni inimese töökuluga. Seepärast kindlustab ühiskondliku toitlustamise laialdane areng ja hea organiseerimine perekonna elukondlike tingimuste paranemise, võimaldab ratsionaalsemalt kasutada olemasolevaid tööjõuressursse. Esmajärjekorras on see tähtis naistele, kellel avaneb võimalus võtta rohkem osa ühiskondlikult kasulikust tööst ja ka riigi ühiskondlik-poliitilisest ja kultuurielust.

NLKP programmis on öeldud: "On tarvis luua tingimused naiste koduse majapidamistöö vähendamiseks ja kergendamiseks ning seejärel võimalused selle töö asendamiseks perekonna

ainelis-elukondlike vajaduste rahuldamisega ühiskondlike vormide kaudu."[1]

Ühiskondlik toitlustamine võimaldab teaduslikel alustel organiseerida üksikute elanikkonnagruppide toitlustamist arvestades elukutset (kuumades tsehhides ja teistes rasketes tingimustes töötavate tööliste toitlustamine), iga (laste toitlustamine) ja tervislikku seisundit (dieet- ja ravitoitlustamine). Teaduslikel alustel organiseeritud toitlustamine säilitab ja suurendab inimeste töövõimet, tugevdab nende tervist.

Partei ja valitsus on pidevalt osutanud ja osutab suurt tähelepanu ühiskondliku toitlustamise arendamisele.

Seitseaastakul tehti ühiskondlikus toitlustamises märgatavaid edusamme. Ettevõtete arv suurenes 131 000-lt 1958. aastal 189 000-ni 1965. aastal, s. o. 44%, istekohtade arv aga 3,8 miljonilt 6,8 miljonini ehk 79%. Nimetatud aastatel kasvas toitlustusettevõtete kogukäive (võrreldavatés hindades) 49%, selle hulgas omatoodangu osas - 84%. Omatoodangu osatähtsus tõusis 1965. aastaks 55,4%-ni 1958. aasta 42,2% vastu.

Ühiskondlik toitlustamine peab saama massiliseks ja elanikkonnale mugavaks ning kasulikuks.

NLKP XXIII kongressi direktiivid rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani kohta aastatel 1966-1970 näevad ette suurendada toitlustusettevõtete käivet ligikaudu 45%, omatoodangut aga - 70%. Kavandatakse parandada roogade kvaliteeti, tõsta teeninduskultuuri ja laiendada toitlustusettevõtete võrku.

Nende ülesannete edukas lahendamine on uueks sammuks, et ühiskondlik toitlustamine võiks "asuda domineerivale kohale võrreldes koduse toitlustamisega".[2]

---

[1] NLKP programm. Lk. 90.

[2] Sealsamas.

2. Ühiskondliku toitlustamise olukord ja arengu perspektiivid tarbijate kooperatsioonis

Tarbijate kooperatsiooni majanduslikus tegevuses kuulub ühiskondlikule toitlustamisele üks juhtivaid kohti, mis pidevalt areneb, aidates kaasa maaelanike igapäevase elu ümberkorraldamisele.

Tarbijate kooperatsiooni toitlustusettevõtete arv kasvas 17 500-lt 1. jaanuaril 1941 60 300-ni 1. jaanuaril 1966, s. o. 3,4-kordseks. Seitseaastakul (1959-1965) suurenes ettevõtete võrk 67% ja käive 33%, sealhulgas omatoodang 2-kordseks. Omatoodangu osatähtsus kogukaubakäibes tõusis 27,2%-lt 1958. aastal 40,6%-ni 1965. aastal.

NSV Liidu tarbijate kooperatsiooni volinike VII kongress kohustas kooperatiivorganisatsioonide juhatusi parandama toitlustusettevõtete tööd, tõstma toitude kvaliteeti ja tarbijate teenindamise kultuuri. Erilist tähelepanu on vaja osutada sovhooside ja tööstusettevõtete tööliste ja teenistujate, kooliõpilaste ja teistes õppeasutustes töötajate teenindamise edasisele parandamisele ühiskondliku toitlustamise alal. Kongressi määruses kavandatakse viisaastaku jooksul (1966-1970) käiku lasta 2400 toitlustusettevõtet 128 800 istekohaga.

Kaubakäibe kasvule ja tarbijate teenindamise parandamisele on suureks reserviks pool- ja valmis-, kulinaar- ja kondiitritoodete tootmine, mida peab arendama iga maasöökla, kulinaarkaupluste arvu suurendamine või toiduainete kauplustes kulinaarosakondade avamine ja sööklate baasil õhtuste noortekohvikute organiseerimine. Viimastel on suur tähtsus maanoortele paremate tingimuste loomisel vaba aja kultuurseks veetmiseks.

Suurt majanduslikku efekti annab pooltoodete valmistamine ühes ettevõttes ja nendega teiste ettevõtete varustamine. Kogemused näitavad, et pooltooteid massiliselt valmistatavates ettevõtetes, kus on vastavad tehnoloogilised seadmed, on tööviljakus märksa kõrgem kui tavalistes sööklates. Nii

näiteks on säärastes ettevõtetes lihast pooltoodete valmistamisel väljatöötus ligikaudu 2-2,5 korda kõrgem kui tavalistes sööklates, kalast pooltoodete valmistamisel - 1,5-2 korda ja kartulite puhastamisel - vähemalt 2 korda kõrgem.

Võttes arvesse, et omatoodangu väljastamisel keskmiselt kuni 70% tootmisprotsessi kestusest kulub toorainete esmasele töötlemisele ja pooltoodete valmistamisele ning ainult 30% roogade kuumtöötlemisele ja vahetule valmistamisele, siis saab selgeks, et kasutades pooltooteid, kasvab väljatöötus ka kõigis neis ettevõtetes, kes saavad pooltooteid teistelt, neid massiliselt valmistavatelt ettevõtetelt.

Kõik see tagab kokkade ja teiste köögitööliste kaadri ratsionaalse kasutamise, võimaldab pooltooteid kasutavates ettevõtetes vähendada köökide pinda (hooneid vastavalt ümber planeerides) ja suurendada selle arvel müügisaale, suurendab tehnoloogiliste seadmete koormust ja efektiivsust. Lõppkokkuvõttes vähenevad ühiskondliku toitlustamise tootmiskulud, mis loob soodsad tingimused omatoodete hindade alandamiseks.

Suurt majanduslikku efekti toitlustusettevõtetes roogade valmistamisel annab tööstusettevõtetes valmistatud köögiviljakonservide, borši de aluste ja soustipastade kasutamine.

Oma abimajand kooperatiivorganisatsioonide või nende toitlustusettevõtete juures on roogade sortimendi laiendamise ja nende hinna alandamise täiendavaks allikaks.

Erilist tähelepanu nõuab toitlustamise organiseerimine kooliõpilastele. 1. septembril 1965 ei olnud sööklaid ja puhveteid rohkem kui 70% koolides, mis asusid tarbijate kooperatsiooni teenindatavates piirkondades. Ootamata koolides sööklate ja puhvetite loomist (mis kaugeltki ei ole kõikjal võimalik), tuleb tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidel laialt rakendada lähematest sööklatest sooja toidu kohaletoomist ja selle väljaandmist õpilastele klassides.

Tarbijate kooperatsioon peab samuti osutama abi kolhoosidele ja sovhoosidele toitlustamise organiseerimisel vahetult põldudel põllutööde perioodil.

Enam tähelepanu on vaja pöörata ka kokkade kvalifitseeritud kaadri ettevalmistamisele, ilma milleta ei ole võimalik parandada ühiskondlikku toitlustamist tarbijate kooperatsioonis.

3. Toitlustusettevõtte plaaninäitajad

Kooperatiivorganisatsioonide suured toitlustusettevõtted töötavad iseseisval bilansil. Kui asustatud punktis on mitu toitlustusettevõtet, siis moodustatakse tavaliselt ettevõtete koondis ühtse juhtimisega ühisel bilansil. Säärastele ettevõtetele ja koondistele määratakse plaan nii koguseliste kui ka töökvalitatiivsete näitajate osas.

Kui asustatud punktis on ainult üks-kaks ettevõtet ja käibemaht ei õigusta nende üleviimist iseseisvale bilansile, siis nad jäävad kooperatiivorganisatsiooni bilansile. Nendele ettevõtetele määratakse plaan ainult koguseliste näitajate osas (kvalitatiivsed näitajad määratakse toitlustamise kohta tervikuna).

Iseseisval bilansil olevate ettevõtete või ühendatud ettevõtete plaanis on alljärgnevad näitajad: kaubakäive, toodangu väljalase roogades, töötajate arv ja palgafond, kulud ja kasum.

Kaubakäibeplaan liigitatakse alljärgnevalt:

a) omatoodangu käive (sealhulgas ettevõttes realiseeritav ja omatoodang, mis väljastatakse realiseerimiseks kaubandusvõrgu või teiste toitlustusettevõtete kaudu, mis ei ole antud ettevõtte filiaalid); b) ostukaupade käive; c) toitlustusettevõtte kogukäive (omatoodangu ja ostukaupade käibesumma); d) toitlustusettevõtte jaekäive, mis on väiksem kogukäibest summa võrra, mis antakse müügiks kaubandusvõrgule või teistele toitlustusettevõtetele.

Plaanis tuleb näidata ka pool- ja kulinaartoodete müügisumma. Mitteiseseisval bilansil oleva ettevõtte plaanis ei näidata kulusid ja kasumit.

Kõik näitajad ettevõtte plaanis on aasta kohta kvartalite viisi. Kogukäive, jaekäive, omatoodang ja ostukaubad määratakse kvartaliplaanis ka kuude viisi.

4. Ettevõtte köögi tootmisvõimsus ja saali läbilaskevõime

Ettevõtete materiaal-tehnilist baasi iseloomustab köögi tootmisvõimsus ja saali läbilaskevõime.

Köögi tootmisvõimsust väljendatakse roogades. Vaatleme köögi tootmisvõimsuse arvutamist näitega esimeste roogade osas. Esimeste roogade väljalase oleneb peamiselt katelde mahust. Oletame, et söökla katelde maht on 140 l, katelde täitmise koefitsient - 0,87 (tavaliselt on see 0,85 kuni 0,90). Seega on katelde kasulik maht 121,8 l (140 x 0,87). Ühe roa keskmise mahu puhul 0,45 l (arvestades, et osa roogasid realiseeritakse poolte portsjonitena) moodustab roogade arv katelde ühes tootmistsüklis 270 rooga (121,8 : 0,45).

Toidukeetmise aeg katelde ühes tootmistsüklis on 120 minutit. Ettevalmistustööde aeg arvestusega iga tootmistsükli kohta (aeg katelde pesemiseks, toorainete kateldesse panemiseks jne.) - 40 minutit. Järelikult katelde ühe tootmistsükli kestus on 160 minutit (120 minutit + 40 minutit).

Kui katelde kasulik tööaeg päevas (arvates maha aja, mil katlad seisavad valmistoidu all, ja teised seisakud) moodustab 320 minutit, on katelde tootmistsüklite arv 2 (320 : 160) ja nende päevane tootmisvõimsus 540 rooga (270 x 2).

Köögi tootmisvõimsus on üheks lähtetingimuseks roogade väljalaskeplaani põhjendamisel. Tootmisvõimsuse kasutamist aruandeperioodil on vaja analüüsida. Seda tehakse tootmisvõimsuse kasutamise koefitsiendi abil, mis kujutab endast tegelikult väljalastud roogade suhet arvestuslikku võimsusesse. Kui meie näite kohaselt päeva keskmine tegelik esimeste roogade väljalase moodustas 408, siis tootmisvõimsuse kasutamise koefitsient esimeste roogade osas on 0,75 (408 : 540).

Kõrvutades võimsuse tegeliku kasutamise koefitsiente aruande- ja möödunud perioodidel, võib kindlaks teha selle näitaja dünaamika.

Saali läbilaskevõime määratakse külastajate keskmise arvuga, keda saal võib päevas teenindada. Kui saali kasulik pind laudade paigutamiseks (maha arvatud puhveti all olev pind) moodustab 76,8 m^2, pinna norm ühe istekoha kohta neljakohaliste laudade puhul iseteenindamise korral on aga 1,6 m^2, siis istekohtade arv saalis moodustab 48 (76,8 : 1,6). Oletame, et saal töötab 6 tundi päevas ehk 360 minutit ja keskmine aeg, mida külastaja kulutab ühekordseks saalis viibimiseks, on 24 minutit. Külastajate vahetuste arv moodustab siis 15 (360 : 24). Kui arvestada, et ligikaudu pooled vahetustest (7 vahetust) langevad tundidele, mil saal on koormatud pooles ulatuses, moodustab saali läbilaskevõime päevas 48 x 8 = 384 külastajat ja 24 x 7 = 168 külastajat, kokku aga 384 + 168 = 552 külastajat päevas.

Roogade väljalaske planeerimisel tuleb arvestada saali läbilaskevõimet. Esialgu kavandatud roogade väljalaskeplaanist eraldatakse kojuviidavad road (kogemuste põhjal, arvestades suurenemise perspektiive). Ülejäänud road jagatakse söökla tööpäevade arvuga ja roogade keskmise arvuga, mida iga külastaja tarbib (tavaliselt 2,2 - 2,6). Kui sääraselt arvutatud külastajate arv ei ületa saali arvestuslikku läbilaskevõimet, võib roogade väljalaskeplaani, silmas pidades saali läbilaskevõimalusi, lugeda põhjendatuks.

Aruandeperioodil moodustab saali läbilaskevõime kasutamise koefitsiendi päeva tegeliku keskmise külastajate arvu suhe saali päevasesse läbilaskevõimesse. Meie näites on päeva keskmine saali külastajate arv 442. Sellest tulenevalt moodustab saali läbilaskevõime kasutamise koefitsient 0,80 (442 : 552). Analüüsimisel kõrvutatakse see möödunud perioodi plaanilise ja tegeliku koefitsiendiga. Selle koefitsiendi tõus aruandeperioodil kõneleb ettevõtte materiaal-tehnilise baasi paremast kasutamisest.

Uute sööklate ehitamisel tuleb õigesti valida tüüpprojekt. Selle valikul on vaja arvestada söökla saali pinda.

Vajaliku saalipinna arvutamisel tuleb eelkõige määrata orienteeriv päeva keskmine saalis teenindatavate tarbijate arv lähema 5-7 aasta jooksul. See arv oleneb söökla asukohast, teiste toitlustusettevõtete lähedusest, asustatud punkti elanike arvust, kes võivad kasutada söökla teenuseid, ja teistest teguritest.

Kui sööklas peale lõunate antakse ka hommiku- ja õhtusööke, on õigem määrata mitte orienteeriv tarbijate arv, vaid söökla külastuste arv, kuna sel juhul üks tarbija võib päeva jooksul külastada ettevõtet 2-3 korda.

Oletame, et ehitatavas sööklas päeva keskmine külastuste arv on 800. Söökla hakkab töötama 12 tundi päevas, seejuures 4 tundi täiskoormusega, ülejäänud 8 tundi aga 50% koormusega (teiste enam-vähem võrdsetes tingimustes töötavate sööklate kogemuste alusel). Ühe külastaja teenindamise keskmise aja - 24 minuti juures toimub saalis päeva jooksul külastajate vahetusi 30 (720 : 24).

Sellest vahetuste arvust 1/3, s. o. 10 vahetust, töötab saal täiskoormusega. Neile tuleb 400 külastust. Ülejäänud 400 külastust jääb sööklatöö ülejäänud 8 tunnile. Järelikult tuleb saali täiskoormuse puhul ühele vahetusele 40 külastust (400 : 10). See tähendab, et saalis peab olema 40 istekohta. Arvesse võttes, et külastajad ei tule sööklasse võrdühtlaselt, esineb tippkoormusi, ja et kindlustada teenindamise kõrget kultuuri, on vaja ette näha reserv - 20% arvestuslikule istekohtade arvule.

Seega peab istekohtade arv söökla saalis olema

$$\frac{40 \times 120}{100} = 48 \text{ istekohta.}$$

Iga istekoha jaoks neljakohaliste laudade ja iseteenindamise puhul on vaja pinda 1,6 m^2, 48 istekoha jaoks 76,8 m^2 (1,6 x 48) ning puhveti jaoks 14 m^2. Järelikult peab saali kogupind olema 90,8 m^2 (76,8 + 14) ehk ümardatult 91 m^2. Seda pinda silmas pidades tulebki valida kõige vastuvõetavam söökla tüüpprojekt.

Vastavad arvestused peab ka tegema köögi tootmisvõimsuse määramiseks. Näiteks vajaliku katelde mahu määramiseks

tuleb lähtuda söökla saali kaudu realiseeritavast ja kodudes tarbimiseks väljastatavast esimeste roogade arvust. Kõik arvutused on analoogilised tootmisvõimsuse määramisega, kuid need tuleb teha vastupidises järjestuses.

Näide. 800 sööklakülastajat tarbivad igaüks keskmiselt 2,5 rooga päevas. Seega realiseeritakse saali kaudu päevas 2000 rooga. Peale selle väljastatakse kodudes tarbimiseks 400 rooga (arvesse võttes teiste analoogiliste ettevõtete andmeid ja suurenemise perspektiive lähema 5-7 aasta jooksul). Kokku tuleb päevas realiseerida 2400 rooga, neist 600 esimest rooga. Esimeste roogade maht on 270 l (0,45 x 600). Päevas saab katlaid kasutada kolme tootmistsükli jooksul (arvutused on samad mis köögi võimsuse määramisel). Katelde kasulik maht ühes tootmistsüklis on 90 l (270 : 3). Katelde täismaht moodustab täitmise koefitsiendi 0,87 puhul 103,4 l (90 : 0,87) ehk ümardatult 104 l.

5. Käibe ja toodangu väljalaske analüüsimine

Käive ja toodangu väljalase on toitlustusettevõtete plaani põhilised näitajad.

Ettevõtete aasta- või kvartalikäibe analüüsimisel on vaja alljärgnevas järjestuses selgitada:

a) määratud kaubakäibeplaani täitmine liikide viisi (omatoodangu, ostukaupade jaekäibe ja kogukäibe osas);

b) muutused kaubakäibes liikide viisi (protsentides), võrreldes möödunud perioodidega (dünaamika);

c) omatoodangu osatähtsuse muutus ettevõtete kogukäibes, võrreldes plaanilise ja möödunud perioodi sama näitajaga. Köögiga ettevõtetes peab omatoodangu osatähtsus kasvama, kuna toitlustusettevõtete peamiseks ülesandeks on tarbijate nõudluse rahuldamine köögitoodanguga;

d) roogade väljalaskeplaani täitmine ja toodangu väljalaske dünaamika, võrreldes möödunud perioodiga (kvartali tegevuse analüüsimisel ka võrreldes möödunud aasta vastava kvartaliga).

Tähelepanu on samuti vaja pöörata käibe- ja toodangu väljalaskeplaanide ühtlasele täitmisele kuude viisi. Vaja on kindlaks teha ettevõtete tootmisvõimsuste kasutamise ulatus, kontrollida ka, kas kodudes tarbimiseks väljastatud roogade osatähtsus roogade väljastamise kogumahus kasvab. Tuleb selgitada, kuidas on täidetud pool- ja kulinaartoodete müügi plaan ja milline on nende osatähtsus omatoodangu käibes.

Analüüsi käigus on vaja selgitada, mil määral oli rahuldatud tarbijate nõudlus ja milline oli realiseeritud roogade kvaliteet. Selleks võib kasutada tarbijate avaldusi, sööklakomisjonide, tarbijate konverentside ja ettevõtte töötajate tootmisnõupidamiste materjale, sanitaararsti seisukohti jm. Tuleb tutvuda väljastatud toodangu sortimendiga. Sööklates ei pea see olema eriti suur. Seoses köögitööliste piiratud koosseisuga ei ole maasööklates praktiliselt võimalik saavutada valmistatavate toitude kõrget kvaliteeti, kui roogade sortiment on liiga suur. Seejuures peab aga roogade sortiment nädalapäevade viisi olema erinev. Ühekordsete uurimismaterjalide ja tarbijate hinnangute põhjal tuleb jõuda selgusele, kas menüüs ettenähtud road olid ettevõttes saadaval kogu tööpäeva kestel.

Roogade valmistamist võib täiendavalt analüüsida ka toitlustusettevõttesse saabunud toiduainete koostise alusel. Kõrvutades aruandeperioodil ettevõttesse saabunud üksikute toiduainete osatähtsust möödunud aastaga, saab selgitada, kas piimasaaduste, köögivilja ja kalasaaduste osa roogade valmistamisel on kasvanud.

Roogade keskmise hinna alanemist saab teatud määral jälgida väljastatud roogade dünaamika ja omatoodangu käibedünaamika võrdlemise teel. Kui aruandeperioodil, möödunud perioodiga võrreldes, roogade väljastamine kasvas enam kui omatoodangu käive, siis näitab see ühe roa keskmise hinna alanemist.

Sööklas aruandeaasta käibe ja toodangu väljalaske analüüsimiseks võib kasutada tabelit 50.

Tabel 50

(summad tuh. rublades)

Näitajad	Möödunud aastal	Aruandeaastal			Aruandeaastal %-des möödunud aastast
		plaan	tegelik	plaani täitmise %	
1. Omatoodangu käive kokku	100	110	109	99,1	109,0
selle hulgas:					
a) müüdud antud ettevõttes ja selle filiaalides	82	89	87	97,8	106,1
b) väljastatud kaubandusvõrgule ja teistele toitlustusettevõtetele, mis ei ole antud ettevõtte filiaalid	18	21	22	104,8	122,3
2. Ostukaupade käive	62	65	68	104,6	109,7
3. Ühiskondliku toitlustamise kogukäive	162	175	177	101,1	109,3
4. Ühiskondliku toitlustamise jaekäive	144	154	155	100,6	107,6
5. Omatoodangu osatähtsus kogukäibes (rida 1 %-des reast 3)	61,7	62,9	61,6	-	-
6. Roogasid realiseeritud, tuhandetes ...	340	370	368	99,5	108,2
selle hulgas väljastatud kodudes tarbimiseks	34	-	41,0	-	120,6
kodudes tarbimiseks väljastatud roogade osatähtsus kogu realiseeritud roogade arvus	10,0	-	11,1	-	-
7. Müüdud pool- ja kulinaartooteid ...	13,0	16,5	15,0	91,0	115,4
nende osatähtsus omatoodangu käibes	13,0	15,0	13,8	-	-

Andmed tabelis näitavad, et söökla tuli aruandeaastal põhiliste ülesannetega halvasti toime.

Märgatavalt jäi täitmata omatoodangu käibeplaan ja roogade väljalaskeplaan. Selle tagajärjel on omatoodangu osatähtsus kogukäibes planeeritust madalam ja isegi väiksem möödunud aasta osatähtsusest. Täitmata on ka pool- ja kulinaartoodete müügiplaan. See kõik nõuab söökla töö parandamiseks otsustavate abinõude rakendamist: toodangu sortimendi laiendamist elanikkonna nõudlust arvestades, roogade hinna alandamist köögivilja-, piima- ja kalaroogade väljalaske suurendamisega jms.

Analoogiliselt analüüsitakse käivet ja toodangu väljalaset ettevõtete isemajandava koondise, tarbijate kooperatiivi ja tarbijate kooperatiivide rajooniliidu süsteemi ulatuses.

Analüüsi käigus on vaja erilist tähelepanu pöörata kõigi plaanitud näitajate ühtlasele täitmisele organisatsioonide ja ettevõtete viisi, rajooniliidu süsteemis tarbijate kooperatiivide ja tarbijate kooperatiivides ning ettevõtete koondistes ettevõtete viisi. Ebaühtlane plaanitäitmine kajastab negatiivselt nii nõudluse rahuldamist kui ka töö kvaliteedi näitajaid (toitlustamise kulud ja kasum).

6. Hindade kujundamine tarbijate kooperatsiooni toitlustusettevõtetes

Toitlustusettevõtetesse saabuvad toiduained ja kaubad mitmetest allikatest ja erinevate hindadega.

Turufondi toidukaubad saabuvad tarbijate kooperatiivide rajooniliidu või teiste hankijate ladudest riiklike jaehindadega, millest on maha arvatud jaemüügiorganisatsioonidele ettenähtud kaubanduslikud mahahindlused. Oma kaubanduslikest ettevõtetest kaupade väljastamisel jätavad tarbijate kooperatiivid osa kaubanduslikest mahahindlustest oma kasuks, andes toitlustusettevõtetele 75-90% hankijatelt saadud mahahindlustest.

Abimajandid väljastavad toitlustusettevõtetele toiduaineid (peale teraviljasaaduste) tegeliku omahinnaga, liites sellele kasumi 5% ulatuses.

Tarbijate kooperatsiooni organisatsioonide kokkuostetud toiduained (peale teravilja) väljastatakse toitlustusettevõtetele omahinnaga, s. o. tegeliku kokkuostuhinnaga koos varumiskuludega. Nii abimajanditest kui ka kokkuostust saadavate toiduainete hinnad ei tohi olla kõrgemad riiklikest jaehindadest miinus kaubanduslikud mahahindlused.

Värsket rohelist (salat, roheline sibul, redised jm.) võivad toitlustusettevõtted osta kohalike turuhindadega.

Teraviljakultuurid saabuvad kõigilt hankijatelt jaehindadega miinus kaubanduslikud mahahindlused.

Toitlustusettevõtetes võetakse toiduained ja kaubad arvele lõpliku müügihinnaga, s. o. koos juurdehindlustega. Juurdehindlused koos kaubanduslike mahahindlustega, mida ettevõtted saavad hankijatelt, ja täiendavate juurdehindlustega on ette nähtud kulude (tootmis- ja käibekulud) katmiseks ja kasumi moodustamiseks.

Kasutatavate juurdehindluste määrade järgi liigitatakse toitlustusettevõtted kategooriatesse. I kategooriasse kuuluvad restoranid, II kategooriasse üldkasutatavad sööklad, einelauad, puhvetid ja teised ettevõtted, III kategooriasse sööklad ja puhvetid sovhoosides, õppeasutustes ja teistes organisatsioonides ja ettevõtetes. Kõige kõrgem juurdehindlus on I kategooria ettevõtetes ja kõige madalam III kategooria ettevõtetes, kuna organisatsioonid ja ettevõtted, kellel on sööklad ja puhvetid, annavad toitlustusettevõtetele ruumid, valgustuse, kütte ja vee tasuta ning transpordi ja toiduvalmistamiseks kasutatava kütte tegeliku omahinnaga, kuid mitte kõrgema hinnaga kui kohalikud kinnitatud hinnad ja tariifid. Sovhooside sööklad saavad ka toiduvalmistamiseks kasutatava kütte ja transpordi tasuta.

Lõunaroogade ja puhvetikaupade valmistamiseks kasutatavatele toiduainetele tehtavate juurdehindluste ülemääraks on ette nähtud I kategooria ettevõtetes 40%, II kategooria ettevõtetes 28 ja III kategooria ettevõtetes 18%. Erandi moo-

dustavad juurdehindluste piirmäärad lihale, subproduktidele, linnulihale, vorstile ja suitsutatud lihasaadustele, liha- ja liha-taimekonservidele ja võile, mis roogade hinna alandamise sihiga on määratud ettevõtete kategooriate viisi 32, 22 ja 14%. Roogade valmistamiseks kasutatavatele kontsentraatidele on määratud veel madalamad juurdehindluste piirmäärad (I kategooria ettevõtetes - mitte üle 20%, II ja III kategooria ettevõtetes - mitte üle 10%). Vorstile, juustule, munadele, piimale ja teistele saadustele, mis realiseeritakse enamuses puhvetite kaudu ilma eelneva kulinaarse töötlemiseta, määratakse juurdehindlused tavaliselt madalamad (nende juurdehindlustega arvestatakse nimetatud toiduained nii puhvetikaupade kui ka lõunatoodangu kalkulatsioonides).

Kõige väiksemad peavad juurdehindlused olema toodangule, mida toitlustusettevõtted valmistavad ja väljastavad koolide puhvetitele ja sööklatele.

Konkreetsed juurdehindluse määrad eespool märgitud toiduainetele ja kaupadele tarbijate kooperatiivide ja rajooniliidu ettevõtetes määrab tarbijate kooperatiivide rajooniliidu juhatus. Juurdehindluste suurus peab kindlustama kaudude katmise ja vajaliku kasumi.

Kindlad juurdehindlused (I ja II kategooria ettevõtetes - 10%, III kategooria ettevõtetes - 5%) on määratud ostukaupadest kondiitritoodetele, puuviljadele, alkoholita jookidele, kalamarjale jt. Leib, sai, paberossid, tubakas, mahorka, tikud, puuvilja- ja tomatimahlad realiseeritakse riiklike jaehindadega ilma juurdehindlusteta. Spetsiaalselt toitlustusettevõtetele määratud jaehindadega realiseeritakse õlu ja alkoholisisaldusega braaga (koduõlle liik), tee klaasides ja paaris kannudega, suhkur tee juurde ja lisaportsjonitena roogade juurde.

Toitlustusettevõtetes toodete hinna määramiseks koostatakse kalkulatsioonid. Vastavalt roogade retseptuuridele arvutatakse 100 portsjoni (toote) valmistamiseks vajalik toiduainete kogus ja nende väärtus ning, jagades koguväärtuse 100-ga, saadakse ühe roa hind. Hinnad ümardatakse täis kopikani (kuni 0,5 kop. jäetakse ära, alates 0,5 kopikast ümar-

datakse üheks kopikaks). Samal viisil ümardatakse kaalukaupade, likööri-viinatoodete ja veini hinnad, kuid arvestusega 100 g kohta. Toodangu valmistamisel kasutatavate ja lauale antavate vürtside (pipar, sinep) maksumus võetakse nende roogade kalkulatsiooni, kus koostisnormid vürtse ette näevad, 30 kopika väärtuses 100 portsjoni kohta I ja II kategooria ettevõtetes ja 20 kopika väärtuses III kategooria ettevõtetes. Sool võetakse kalkulatsiooni kõigis ettevõtetes 5 kopika väärtuses 100 roa kohta.

Kui lõunatoodangu valmistamiseks kasutatakse teises ettevõttes valmistatud pooltooteid, siis üldine juurdehindlus jagatakse roogasid valmistava ja pooltooteid valmistava ettevõtte vahel proportsionaalselt nende kuludele.

Et vältida iga päev kalkulatsioonide koostamist, peavad toitlustusettevõtted määrama toiduainetele kaalutud keskmised hinnad.

Keskliidu juhatuse poolt on kinnitatud konkreetne toiduainete loetelu, millele on vaja määrata kaalutud keskmised hinnad. Sääraste hindade määramisel võetakse aluseks möödunud aastal (või väiksem möödunud ajalõik) saabunud vastavate toiduainete kogused. Näiteks, möödunud aastal saabus sööklale 400 kg igat liiki pekki kokku 967 rubla väärtuses. Siit järeldub, et kilogrammi peki kaalutud keskmine hind on 967 : 400 = 2 rbl. 42 kop. Koos juurdehindlusega 20% ulatuses moodustab 100 kg hind $\frac{242 \times 120}{100}$ = 290 rbl. 40 kop. ja ühe kg hind - 290 rbl. 40 kop. : 100 = 2 rbl. 90,4 kop. ehk pärast ümardamist 2 rbl. 90 kop.

Mõnede toiduainete osas on kaalutud keskmiste hindade määramisel ettenähtud maha- või juurdehindlused. Mahahindlus tehakse kõrgema ja juurdehindlus madalama jääkainete normiga toorainetele. Vaatame näiteks sealiha kaalutud keskmise hinna määramist (rasvasele sealihale on ette nähtud juurdehindlus 3,5%, äralõigatud pekiga lihale mahahindlus 3,5%). Möödunud aastal saabus 10 000 kg sealiha, sellest rasvast 3000 kg ja äralõigatud pekiga liha 7000 kg. Lähtudes kummagi lihasordi ühe kilogrammi kokkuostu keskmisest hinnast, määrame sealiha üldise maksumuse:

Rasvane sealiha - 2 rbl. 00 kop. x 3000 = 6 000 rbl.
Lõigatud pekiga sealiha -
1 rbl. 80 kop. x 7000 = 12 600 rbl.

Kokku ..... 18 600 rbl.

Arvutame sealiha koguse ümber seoses maha- ja juurdehindluste kasutamisega.

Rasvane sealiha $\frac{3000 \times 3,5}{100} = 105$ kg.

Kokku 3000 + 105 = 3105 kg.

Lõigatud pekiga sealiha $\frac{7000 \times 3,5}{100} = 245$ kg.

Kokku 7000 kg - 245 kg = 6755 kg.

Sealiha mõlemad liigid kokku: 3105 kg + 6755 kg = = 9860 kg. Siit järeldub, et sealiha ühe kg kaalutud keskmine hind on 18 600 : 9860 = 1 rbl. 89 kop.

Koos toitlustusettevõtte juurdehindlusega (meie näites 20%) moodustab kaalutud keskmine 100 kg hind $\frac{189 \times 120}{100} =$ = 226 rbl. 80 kop. ja ühe kg hind - 226 rbl. 80 kop. : 100 = = 2 rbl. 26,8 kop. ehk pärast ümardamist 2 rbl. 27 kop.

Kartulite, porgandite ja peetide kaalutud keskmine hind tuleb arvutada kogu aasta tegelike andmete alusel, kuna neile ettenähtud maha- ja juurdehindlused on hooaegade viisi erinevad.[1]

Püsivate keskmiste toiduainete hindade olemasolek võimaldab koostada roogade hinnakirja. Selleks on vaja kõigepealt kindlaks määrata hinnakirjas näidatav roogade sortiment. Seejärel koostatakse igale roale kalkulatsioon. Hinnakiri kehtib pikemat aega kuni toiduainete kaalutud keskmiste hindade või juurdehindluste määrade muutmiseni.

Vaatleme kalkulatsioonikaardi koostamist välisupi (retsept nr. 207, toiduainete valik variant nr. 2 järgi) osas.

---

[1] Toiduainete loetelu, mille osas on ette nähtud kaalutud keskmised hinnad, ja maha- ning juurdehindluste määrad, mida kasutatakse rea toiduainete osas sääraste hindade määramisel, on toodud Keskliidu juhatuse 28. jaanuari 1963.a. määruses nr. 16.

Toiduainete koostis	Ühe kg hind koos juurdehindlusega rbl. ja kop.	Norm		Summa 100 roa kohta rbl. ja kop.
		ühe roa kohta g	100 roa kohta kg	
Seapekk	2.90	41	4,1	11.89
Kartulid	-.12	187	18,7	2.24,7
Hirsitangud	-.35	30	3,0	1.05
Sibul	-.30	48	4,8	1.44
Vürtsid	-	-	-	-.30
Sool	-	-	-	-.05
Kokku	-	-	-	16.97,7

Kalkulatsioonikaardilt näeme, et ühe roa hind moodustab 16,977 kopikat, pärast ümardamist on see 17 kopikat.

Kodus tarbimiseks väljastatakse lõunaroad, kulinaarsaadused ja pooltooted alandatud hinnaga (kuni 10% I ja II kategooria ettevõtetes ja kuni 7% III kategooria ettevõtetes).

Kulinaarkauplustest müüakse pool- ja kulinaartooteid sama hinnaga mis põhiettevõttes. Kauplustele, mis ei ole sööklate või teiste ettevõtete filiaaliks, väljastatakse pool- ja kulinaartooteid hindadega, millest on maha arvatud kaubanduslik mahahindlus.

Sovhoositöölisi teenindavates tarbijate kooperatsiooni toitlustusettevõtetes on hindade kalkuleerimisel mõningaid erinevusi. Need ettevõtted saavad põhilised toiduained sovhoosidelt. Valitsuse korralduse kohaselt peavad sovhoosid väljastama ühiskondlikuks toitlustamiseks liha, piima, kartuleid, köögivilja ja kõrvitsalisi plaanilise omahinnaga, kuid mitte kõrgemate kui riiklike jaemüügihindadega, millest on maha arvatud kaubanduslikud mahahindlused. Sovhoositöölisi teenindavates ettevõtetes on toitlustamine seetõttu märksa odavam. Teraviljasaadusi ja kaunvilju peavad sovhoosid väljastama riiklike jaehindadega miinus kaubanduslikud mahahindlused. Toiduaineid arvele võttes lisavad sovhoosisöökla hinnale juurde ettevõttele määratud juurdehindluse.

Näide. Sovhoos väljastab sööklale liha plaanilise omahinnaga 70 kopikat kilogramm. Juurdehindlus on 10%. Seega tuleb liha arvele võtta hinnaga 77 kopikat kg (70 kop. + 7 kop.). Selle hinnaga tuleb arvestada liharoogade hinna kalkuleerimisel.

1965. aastal laiendati sovhooside poolt toitlustusettevõtetele liha, piima, kartulite, köögivilja ja kõrvitsaliste väljastamise ülalmärgitud korda ka sovhooside territooriumil asuvate üldhariduslike koolide puhvetitele ja söökla-tele.

7. Käibe ja toodangu väljalaske planeerimine

Käibeplaan ja toodangu väljalaskeplaan tuleb ettevõttele määrata vastastikuste arvutuste käigus.

Ettevõtte plaan-avalduse koostamisel (tavaliselt jooksva aasta oktoobri- või novembrikuul) tuleb lähtebaasiks võtta jooksva aasta loodetav käive ja toodangu väljalase. Loodetava käibe ja toodangu väljalaske määramisel on vaja lähtuda 9 või 10 kuu tegelikest andmetest ja ülejäänud jooksva aasta 2-3 kuu plaanist. Olenevalt tarbijate nõudlusest, perspektiividest ja muude näitajate analüüsist möödunud perioodil võib loodetavate näitajate määramisel ülejäänud 2-3 kuu plaanile teha parandusi.

Kaubakäive ja toodangu väljalase iga ettevõtte plaan-avalduses peab kajastama neid ülesandeid ühiskondliku toitlustamise valdkonnas, mis tulenevad NSV Liidu rahvamajanduse ja tarbijate kooperatsiooni arengu perspektiivplaanidest.

Plaan-avalduse koostamisel tuleb ette näha käibe ja toodangu väljalaske edasist kasvu vastavalt teenindatava tarbijaskonna suurenemise perspektiividele ja elanikkonna nõudluse suurenemisele.

Kavandatud toodangu väljalaskeplaan roogades peab vastama köögi tootmisvõimsusele ja saali läbilaskevõimele, võttes seejuures arvesse, et osa toodangust väljastatakse tarbimiseks kodudes.

Ettevõttes realiseeritava omatoodangu käibeplaan arvutatakse alljärgnevalt.

Algul tehakse kindlaks põhiline osa käibest, mis langeb roogade arvule. Seejuures võib kasutada kahte arvutuse viisi. Esimene seisab selles, et määratakse planeeritava aasta ühe roa keskmine hind, mis seejärel korrutatakse roogade väljalaskeplaaniga.[1] Teine viis on keerulisem, kuid tagab käibe arvutamisel suurema täpsuse. See seisab plaanilise menüü väljatöötamises (toodangu kogu planeeritud väljalase liigitatakse roogade nimetuste viisi) ja selle ning roogade retseptide alusel toiduainete vajaduse määramises.

Arvutuste lihtsustamiseks võib toodangu väljalaskeplaani liigitada vaid roogade gruppide viisi, lähtudes põhiliste toorainete liikidest (näiteks, esimesed liharoad, esimesed köögiviljaroad jne.). Sel juhul tuleb iga grupi osas eelnevalt arvutada kaalutud keskmised toiduainete kulunormid ühe roa kohta.

Roogade iga grupi koostise nimetuste järgi võib määrata möödunud perioodide andmetel, kusjuures võib piirduda ainult roogade põhiliikidega. Roogade arvulist vahekorda võib planeeritavaks perioodiks parandada, arvesse võttes muutusi tarbijate nõudluses.

Vaatleme toiduainete keskmise kulutuse arvutust ühele esimesele köögiviljaroale (tabel 52).

Tabel 52

Toiduained	Mõõtühik	Hapukapsasupp 360 portsjonit	Kodune rassolnik 720 portsjonit	Talupojasupp 720 portsjonit	Kokku 1800 portsjoni kohta	Keskmine toiduainete kulutus ühe portsjoni kohta (g)
Kartul	kg	36	72	100,8	208,8	116
Köögivili jne.	"	37,2	153,4	146,2	396,8	220

[1] Roa keskmine hind kavandatakse lähtudes selle suurusest jooksva aasta erinevatel perioodidel, mis tehakse kindlaks algdokumentide alusel, ja roogade hinna edasise alandamise perspektiividest.

Tabeli 3., 4. ja 5. lahtris on toiduainete vajadus arvutatud retseptide ja roogade arvu alusel, keskmine toiduainete kulutus ühele roale aga (lahter 7) iga toiduaine üldise vajaduse jagamise teel roogade koguarvuga (kartulite osas 208 800 g : 1800 rooga = 116 g).

Arvutatud kaalutud keskmisi norme võib kasutada pikemat aega, kui nõudluses ei toimu olulisi muutusi.

Toiduainete vajadust roogade valmistamiseks arvutatakse sel teel, et kaalutud keskmine toiduainete kulunorm korrutatakse vastava grupi roogade väljalaskeplaaniga. Korrutades seejärel kindlaksmääratud toiduainete vajadust hindadega, mis haarab ka antud ettevõttele määratud juurdehindluse, saame roogades realiseeritava toodangu käibemahu.

Ettevõttes realiseeritava omatoodangu täieliku mahu saamiseks tuleb ühel ülalmärgitud viisil arvutatud summale liita toodangu see käibe osa, mida roogades ei arvestata (tee, kohv, kakao, pooltooted). See määratakse arvesse võttes nõudlust, analüüsiandmeid ja samuti roogades arvestatud ja arvestamata toodangu suhet möödunud perioodidel.

Roogades arvestamata toodangu käibesummast tuleb eraldada pool- ja kulinaartoodete käive, pidades silmas elanikkonna nõudlust ja ülesannet suurendada nende tooteliikide valmistamist eeliskorras.

See osa omatoodangu käibest, mis väljastatakse realiseerimiseks kaubandusvõrgu ja teiste ettevõtete kaudu, planeeritakse arvesse võttes kaubandusvõrgu ja teiste toitlustusettevõtete vajadust pooltoodetele ja muule toodangule ning samuti tootmise võimalusi antud ettevõttes.

Ostukaupade käibeplaan peab arvestama tarbijate nõudlust ja saavutatud taset jooksval aastal. Seejuures peab see tagama omatoodangu- ja ostukaupade käivetes niisuguse suhte, et omatoodangu osatähtsus ettevõtte kogukäibes tõuseks.

Ettevõtte jaekäibeplaan koosneb ettevõttes realiseeritava omatoodangu plaanilisest käibest ja ostukaupade realiseerimise plaanist.

Ettevõtte kogukäibe saame, kui liidame jaekäibele selle osa omatoodangust, mis on kavandatud väljastada realiseerimiseks kaubandusvõrgu ja teiste ettevõtete kaudu.

Käibe ja toodangu väljalaske aastaplaan jaotatakse kvartalite viisi. Seejuures võetakse aluseks möödunud aasta samade näitajate tegelik suurus kvartalite viisi ja muutused elanikkonna nõudluses planeeritava aasta igas kvartalis.

Tabelis 53 on söökla käibe ja toodangu väljalaske arvutamise näide planeeritava aasta plaan-avalduse koostamiseks.

Tabel 53

Näitajad	Mõõtühik	Jooksval aastal (loodetav)	Planeeritaval aastal	Planeeritav aasta %-des jooksvast aastast
1. Omatoodangu käive ..	tuh. rbl.	109,0	119,0	109,1
selle hulgas:				
a) müük ettevõttest ja selle filiaalidest	"	87,0	94,0	108,0
b) väljastamine kaubandusvõrgule ja teistele toitlustusettevõtetele, mis ei ole söökla filiaalid	"	22,0	25,0	113,0
2. Ostukaupade käive ..	"	68,0	71,0	104,4
3. Söökla kogu kaubakäive	"	177,0	190,0	107,3
4. Söökla jaekäive	"	155,0	165,0	106,0
5. Toodangu väljalase..	tuh. rooga	368,0	405,0	110,1
6. Omatoodangu osatähtsus kogukäibes	%	61,6	62,6	-
7. Pool- ja kulinaartoodete käive:				
a) summa	tuh. rbl.	15,0	18,0	120,0
b) osatähtsus omatoodangu käibes	%	13,8	15,2	-

Arvutuste kohaselt kasvab planeeritaval aastal omatoodangu käive enam (9,1%) kui ostukaupade käive (4,4%). See tagab kogukäibes omatoodangu osatähtsuse edasise suurenemise

(61,6%-lt 62,6%-le). Kavandatud toodangu väljalaske kasv roogades (10,1%) on kõrgem ettevõttes realiseeritava omatoodangu käibe kasvust (8,0%), mis peegeldab ühe roa keskmise hinna edasist alanemist. Seega võime plaani projekti lugeda kõigiti reaalseks, kuna see tagab nõutavad üksikute näitajate kasvu suhted ja koos sellega vastab elanikkonna nõudlusele ja ettevõtte tootmisvõimalustele (võimsus, läbilaskevõime)[1].

Samasugused arvutused toitlustusettevõtete töö plaaniliste näitajate kohta plaan-avalduse koostamiseks tehakse tarbijate kooperatiivide ja rajooniliidu süsteemi ühiskondliku toitlustamise ulatuses.

Pärast rajooniliidule käibe ja toodangu väljalaske ülesannete kinnitamist teeb rajooniliit arvutused määratud näitajate piirides tarbijate kooperatiivide viisi, tarbijate kooperatiivid aga ettevõtete viisi. Seejuures võetakse arvesse nõudlust ja teisi tööerinevusi, ettevõtete võimsusi ja saalide läbilaskevõimet, ettevõtete ja tarbijate kooperatiivide plaan-avaldusi ning analüüsiandmeid.

Organisatsioonides, kes on üle läinud uuele planeerimiskorrale, planeeritakse alluvatele organisatsioonidele kasum, käive ja omatoodang. Teised näitajad planeerivad rajooniliidud (oma ettevõtetele) ja tarbijate kooperatiivid endale ise.

8. Töötasu maksmine toitlustusettevõtete töötajatele

Tarbijate kooperatsiooni toitlustusettevõtteis rakendatakse aja-premiaalpalga süsteemi.

---

[1] Planeeritaval aastal roogades toodangu väljalaske vastavust ettevõtte köögi võimsusele ja saali läbilaskevõimele kontrollitakse eraldi antud peatüki 4. osas näidatud arvutuste abil. Seejuures toodangu väljalase roogade gruppide viisi (esimesed, teised road jm.) määratakse planeeritud üldmahu piirides, arvesse võttes nõudlust ja möödunud perioodide töökogemusi.

Toitlustusettevõtete tootmistöölistele (kokkadele, köögitöölistele jt.) makstakse töötasu kuuejärgulise tariifivõrguga määratud tunnipalgamäärade järgi. Erinevad tunnipalgamäärad on kehtestatud linnades ja töölisasulates asuvate ettevõtete töölistele ja maal asuvate ettevõtete töölistele (näiteks V järgu töölise tunnipalgamäär on linnas või töölisasulas 41,0 kopikat, maal 38,7 kopikat). Restoranide köögitööliste palgamäärad on 10% kõrgemad.

Köögitöölistele makstakse töötasu kuupalgamäärade järgi, mis saadakse, kui korrutada tunnipalgamäärasid vastava töötaja antud kuu tegelike töötundide arvuga. Tegelike töötundide arv peab vastama antud kuu kalendaarsete töötundide arvule, kusjuures ületunde lubatakse vaid eriloal.

Sama korra kohaselt määratakse ettekandjate ja einelauapidajate kuupalgamäärad, kellele samuti antakse vastav järk.

Kindlad kuupalgamäärad on ette nähtud külastajaid teenindavatele kassapidajatele, iseteenindavate ettevõtete kontrolör-kassapidajatele ja kassapidajatele ning samuti kaubandus- ja tootmisruumide koristajatele.

Juhtivate töötajate ja spetsialistide - direktori (juhataja), tootmisjuhataja, vanemraamatupidaja jt. - ametipalgad on kinnitatud viierühmalises palgaskaalas sõltuvalt ettevõtte või ettevõtete koondise keskmisest kuu kogukäibest aastaplaani järgi.

Kuupalgamäärad on kehtestatud ka raamatupidajale, arveametnikule, kassapidajale, kes ei teeninda külastajaid, kalkulaatorile, laohoidjale ning teistele teenistujatele ja noorema teenindava personali töötajatele.

Toitlustusettevõtete töötajatele on ette nähtud igakuine premeerimine. On kehtestatud erinevad premeerimiskorrad rohkem kui 10 töötajaga ettevõtteile ja vähem kui 10 töötajaga ettevõtteile.

Üle 10 töötajaga ettevõtteis on kehtestatud diferentseeritud premeerimissüsteemid töötajate gruppide järgi. Köögitöölistele (kaasa arvatud tootmisjuhataja) makstakse kaht liiki preemiaid:

a) toodangu kõrge kvaliteedi eest - 15% kuupalgamäärast (tootmisjuhatajale 15% ametipalgast). Preemia makstakse välja tingimusel, et on täidetud omatoodangu plaan;

b) omatoodangu plaani iga ületatud protsendi eest 1% kuupalgamäärast (tootmisjuhatajale 1% ametipalgast).

Kontrolör-kassapidajaid, kontrolöre ja kassapidajaid, kes ei teeninda külastajaid, ettekandjaid ja einelauapidajaid premeeritakse 3% suuruses kuupalgamäärast ettevõtte kogukäibeplaani iga ületatud protsendi eest. Ettevõtteis, kus söögisaalile ja einelauale kinnitatakse ülesanded kaubakäibe alal, makstakse preemiaid sõltuvalt vastava käibeplaani täitmisest. Premeerimise tingimuseks on külastajate eeskujulik teenindamine.

Toitlustusettevõtete ja toitlustusettevõtete koondiste juhtivaid töötajaid, spetsialiste ja teenistujaid premeeritakse kogukäibeplaani iga ületatud protsendi eest. Palgaskaala I-IV rühma kuuluvates ettevõtetes (keskmise kuukäibega aastaplaani järgi 15 000 rubla ja rohkem) on töötajatele kehtestatud preemiaks 7%, teistes ettevõtetes (keskmise kuukäibeplaaniga alla 15 000 rubla) - 5% ametipalgast iga plaaniületamise protsendi eest. Preemia maksmise tingimuseks on eeskujulik teenindamine; direktorile (juhatajale), vanemraamatupidajale (pearaamatupidaja õigustega) ja nende asetäitjatele peale selle veel ettevõtte, koondise või ettevõtet valdava kooperatiivorganisatsiooni kasumiga töötamine. Juhtivate töötajate, spetsialistide ja teenistujate premeerimiseks kaubakäibeplaani ületamise protsendi kindlaksmääramisel arvatakse restorani või koondise (kuhu kuuluvad ka viinaga kauplevad ettevõtted) käibeplaanist maha viina müügiplaan ja tegelikust käibest viina müügisumma.

Koondise kassapidajat ja teisi teenistujaid, keda ei ole märgitud põhimäärusele lisatud juhtivate töötajate, spetsialistide ja teenistujate loetelus, võib premeerida koondise või ettevõtte juhataja kooskõlastatult ametiühinguorganisatsiooniga kuni 15% suuruses ametipalgast. Seejuures ei tohi nende töötajate premeerimiseks kulutatav summa ületada 10% nende ametipalkade summast.

Kuni 10 töötajaga (kaasa arvatud) ettevõtteis premeeritakse kõiki töötajaid peale koristajate kõrgekvaliteedilise toodangu eest 15% suuruses kuupalgamäärast (-ametipalgast) ja kogukäibe kuuplaani ületamise iga protsendi eest 1% suuruses kuupalgamäärast (-ametipalgast). Seejuures peab olema täidetud omatoodangu- ja jaekäibeplaan.

Kaubandus- ja tootmisruumide koristajaid premeeritakse kõigis ettevõtteis 10-20% suuruses kuupalgamäärast.

Ühele töötajale makstavate preemiate summa ei tohi kuu arvestuses ületada 0,4 palgamäära (ametipalka).

Kuuplaani mittetäitmisel makstakse töötajaile töötasu kuupalgamäära või -ametipalga ulatuses.

Tootmisjuhatajatele ja kokkadele, kellele on antud meisterkoka või meisterkondiitri nimetus, on kehtestatud igakuine lisatasu 25% kuupalgamäärast (-ametipalgast).

Ettevõtteis, kus pole otstarbekas pidada eraldi ettevõtte juhatajat, makstakse ühele töötajaist juhataja ülesannete täitmise eest kuni 20% lisatasu temale kinnitatud palgamäärast.

Ettevõtte juhataja, tootmisjuhataja, vanemraamatupidaja, laohoidja, ekspediitorite, agentide ja köögitööliste preemiaid suurendatakse 15%, kui on täidetud kartuli ja köögivilja töötlemise kuu-ülesanne.

Ületunnitöö eest ja tööseisaku eest, mis ei tekkinud töölise süü läbi, makstakse lisatasu kokkadele ja teistele tootmistöölistele, võttes arvestuse aluseks 75% tunnipalgamäärast, ning töölistele, kellele on kinnitatud kuupalgamäärad, ja normeeritud tööajaga teenistujatele - võttes arvestuse aluseks 100% tunnipalgamäärast, mis saadakse, jagades kuupalgamäära antud kuu kalendriliste töötundide arvuga.

Kahe esimese ületunni eest makstakse tasu (koos lisatasuga ületundide eest) palgamäära poolteisekordses suuruses ning iga järgmise ületunni eest kahekordses suuruses.

Näide.

Arvutada töötasu juunikuu eest maal asuva, palgaskaala V rühma kuuluva söökla (mille koosseisus on üle 10 töötaja) järgmistele töötajatele: juhataja (kuuametipalk 70 rub-

la); V järgu kokk (tunnipalgamäär 38,7 kop.); III järgu einelauapidaja (tunnipalgamäär 35,8 kop.).

Juunikuu kogukäibeplaan täideti 103,2%, selle hulgas omatoodanguplaan 102,0%.

Juunikuus oli 178 kalendrilist töötundi. Kokku töötati (vastava loa alusel) 188 tundi ja einelauapidaja 178 tundi. Koka ületunnid tasutakse poolteisekordselt. Kõik preemia maksmiseks ettenähtud tingimused on täidetud. Söökla täitis kartuli ja köögivilja töötlemise juunikuu ülesande.

1. Juhataja töötasu:

a) ametipalk - 80 rubla;

b) preemia (5% ametipalgast kogukäibe kuuplaani ületamise iga protsendi eest):

$5 \times 3{,}2 = 16\%$; $\frac{80 \times 16}{100} = 12$ rbl. 80 kop.;

c) täiendav hüvitus kartuli ja köögivilja ülesande täitmise eest:

$$\frac{12 \text{ rbl. } 80 \text{ kop.} \times 15}{100} = 1 \text{ rbl. } 92 \text{ kop.};$$

d) kogu töötasu:

80 rbl. + 12 rbl. 80 kop. + 1 rbl. 92 kop. = 94 rbl. 72 kop.

2. Koka töötasu:

a) juunikuu kuupalgamäär:

38,7 kop. x 188 = 72 rbl. 76 kop.;

b) preemia toodangu kõrge kvaliteedi eest 15% ja preemia omatoodangu kuuplaani ületamise eest 1% x 2 = 2%, seega preemia kokku 17%:

$$\frac{72 \text{ rbl. } 76 \text{ kop.} \times 17}{100} = 12 \text{ rbl. } 37 \text{ kop.};$$

c) täiendav hüvitus:

$$\frac{12 \text{ rbl. } 37 \text{ kop.} \times 15}{100} = 1 \text{ rbl. } 86 \text{ kop.};$$

d) lisatasu ületundide eest:

tunnipalgamäär, millest arvutatakse ületundide tasu:

$$\frac{38{,}7 \text{ kop.} \times 75}{100} = 29 \text{ kop.}$$

Lisatasu 10 ületunni eest (iga tunni eest arvestatakse täiendavalt tasu 0,5 tunnipalgamäära suuruses, kuivõrd

ühekordses suuruses on tasu arvestatud juba kuupalgamäära arvestuses):

29 kop. x 0,5 = 14,5 kop.; 14,5 kop. x 10 = 1 rbl. 45 kop.;

e) kogu töötasu:

72 rbl. 76 kop. + 12 rbl. 37 kop. + 1 rbl. 86 kop. + + 1 rbl. 45 kop. = 88 rbl. 44 kop.

3. Einelauapidaja töötasu:

a) juunikuu kuupalgamäär:

35,8 kop. x 178 = 63 rbl. 72 kop.;

b) preemia kogukäibeplaani ületamise eest

3 x 3,2 = 9,6%:

$$\frac{63 \text{ rbl. } 72 \text{ kop. x } 9,6}{100} = 6 \text{ rbl. } 12 \text{ kop.};$$

c) kogu töötasu:

63 rbl. 72 kop. + 6 rbl. 12 kop. = 69 rbl. 84 kop.

9. Tööjõuplaani näitajate analüüs

Nagu kaubanduses nii on ka toitlustamises tööjõuplaani põhilisemateks näitajateks palgafond, mis kinnitatakse protsentides ettevõtte kogukäibest, töötajate arv ja koosseis ning tööviljakus.

Ettevõtte aruandeperioodi tööjõunäitajate analüüsimisel selgitatakse eelkõige, kas tegelik töötasukulu vastab plaanilisele. Samuti talitatakse ettevõtete koondise, tarbijate kooperatiivi ja rajooniliidu süsteemi toitlustusettevõtete tööjõunäitajate analüüsimisel. Võttes aluseks hälbe protsentides käibest ja tegeliku käibe, tehakse kindlaks palgafondi ülekulu või kokkuhoid.

Näide.

Söökla palgafondi plaaniline tase on 7,9%. Söökla III kvartali tegelik käive on 45 000 rubla.

III kvartali eest maksti töötajatele töötasu 3645 rubla. Seega oli III kvartali töötasu tegelik tase $\frac{3645 \text{ x } 100}{45\,000} =$ = 8,1%, mis ületab plaanilise taseme 8,1 - 7,9 = 0,2%. Palgafondi ülekulu moodustas $\frac{45\,000 \text{ x } 0,2}{100} = 90$ rbl.

Palgafondi ülekulu peamiseks põhjuseks ettevõtete ülatuses on käibeplaani ebaühtlane täitmine kuude lõikes, koondise või tarbijate kooperatiivi ulatuses lisandub sellele veel plaani ebaühtlane täitmine ettevõtete lõikes. Suurema plaaniületamise puhul tekib ülekulu tingituna kõrgemamääraliste preemiate väljamaksmisest. Käibeplaani mittetäitmisel saavad töötajad töötasu kuupalgamäära ulatuses, mistõttu väiksema käibemahu puhul töötasukulude osatähtsus suureneb.

Ülekulu võib tekkida, kui ettevõttes peetakse kinnitatud koosseisuga võrreldes rohkem töötajaid. Samuti võib ülekulu põhjustada ettevõtte töö halb organiseerimine, mil tootmistöölised ja einelauapidajad tarbetult töötavad rohkem, kui seda näeb ette kuu tööaja fond. Sel juhul suurendatakse kunstlikult kuu töötasu, kuna nimetatud töötajate kuupalgamäärad kujundatakse, korrutades tunnipalgamäärasid kuu tegelike töötundide arvuga. Peale selle tuleb niisugustel juhtudel maksta lisatasu ületundide eest.

Järgnevalt tuleb kindlaks määrata töötajate kuu keskmise nimestikulise arvu vastavus plaanile, samuti kontrollida, kas töötajate koosseisu liigitus ametikohtade ja kutsealade järgi vastab tarbijate teenindamise kvaliteedi parandamise ülesandele. Võib-olla, näiteks, oli köögitöötajate vähendamise arvel võetud tööle teiste kategooriate töötajaid, mille tõttu ei suudetud rahuldada tarbijate nõudlusi omatoodangu osas.

Tööviljakuse kasv on ettevõtte majandusliku tegevuse arendamise tähtsaks tingimuseks. Rööbiti tööviljakuse plaani täitmise hindamisega tuleb võrrelda ka tema dünaamikat (muutumine protsentides, võrreldunа eelneva perioodiga) ühe töötaja keskmise palga tasemega. Tööviljakuse suurenemine peab ennetama keskmise palga kasvu, mis ühendab ettevõtte või ettevõtet valdava organisatsiooni huvid töötajate isiklike huvidega.[1]

---

[1] Analüüsimiseks võib kasutada tabelit 33 (VIII peatükis "Töö, kaader ja töötasu").

10. Tööjõunäitajate planeerimine

Toitlustusettevõtete töötasukuludeks kinnitatud taseme piires määrab tarbijate kooperatiiv palgafondi igale ettevõttele.

Üleminekul uuele planeerimiskorrale (kaubakäibe ja kasumi järgi) määrab kooperatiivorganisatsioon iseseisvalt oma ettevõtetele palgafondi suuruses, mis koos teiste kuludega võimaldab täita kinnitatud kasumiplaani (arvestades tulude planeeritavat taset).

Eelkõige määratakse kindlaks ettevõtte töötajate koosseis, arvesse võttes eelneva perioodi koosseisu. Vajaduse korral muudetakse koosseisu tarbijate teenindamise parandamise eesmärgil. Uute ettevõtete koosseisude kujundamisel võetakse eeskujuks analoogiliste ettevõtete töökogemusi ja otstarbekamaid töötajate jaotusi töölõikude (köök, einelaud, söögisaal) järgi.

Toitlustusettevõtete koondise organiseerimisega vähendatakse juhtivate töötajate ja teenistujate arvu. Kui kasutada sööklas eeltöötlevalt ettevõttelt saadavaid poolfabrikaate, on võimalik vähendada köögitöötajate arvu.

Kui ettevõte töötab poolteise või kahe vahetusega, saab töötajate arvu vähendada lintgraafiku ratsionaalse rakendamisega.

Ettevõtte töötajate arvu kindlaksmääramisel tuleb juhinduda tööviljakuse edasise tõstmise ülesandest.

Kuid ettevõtte töötajate arvu ja koosseisu ei saa kindlaks määrata silmas pidamata palgafondi arvestusi. Mõlemad näitajad, nii töötajate arv kui ka palgafond, on arvestuste protsessis tihedalt seotud.

Palgafondi arvestused tuleb koostada ettevõtte töötajate rühmade järgi. Juhtivate töötajate, spetsialistide, teenistujate, kontrolööride ja kassapidajate osas on lähtetingimuseks kuuametipalgad, mis määratakse kindlaks kehtivate põhimäärustega. Tootmistööliste (kokkade, köögitööliste jt.), samuti einelauapidajate ja ettekandjate tunnipalgamäärad määratakse kindlaks vastavalt nende järkudele.

Aastapalgafondi arvestamisel korrutatakse töötajate kuuametipalgad 12-ga, tunnipalgamäärad aga planeeritava aasta töötundide arvuga. Ametipalkade alusel tasustatavate töötajate kvartali palgafondi kindlaksmääramisel võetakse iga kvartali palgafondiks 25% aastapalgafondist. Tunnipalgamäärade alusel tasustatavate töötajate kvartali palgafondi arvutamiseks korrutatakse tunnipalgamäärad vastava kvartali töötundide arvuga.

Palgafondi arvatakse ka preemiad. Kuni 10 töötajaga ettevõttes arvatakse palgafondi preemia väljastatava toodangu kõrge kvaliteedi eest - 15% kõikide töötajate palgamäärade summast (välja arvatud koristajad ja valvurid). Ettevõtteis, kus on rohkem kui 10 töötajat, arvatakse palgafondi preemia 15% suuruses ainult tootmistööliste ja tootmisjuhataja palgamäärade alusel arvutatud palgafondist. Juhtivate töötajate, spetsialistide ja teenistujate (välja arvatud tootmisjuhataja) preemiaks kogukäibeplaani ületamise eest võetakse tavaliselt 5-9%, einelauapidajate, kontrolöride ja kassapidajate preemiaks 3-5% vastavate töötajate palgamäärade järgi arvestatud palgafondist. Tavaliselt on selline arvestus küllaldane, et käibeplaani ületamisel vältida palgafondi ülekulu.[1]

Tuleb arvestada ka seda, et käibeplaani ületamisel moodustub preemiate maksmiseks täiendav reserv. See on tingitud sellest, et juhtivad töötajad, spetsialistid ja teenistujad, einelauapidajad, kontrolörid saavad plaani igasuguse ületamise puhul töötasu palgamäära või ametipalga ulatuses, plaaniline palgafond aga suureneb käibeplaani ületamise protsendi võrra. Samal põhjusel ei ole vaja palgafondi planeerimisel näha ette näiteks reservi preemia maksmiseks köögitöötajaile ja kuni 10 töötajaga ettevõtete kõigile töötajaile vastava käibeplaani ületamise eest.

Koristajate preemiana arvutatakse palgafondi 10% nende palgamäärade summast.

---

[1] Ulaltoodud preemiafonde võib suurendada sel juhul, kui seda võimaldab tarbijate kooperatiivile kinnitatud toitlustusettevõtete töötajate palgafond.

Täiendav töötasu (välja arvatud puhkusetasu, mis arvutatakse palgafondi töötajate palgamäärade ja ametipalkade järgi tehtud arvestuse alusel) planeeritakse varasemate kogemuste alusel, lähtudes sellest, millise protsendi moodustas möödunud aastal täiendav töötasu palgafondist palgamäärade ja ametipalkade järgi koos preemiatega. Tavaliselt on keskmine 2–4%. Kõrgemat protsendimäära rakendatakse siis, kui sõltuvalt ettevõtte töötingimustest tekib vajadus asendada mõnda puhkuseleminejat (näiteks kokka või einelauapidajat).

Täiendavat töötasu võib arvutada ka üksikute elementide järgi, kuid see on keerukam. Nagu näitavad kogemused, ei erine esimesel ja teisel viisil tehtud arvutuste tulemused oluliselt.

Põhi- ja täiendava töötasu summa arvutatakse protsentides ettevõtte kogukäibest. Saadud protsent võetakse ettevõtte planeeritava aasta plaaniliseks palgafondiks.

Tabelis 54 on toodud söökla palgafondi arvestus planeeritavaks aastaks.

Tarbijate kooperatiivis koostatakse analoogilised palgafondi arvutused kõigi toitlustusettevõtete kohta. Kui kõigi ettevõtete töötajate palgafondi summa vastab kinnitatud ülesandele, siis võib tööjõuplaani esitada juhatusele kinnitamiseks. Kui ülesandega võrreldes avastatakse lahkuminekuid, tuleb kavandatud koosseisud uuesti läbi vaadata ja kus võimalik, teha parandused selleks, et kõikide ettevõtete töötajate palgafond kokku vastaks kinnitatud limiidile.

Näiteks - tarbijate kooperatiivile on kinnitatud palgafond 8% toitlustusettevõtete kogukäibeplaanist (300 000 rubla). Seega palgafondi summaline ülesanne on $\frac{300\ 000 \times 8{,}0}{100} =$ = 24 000 rubla.

Kui tarbijate kooperatiivile alluvate kõigi toitlustusettevõtete arvestuste kokkuvõttena kujunes palgafondiks näiteks 23 200 rubla, võib vajaduse korral, kui seda tingib töömaht, võtta tööle täiendavalt töötajaid.

Pärast tööjõunäitajate kinnitamist tehakse igale ettevõttele teatavaks kinnitatud töötajate arv ametikohtade ja erialade lõikes ning palgafond protsentides ettevõtte kogukäibest.

Tabel 54

Ettevõtte töötajate rühmad	Töötajate arv	Kuuametipalkade summa (rbl.)	Tunnipalgamäärade summa (rbl. ja kop.)	Töötasu: ametipalgad x 12 kuud, tunnipalgamäärad x 2089 tundi (rbl.)	Preemiafond		Kokku palgafond preemiatega (rbl.)
					%-des ametipalkadest ja palgamääradest	rbl.	
I. Juhtivad töötajad, spetsialistid ja teenistujad	4	278	-	3336	8	267	3603
II. Tootmistöölised ..	7	-	2.46,4	5147	15	772	5919
III. Kontrolörid ja kassapidajad	4	260	-	3120	4	125	3245
IV. Einelauapidajad ..	2	-	70,2	1466	4	59	1525
V. Koristajad	2	120	-	1440	10	144	1584
VI. Valvur	1	60	-	720	-	-	720
Kokku	20	-	-	15229	-	1367	16596
Täiendav töötasu 3% ..	-	-	-	-	-	-	498
Kokku palgafond a) summas	-	-	-	-	-	-	17094
b) %-des kogukäibest (190 tuh. rbl.)	-	-	-	-	-	-	8,99

Märkus. Täiendavat hüvitust kartuli ja köögivilja töötlemise eest arvestustes ei kajastata ja see makstakse välja kogu arvutatud palgafondi piires.

11. Toitlustusettevõtete rentaabluse analüüsimine

Kulud, tulud ja kasum planeeritakse ainult isemajandavatele ettevõtete koondistele ja isemajandavatele ettevõtetele. Kui kooperatiivorganisatsioonidel ei ole isemajandavaid ettevõtteid, siis kinnitatud näitajad planeeritakse ühiskondliku toitlustamise kohta tervikuna.

Toitlustamise kulud, mis on seotud toidu valmistamisega, on tootmiskulud, omatoodangu ja ostukaupade realiseerimise kulud on aga käibekulud. Ühiskondlikus toitlustamises käibekulusid ja tootmiskulusid eraldi ei arvestata. Kõik kulud arvestatakse ja planeeritakse koos.

Ühiskondliku toitlustamise kulud normeeritakse protsentides ettevõtte kogukäibest. Kulude tase on ettevõtte töö kvaliteedi kõige tähtsam näitaja. Selle suurusest sõltub ühiskondliku toitlustamise hindade tase ja rentaablus.

Käibekulude taseme alandamine on toodangu maksumuse alandamise tähtis tingimus.

Ühiskondliku toitlustamise kulude taset mõjutab oluliselt käibe struktuur. Ettevõtetes, kus omatoodangu osatähtsus on kõrgem, on suurem ka kulude tase, sest kõrgemad on ka toiduvalmistamise kulud.

Toitlustusettevõtetes kaetakse kõik kulud peale toorainete ja ostukaupade maksumuse tuludega toorainetele ja ostukaupadele tehtavatest juurdehindlustest, toorainete ja kaupade jaehindadest tehtavatest mahahindlustest ja täiendavatest hinnalisanditest rea saaduste ja kaupade hindadele, mis müüakse maarajoonide sügavpunktides.

Tulude ja kulude vahe moodustab toitlustusettevõtte kasumi. Ta iseloomustab rentaablust ettevõtte töös. Ühiskondlikus toitlustamises piiratakse hindade alandamise sihiga kasumi suurust. Põhilistes ettevõtetes, välja arvatud restoranid, ei tohi kasum plaani järgi olla kõrgem kui 1,5% kogu kaubakäibest. Planeeritust kõrgemale kasumile võib vaadata kui positiivsele nähtusele ainult siis, kui see on saavutatud toitlustuskulude alandamise arvel. See on aluseks juurdehindluste edasisele alandamisele.

Aruandeperioodil ettevõtte töö rentaablust määravate näitajate analüüsimisel on vaja selgitada:

1. Kas ühiskondliku toitlustamise kulude tegelik tase vastab planeeritule kulude kogu mahu ulatuses ja ka põhilis-te kulukirjete osas.

Näide. Söökla aastakulude tase oli määratud 17%. Tegelik kulude summa moodustas aastas 35 000 rubla; söökla koguk äive oli 200 000 rubla. Seega on aasta tegelik kulude tase $\frac{35\ 000 \times 100}{200\ 000}$ = 17,5%. Kõrvalekaldumine planeeritud kulude ta-semest moodustab 17,5 - 17,0 = +0,5% (ülekulu).

Ülekulu summa on $\frac{200\ 000 \times 0,5}{100}$ = +1000 rubla.

Ülekulu toitlustusettevõtete kuludes põhjustab tavali-selt ebaühtlane kaubakäibeplaani täitmine, muutused käibe struktuuris (omatoodangu osatähtsuse suurenemine) ja vahendi-te ebaratsionaalne kasutamine (ülekulud toorainete ja kaupa-de veokuludes, küttekuludes, ülenormatiivsed kaubakaod jne.). Enamikul juhtudel tekivad toitlustusettevõtetes ülekulud üksikutes kulukirjetes samadel põhjustel mis kaubanduseski.

2. Kas esineb planeerimata kulusid ja tulusid. Planeerimata kuludeks on trahvid, leppetrahvid, viivised, kahjud debitoorse võlgnevuse mahakandmisest jt. Neid põhjustab kõige sagedamini ebamajanduslik asjaajamine. Nad vähendavad kasumit. Planeerimata tuludeks on inventeerimistel avastatud toorainete ülejäägid ladudes, mis tekivad vajaliku kontrolli puudumise tõttu, aga samuti hankijatelt saadavad trahvid, leppetrahvid, viivised jt.

Analüüsimisel arvestatakse tegelikud planeerimata tulud ja kulud protsentides kogukäibest.

3. Kasumiplaani täitmine. Kasumiplaan teatatakse iga-le ettevõttele summas, mitte protsentides käibest, ja see-pärast analüüsimisel võrreldakse tegelikku kasumi summat pla-neerituga. Kuid seejuures on tähtis peale kasumi osas üles-ande täitmise selgitada saadud kasumi kvalitatiivset külge. Ettevõte võis saada ka vähem tulusid või ületada kulude plaa-ni, kuid ikkagi on ta summas kasumiplaani ületanud käibeplaa-ni märgatava ületamise tõttu. Selleks et kõrvaldada käibe-mahu muutuse mõju ja selgitada kvalitatiivsete näitajate mõ-

ju ettevõtte kasumile, tuleb ettevõtte tegelikud tulud ja kulud ning planeerimata tulud ja kulud arvutada protsentides tegelikust kogukäibest ning seejärel kõrvutada need planeeritutega. Koos sellega tuleb ka planeeritud ja tegelik kasum näidata protsentides käibest. Võrreldes protsentides käibest arvutatud kasumi planeeritust kõrvalekaldumist põhiliste ja planeerimata tulude ning kulude plaanist kõrvalekaldumistega, võib kindlaks määrata, milliste näitajate arvel kasum väheneb või suureneb. Planeeritust madalam kasumimäär protsentides käibest võib olla väiksemate tulude, suuremate kulude ja planeerimata tulude-kulude negatiivse saldo tagajärg. Näide: kasumi kõrvalekaldumine oli miinus 0,20% käibest (alatäitmine), tulude osas pluss 0,10% ja kulude osas pluss 0,28%; planeerimata kulud moodustasid 0,02%. Järelikult, vaatamata üleplaanilistele tuludele, jäi kasum saamata kulude ületamise ja planeerimata kulude esinemise tõttu. Sellest kõneleb järgnev arvutus: 0,10 - (0,28 + 0,02) = -0,20%.

Ühiskondlikus toitlustamises on suur tähtsus küttekuludel. Seepärast on vaja kulude analüüsimisel sellele kirjele osutada erilist tähelepanu. Kõige sagedamini on ülekulu põhjuseks normide ületamine, kaasa arvatud elektrienergia tehnoloogiliseks kütteks (tootmise tarbeks), mis samuti kajastatakse kulukirjes "Küttekulud".

Analüüsi käigus tuleb selgitada, kas esineb kütuse kokkuhoid või ülekulu. Selleks on vaja, lähtudes kütuse plaanilistest kulunormidest ja tegelikult valmistatud roogade arvust, keeva vee ja soojendatud vee hulgast, valmistatud pirukate arvust ja köetud ruumide kubatuurist, arvutada tegelikele näitajatele vastav kütuse plaaniline kulutus. Võrreldes kütuse tegelikku kulu sel teel arvutatud kuludega näemegi, kas esineb kütuse kokkuhoid, ülekulu või vastab see planeeritule.

Kui aruandeperioodil kasutati mitut liiki kütust, siis kõigi liikide naturaalkogused on vaja arvutada ümber tingküttele, kasutades alljärgnevaid koefitsiente: segapuitu 1 m^3 = 0,186 t; tükkturvast 1 m = 0,4 t; turbabriketti 1 t = = 0,6 t; kütte masuuti 1 t = 0,143 t; kivisütt mark APш

1 t = 0,921 t; Karaganda kivisütt 1 t = 0,84 t, pruunsütt Moskva lähistelt 1 t = 0,514 t tingkütust.[1]

Nimetatud koefitsientide abil arvutatud tingkütus arvutatakse seejärel ümber plaanis ettenähtud kütuse liigile ja võrreldakse ettenähtud kulunormiga.

Näide. 150 800 roa valmistamiseks kulutas söökla kvartalis 35 m^3 segapuitu, 20 t tükkturvast ja 10 t turbabriketti. Söökla plaanis oli ette nähtud kasutada segapuitu (norm - 0,7 m^3 1000 roa kohta).

Normi kohaselt võis kulutada 150 800 roa valmistamiseks puitu 0,7 x 150,8 = 105,56 m^3.

Kulutatud turvas ja turbabrikett ümberarvutatult tingkütusele moodustab kokku 14 t (turvas 0,4 x 20 = 8 t ja turbabrikett 0,6 x 10 = 6 t).

Arvutades turba ja briketi kulutuse ümber puidule, saame 75,7 m^3 (14 : 0,186).

Tegelik kütuse kulutus kokku, puidus väljendatult, moodustab 35 + 75,7 = 110,7 m^3. Puidus väljendatult moodustas kütuse ülekulu 110,7 - 105,56 = 5,14 m^3.

Küttekulude ületamise põhjuseks ei ole mitte ainult puidu enampõletamine, selleks võivad olla ka enammaksed saagimise ja lõhkumise eest ja kallimate puiduliikide kasutamine. Odavamate kütuseliikide kasutamisega, nagu vedelkütus ja gaas, saab küttekulusid märgatavalt vähendada.

12. Rentaabluse planeerimine toitlustusettevõtetes

Toitlustusettevõtete (või ettevõtete isemajandava koondise) plaanis näidatakse kulud protsentides kogukäibest ja kasum summas. Kooperatiivorganisatsioon, kelle alluvuses on toitlustusettevõtted, planeerib need näitajad isemajandavate ettevõtete viisi organisatsioonile määratud kulude- ja kasumiplaani raamides.

---

[1] 1 kg tingkütust sisaldab 7000 kilokalorit soojusenergiat.

Üleminekul uuele planeerimisekorrale planeerivad tarbijate kooperatiivide rajooniliidud (oma ettevõtete osas) ja tarbijate kooperatiivid toitlustamise kulud ise ulatuses, mis kindlustab määratud kasumiplaani täitmise.

Kulude planeerimisel ettevõtetele tuleb lähtuda nende edasise alandamise ülesandest. Reserve selleks võib leida möödunud perioodide analüüsimisega. Seejuures tuleb silmas pidada, et kulude alandamine ei tohi mingil juhul muuta halvemaks tarbijate teenindamist. Kulude alandamise konkreetse tempo määramisel on vaja uurida kulude dünaamikat möödunud aastatel ettevõtete viisi ja toitlustamise kulude taseme alanemise tempot kooperatiivorganisatsiooni ulatuses tervikuna. Täpsustatud kulude taseme saamiseks teeme arvutused kulukirjete viisi. Põhilisteks kulukirjeteks ettevõtte kulude plaanis on palgad, transpordikulud, küttekulud ja muud kulud kokku. Suuremate ettevõtete kulude plaanis on vaja eraldi näidata ka nõude, lauapesu ja väikeinventari kulumine, kaubakaod, kulud jooksvaks remondiks jt. Kulud palkadeks planeeritakse arvutatud palgafondi ulatuses. Transpordikulud sisaldavad toorainete ja ostukaupade veokulusid. Need planeeritakse tonnides arvutatud veosekäibe ja kehtivate veotariifide alusel. Seoses niisuguste arvutuste keerukusega kasutatakse praktilises töös sageli lihtsustatud korda, võttes aluseks ülemaksetest puhastatud möödunud aasta transpordikulude taseme. Vedude parema organiseerimisega planeeritaval aastal vähenevad ka transpordikulud toitlustamises.

Küttekulud arvutatakse lähtudes toodangu väljalaskeplaanist ja kütuse kulunormidest 1000 roa kohta. Lisaks sellele tuleb arvesse võtta kütuse vajadust pooltoodete, kulinaartoodete ja kondiitritoodete valmistamiseks (näiteks 2 m^3 puitu ühe tonni pirukate kohta), vee keetmiseks (0,3 m^3 puitu 1000 l vee kohta), vee soojendamiseks (0,06 m^3 puitu 1000 l vee kohta) ja ruumide kütmiseks. Kütuse normid ruumide kütmiseks (köetavate ruumide 100 m^3 kohta) on oblastite, kraide, vabariikide viisi erinevad. Kulukirjes "Küttekulud" kajastatakse ka tootmistarbeks kulutatav elektrienergia. Kulud selles osas arvutatakse lähtudes elektromehaaniliste ja

külmutusseadmete arvust, energia kulunormidest tunnis, seadmete töötundide arvust planeeritaval perioodil ja kehtivatest tariifidest (kõigis vabariikides peale Valgevene NSV 2 kopikat kilovatt-tund, Valgevene NSV-s 1,5 kopikat kilovatt-tund).

Kasumiplaan määratakse arvestusega, et see ei oleks sööklate osas kõrgem kui 1,5% kogukäibest; restoranides võib see olla kõrgem. Seejuures tuleb silmas pidada kooperatiivorganisatsioonile määratud ühiskondliku toitlustamise kasumiplaani suurust.

Toitlustamise kulud kaetakse ja kasumiga töö kindlustatakse kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest ning toitlustusettevõtete juurdehindlustest saadavate tuludega.

Kasumiplaani täitmise kindlustamiseks on vaja õigesti määrata omatoodangu valmistamisel kasutatavatele toorainetele tehtavate toitlustusettevõtete juurdehindluste suurused.

Nende juurdehindluste arvutamisel tuleb lähtuda järgmisest. Arvutatakse plaanilised tulud kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest ning hinnalisanditest ostukaupade osas ja kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest toorainete osas. Kuna märgitud tuluelemendid arvutatuna protsentides kogukäibest on enam-vähem püsivad suurused, siis võib aruandeaastal protsentides kogukäibest arvutatud näitajat laiendada ka planeeritavale aastale. Kui aga ostukaupade osatähtsus või teised töötingimused planeeritaval aastal märgatavalt muutuvad, tuleb seda protsenti parandada.

Planeeritavaks aastaks määratud tulude summast (plaanis - kulud pluss kasum) lahutatakse samaks aastaks keskmise protsendiga arvutatud tulud kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest ostukaupade osas ja kaubanduslikest maha- ning juurdehindlustest toorainete osas.

Saadud vahe tuleb katta toorainetele tehtava toitlustusettevõtte juurdehindlusega. See arvutatakse protsentides omatoodangu plaanilisest käibest, millest on maha arvatud toorainetele tehtav juurdehindluse summa. Nii saadakse toorainetele tehtava toitlustusettevõtte juurdehindluse keskmine tase planeeritavaks aastaks.

Näide. I kategooria söökla aruandeaasta tulud kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest ostukaupade osas ja kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest toorainete osas moodustasid 20 790 rubla ja kogukäive - 210 000 rubla.

Planeeritavaks aastaks on sööklale kinnitatud järgmised näitajad: kogukäive - 240 000 rbl., selle hulgas omatoodangu käive - 123 000 rbl., kulude tase - 18%; kasum 3600 rbl. ehk 1,5% kogukäibest.

Neist näitajaist järeldub:

1) et tulude keskmine tase kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest ostukaupade osas ja kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest toorainete osas moodustas aruandeaastal $\frac{20,79 \times 100}{210} = 9,9\%$. See tase laiendatakse planeeritavale aastale;

2) et tulude summa kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest ostukaupade osas ja kaubanduslikest maha- ja juurdehindlustest toorainete osas moodustab planeeritaval aastal $\frac{240 \times 9,9}{100} = 23\ 760$ rbl. ehk ümardatult 23 800 rbl.;

3) et planeeritavaks aastaks määratud üldine tulude summa peab moodustama 46 800 rbl. $\frac{240 \times 18}{100} = 43\ 200$ rbl. (kulud) + 3,6 (kasum);

4) et tulude summa, mis peab katma toorainetele tehtava toitlustusettevõtte juurdehindluse, on 46 800 - 23 800 = = 23 000 rbl.;

5) et selle juurdehindluse keskmine tase on $\frac{23 \times 100}{123-23} =$ = 23%.

Saadud keskmine juurdehindluse tase diferentseeritakse kasutatavate toiduainete gruppide viisi, nii nagu see on näidatud tabelis 55.

Vorsti, juustu, või ja teiste toiduainete osas, mida ulatuslikult kasutatakse peale köögi ka puhvetis, nähakse alguses ette juurdehindluse maksimaalne piirmäär. Meie näites on see 18%.

Keskmine juurdehindluse tase on 24,5% (2450 : 100). Sööklale on aga ette nähtud juurdehindluseks 23%, mis moodustab 93,9% juurdehindluste piirmääradega arvutatud keskmisest tasemest:

$$\frac{23 \times 100}{24,5} = 93,9\%.$$

Tabel 55

Tooraine liigid	Osatähtsus käibes (%)	Juurdehindluste piirmäärad	Protsentarvud
Toiduained, mida peale köögi kasutatakse ulatuslikult ka puhvetis (vorstid, juust, või jt.)	20	18	360
Liha, linnuliha, liha- ja taime-lihakonservid	25	22	550
Ülejäänud toorained ...	55	28	1540
Kokku ..	100	24,5	2450

Järelikult on vaja määrata konkreetsed juurdehindluse määrad vorstile, juustule jne. - 16,9% (93,9% 18%-st), lihale, linnulihale jne. - 20,7% (93,9% 22%-st) ja ülejäänud toiduainetele - 26,3% (93,9% 28%-st). Pärast ümardamist juurdehindlused moodustavad vastavalt 17%, 21% ja 26%.

XII PEATÜKK

TARBIJATE KOOPERATSIOONI TÖÖSTUSLIK TEGEVUS

1. Tööstusliku tegevuse tähtsus ja ülesanded tarbijate kooperatsioonis

Tarbijate kooperatsioonil on tööstusettevõtteid, mis toodavad väga mitmesuguseid kaupu.

Tarbijate kooperatsiooni tööstusettevõtted aitavad kaasa elanikkonna kasvava kaubanõudluse rahuldamisele. Kasutades peamiselt kohalikku toorainet, suurendavad tarbijate kooperatsiooni tööstusettevõtted kaupade hulka kogu riigis. Oma tööstuse arendamine vähendab teatud määral kaubavedusid ja järelikult ka transpordikulusid.

Tarbijate kooperatsioonis on välja arenenud küllaltki võimas toidumainete tööstus.

Kooperatiivtööstuses on juhtivaks haruks leivaküpsetus. Koos ühiskondliku toitlustamisega aitab leivaküpsetus kaasa küla olustikulisele ümberkorraldamisele. Tööstusliku leivaküpsetamise arendamine võimaldab vabastada rahvamajandusele märgatavad tööjõuressursid.

1965. aastal rahuldas tööstuslik tootmine 70% maaelanikkonna leivavajadusest (1958. aasta 40% vastu). Vähetootliku koduse leivaküpsetuse täielik asendamine maal tööstusliku tootmisega hoiaks aastas kokku 200-250 miljonit inimtööpäeva. Leiva küpsetamine kodustes tingimustes väikestes kogustes põhjustab peale tööjõuressursside pillamise ka kütuse ja jahu ebaratsionaalset kasutamist.

1970. aastaks kavandatakse põhiliselt asendada kodune leivaküpsetus tööstusliku tootmisega. Selle ülesande lahendamiseks on vaja maal ulatuslikult ehitada uusi kaasaegseid leivatehaseid. Kõrvuti tarbijate kooperatsiooniga on niisuguste ettevõtete ehitamine ette nähtud ka kolhoosides ja sovhoosides.

Ka teistel toiduainete tööstuse harudel, nagu konservi-, köögiviljakuivatuse-, tärklise-, veini-, õlle-, linnase-, lihatöötlemis- ja kondiitritoodete tööstus, on silmapaistev koht kooperatiivtööstuses. Nende tootmisharude juhtimiseks loodi Kesklidus 1965. aastal Toiduainete Tööstuse Peavalitsus - Glavkooppištšeprom.

Tarbijate kooperatsioon toodab ka paljusid tööstuskaupu, nende hulgas viltjalatseid, ehitusmaterjale, mööblit ja teisi tooteid.

Tarbijate kooperatsioonil on enam kui 32 000 tööstusettevõtet, selle hulgas 16 000 leivatehast. 1965. aastal oli tööstusettevõtete kogutoodang üle 2,5 miljardi rubla. Võrreldes 1958. aastaga kasvas see peaaegu 2-kordseks. Seitseaastakul kahekordistus leivatehaste võimsus. 1965. aastal toodeti leiba 9,2 miljonit tonni, s. o. 1,8 korda enam kui 1958. aastal.

Seitseaastakul kasvas köögi- ja puuviljakonservide väljalase peaaegu 10-kordseks, alkoholita jookidel 2,1-, veinil peaaegu 2-, kondiitritoodetel 2,6-kordseks.

Kooperatiivtööstuse toodang moodustab ligikaudu 8% tarbijate kooperatsiooni kogu kaubakäibest.

Viisaastakul (1966-1970) on ette nähtud kooperatiivtööstuse edasine arendamine, materiaal-tehnilise baasi tugevdamine, toodete kvaliteedi parandamine ja tööstusettevõtete majandusliku efektiivsuse tõstmine.

Kooperatiivsete leivatehaste toodangu väljalase peab tõusma 1970. aastaks 12,3 miljoni tonnini. Ette on nähtud pagaritoodete sortimendi laiendamine ja nende kvaliteedi parandamine. Peale selle suureneb leivaküpsetus ka sovhooside ja kolhooside leivatehastes.

Arvutused näitavad, et tööstusliku leivaküpsetuse tõus maal võimaldab 1970. aastaks põhiliselt likvideerida elanikkonna koduse tootmise.

1968. aastaks oli ette nähtud lõpule viia kooperatiivsete konservitööstusettevõtete väljaehitamise programm. 1970. aastal võib tarbijate kooperatsioon toota kuni 1,5 miljardit

toosi puu- ja köögiviljakonserve aastas 511 miljoni toosi vastu 1965. aastal.

Märgatavalt kasvab ka toodang kooperatiivtööstuse teistes harudes.

NLKP Keskkomitee septembripleenumi (1965) otsused püstitasid tarbijate kooperatsiooni ette tõsised ülesanded tööstusettevõtete töö edasiseks parandamiseks. Üle minnes tootmisprogrammide koostamisel kaubanduse tellimistele, peavad tööstusettevõtted orienteeruma oma töös elanikkonna nõudlusele ja seejuures kindlustama tööstusettevõtete kasumiga töötamise. Neis tingimustes on tähtsamaks ülesandeks väljastada ainult kõrge kvaliteediga toodangut. Tõsiseks ülesandeks on ka omahinna alandamine ja kasumiplaani täitmine, mille lahendamine on paljuski seotud toorainete ja materjalide ökonoomse kasutamisega. Tarbijate kooperatsiooni ettevõtted peavad otsima selleks teid ja andma kokkuhoiu arvel täiendavat toodangut. Toidukaupu tootvad ettevõtted peavad vältima kiirelt rikneva tooraine kadusid, näiteks puuviljade, marjade, köögivilja jms. puhul.

Omahinna alandamise suured reservid peituvad tööviljakuse tõusus, eesrindlike kogemuste levitamises, tootmisprotsesside oskuslikus organiseerimises ja ebatootlike kulude kõrvaldamises.

2. Leivatehaste plaaninäitajate sisu ja süsteem

Leivatehased on kõige levinumad tarbijate kooperatsiooni tööstusettevõtted. Märgatav osa neist allub tarbijate kooperatiividele.

Kesktiidu Nõukogu soovitas 1964. aastal organiseerida suuremate ettevõtete baasil leivakombinaate, mis ühendavad kõiki või osa leivatehaseid rajooni niisuguses raadiuses, mis on otstarbekohane ühiseks juhtimiseks. Leivakombinaat allub rajooniliidule ja tegutseb isemajandamise alusel. Toorainete ja kütusega varustamise eest kannavad vastutust leiva-

kombinaadi juhtkonna kõrval ka tarbijate kooperatiivide juhatused, kelle tegevuspiirkonnas on leivakombinaadi tehased (tsehhid).

Leivakombinaatide loomine võimaldab organiseerida leivaküpsetamist ratsionaalsemalt, kasutada efektiivsemalt töötajõudu ja ökonoomsemalt kulutada vahendeid.

Leivatehase plaanis on järgmised põhinäitajad.

1. Toodangu väljalase toodete viisi tsentnerites ja hulgiväljalaskehindades.

2. Töötajate arv ja palgafond.

3. Keskmine kütuse kulunorm tonni küpsetatud leiva kohta.

4. Tootmiskulud summas ja protsentides toodangu maksumusest hulgiväljalaskehindades.

5. Kasum summas.

Aastaplaani põhilised näitajad määratakse kvartalite viisi. Täiendavalt arvutatakse jahu, abimaterjalide ja kütuse vajadus ning tootmiskulud põhiliste kirjete alusel. Peale selle koostatakse omahinna plaanilised kalkulatsioonid toodete viisi.

Samad näitajad on leivakombinaadi majandusliku tegevuse plaanis.

3. Leivatehase tootmisvõimsus

Tarbijate kooperatsiooni leivaküpsetusettevõtteid võib liigitada kolme tüüpi: käsitööndusliikud, poolmehhaniseeritud ja mehhaniseeritud ettevõtted. Paljud viimasel ajal ehitatud tehased vastavad täielikult kaasaja nõuetele.

1965. aastal toodeti ligikaudu 60% leivast mehhaniseeritud ja poolmehhaniseeritud tehastes.

Süsteemis on veel küllalt palju käsitööndusliikke ettevõtteid, kus taigna valmistamine ja küpsetamine toimub käsitsi. Säärastes ettevõtetes seatakse sisse kanalahjud, mõnedes rajoonides töötavad aga veel vähetootlikud eestkõetavad ahjud.

Poolmehhaniseeritud tehastes on mehhaniseeritud jahu sõelumine ja taigna segamine, kuid taigen tükeldatakse käsitsi. Mehhaniseeritud tehastes on tavaliselt universaalsed konveierahjud ja mitmesugused seadmed, mis tööprotsesse maksimaalselt kergendavad. Siin on jahu sõelumise ja taigna segamise kõrval mehhaniseeritud ka taigna tükeldamine.

Käesoleval ajal rajatakse ainult mehhaniseeritud ja poolmehhaniseeritud leivatehaseid. Praegu ehitatakse peamiselt leivatehaseid tootmisvõimsusega üle 5 tonni leiba ööpäevas. Suurtes asustatud punktides rajatakse leivatehaseid tootmisvõimsusega 10-15 tonni ja enam ööpäevas.

Leivatehase tootmisvõimsuseks on kõigi tehases olevate ahjude tootmisvõimsuste summa ööpäevas. Ahju tootmisvõimsuse all mõistetakse leivaküpsetamise võimalikku mahtu ööpäevas arvestatult vormirukkileivale.

Tootmisvõimsust, mille aluseks on ahju pidev ööpäevane tegevus, nimetatakse arvestuslikuks ehk projekteeritud võimsuseks. Konkreetsetes tingimustes võib tehas töötada 1,5-2 vahetuses. Võimsust, mille aluseks on faktiline töövahetuste arv ööpäevas, nimetatakse ekspluatatsiooniliseks võimsuseks. Juhul kui tehases on katkematu töörežiim, langeb ekspluatatsiooniline võimsus ühte arvestusliku võimsusega.

Tootmisvõimsusele avaldab mõju ka küpsetatava toodangu sortiment. Tavaliselt moodustab tegelikult küpsetatud toodangu sortimendile ümberarvutatud võimsus 65-75% vormirukkileivas väljendatud võimsusest. Ümberarvutusel kasutatakse vastavaid koefitsiente toodangu liikide ja sortide viisi. Näiteks suurtes mehhaniseeritud leivatehastes on lihtkroovjahust 0,5-1 kg vormileiva ümberarvutamise koefitsient 1,2 (rukkijahust kaaluvormileib kaaluga üle 1 kg loetakse 1,0), põrandaleiva puhul kaaluga üle 0,5 kg - 1,3, ümmarguse põrandaleiva puhul - 1,5 jne.

Kõige perspektiivsemaks ahju tüübiks tarbijate kooperatsiooni mehhaniseeritud tehastele on kiikudega konveierahi FTL-2 võimsusega kuni 15-17 t rukkijahust kaaluleiba ööpäevas. Sääraseid ahjusid kasutatakse tehastes võimsusega 10 t ja enam. Väiksemates leivatehastes kasutatakse ahjusid FTL-20, mille võimsus on kuni 7 t ööpäevas.

Kasutamist leiavad ka karussell-konveierahjud UPG-3 võimsusega kuni 3 t ööpäevas. Need ahjud töötavad elektrimootorita ja on ette nähtud kasutamiseks seal, kus ei ole külllaldaselt elektrienergiat. Nende ahjude võimsus on määratud valmistajatehase poolt.

Eestköetavatel ja kanalahjudel on erinevad ahju põrandapinnad. Kuid nende tootmisvõimsused ei olene üksnes põrandapinnast, vaid ka kütuse liigist, töö organiseerimisest ja teistest tingimustest. Seepärast on nende ahjude puhul tootmisvõimsuse õigesti määramisel suur tähtsus.

Vaatleme alljärgneva näite varal kanalahju tootmisvõimsuse arvutust.

Näide. Ahju põranda pind - 8 m^2. Tehas töötab kogu ööpäeva, s. o. 1440 minutit. Uhe küpsetusperioodi kestus on 89 minutit. Uhelt põrandapinna ruutmeetrilt saab kaaluvormileiba 44,6 kg.

1. Küpsetusperioodide arv ööpäevas 1440 : 89 = 16,2.

2. Leiva hulk ühelt küpsetusperioodilt 44,6 x 8 = = 356,8 kg.

3. Ahju tootmisvõimsus rukkileiva küpsetamisel

356,8 x 16,2 = 5780 kg ehk 5,78 tonni.

Aruandeperioodil on vaja kontrollida tehase tootmisvõimsuse (ekspluatatsioonilise) kasutamist. Selleks leitakse võimsuse kasutamise koefitsient, mis on aruandeperioodil ööpäevas keskmiselt küpsetatud leiva koguse suhe ekspluatatsioonilisse võimsusesse. Saadud koefitsienti võrreldakse planeerituga ja ka möödunud perioodi tegelikuga. Mida paremini on tehase võimsus kasutatud, seda suurem on koefitsient. Tehas küpsetab tavaliselt mitut liiki tooteid. Sel juhul on võimsuse kasutamise koefitsiendi määramiseks vaja kõik toodangu liigid vastavate koefitsientide abil arvutada ümber rukkijahust kaaluvormileivale. Näiteks kui tehas tootis kvartalis 1600 ts kaaluvormisaia sordinisujahust, siis ümberarvutatult rukkijahust kaaluvormileivale moodustab see 1600 x 1,2= = 1920 ts (1,2 on ümberarvutamise koefitsient). Tehase materiaal-tehnilise baasi paremat kasutamist ei iseloomusta üksi võimsuse kasutamise koefitsiendi kasv, vaid ka vahetuste arvu tõus ja tööseisakute vähenemine remondi tõttu ja muudel põhjustel.

4. Toodangu väljalaskeplaani täitmise, jahu, abimaterjalide ja kütuse kulutamise analüüsimine leivatehases

Leivakombinaadi või -tehase tööplaani tähtsamaks näitajaks, millest ka analüüsi tuleb alata, on toodangu väljalase. Toodangu väljalaske analüüsimisel on vaja kindlaks määrata tsentnerites ja hulgiväljalaskehindades aruandeperioodi küpsetusplaani täitmise protsent nii kogutoodangu kui ka üksikute toodete osas. Edasi on vaja analüüsida toodangu väljalaske dünaamikat (muutusi protsentides möödunud perioodiga võrreldes) ja toodangu struktuuri muutusi, võrreldes plaaniga ja möödunud perioodiga. Dünaamika andmed ja nihked toodangu struktuuris peavad peegeldama elanikkonna nõudluse muutusi leivale ja pagaritoodetele.

Tavaliselt kasvab tarbijate nõudlus kõrgematest nisujahusortidest saiadele ja väikesaiatoodetele.

Analüüsimiseks võib kasutada alljärgneva vormi kohast tabelit (tab. 56), mis iseloomustab tarbijate kooperatiivi leivatehase toodangu väljalaset aruandeaastal.

Tabeli andmeid analüüsides näeme, et tehas täitis edukalt toodangu väljalaske ülesande. Pagaritoodete plaan on märgatavalt ületatud.

Võrreldes möödunud aastaga kasvas toodangu maht koguses 6,7%, hulgiväljalaskehindades aga 13,9%, mis on seotud kõrgematest nisujahusortidest toodete osatähtsuse kasvuga kogutoodangus. Eriti märgatav on pagaritoodete osatähtsuse kasv, mis vastab muutustele tarbijate nõudluses.

Analüüsiga tuleb anda hinnang tehase ekspluatatsioonilise võimsuse kasutamisele, selgitada kasutamata võimsuse reservid. Aastatoodangu väljalaske näitajate selgitamise kõrval on vaja kindlaks teha väljalaskeplaani täitmine kvartalite viisi. Eriti tähtis on jälgida, et väljalaskeplaani ühtlaselt täidetaks, kuna sellega on seotud elanikkonna normaalne varustamine leivaga aastaringselt.

Toodangu väljalaske analüüsimisel leivakombinaadis tuleb selgitada plaani täitmist ja toodangu väljalaske dünaamikat igas tehases.

Tabel 56

Tooted	Möödunud aastal		Aruandeaastal					Aruandeaastal %-des möödunud aastast
			plaan		täitmine		plaani täitmise (%)	
	kogus (ts)	osatähtsus (%)	kogus (ts)	osatähtsus (%)	kogus (ts)	osatähtsus (%)		
Rukkileib	8 250	55,0	8 250	53,2	8 250	51,6	100,0	100,0
Sai II sordi jahust	5 250	35,0	4 925	31,8	5 190	32,4	105,4	98,9
Pagaritooted kõrgematest jahusortidest	1 500	10,0	2 325	15,0	2 560	16,0	110,1	170,7
Kokku	15 000	100,0	15 500	100,0	16 000	100,0	103,2	106,7
Kogutoodang hulgiväljalaskehindades (rublades)	220 894	-	240 412	-	251 655	-	104,7	113,9

Tõsise tähelepanu objektiks peab olema toodangu kvaliteet. Toodangu kvaliteedi hindamisel tuleb lähtuda laboratoorsete analüüside andmeist, igas tehases olevasse žurnaali "Toodangu kvaliteedi hindamine" tehtud kannetest, aga samuti ka volinike koosolekute ja kaubandusküsimustes peetud nõupidamiste materjalidest ja tarbijate avaldustest. Kontrollida on vaja, kas aasta kestel oli koostatud akte leiva madala kvaliteedi kohta. Võitluses toodangu kvaliteedi eest on tähtis osa majandusliku analüüsi büroodel, mis on organiseeritud ühiskondlikel alustel paljude leivatehaste ja -kombinaatide juures.

Iga leivatehase töö analüüsi tähtsaks koostisosaks on kontroll jahu, abimaterjalide ja kütuse kulutamise üle. Et kindlaks teha jahu, abimaterjalide ja kütuse kulude vastavust plaanile, on vaja planeeritud kulud ümber arvutada võrreldavaks töö tegelikkude näitajatega. See tähendab, et jahu kasutamine tuleb määrata lähtudes väljaküpsetuse normidest (leiva kaalu suhe kulutatud jahu kaalusse) ja tegelikult küpsetatud leiva kogusest. Seejärel võrreldakse tegelikult kulutatud jahu planeeritud kogusega, mis on arvutatud ümber vastavalt tegelikult küpsetatud leiva kogusele.

Näide. Aasta jooksul küpsetati II sordi nisujahust saia 5190 ts. Selleks kulutati 3670,8 ts normaalse niiskusega (14,5%) jahu. Väljaküpsetusnorm on 141,5%.

1. Plaaniline jahu kulutamine, arvesse võttes tegelikku küpsetusmahtu, moodustab:

$$\frac{5190 \times 100}{141,5} = 3660,8 \text{ ts.}$$

2. Jahu ülekulu on 3670,8 - 3660,8 = 10 ts.

Arvutus näitab, et tehas ei pidanud kinni ettenähtud väljaküpsetusnormist. Tegelik väljaküpsetus moodustas:

$$\frac{5190 \times 100}{3670,8} = 141,39\%.$$

Kui tehas sai aruandeperioodil kehtivast normist kõrgema või madalama niiskusega jahu, siis tuleb kindlaks teha kogu perioodi keskmine niiskuse protsent ja määrata selle alusel väljaküpsetusnorm. Iga ettenähtust madalama või kõrgema jahu niiskuse protsendi arvel suurendatakse või vähen-

datakse vastavalt väljaküpsetusnorme alljärgnevalt: rukkileival - 1,5% võrra; saial ja pagaritoodetel II sordi nisujahust - 1,4% võrra; saial ja pagaritoodetel I sordi nisujahust - 1,3% võrra ja kõrgema sordi nisujahust - 1,2% võrra.

Näide. Aruandeaastal kasutas tehas saia küpsetamiseks II sordi normaalniiskusega nisujahu (14,5%) 2430 ts ja 1220 ts jahu, mille niiskus oli 14,0%. Väljaküpsetusnorm (normaalniiskusega jahust) on 141,5%. Jahu keskmine niiskus moodustab (kaalutud keskmine):

$$2430 \times 14{,}5 = 35\,235$$
$$1220 \times 14{,}0 = 17\,080$$
$$3650 \qquad 52\,315$$
$$52\,315 : 3650 = 14{,}3\%.$$

Järelikult jahu keskmise niiskuse puhul 14,3% moodustab väljaküpsetusnorm 141,78% (iga 0,1% vähema niiskuse puhul suureneb II sordi nisujahust saia väljaküpsetusnorm 0,14% võrra). Sellest väljaküpsetusnormist tuleb lähtuda jahu plaanilise kulutuse ümberarvutamisel vastavalt tegelikult küpsetatud saiale.

Jahu kokkuhoiu või ülekulu summa selgitamiseks on vaja hulgihindade hinnakirja kohane hind korrutada kokkuhoitud või ülekulutatud jahu kogusega.

Analüüsides abimaterjalide kulutamist (pärm, sool, õli jt.), tuleb eraldi tooteliikide viisi määrata tegelikud kulud ühe tonni toodangu kohta ja võrrelda neid plaaniliste kuludega tonni kohta. Abimaterjalide plaaniline kulu määratakse kasutatavale jahukogusele ettenähtud normatiivide alusel. Seepärast on analüüsimisel vaja plaanis ettenähtud abimaterjalide kogus jagada vastava toote plaanilise väljalaskega tonnides. Tegelikult kulutatud abimaterjalide kõrvalekaldumine plaanilisest arvestusega toote ühe tonni kohta korrutatakse tegeliku toodanguga tonnides. Nii saame abimaterjalide kokkuhoiu või ülekulu suuruse.

Abimaterjalide kokkuhoiu või ülekulu summa arvutatakse hulgihinna (või jaehind miinus kaubanduslik mahahindlus) korrutamisel kokkuhoitud või ülekulutatud materjalide kogusega.

Tuleb silmas pidada, et jahu ja materjalide kokkuhoid on õigustatud ainult siis, kui küpsetatud toodang oli hea kvaliteediga.

Kütuse ja elektrienergia kulunormid leivaküpsetamisel on ette nähtud ühele tonnile leivale. Seepärast on vaja kütuse- ja elektrienergiakulude kontrollimisel tegelikke kulusid kõrvutada normide alusel tegelikult küpsetatud leivale ümberarvutatud plaaniliste kuludega.

Kui aruandeperioodil kasutati leivaküpsetamiseks mitut liiki kütust, siis tuleb kulutused ümber arvutada tingkütuseks, kasutades selleks vastavaid koefitsiente. Kütuse ülekulu või kokkuhoiu selgitamiseks tuleb tegelikule toodangule vastavad plaanilised kulud samuti ümber arvutada tingkütuseks. Tingkütuses väljendatud kokkuhoid või ülekulu arvutatakse seejärel ümber plaani järgi kasutamiseks ettenähtud naturaalkütuse liigile.

Kütuse kokkuhoid või ülekulu summas määratakse koguse ja hinna korrutamise teel, kusjuures hind sisaldab ka veokulusid, puidu puhul aga ka saagimise ja lõhkumise kulusid.

5. Leivatehase toodangu väljalaske, jahu-, abimaterjalide ja kütusevajaduse planeerimine

Leivakombinaat ja iga leivatehas kajastab toodangu väljalaske mahu aasta plaan-avalduses. Toodangu mahu määramisel peab iga kombinaat või tehas hoolikalt analüüsima leiva realiseerimist keskmiselt ühe elaniku kohta. Selle näitaja, mis saadakse aasta algusest kuni plaan-avalduse koostamiseni (tavaliselt 9 kuu jooksul) tegelikult realiseeritud koguse jagamisel kooperatiivorganisatsiooni poolt teenindatava elanikkonna arvuga ja arvestusaluseks võetud perioodi päevade arvuga, võib võtta aluseks eelseisva aasta küpsetusmahu määramisel. Planeeritavaks aastaks ühe inimese kohta tuleva toodanguhulga täpsustamisel tuleb analüüsida selle näitaja dünaamikat real möödunud aastatel ja arvestada koduse

leivaküpsetuse vähenemise perspektiividega. Seejuures tuleb silmas pidada teraviljasaaduste ökonoomse kulutamise vajadust ja mitte lubada liialdusi.

Näide. Tarbijate kooperatiivi tegevuspiirkonnas, kellel on leivatehas, on teenindatava elanike arv planeeritaval aastal 8930. Arvesse võttes analüüsiandmeid ja koduse leivaküpsetuse vähenemise perspektiive, moodustab planeeritaval aastal keskmiselt ühe inimese kohta küpsetatav leivakogus 0,5 kg päevas. Siit järeldub, et keskmine päevane leivavajadus on 0,5 x 8930 = 4465 kg ja tehase leivaküpsetuse aastaplaan (365 päeva) peaks olema 4465 x 365 = 1 629 725 kg ehk ümardatult 16 300 ts.

Planeerides leiva väljalaset, tuleb arvestada tehase tootmisvõimsust ja vajaduse korral selle suurendamise võimalusi (vahetuste arvu suurendamine, remondiaegade lühendamine, ahjude täiendav töölerakendamine).

Pärast tehase toodangumahu kindlakstegemist määratakse toodetav sortiment. Seejuures võetakse arvesse elanikkonna nõudlust, möödunud perioodide andmeid küpsetuse kohta sortimendi lõikes ja kõrgemate jahusortide saamise võimalusi.

Toodangu väljalaskeplaan hulgihindades arvutatakse tooteliikide viisi hulgihindade korrutamise teel kogustega, mida kavatsetakse küpsetada. Hulgihinnad saame, kui jaehindadest lahutada kaubanduslik mahahindlus 8% ulatuses.

Jahuvajadus tehakse kindlaks tooteliikide viisi väljalaskeplaani ja väljaküpsetusnormide alusel.

Näide. Plaanikohaselt küpsetatakse II sordi nisujahust tükivormisaia (kaaluga 1 kg) 5325 ts. Väljaküpsetusnorm - 141,5%.[1]

Jahuvajadus moodustab $\frac{5325 \times 100}{141,5} = 3763$ ts. Abimaterjalide vajadus tehakse kindlaks lähtudes tooteliikide viisi iga 100 kg jahu kohta ettenähtud normidest ja arvutatud jahuvajadusest. Näiteks II sordi nisujahust saia val-

---

[1] Selle toote väljaküpsetusnorm ahjude XR-1, UPG-3 ja UPG-1 kasutamisel on 141,5% ja ahjude FTL-2, FTL-20, UDPG-5 ja PSK kasutamisel - 142,5%.

mistamisel kasutatava 100 kg jahu kohta kulutatakse normide kohaselt 1,3 kg soola, 0,5 kg presspärmi, 0,15 kg taimeõli. Seega meie näite kohaselt on vaja taimeõli vormide määrimiseks II sordi nisujahust saia küpsetamisel 0,15 x 3763 = = 564,5 kg.

Kütusevajadus tehakse kindlaks lähtudes kulunormist ühele tonnile leivale ja leivaküpsetamise plaanist tonnides.

Ülaltoodud näite kohaselt on 532,5 t saia küpsetamiseks vaja Karaganda sütt (kulunorm 1 t küpsetamisel kanalahjus - 125 kg) 125 x 532,5 = 66 562,5 kg ehk 66,6 tonni.

Kui tehas kasutab mitut liiki naturaalkütust, tuleb arvestus teha tingkütuse alusel. Näiteks kanalahju kasutamisel on keskmine kulunorm ühe tonni kaalusaia küpsetamiseks 105 kg tingkütust, ühe tonni tükktoodete, väikesaiade, barankade ja rahvuslike toodete küpsetamisel aga 195 kg. Vabariiklik liit võib neid norme üksikute tehaste viisi diferentseerida. Tingküttes arvutatud kütusevajadus arvutatakse ümber vastavate koefitsientide abil naturaalkütuseks.

Meie näite kohaselt on tingkütuse vajadus 105 x 532,5 = = 55 912,5 kg ehk 55,9 t. Küpsetamiseks planeeritakse kasutada sütt mark ARŠ (60% ulatuses tingkütusest; ümberarvutamise koefitsient - 0,921) ja Karaganda sütt (40% ulatuses tingkütusest; ümberarvutamise koefitsient - 0,840). Seega söele mark ARŠ langeb $\frac{55,9 \times 60}{100}$ = 33,5 tonni tingkütust ja selle söe vajadus on 33,5 : 0,921 = 36,3 tonni. Karaganda söele langeb 55,9 - 33,5 = 224 tonni tingkütust ja selle söe vajadus on 22,4 : 0,840 = 26,7 tonni.

Kilovatt-tundides ühele tonnile toodangule ettenähtud normi alusel planeeritakse elektrienergia kulutamine tootmistarbeks.

Jahu-, abimaterjalide ja kütusevajadust ei näidata plaanis ainult kogustes, vaid ka summas, mis arvutatakse selle kehtivate hindade alusel.

6. Töötasu maksmine leivatööstuse töötajatele

Leivatööstuse tootmisettevõtete töölistele on ette nähtud otsene tükitöötasu. Sõltuvalt kvalifikatsioonist jaotatakse töölised kuude järku. Igale järgule vastab seitsmetunnise tööpäeva tingimustes ettenähtud tunnipalgamäär.

Päevapalgamäära kindlaksmääramiseks tuleb korrutada töölise tunnipalgamäär 7 või rohkema töötunniga sõltuvalt kehtestatud töövahetuse kestusest. Kuu jooksul peab iga tööline välja töötama kalendriliste töötundide arvu, lähtudes seitsmetunnise tööpäeva normist. Jagades töötamiseks vajalike tööliste päevapalgamäärade kogusumma tooteliigi normiga tsentnerites, saame tükitööhinde ühe tsentneri leiva tootmise eest.

Brigaadi iga töölise osa kuu toodangus määratakse kindlaks, summeerides päevaseid väljatöötusi tootmislehtede järgi. Kui brigaadi kõik töölised töötasid kogu kuu, võib iga töölise osa kindlaks määrata, jagades kuu üldise toodangu brigaadi tööliste arvuga. Iga töölise kuu tükitöötasu määratakse kindlaks, korrutades töölise osa brigaadi üldises kuutoodangus vastavate hinnetega.

Näide.

Kolmest töölisest koosnev brigaad tootis jaanuarikuus 408 tsentnerit rukkileiba. Kõik töölised olid tööl kogu kuu. On vaja arvestada IV järgu brigadir-meistri töötasu. Maal asuva leivatehase IV järgu töölise tunnipalgamäär on 37,2 kopikat. Ühe töölise päevane töönorm seitsmetunnise vahetuse puhul on 5 tsentnerit.

1. Meistri päevapalgamäär 37,2 x 7 = 2 rbl. 60 kop.

2. Tükitööhinne 1 tsentneri rukkileiva tootmise eest 2 rbl. 60 kop. : 5 = 52 kopikat.

3. Ühe töölise osa brigaadi kuutoodangus 408 tsentnerit : 3 = 136 tsentnerit.

4. Meistri tükitöötasu 52 kop. x 136 = 70 rbl. 72 kop.

Standarditega või tehniliste tingimustega ettenähtust kõrgema kvaliteediga toodangu valmistamise eest makstakse töölistele igakuist preemiat kuni 20% suuruses kuu-tariifimäärast.

Kuu tariifimäär määratakse kindlaks, korrutades tunnitariifimäära vastava töölise tegelike kuutöötundide arvuga. Tegelik kuutöötundide arv peab vastama kalendrilisele töötundide arvule; ületundideks peab olema eriluba.

Peale pagaritoodete kvaliteedinäitajate on preemiate maksmise tingimusteks veel töönormide ja toodangu väljatuleku normide täitmine. Juhul kui kaubandusvõrk tagastab standarditele või tehnilistele tingimustele mittevastava toodangu, jäetakse selles süüdi olevad töölised preemiast täielikult ilma. Üksikute töös esinenud lohakuste eest võidakse preemiat vähendada.

Preemia kinnitab leivatehase direktor (juhataja). Väiksemates leivatehastes, kus juhataja ülesandeid täidab brigadir, kinnitab preemia kooperatiivorganisatsiooni juhatus, kellele ettevõte allub.

Konkreetsed preemiamäärad ja näitajad nähakse ette põhimäärustes, mis (tüüppõhimääruste alusel) töötatakse välja ettevõttes ning kinnitatakse leivatehase direktori (juhataja) poolt kooskõlastatult ametiühingukomiteega. Väiksemate leivatehaste põhimäärused töötab välja kooperatiivorganisatsiooni juhatus kooskõlastatult vastava ametiühinguorganiga.

Keskliidu Finantsmajanduse Valitsus on töötanud välja soovitused tüüppõhimääruse rakendamiseks.

Leivakombinaatides ja üksikutes leivatehastes, kus on laboratooriumid, tuleb kehtestada väljastatava toodangu hindamise pallisüsteem. Hinne pallides antakse vähemalt kaks korda kuus leiva igapäevase kvaliteedi arvestuse alusel. Nimetatud igapäevast arvestust peavad laborant ja vahetuse brigadir iga leivasordi ja iga brigaadi kohta. Selle arvestuse aluseks on toodangu vahetu vaatlus, laboratoorsed analüüsid ja praakija kohustusi täitvate isikute sissekanded. Vähemalt kaks korda kuus kontrollib leiva kvaliteeti piirkondlik (baasiline) või muu ligem laboratoorium. Hindamise tulemused kantakse žurnaali "Toodangu kvaliteedi hinnang".

Standardsete toodete hindlus on 87 palli, kvaliteedi parandamise üksikute näitajate eest tehakse juurdehindlusi vastavalt tabelis 57 toodud skaalale.

Järgnev juurdehindluste skaala on ette nähtud kuivikute ja barankade jaoks.

Tabel 57

Näitajad	Juurdehindluste pallid	
	Kaalutoodetele	Tükitoodetele
Kuju ja pealispind		
Kuju korrapärane. Pealispind ja värvus on paremad standardinõuetest	2-5	2-4
Sisu		
Standardinõuetest parem poorsus normaalse niiskuse, happesuse ja küpsusastme juures	3-6	2-5
Kaal		
Täielikult jahtunud toote kaalu hälbivus mitte üle ±2%	-	1-2

Märkus. Kaal määratakse vähemalt kümne toote üheaegsel kaalumisel saadud keskmisena.

Iga brigaadi kuu keskmise hinde pallides määrab komisjon koosseisus juhataja, laborant, praakija kohustusi täitev isik, brigadir ja ametiühinguorganisatsiooni esindaja žurnaali igapäevaste sissekannete ja isiklike igapäevaste tähelepanekute alusel.

Töökohtade eeskujulikus korras hoidmise eest võib komisjon arvestada täiendavalt 3 palli. Mittestandardsed tooted pallilisele hindamisele ei kuulu, kuid keskmise pallilisuse arvutamisel võetakse arvesse nende kaal.

Iga tehasesisese toodangu väljaprakeerimise eest vähendatakse igakuist hinnet 2 palli võrra, kusjuures juhul, kui on esinenud kolm ja rohkem väljapraakimist, ei hinnata vastava brigaadi toodangut pallisüsteemis. Väljaprakeeritud

toodangupartiiks loetakse vähemalt 20 kg mittestandardset toodangut.

Preemiamäärad kinnitatakse alljärgneva tabeli alusel.

Brigaadi kuu keskmise pallilisuse määramise näide on toodud tabelis 58.

Keskmine pallilisus on 3310 : 35,1 = 94,3 palli.

Töökohtade eeskujulikus korras hoidmise eest arvestatakse 3 palli.

Pallilisus	Preemiamäär protsentides kuupalgamäärast
90 - 94	5
94,1 - 97	10
97,1 - 98	12
98,1 - 99	15
99,1 - 100	20

Kokku palle 94,3 + 3 = 97,3.

Seega moodustab preemiamäär vastavalt skaalale 12%.

Näide.

Tabel 58

Tooteliik	Brigaadi kuutoodang tonnides	Kuutoodangu ühe tonni keskmine hinne pallides	Korrutis tonn/palle
Rukkijahust kaaluleib	15	94	1410
Nisujahust tükileib	20	95	1900
Mittestandardne leib	0,1	-	-
Kokku	35,1	94,3	3310

Ka abitöödel töötavatele ajatöölistele (praakijad, laohoidjad jt.) on ette nähtud preemiad, mis on kindlaks määratud protsentides kuupalgamäärast.

Põhitööst vabastamata brigadiridele, kes juhivad suuremaid brigaade, on ette nähtud lisatasu brigaadi juhtimise

eest 10% suuruses palgamäärast, kui brigaadis on 5-10 inimest, ja 15% suuruses, kui brigaadis on üle 10 inimese. Lisatasu makstakse tingimusel, et kogu brigaad on keskmiselt kuu kohta täitnud töönormid.

Väikestes leivatehastes, kus ei ole laboratooriumi, tuleb premeerimise aluseks võtta leiva kvaliteedi parandamine standarditega võrreldes (väliskuju, maitseomaduste, mahu, niiskuse, happesuse jne. järgi). Rööbiti sellega tuleb vähemalt kaks korda kuus kontrollida leiva kvaliteeti lähimas laboratooriumis.

Väikestes leivatehastes tootmisvõimsusega kuni 3 tonni ööpäevas võib rakendada aja-premiaaltöötasu. See tähendab, et töölistele makstakse töötasu kuupalgamäärade järgi ja neile makstakse väikestele leivatehastele kehtestatud preemiaid.

Tarbijate Kooperatiivide Keskliidule on antud õigus kõrge kvalifikatsiooniga meistritele, kes toodavad ainult kõrge kvaliteediga pagari- ja kondiitritooteid, omistada kõrgema, esimese ja teise klassi meistri nimetus koos igakuise lisatasuga: kõrgema klassi meistritele 30%, esimese klassi meistritele 20% ja teise klassi meistritele 10% kuupalgamäärast.

Leivakombinaatide ja leivatehaste juhtivatele ja insener-tehnilistele töötajatele on kehtestatud kuu-ametipalgad. Nende suurus sõltub leivakombinaadi või leivatehase ööpäevasest võimsusest. Ka teenistujatele ja nooremale teenindavale personalile on kehtestatud kuu-ametipalgad.

Leivakombinaatide ja isemajandavate leivatehaste juhtivaid ja insener-tehnilisi töötajaid premeeritakse:

a) toodangu omahinna alandamise plaani täitmise eest - leivakombinaatides ja leivatehastes ööpäevase võimsusega üle 25 tonni - 15% suuruses kuu-ametipalgast, ja kui ööpäevane võimsus on kuni 25 tonni - 12% suuruses kuu-ametipalgast. Ettevõtteis, kus ei ole plaaniga kinnitatud omahinna alandamise ülesannet, makstakse preemiad samas suuruses omahinna ülesande täitmise eest;

b) omahinna üleplaanilise alandamise iga 0,1% eest või omahinna plaaniga võrreldes alandamise iga 0,1% eest - vastavalt 1,5 või 1,2% ametipalgast.

Juhtivaid ja insener-tehnilisi töötajaid võidakse premeerida ka toodangu kvaliteedi parandamise eest 1,5% suuruses ametipalgast iga palli eest üle 87 palli. Hinne määratakse kogu leivakombinaadi või leivatehase kohta tööliste premeerimiseks pallide arvestamise tabeli järgi.

Mitteisemajandavate leivatehaste juhtivaid ja insener-tehnilisi töötajaid premeeritakse kogu kooperatiivorganisatsiooni töönäitajate järgi tingimusel, et on täidetud leivatehase koguseliste ja kvaliteediliste töönäitajate plaaniülesanded. Seega premeeritakse näiteks tarbijate kooperatiivile kuuluva leivatehase juhatajat koos teiste juhtivate töötajate, spetsialistide ja teenistujatega 7% suuruses ametipalgast tarbijate kooperatiivi jaekäibe kuuplaani iga ületatud protsendi eest.

7. Tööjõu ja palgafondi näitajate analüüs

Leivakombinaadi või leivatehase tööjõunäitajate analüüsimisel võrreldakse, kuidas vastavad tegelik töötajate arv ja koosseis, palgafond (rublades) ja tööviljakus plaaniga kinnitatuile.

Palgafondi analüüsimisel on oma erinevused. Leivatehase kuutoodanguplaani (hulgiväljalaskehindades) iga ületatud protsendi eest suurendatakse tootmispersonali kuupalgafondi 0,9%. Seetõttu tuleb aasta või kvartali analüüsi koostamisel plaaniline palgafond korrigeerida kuude lõikes. Seejärel võrreldakse aasta või kvartali tegelikku töötasu korrigeeritud palgafondi plaaniga, mis saadakse korrigeeritud kuupalgafondi plaanide liitmisel. Ettevõtteis, kus kvartali üksikutel kuudel ei esine hooajast sõltuvaid toodangu hälbeid, võetakse kuupalgafondi plaaniks üks kolmandik kvartalipalgafondist.

Näide.

Leivatehase III kvartali palgafondi plaaniks on kinnitatud 4800 rubla. Kvartali tegelik töötasu oli 4860 rubla. Võttes arvesse toodanguplaani täitmist hulgiväljalaskehindades kuude lõikes, korrigeerime plaanilist palgafondi (tabel 59).

Tabel 59

Kuud	Plaaniline palgafond (rbl.)	Tootmisplaani täitmine (%)	Palgafondi suurendamise protsent	Korrigeeritud plaaniline palgafond (rbl.)
Juuli	1600	102,0	1,8	1628,8 $\frac{(1600 \times 101,8)}{100}$
August	1600	99,7	-	1600
September ...	1600	104,0	3,6	1657,6 $\frac{(1600 \times 103,6)}{100}$
Kokku	4800	101,9	-	4886,4

Seega leivatehases ei ole palgafondi ülekulu, vaid kokkuhoid 26,4 rubla (4860 - 4886,4).

Erilist tähelepanu tuleb pöörata tööviljakuse analüüsile.

Tööviljakuse all mõistetakse leiva- ja pagaritoodete väljaküpsetuse keskmist mahtu ühe töötaja kohta ajaühikus.

Ajaühikuks tuleb võtta tööpäev - vahetus (seitsmetunnine, kaheksatunnine või sõltuvalt määratud töörežiimist mingi muu tundide arvuga).

Leivatehase brigaadides tuleb sisse seada töönormide täitmise arvestus. Selleks jagatakse brigaadi toodang leivasortide järgi tegelikult kulutatud inimtööpäevade arvuga. Saadud ühe töötaja tööpäeva tegelikku tootlust võrreldakse töönormiga. Samuti on vaja kindlaks määrata kogu leivatehase tööviljakuse plaani täitmine. Leivatehase ühe töötaja keskmise tegeliku tööviljakuse määramiseks jagatakse kõikide

leivasortide kogu tegelik toodang kilogrammides kõikide brigaadide tegeliku inimtööpäevade arvuga. Analüüsimisel tuleb tegelik tööviljakus arvutada protsentides leivatehase keskmisest töönormist. Seejuures tuleb keskmine töönorm enne ümber arvestada leiva sortimendi tegeliku struktuuri järgi.

Näide.

Leivatehasel on kaks ahju, ühes küpsetatakse rukkileiba (ühe töölise päevatöönorm 450 kg) ja teises - nisuleiba (töönorm 400 kg). Aruandeperioodi tegelikus toodangus moodustab rukkileib 54% ja nisuleib 46%.

Keskmine töönorm, ümberarvestatult sortimendi tegeliku struktuuri järgi, määratakse kaalutud keskmisena:

$$450 \times 54 = 24\,300$$
$$400 \times 46 = 18\,400$$
$$\text{Kokku} \quad 42\,700$$
$$42\,700 : 100 = 427 \text{ kg.}$$

Kui leivatehase ühe töölise tegelik tööviljakus moodustab 430 kg (üldine toodang jagatakse kogu inimpäevade arvuga), siis leivatehase tööviljakuse plaani täitmise protsent moodustab $\frac{430 \times 100}{427} = 100{,}7\%$.

Kogu leivatehase keskmist töönormi võib arvutada ka teisiti. Selleks jagatakse tegelik toodang üksikute liikide lõikes vastavate töönormidega ja saadakse tegeliku toodangu valmistamiseks normitud inimtööpäevade arv. Seejärel jagatakse kogu tegelik toodang nimetatud inimpäevade arvuga ja saadakse leivatehase keskmine töönorm.

Analüüsi protsessis tuleb kindlaks määrata ettevõtte ühe töötaja tööviljakuse ja keskmise palga dünaamika (kasv protsentides, võrreldes eelmise aastaga või eelmise aasta vastava kvartaliga). Tööviljakuse kasv peab ennetama ühe töötaja keskmise palga suurenemise.

Erilist tähtsust tuleb omistada leivatehase tööliste tööviljakuse tõstmisele. Tööviljakuse tõus sõltub töö õigest organiseerimisest brigaadis, sellest, kas ettevõttes on täiskomplekt vajalikku inventari (leivavormid, kaabitsad, taignarullid jne.). Leivatehases peab toimuma lõpetamata toodangu

üleandmine vahetuselt vahetusele. Niisugune üleandmine väldib ahjude seisaku taigna ettevalmistamatuse tõttu. Tööviljakuse tõstmisel oleneb palju ahjude õige temperatuurirežiimi tagamisest ja kogu tehnoloogilise protsessi kvaliteedist.

8. Tööjõu ja palgafondi näitajate planeerimine

Iga leivatehase tootmistööliste arv määratakse vastavuses kinnitatud leiva- ja pagaritoodete küpsetamise plaanile.

Tootmistööliste arvu kindlaksmääramiseks jagatakse toodangu plaan tooteliikide järgi päeva (vahetuse) töönormidega. Saadud inimpäevade arv jagatakse seejärel ühe töölise aasta tööpäevade arvuga.

Näide.

Leivatehasele on planeeritud toota rukkileiba 7830 tsentnerit. Päeva töönorm on 4,5 tsentnerit. Ühe töölise tööpäevade arv aastas on keskmiselt 290 (seitsmetunnise tööpäeva puhul).

1. Inimpäevade arv 7830 : 4,5 = 1740.
2. Vajalik tööliste arv 1740 : 290 = 6.

Tööliste arv, mis on arvutatud lähtudes ahjude konstruktsioonist, nende põrandapinnast (kanal- ja eestköetavatel ahjudel) ja ülesandest tööd otstarbekamalt organiseerida, jaotatakse brigaadidesse, mida juhatavad meistrid.

Tööliste palgafond määratakse, korrutades tooteliikide brigaadilisi töötasuhindeid kogu tootmisplaani piires määratud iga brigaadi plaanilise ülesandega. Brigaadiliste töötasuhinnete määramiseks jagatakse brigaadi kõigi tööliste päevapalgamäärade summa kogu brigaadi päeva töönormiga.

Preemiafond arvestatakse kindlaksmääratud protsendina palgafondist, tavaliselt 10-12%. Täiendav töötasu arvutatakse üksikute elementide järgi või planeeritakse põhitöötasust protsentidena, mis määratakse vastavalt töökogemustele 5-8% piires.

Leivakombinaadi või leivatehase juhtivate ja insener-tehniliste töötajate, teenistujate ja noorema teenindava personali arv määratakse kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatava koosseisu nimestikuga. Nimetatud töötajate palgafond määratakse nende ametipalkade alusel. Planeeritakse ka juhtivate ja insener-tehniliste töötajate preemiafond ja täiendav töötasu.

9. Omahinna ja kasumi analüüsimine

Leivakombinaatide ja -tehaste majandusliku töö tähtsaks nõudeks on toodangu omahinna sügav analüüsimine. Aruandeperioodi analüüsimisel on vaja võrrelda iga tooteühiku aruandelise kalkulatsiooni järgset omahinda plaanilises kalkulatsioonis ettenähtuga ja möödunud perioodi tegeliku omahinnaga. Tegeliku omahinna plaanilisest kõrvalekaldumise põhjuste uurimiseks tuleb võrrelda peale üldise summa ka üksikuid kuluelemente, s. o. kõiki otseste kulude kirjeid (jahu-, abimaterjalide, kütuse-, transpordi- ja elektrienergiakulud tootmistarbeks, tootmistööliste palgad ja juurdearvutused sotsiaalkindlustuseks) ja tootmisüldkulude osa, mis tuleb antud tootele.

Suuresti mõjub omahinna alanemisele tööviljakuse kasv ja tehnoloogilise protsessi õige organiseerimine. Toorainete ja valmistoodanguga heaperemehelik ümberkäimine, nende õige säilitamine, tehase seadmete efektiivne kasutamine - kõik see aitab samuti kaasa omahinna alanemisele.

Erilist tähelepanu on vaja pöörata tootmise üldkulude analüüsimisele. Siia kuuluvad administratiiv-valitsemiskulud (rahandusorganeis registreeritavad administratiiv-valitsemispersonali palgad, ametialased komandeerimiskulud jm.), üldmajanduslikud kulud (rahandusorganeis mitteregistreeritavad insener-tehnilise personali, teenistujate, noorem-teenindava personali palgad, hoonete ja inventari korrashoiu- ja jooksva remondi kulud, põhivahendite amortisatsioon jt.), maksud

ja eraldised (hoonetemaks, maarendis, väärtuste kindlustuskulud, eraldised kaadri ettevalmistamise fondi jne.).

Märgitud tootmis- ja üldkulude jaotus kehtib nii arvepidamisel kui ka planeerimisel. Osas "Mittetootlikud kulud" (trahvid, leppetrahvid, viivised, tööseisakute ajal makstud palgad jt.) kajastatakse ainult arvepidamises.

Seega võib tegelik omahind osutuda plaanilisest kõrgemaks mitte ainult planeeritud tootmise üldkulude ületamise arvel, vaid peamiselt tegelikes tootmise üldkuludes kajastatud mittetootlike kulude arvel, mida plaan ei sisalda. Seepärast on omahinna alandamiseks vaja parandada kombinaadi või tehase juhtimist ja tugevdada kontrolli kogu majandusliku tegevuse üle, et ei esineks trahve, kadusid ja tööseisakuid.

Leivakombinaadile või -tehasele määratakse tootmiskulude tase protsentides toodangu maksumusest hulgiväljalaskehindades. Tootmiskuludeks loetakse kõik tehase kulud peale tooraine ja materjalide maksumuse. Analüüsimisel on vaja kindlaks teha tootmiskulude tegelik tase ja võrrelda seda planeerituga.

Tuleb arvestada seda, et kui jahu osatähtsus kõrgematest sortidest pagaritoodete valmistamiseks plaaniga võrreldes on kasvanud, siis tootmiskulude tase peaks vähenema. See tuleb sellest, et mitmed kulud (transpordi jt.) jäävad erinevate jahusortide kasutamisel võrdseks, neist küpsetatud toodangu maksumus aga erineb märgatavalt. Sellest saadud kokkuhoiule ei saa aga anda positiivset hinnangut. Toodangu plaani sortimendi lõikes peab täitma, kuna see põhineb tarbijate nõudlusel.

Planeeritust madalam omahind soodustab kasumi suurenemist iga tooteliigi osas. Leivakombinaadile või -tehasele määratakse kasumiplaan summas. Kasumi üldsumma kõrvalekaldumist planeeritust võib mõjutada mitte ainult omahind, vaid ka väljalaskeplaani täitmise ulatus ja samuti toodangu tegeliku struktuuri kõrvalekaldumine planeeritust, kuna kasumi suurus toodangu ühele tonnile on tooteliikide viisi erinev.

10. Plaanilise kalkulatsiooni koostamine

Leivakombinaadi või -tehase plaaniline omahind ja kasum selgub toodete viisi plaaniliste kalkulatsioonide koostamise käigus. Need tuuakse välja iga tooteliigi kogumahu ja 1 tsentneri kohta. Leivatehase plaanilises kalkulatsioonis näidatakse otsesed kulud - jahu, abimaterjalide ja kütuse maksumus ning tootmistööliste palgad - varem vastavate plaaninäitajate arvutamisel saadud summade suuruses. Otsesteks kuludeks loetakse ka eraldised sotsiaalkindlustuseks tootmistööliste palgast (4,5% palgafondist) ja jahu ning abimaterjalide veokulud, mis arvutatakse veotariifide ja veoste kaalu alusel tonnides. Arvutatud transpordikuludest lahutatakse need jahuveokulud, mis hüvitatakse riigieelarvest jahuhankijast kaugemal kui 10 km asuvatele leivatehastele. Transpordikulud jaotatakse tooteliikidele proportsionaalselt nende küpsetamiseks planeeritud jahu kaalule. Edasi näidatakse tootmise üldkulud, mis sisaldavad administratiiv-valitsemise kulusid, üldmajanduslikke kulusid, maksusid, lõivusid ja eraldisi. Kaks esimest üldkulude koostisosa arvutatakse samuti kui vastavad käibekulud. Mis puutub maksudesse, lõivudesse ja eraldistesse, siis arvutatakse need lähtudes kehtivatest normidest ja määradest.

Plaanis ettenähtud tooteliikidele jaotatakse üldkulud proportsionaalselt tootmistööliste põhipalgale.

Näide. Tehas küpsetab rukkileiba ja saia. Tehase tööplaanis ettenähtud tootmistööliste palgad on rukkileiva tootmisel 5400 rubla ja saia tootmisel 4600 rubla, kokku - 10 000 rubla. Leivatehase üldkulud on 8000 rubla.

1. Tootmistööliste palkade osatähtsus kogu palgafondis tooteliikide viisi on:

rukkileiva osas $\frac{5400 \times 100}{10\,000} = 54\%$;

saia osas $\frac{4600 \times 100}{10\,000} = 46\%$.

2. Üldkulude osa, mis tuleb:

rukkileivale $\frac{8000 \times 54}{100} = 4320$ rbl.;

saiale $\frac{8000 \times 46}{100} = 3680$ rbl.

Otsesed kulud koos üldkulude osaga, mis langeb antud pagaritoote liigile, moodustavad toodangu omahinna. Hulgiväljalaskehinnas toodangu maksumuse ja omahinna vahe moodustab kasumi.

Leivakombinaadis on arvutuste järjekord järgmine. Igale leivakombinaadi koosseisu kuuluvale tehasele planeeritakse tooteliikide viisi otsesed kulud ja samuti ka üldkulud, mis jagatakse tooteliikidele proportsionaalselt tootmistööliste palgaga. Edasi liidetakse iga tooteliigi omahinnad kõigis kombinaadi tehastes (tsehhides). Leivakombinaadi üldkulud (administratiivpersonali palgad, kontoriruumide korrashoiu kulud, kantseleikulud jm.) jaotatakse tooteliikidele proportsionaalselt tootmistööliste palgaga, kes valmistavad kõigi tehaste poolt väljastatavaid samanimelisi tooteid.

Iga tooteliigi omahind leivakombinaadi ulatuses saadakse tehaste viisi iga tooteliigi otseste ja üldkulude osa liitmise teel leivakombinaadi üldkulude osaga, mis tuleb antud tooteliigi kohta.

Sama korra kohaselt nagu üksikus leivatehases määratakse kasum ka leivakombinaadi ulatuses.

11. Tööstusettevõtte (peale leivatehase) tootmisfinantsplaani näitajate sisu ja süsteem

Peale leivatehaste on rajoonides mitmesuguseid toidu- ja tööstuskaupu väljastavaid kooperatiivettevõtteid. Need ettevõtted alluvad tarbijate kooperatiividele ja tarbijate kooperatiivide rajooniliitudele.

Tavaliselt on tarbijate kooperatiivide rajooniliitude ettevõtted ühendatud tööstuskombinaatideks. Suuremad ettevõtted - konservitehased, õlletehased jt. - alluvad vabariiklikele ja oblastite tarbijate kooperatiivide liitudele.

Ettevõtte (tööstuskombinaadi) tootmis-finantsplaanil on järgmised osad.

1. Tootmisprogramm, kus näidatakse toodangu kogus sortimendi lõikes ja kogu- ning kaubatoodang.

2. Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaan, mis peab tagama tootmise majandusliku efektiivsuse kasvu.

3. Masinate vajaliku tööaja ja seadmete koormuse arvutus.

4. Tooraine, materjalide, taara, kütuse ja tehnoloogilise elektrienergia vajaduse arvutus.

5. Tooraine-, materjalide, taara- ja kütusebilanss.

6. Tootmistööliste arv ja palgafond üksikute tsehhide viisi.

7. Tsehhipersonali koosseis ja palgafond.

8. Ettevõtte administratiiv-valitsemispersonali koosseis ja palgafond.

9. Tööjõu koondplaan, kus näidatakse tootvate tsehhide tükitööliste ja tsehhipersonali ning ettevõtte administratiiv-valitsemispersonali arv ja palgafond.

10. Tsehhi- ja tootmiskulude eelarve.

11. Toodangu maksumuse plaaniline kalkulatsioon.

12. Toodangu väljalase ja kasum tootmise põhifondide ja käibevahendite ühele rublale.

13. Võimsuste kasutamine.

14. Omakäibevahendite normatiivide arvutus.

NLKP Keskkomitee septembripleenum (1965) võttis vastu tähtsad otsused tootmise juhtimise ja tööstuse planeerimise täiustamiseks. Uue süsteemi juures on ettevõtetele kinnitatava plaani printsipiaalseks erinevuseks tootmise efektiivsuse ja toodangu kvaliteedi tõstmise stimuleerimine. Peamiseks näitajaks on toodangu realiseerimise maht. Peamise kasumi saavad ettevõtted toodangu realiseerimisest. Seepärast on vahendite määrad ettevõtte fondide moodustamiseks (materiaalseks ergutamiseks, sotsiaal-kultuurilisteks abinõudeks ja tootmise arendamiseks) otseselt sõltuvuses toodangu realiseerimise mahust, kuna eraldiste normatiivid kasumist määratakse toodangu realiseerimise mahu plaanilise kasvu iga

protsendi eest. Kasum on nüüd ettevõtte töö hindamise otsustav näitaja. Selle suurus oleneb toodangu realiseerimise mahust ja tootmiskulude tasemest. Mida suurem on realiseerimise maht muutumata kulude taseme juures ja mida väiksem on kulude tase muutumata toodangu realiseerimise mahu juures, seda suurem on kasum. Kasumi tase tootmise põhifondide ja käibevahendite ühele rublale iseloomustab üldiselt tootmise majanduslikku efektiivsust.

Uutes tingimustes peavad ettevõtted püüdma toota kõrge kvaliteediga tooteid ostjate nõudlusele vastavas sortimendis. Ainult niisugune toodang tagab edu realiseerimis- ja kasumiplaani täitmisel. Seepärast on kiiresti vaja viia tarbekaupu tootvad ettevõtted kaubandusega otsesidemetesse. Planeerimise uutele printsiipidele peavad järk-järgult, kõrvuti riikliku tööstuse ettevõtetega, üle minema ka tarbijate kooperatsiooni tööstusettevõtted.

12. Tööstuskombinaadi töö analüüsimise ja planeerimise põhiprintsiibid

Põhiliste plaaninäitajate täitmise analüüsimise eesmärk on selgitada, kui edukalt tööstuskombinaat (ettevõte) tuli toime määratud tootmisülesandega ja mil määral tegevus oli ökonoomne ja andis kasumit.

Analüüsides tootmisprogrammi täitmist on vaja selgitada kogu- ja kaubatoodangu dünaamikat ja plaani täitmist ning kogustes toodangu väljalaset ettenähtud toodete nomenklatuuri lõikes. Koos sellega peab kindlaks tegema, kas väljastatav toodang vastas tarbijate nõudlusele sortimendi ja kvaliteedi poolest.

Tooraine ja materjalide kulutamist analüüsitakse arvestusega tooteühikule. Selleks jagatakse tooraine ja materjalide tegelik kulutus väljastatud toodete hulgaga. Seejärel võrreldakse ühe tooteühiku kohta tulevaid tegelikke kulusid kehtivate kulunormatiividega. Tooraine liikide viisi kokkuhoiu või ülekulu määramiseks on vaja tooteühikule ettenähtud

normist kõrvalekaldumised korrutada toodete tegeliku väljalaskega. Tootvatele ettevõtetele määratakse palgafond summas. Seepärast tuleb palkadeks tehtud kulutuste analüüsimisel tegelik fond kõrvutada planeerituga. Seejuures peab planeeritud palgafondi korrigeerima tootmisplaani täitmise protsendi alusel. Korrigeeritakse iga kuu. On ette nähtud, et kuu tootmisplaani ületamise iga protsendi arvel planeeritud palgafondi suurendatakse 0,9%; hooajalise iseloomuga toiduainete tööstuse ettevõtetes põllumajandussaaduste massilise töötlemise ajal - 1,2%.

Tööjõunäitajatest tuleb eriti hoolikalt analüüsida tööviljakust. Ettevõtte ulatuses määratakse tegelik tööviljakus tuhandetes rublades kogutoodangu jagamise teel tööliste keskmise nimestikulise arvuga. Seejärel võrreldakse tegelikku väljatöötust plaanijärgse tööviljakusega. Jälgida on vaja ka tööviljakuse dünaamikat (võrdlus möödunud aastatega, kvartali osas aga - võrdlus möödunud aasta vastava kvartaliga), kõrvutades selle tõusu ühe töötaja keskmise palga tõusuga. Tööviljakuse kasv peab ennetama keskmise palga kasvu.

Sama korra kohaselt tuleb analüüsida tööviljakust üksikute tooteliikide osas.

Kõige tähtsamaks küsimuseks on toodangu omahinna analüüsimine. Iga tooteühiku tegelikku omahinda võrreldakse planeerituga. Et kindlaks määrata tegeliku omahinna planeeritust kõrvalekaldumise põhjusi, on vaja analüüsida kulutusi. Selleks võrreldakse tegelikke kulusid elementide viisi plaanilises kalkulatsioonis ettenähtuga.

Tegelikku kasumit tuleb võrrelda plaanis määratud kasumiga nii kogusummas kui ka üksikute tooteliikide viisi.

Aruandeaasta tootmise efektiivsuse määramiseks arvutatakse, kui suur oli tegelik kasum põhifondide ja käibevahendite ühe rubla kohta, ja võrreldakse seda planeerituga, aga samuti ka tegeliku kasumi samade näitajatega möödunud aastal.

Tööstuskombinaadi (ettevõtte) töö planeerimine algab tootmisprogrammi määramisega. See töötatakse välja toodete viisi aasta peale ja kvartalite lõikes.

Plaanis ettenähtud tooteliigid olenevad tsehhide profiilist, tootmisvõimsusest, tarbijate nõudlusest ja tooraineressurssidest. Kaubanduse tellimused on peamiseks aluseks tootmisprogrammide koostamisel.

Tootmisprogramm rahalises väljenduses sisaldab: a) kogutoodangu ettevõtte hulgihindades; b) kaubatoodangu kehtivates ettevõtte hulgihindades.

Tööstuskombinaadi kaubatoodang erineb kogutoodangust selle poolest, et see ei haara omatoodetud pooltoodete jääkide kasvu ja lõpetamata toodangu kasvu ja samuti tellija tooraine maksumust (arvesse võetakse ainult selle tooraine töötlemise maksumus).

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaan sisaldab tootmises uute seadmete kasutuselevõtmist, muutusi tehnoloogilistes protsessides ja teisi abinõusid. Igale abinõule määratakse juurutamise tähtaeg, rakendamisest saadav kokkuhoid, kulutused ja nende finantseerimise allikad.

Masinate tööaja vajadus arvutatakse olemasoleva seadmete pargi ulatuses masintundides, lähtudes masintundide normist tooteühikule ja tootmisprogrammist.

Samasuguseid arvutusi nagu leivatehastes kasutatakse ka tööstusettevõtetes tooraine, materjalide, taara, kütuse ja elektrienergia kulutuse planeerimisel.

Tööstuskombinaadi plaanis on näitajad tooraine-, materjalide, taara- ja kütusebilansside kohta. Bilanssides tagatakse seos tooraine, materjalide, taara ja kütuse vajaduse, aasta alguse ja lõpu jääkide ja saabumise vahel. Bilansi näitajate seos on järgmine: tooraine, materjalide, taara ja kütuse vajadus või kulutamine (K) pluss jäägid aasta lõpuks (J_2) on võrdne jääkidega aasta algul (J_1) pluss vajalik saabumine (S).

Tooraine, materjalide ja kütuse vajadus märgitakse bilanssi varem tehtud arvutustest, jäägid aasta lõpuks planeeritakse normatiivide alusel, mis on määratud päevades kulutamisest (plaanijärgne ühe päeva kulu korrutatakse ettenähtud normatiiviga päevades), jäägid aasta algul näidatakse

loodetavas (tegelikus) mahus. Tooraine, materjalide ja kütuse vajalik saabumine selgitatakse bilansi abil:

$$S = K + J_2 - J_1 .$$

Vajalik saabumine kajastatakse plaanis allikate viisi: fondeeritud, fondeerimata ja tellija tooraine.

Tööjõunäitajad (tootmistööliste, juhtivate ja inseneritehniliste töötajate, teenistujate ja noorem-teenindava personali arv ja palgafond) arvutatakse täpselt samuti kui leivatehaste plaani koostamisel. Ühesugused lähtealused palgafondi arvutamisel on seletatavad sellega, et töö tasustamise kord tarbijate kooperatsiooni kõigis tööstusettevõtetes, kaasa arvatud leivatehased, on ühetüübiline. Erinevused on ainult mitmesuguste tööstusharude vastavate järkude tööliste tunnitasu määrades (mõnes tootmisharus on ette nähtud päevatasu määrad).

Toodangu kvaliteedi tõstmise sihiga võivad ettevõtete juhatajad kooskõlastatult ametiühinguorganisatsioonidega, viia töölised premiaal-tükitöölt üle premiaal-ajatööle, säilitades neile tükitööliste tariifimäärad.

Mõningaid tooteliike (vorsti, kulinaartooteid, õlut, alkoholita jooke jm.) tootvatele kõrge kvalifikatsiooniga meistritele, kes väljastavad ainult kõrgekvaliteedilist toodangut, võib anda kõrgema, esimese või teise klassi meistri nimetuse koos vastava igakuise lisatasuga.

Olenevalt tootmisharust on ette nähtud tööliste premeerimise tingimused ja määrad tooraine ja materjalide kokkuhoiu eest, kuu tootmisplaani täitmise eest jne. Reas ettevõtetes on preemiad määratud protsentides tööliste tariifsest kuutasust. Kuu-ametipalgad on ette nähtud administratiiv-valitsemisaparaadis töötajatele.

Tootmise uuele planeerimisekorrale üleläinud isemajandavate ettevõtete valitsemisaparaadi juhtivaid ja inseneer-tehnilisi töötajaid ning teenistujaid premeeritakse toodangu kaubandusvõrgule realiseerimisplaani täitmise ja ületamise eest tingimusel, et kasumiplaan on täidetud. Preemiad makstakse väljaspool palgafondi eraldiste arvel kasumist (ma-

teriaalse hüvituse fondist) kuni 50% ulatuses premeerimisele kuuluvate töötajate ametipalkade summast. Preemia ei tohi olla suurem kui premeeritava pool kuupalka.

Uuele planeerimiskorrale üleviimata isemajandavate ettevõtete juhtivaid ja insener-tehnilisi töötajaid ning teenistujaid premeeritakse palgafondi arvel. Nimetatud töötajatele kergetööstuse kaubasortimenti tootvatest ettevõtetest on preemiad ette nähtud toodangu realiseerimise (äralaadimise) plaani täitmise ja ületamise eest määratud grupi sortimendis ja toodangu kvaliteedi parandamise eest tingimusel, et omahinna alandamise plaan on täidetud. Lihakombinaatide, kondiitritoodete ja õlletehaste töötajaid premeeritakse naturaalväljenduses tootmisplaani täitmise ja ületamise ning kvaliteedi parandamise eest tingimusel, et oleks täidetud omahinna alandamise plaan ja grupilises sortimendis toodangu hankimise ülesanded.

Uuele planeerimiskorrale üleviimata toiduainete tööstuse teiste harude ettevõtteid premeeritakse omahinna alandamise plaani täitmise ja ületamise ning kvaliteedinäitajate parandamise eest. Seejuures peab olema täidetud tootmisplaan grupisortimendis ja toodangu hankimise ülesanded.

Mitteisemajandavate ettevõtete ja tsehhide juhtivaid töötajaid ja spetsialiste premeeritakse selle kooperatiivorganisatsiooni töötulemuste järgi, kelle bilansil on ettevõte või tsehh.

Tööstuskombinaadi plaan näeb ette tsehhi ja tööstuse üldkulude eelarvete koostamist kulukirjete lõikes. Arvutused paljude kulukirjete osas ei erine kaubanduse käibekulude vastavate kirjete arvutamisest.

Sama korra kohaselt nagu leivatehastes koostatakse plaanilised kalkulatsioonid tooteliikidele. Peale otseste kulude ja tööstuse üldkulude osa kajastatakse omahinnas ka osa tsehhikuludest, mis on jaotatud tooteliikidele proportsionaalselt tootmistööliste põhipalgaga. Riiklikele standarditele vastava toodangu osas moodustab hinnakirjajärgsetes hulgihindades toodangu maksumuse ja omahinna vahe kasumi. Kui toodang valmistatakse kohalikust toorainest ja see läheb lahku

riiklike standardite nõudeist, siis määrab kasumi suuruse organisatsiooni juhatus protsentides omahinnast (tavaliselt kuni 5%). Sel juhul moodustub ettevõttehulgihind omahinnast ja kasumist.

Mõnede tooteliikide osas kehtib käibemaks, mis ettenähtud määrade piires liidetakse ettevõtte hulgihinnale.

Tehakse kindlaks, kui palju toodangu maksumusest hulgiväljalaskehindades ja kasumist tuleb tootmise põhivahendite ja käibevahendite ühe rubla kohta. Selleks jagatakse plaanis ettenähtud toodangu maksumus ja kasum põhi- ja käibevahendite summaga tuhandetes rublades.

Jagades iga tooteliigi osas kavandatud toodangu koguse seadmete tootmisvõimsusega, saame võimsuste kasutamise protsendi.

Lõpuks arvutatakse omakäibevahendite normatiivid. Arvutuste korda võib leida tarbijate kooperatsiooni finantseerimist ja krediteerimist käsitlevatest materjalidest.

13. Tööstusliku tegevuse planeerimine tarbijate kooperatiivide rajooniliidu süsteemis

Tarbijate kooperatiivide rajooniliidu süsteemis algavad tööstusliku tegevuse plaanilised arvutused plaan-avalduste koostamisega tarbijate kooperatiivides ja rajooniliidu ettevõtetes. Need plaan-avaldused vaatab rajooniliit läbi, analüüsib tööstusettevõtete tootmisvõimalusi ja, lähtudes tootmise edasise arendamise ülesandest, koostab oma plaan-avalduse, esitades selle tarbijate kooperatiivide oblastiliidule (vabariiklikule liidule). Pärast oblastiliidu poolt plaani kinnitamist määrab rajooniliit, arvesse võttes saadud plaan-avaldusi, plaanilised ülesanded oma ettevõtetele ja tarbijate kooperatiividele.

Nagu plaan-avalduses, nii ka majandusliku tegevuse plaanis kajastatakse planeeritava aasta tööstuslik tegevus

järgmistes näitajates: tööstuse kogutoodang hulgihindades ja sama näitaja ilma õmblustoodete, jalatsite ja konservide tooraine maksumuseta; tooteliikide väljalase kogustes; tööstuse kaubatoodang kehtivates hulgihindades.

Toodangu väljalaske ülesannete määramisel oma ettevõtetele ja tarbijate kooperatiividele võtab rajooniliit peale plaan-avalduste arvesse veel ettevõtete tootmisprofiili ja -võimsust, tarbijate nõudlust, toorainega varustamise võimalusi ja möödunud perioodi tootmistegevuse analüüsiandmeid. Kogu- ja kaubatoodang määratakse lähtudes toodangu väljalaske nomenklatuursest plaanist ja vastavatest hindadest. Peale analüüsiandmete ja perspektiivide planeeritavaks aastaks tuleb kogutoodangu planeerimisel silmas pidada ka lõpetamata toodangu maksumust planeeritava perioodi lõpul, oma valmistatavate pooltoodete varude kasvu ja tellija materjali maksumust.

Lähtudes tarbijate kooperatiivile määratud põhilistest näitajatest töötatakse välja iga ettevõtte tootmisplaan.

Peale toodangu realiseerimise mahu, toodangu põhiliste liikide ja palgafondi kinnitatakse igale tarbijate kooperatiivile ja rajooniliidu ettevõttele ka kasum. Tarbijate kooperatiivid määravad need näitajad seejärel isemajandavatele ettevõtetele.

XIII PEATÜKK

TARBIJATE KOOPERATSIOONI AUTOTRANSPORT

1. Tarbijate kooperatsiooni autotranspordi tähtsus ja ülesanded

Tarbijate kooperatsiooni kõigi tegevusharude areng suurendab pidevalt veoste mahtu. Otsustav osa kõigist veostest langeb autotranspordile. Autotranspordi ulatuslikku rakendamist tarbijate kooperatsiooni süsteemis põhjustab selle kasutamise mugavus. Autotransport on väga mobiilne. Autotranspordiga võib veosed saatjalt vahetult saajale toimetada ilma ühegi teel ümberlaadimiseta. Veoste vedamine autodega suhteliselt lühikestel vahemaadel on efektiivsem kui raudtee- või veetranspordiga. Autotransport on kiire. Kulutused veoste vedamisel suhteliselt lühikestel vahemaadel on väiksemad kui raudtee- või veetranspordi kasutamisel.

Põhiline osa veostest tarbijate kooperatsiooni süsteemis veetakse oma autodega.

Autotranspordi täpne töö tagab kaupade õigeaegse kohaleveo kaubandusorganisatsioonidele ja ettevõtetele, võimaldades paremini rahuldada tarbijate nõudlust. Kaupade õigeaegne kohalevedu on kaubaringluse kiirenemise ja kadude vähenemise üheks tingimuseks, mis kokkuvõttes alandab käibekulude taset ja suurendab kaubanduse rentaablust.

Enam kui 60% tarbijate kooperatsiooni veosekäibest langeb rahvatarbekaupade veole. Peale nende veetakse autodega suuri koguseid varumiskaupu, tööstuse tooraineid ja valmissaadusi.

Tarbijate kooperatsiooni autotranspordi töö parandamise tähtsaks tingimuseks on automajandite suurendamine. Ulatuslikumad abinõud automajandite suurendamiseks rakendati aastatel 1962-1964. 1965. aastal paiknes ligikaudu 90% süsteemi autopargist suurendatud majandites. Suuremate automajandite loomine võimaldas märgatavalt tõsta autode kasuta-

mise tehnilis-majanduslikke näitajaid. Kui aastatel 1962--1964 veoautode park tarbijate kooperatsiooni süsteemis kasvas 6,6%, siis autotranspordi veosekäive suurenes 2%. Automajandite suurendamine ja nende ratsionaalsem töö kindlustas autovedude omahinna alanemise samadel aastatel 6,6 kopikalt 6,18 kopikani tonnkilomeetrilt. Suurt osa selles etendas progressiivse kaupade kohaleveo vormi — tsentraliseeritud veo arendamine.

NSV Liidu tarbijate kooperatsiooni volinike VII kongress luges süsteemi autotranspordi põhiliseks ülesandeks pargi läbilaske- ja veovõime suurendamise, kaupade kohaleveo kiirendamise ja transpordikulude alandamise. Paremad võimalused nende ülesannete täitmiseks on suurematel automajanditel.

Säärastel majanditel on suuremad võimalused spetsialiseeritud masinate tõhusamaks kasutamiseks. Spetsialiseeritud masinate kasutamine alandab transpordikulusid, tõstab vedude kultuuri, vähendab miinimumini kaubakadusid teel ja tagab kauba säilivuse.

Suur tähtsus on küljeluukidega autode ja järelvankrite varustamisel isekallutusseadmetega. Niisuguste autode kasutamisel tõuseb tööjõudlus 25-35%.

Tarbijate kooperatsiooni autotranspordi tähtsamate ülesannete hulka kuulub kooperatiivsete organisatsioonide ja ettevõtete teenindamise parandamine ja hulgibaasidest vahetult kauplustesse kaupade tsentraliseeritud vedude laiendamine. Transporditöö efektiivsuse tõstmise tähtsaks tingimuseks on tühisõitude ja seisakute vähendamine ja kaupade ekspedeerimise korraldamine nii, et oleks võimalik rohkem kasutada autotransporti 1,5-2 vahetusega. Konteinerite ja korduvalt ringleva taara kasutuselevõtmine, järelvankrite kasutamine ja autode küljeluukide kõrgendamine aitab samuti kaasa autopargi tööjõudluse tõusule. Palju oleneb ka remondibaasi tugevdamisest ja autode remontimise ja tehnilise teenindamise kvaliteedi tõstmisest.

Töö täpne planeerimine ja arvestus, kaubatranspordi- ja remondidokumentide õige vormistamine on tähtsad kol-

lektiivi distsiplineerivad tegurid, mis võimaldavad tõsta automajandis kõigi tööde kvaliteeti.

Arendades ja täiustades autotransporti ei tohi unustada ka hobutransporti, mis reas tarbijate kooperatiivides ei ole veel tähtsust kaotanud. Seda saab edukalt kasutada lühikestel sisevedudel.

2. Automajandi transpordi-finantsplaan ja selle põhilised osad

Igas isemajandavas automajandis koostatakse transpordi-finantsplaan (transfinplaan) ning tootmis- ja finantstegevuse aastaplaan jaotatult kvartalite viisi.

Selle plaani väljatöötamisel on kõige tähtsamaks ülesandeks saavutada automajandi töös maksimaalne majanduslik efektiivsus. Seepärast on planeerimisel vaja kasutada progressiivseid tehnilis-majanduslikke norme ja ekspluatatsioonilisi näitajaid, mis parandavad autopargi kasutamist, tagavad materjalide kokkuhoiu, tööjõudluse kasvu ja vedude omahinna alanemise. Plaani koostamisel tuleb arvestada eesrindlike automajandite töökogemusi.

Transfinplaanis on järgmised osad.

1. Veoseplaan.
2. Tootmisprogramm veereva koosseisu ekspluateerimisel.
3. Tootmisprogramm veereva koosseisu tehnilise teenindamise ja remondi osas.
4. Ekspluatatsioonimaterjalid ja kulud ekspluatatsioonimaterjalidest.
5. Eraldiste arvutamine autokummide kulumise ja remondi katteks.
6. Veereva koosseisu amortisatsioonieraldised.
7. Tööjõu- ja palgafondiplaan.
8. Autovedude omahinna plaan.
9. Finantsplaan.

Transfinplaan töötatakse välja lähtudes automajandile kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatud põhilistest töönäitajatest (veose maht, tööjõudlus autode ühele keskmise nimestikulise kandejõu tonnile, autode juurdetulek ja väljalangemine, autode liinile saatmise koefitsient, veose omahind, kasum).

3. Veose planeerimine

Tarbijate kooperatsiooni süsteemis töötavad automajandid oblastite, kraide ja vabariiklike liitude, rajooniliitude, rajoonidevaheliste hulgibaaside, suuremate tööstusettevõtete juures ning mujal.

Kõige levinum tüüp on rajooniliidu automajand, kes veab oma süsteemi kõigi majandusharude veosed.

Veose planeerimisel on vaja vahet teha füüsilise ja transpordi veosemahu vahel.

Füüsiline veosemaht on kõikide ühekordselt transporditavate veoste brutokaal tonnides, arvestamata korduvaid vedusid. Veose füüsilist mahtu kaubanduses ja toitlustamises võib määrata kahel viisil:

a) jagades plaanilise kaupade saabumise summa kauba ühe tonni brutokaalu keskmise maksumusega. Arvutustes võib kasutada ka kauba ühe tonni netokaalu maksumust. Sel juhul liidetakse kauba puhaskaalule taara kaal, mis arvutatakse määratud protsendi abil, näidates taara kaalu kauba netokaalust;

b) korrutades kaubarühmade viisi käibe 1000 rubla kaalulises väljenduses kaupade saabumise plaaniga vastavates kaubarühmades.

Kogu transporditööd iseloomustavaks näitajaks on transpordi veosemaht. Transpordi veosemahu all tonnides mõistetakse kõigi ümberpaigutatud veoste kogumahtu, arvesse võttes ka nende korduvaid vedusid.

Transpordi veosemaht on võrdne füüsilise veomahuga pluss korduvalt ümberpaigutatud veoste maht. Näiteks osa veo-

seid transporditakse tarbijate kooperatiivide rajooniliidu hulgiladudesse nende hilisemaks edasiveoks tarbijate kooperatiivide kauplustesse ja toitlustusettevõtetesse.

Korduvate vedude ulatus tarbijate kooperatiivide rajooniliidu süsteemi kaubanduses ja toitlustamisel määratakse kaubarühmade viisi lähtudes hulgibaasi laokäibe mahust vastavas kaubarühmas. Täielikumalt iseloomustab transpordi töömahtu veosekäive tonnkilomeetrites. See näitaja saadakse iga kaubarühma osas, kui korrutada transpordi veosemaht tonnides vastava kaubarühma keskmise veokaugusega.

Iga kaubarühma keskmine veokaugus arvutatakse veosihtpunktide kauguste ja vastavate veoste mahtude kaalutud keskmisena iga veosihtpunkti osas (plaanilistel andmetel). Kui veosihtpunktides ja neisse toimuvais veosemahtudes olulisi muutusi ette näha ei ole, võib keskmise kauguse määrata aruandeandmetel.

Mõnede veoseliikide (sool, teraviljasaadused, naftasaadused jt.) osas võib veo keskmist kaugust kõige täpsemalt määrata lineaarprogrammeerimise meetodil. See meetod võimaldab eksimatult kindlaks teha optimaalse, s. o. kulutuste seisukohalt kõige otstarbekohasema vedude marsruudi.

Vaatleme näite varal füüsilise ja transpordi veosemahu ning tonnkilomeetrites veosekäibe arvutamist.

Oletame, et kondiitritoodete saabumise plaan kaubanduse jaevõrku ja toitlustusettevõtetesse on 800 000 rubla. Kaalulises väljenduses moodustab 1000 rubla kondiitritoodete käivet keskmiselt 0,7 tonni. Seega füüsiline veosemaht moodustab 0,7 x 800 = 560 t.

Tarbijate kooperatiivide rajooniliidu hulgibaasi laokäibe plaan kondiitritoodete osas on 600 000 rubla ehk ümberarvutatult tonnidesse 0,7 x 600 = 420 t. Seega transpordi veosemaht on 980 t (560 + 420).

Kondiitritoodete keskmine veokaugus on 40 km. Järelikult moodustab veosekäive 980 x 40 = 39 200 t/km.

Üldine füüsiline ja transpordi veosemaht ja ka veosekäive tonnkilomeetrites määratakse kõigi kaubarühmade osas vastavate näitajate liitmise teel.

Varumises vastab varutud saaduste maht selles osas, mida ei toimetata raudteelähedastesse ladudesse kolhooside ja sovhooside transpordiga, füüsilise veosemahu mõistele ja seda tuleb arvestada rajooniliidu süsteemi transpordi näitajate planeerimisel. Transpordi veosemaht arvutatakse arvesse võttes saaduste äralaadimiseks kehtestatud korda. Korduvad veod määratakse nende saaduste osas, mis väljastatakse saajatele varumiskontori varumisladudest (mitte jaamalähedastest ladudest). Veosekäibe saamiseks tonnkilomeetrites korrutatakse transpordi veosemaht varumiskaupade keskmise veokaugusega, mis arvutatakse samuti kui kaubanduses.

Tööstustegevuse osas tuleb arvestada toorainete ja valmiskaupade vedu. Ehitustegevuse esinemisel tuleb arvestada ka ehitusmaterjalide vedu.

Sel teel arvutatud rajooniliidu süsteemi transpordi veosemaht tonnides ja veosekäive tonnkilomeetrites ilma tarbijate kooperatiivide mõningate sisevedudeta, mis langevad põhiliselt hobutranspordile, moodustab rajooniliidu vedude vajaduse oma autotranspordiga. Seda tuleb arvestada automajandi veereva koosseisu ekspluateerimiseks tootmisprogrammi koostamisel.

4. Tootmisprogramm veereva koosseisu ekspluateerimiseks

Tootmisprogramm veereva koosseisu ekspluateerimiseks koosneb järgmistest osadest: a) tootmisbaas, b) tehnilis-ekspluatatsioonilised näitajad, c) veose programm.

Tootmisbaas. Tootmisbaasi määramisega seotud arvutused haaravad autode keskmist nimestikulist arvu, nende üldist kandejõudu, masinpäevade arvu majandis ja tööl, autopargi tehnilise valmisoleku ja tööle (liinile) väljastamise koefitsiente.

Autode keskmine nimestikuline arv mudelite viisi määratakse arvesse võttes autode arvu planeeritava aasta algul ja nende kavandatud saamist ja väljalangemist kvartalite

viisi. Kui ei ole teada autode konkreetsed saamise ajad kvartali kestel, lähtutakse arvutustes sellest, et hankijad laadivad autod ära kvartali keskel. Sel juhul arvutatakse saabuvate autode majandis viibimise aeg kui vahe 45 päeva (pool kvartali päevade arvust) ja päevade arvu vahel, mis kulub autode transportimiseks majandisse ja nende ekspluateerimiseks ettevalmistamiseks.

Ekspluateerimise tähtaja möödumise ja tööks kõlbmatuse tõttu mahakandmisele kuuluvate autode osas loetakse nende majandis viibimise ajaks pool selle kvartali päevade arvust, mil nende mahakandmine on kavandatud. Autode keskmise nimestikulise arvu määramiseks kvartalis arvutatakse autode majandis viibimise masinpäevade arv ja jagatakse see antud kvartali kalendripäevade arvuga. Näiteks automajandis on planeeritava aasta algul 20 autot GAZ-51. II kvartalis saadakse 5 uut autot GAZ-51 ja 2 autot kantakse I kvartalis maha. Hankijatelt uute autode kohaletransportimiseks kulub 5 päeva ja nende ekspluateerimiseks ettevalmistamiseks 2 päeva.

1. Arvutame masinpäevade arvu majandis:

a) autode osas, mis on majandis kogu aasta: 18 x 365 = = 6570;

b) uute autode osas: 5 x (230 - 5 - 2) = 1115 (230 - see on päevade arv hankijate poolt autode laadimise momendist kuni planeeritava aasta lõpuni);

c) majandist mahakantavate autode osas: 2 x 45 = 90 masinpäeva;

d) kokku masinpäevade arv majandis: 6570 + 1115 + 90 = = 7775.

2. Planeeritava aasta keskmine nimestikuline autode GAZ-51 arv on 7775 : 365 = 21,3 ühikut.

Kõigi automudelite üldine kandejõud määratakse iga mudeli nominaalkandejõu korrutamisel nende autode keskmise nimestikulise arvuga ja saadud korrutised liidetakse.

Mudeli GAZ-51 osas (kandejõud 2,5 t) on meie näite kohaselt üldine kandejõud 2,5 x 21,3 = 53,25 t.

Osas "Tootmisbaas" arvutatakse järgnevalt tehnilise valmisoleku koefitsient, mis moodustab tehniliselt korras-

oleva veereva koosseisu masinpäevade arvu suhte üldisesse masinpäevade arvusse majandis. Õigesti organiseeritud masinate tehniline teenindamine ja remontimine tõstab seda koefitsienti.

Koefitsiendi määramiseks tuleb eelkõige arvutada masinpäevade arv seisul tehnilise teenindamise ja remondi tõttu (arvutuste kord on toodud järgmises osas). Seejärel lahutatakse autode majandis viibimise masinpäevade arvust masinpäevad remondis ja saadakse masinpäevade arv, mil autod on tehniliselt korras. Näiteks autode GAZ-51 masinpäevi majandis on planeeritaval aastal 7775, tehnilisel teenindamisel ja remondis - 1089. Järelikult masinpäevade arv tehnilisel korrasolekul moodustab 7775 - 1089 = 6686 ja tehnilise valmisoleku koefitsient on 6686 : 7775 = 0,86.

Autode tööle (liinile) väljastamise koefitsient on veereva koosseisu tööl (liinil) viibimise masinpäevade arvu suhe üldisesse masinpäevade arvusse majandis. Masinpäevad tööl saadakse, kui masinpäevade arvust majandis lahutatakse masinpäevad remondis ja muud seisuajad mitmesugustel põhjustel (pühad ja puhkepäevad, teede lagunemine jm.). Meie näites moodustavad masinpäevad tööl 7775 - (1089 + 1200) = 5486, kus 1200 on masinpäevad seisul mitmesugustel põhjustel. Autode tööle (liinile) väljastamise koefitsient on 5486 : 7775 = = 0,70.

Autode tööle väljastamise koefitsienti tõstab seisuaegade vähendamine remondi tõttu ja muudel põhjustel, remontide ja tehnilise teenindamise kvaliteedi parandamine, remontidevahelise läbijooksu pikendamine ja automajandi üleviimine katkestamata töönädalaga tööle.

Autopargi töö tehnilis-ekspluatatsioonilised näitajad. Tootmisprogrammi väljatöötamiseks on vaja peale tootmisbaasi iseloomustavate andmete määrata planeeritavaks perioodiks ka autode töö põhilised tehnilis-ekspluatatsioonilised näitajad automudelite viisi ja autopargi kohta tervikuna. Eelnevalt on vaja analüüsida aruandeperioodi vastavaid näitajaid ja rakendada abinõud nende tõstmiseks planeeritaval perioodil. Plaanis nähakse ette automudelite viisi järgmised tehnilis-ekspluatatsioonilised näitajad.

1. Läbijooksu kasutamise koefitsient, s. o. koormaga läbijooksu suhe üldisesse läbijooksu. Selle koefitsiendi määramisel planeeritavaks perioodiks tuleb aluseks võtta aruandeperioodi koefitsient, täpsustades seda vastavalt vedude tingimustele ja iseloomule (ring- ja tsentraliseeritud veo laiendamine) ning tühisõitude vähendamiseks rakendatavatele abinõudele.

2. Kandejõu kasutamise koefitsient, s. o. autode keskmise tegeliku koormuse suhe nende kandejõusse. Selle koefitsiendi arvutamisel planeeritava perioodi andmetel tuleb silmas pidada aruandeperioodi koefitsienti. Säärane arvutus moodustab kaalutud keskmise veoste suhetest (protsentides) klasside viisi planeeritavas veosemahus ja veoseklassidele ettenähtud keskmistest tähenduskoefitsientidest (I klass - 1; II klass - 0,8; III klass - 0,6; IV klass - 0,4).

Saadud koefitsienti võib tõsta, kui planeeritaval perioodil kavatsetakse kergekaaluliste vedude puhul kõrgendada veokasti luuke, kasutada kilpe ja restraame, võtta kasutusele järelhaakeid.

3. Keskmine tehniline kiirus - kilomeetrite arv, mida auto läbib ühes tunnis. Kiirus oleneb automudelist ja teede olukorrast.

4. Autode keskmine töölesannete täitmisel viibimise aeg ööpäevas - tundide arv auto majandist väljasõidu momendist kuni garaaži tagasisaabumise momendini. See näitaja oleneb automajandi töörežiimist (üks, poolteist või kaks vahetust).

5. Laadimistööde kestus ühe koormaga sõidu kohta. Selle näitaja määramisel lähtutakse laadimisaja normidest veoseklasside viisi ja veoste osatähtsusest klasside viisi kogu veosemahus.

6. Koorma keskmine veokaugus - auto läbijooks koorma pealelaadimise kohast mahalaadimise kohani või vastupidi. Koorma keskmine veokaugus arvutatakse kaalutud keskmisena marsruudi pikkusest ja selle osatähtsusest üldises veosekäibes. Kui marsruutides ei ole muutusi ette näha, võib keskmiseks pikkuseks võtta aruandeperioodi tegeliku näitaja.

7. Keskmine ööpäevane läbijooks kilomeetrites määratakse autode päevase tööjõudluse arvutuste käigus. Ööpäevast läbijooksu võib määrata ka järgmise valemi abil:

$$Lc.c. = \frac{t_t \times V_m \times lcp}{lcp + V_m \times \beta \times tn.p.},$$

kus Lc.c. - keskmine ööpäevane läbijooks,

t_t - autode tööülesannetes viibimise kestus tundides,

V_m - tehniline kiirus km/t,

lcp - koorma keskmine veokaugus km,

β - läbijooksu kasutamise koefitsient,

tn.p. - laadimise aeg ühel koormaga sõidul, tundides.

Veose programm. Veose programmis on järgmised näitajad: veose maht tonnides, veosekäive tonnkilomeetrites; koormaga sõitude arv; üldine läbijooks kilomeetrites, selle hulgas koormaga läbijooks, tööjõudlus keskmise nimestikulise auto kandejõu ühele tonnile.

Kõik need näitajad arvutatakse automudelite viisi ja autopargi kohta tervikuna.

Veose programmi koostamiseks on vaja eelkõige plaanis ettenähtud tehnilis-ekspluatatsiooniliste näitajate põhjal määrata iga automudeli päevane tööjõudlus. Päevane tööjõudlus arvutatakse tonnides, tonnkilomeetrites, koormaga sõitude arvus ja üldise läbijooksu kilomeetrites, sealhulgas ka koormaga.

Vaatame autode GAZ-51 osas päevase tööjõudluse arvutamist järgmiste tehnilis-ekspluatatsiooniliste näitajate alusel: autode tööülesannete täitmisel viibimise keskmine kestus ööpäevas - 10,5 tundi ehk 630 minutit; koorma keskmine veokaugus - 60 km; keskmine tehniline kiirus - 24 km/t ehk 2,5 minutiga 1 km; laadimise aeg ühe koormaga sõidu kohta - 42 min.; läbijooksu kasutamise koefitsient - 0,75; kandejõu kasutamise koefitsient - 0,70.

1. Kogu läbijooks (koormaga ja ilma) ühe koormaga sõidu kohta 60 : 0,75 = 80 km.

2. Läbijooksu aeg ühe koormaga sõidu kohta 2,5 x 80 = = 200 min.

3. Koguaeg ühe koormaga sõidu kohta, kaasa arvatud laadimise aeg, 200 + 42 = 242 min.

4. Koormaga sõitude arv päevas 630 : 242 = 2,6.

5. Sõitude arv üldse 2,6 : 0,75 = 3,47.

6. Keskmine läbijooks päevas 60 x 3,47 = 208,2 km, sellest koormaga 208,2 x 0,75 = 156,15 km.

7. Auto keskmine koormus ühel sõidul 2,5 x 0,70 = = 1,75 t.

8. Päevane veosemaht 1,75 x 2,6 = 4,55 t.

9. Päevane veosekäive 4,55 x 60 = 273 t/km.

Veose programmi saamiseks on vaja päevase tööjõudluse näitajad korrutada autode keskmise nimestikulise arvuga, aasta kalendripäevade arvuga ja autode tööle (liinile) väljastamise koefitsiendiga.

Arvutame autode GAZ-51 planeeritava aasta veose programmi (tabel 60). Autode tööle väljastamise koefitsient on 0,70.

Veose plaani võib määrata ka teisel teel, arvutusvalemite abil. Selleks on eelkõige vaja määrata aasta ja kvartalite tööjõudlus tonnkilomeetrites keskmise nimestikulise autode kandejõu ühele tonnile (mudelite viisi) alljärgneva valemi abil:

$$q = 365 \times \alpha\beta \times \beta \times \gamma \times Lc.c.,$$

kus q - tööjõudlus keskmise nimestikulise auto kandejõu ühele tonnile, t/km,

365 - aasta kalendripäevade arv (kvartali arvutustes võetakse vastava kvartali kalendripäevade arv),

$\alpha\beta$ - autode tööle (liinile) väljastamise koefitsient,

β - läbijooksu kasutamise koefitsient,

γ - kandejõu kasutamise koefitsient,

Lc.c. - auto keskmine päevane läbijooks km.

Tööjõudlus keskmise nimestikulise auto kandejõu ühele tonnile tonnides saadakse, kui arvutatud tööjõudlus tonnkilomeetrites jagada koorma keskmise veokaugusega kilomeetrites.

Tonnides veosemahu ja tonnkilomeetrites veosekäibe saamiseks tuleb tööjõudluse näitaja kandejõu ühele tonnile

Tabel 60

Veose programmi näitajad	Päevane tööjõudlus	Autode keskmine nimestikuline arv	Aasta kalendripäevade arv	Autode liinile väljastamise koefitsient	Tootmisprogramm
Veose maht t	4,55	21,3	365	0,70	24 762
Veosekäive t/km	273	21,3	365	0,70	1 485 707
Sõitude arv kokku	3,47	21,3	365	0,70	18 884
Üldine läbijooks km ..	208,2	21,3	365	0,70	1 133 056
sealhulgas läbijooks koormaga	156,15	21,3	365	0,70	849 792
Tööjõudlus keskmise nimestikulise auto kandejõu ühele tonnile:					
a) tonnides	-	-	-	-	465
b) tonnkilomeetrites	-	-	-	-	27 900

Märkus. Autode GAZ-51 üldine kandejõud 2,5 x 21,3 = 53,25 t; tööjõudlus tonnides moodustab 24 762 : 53,25 = 465 ja tonnkilomeetrites 1 485 707 : 53,25 = 27 900.

(tonnides ja tonnkilomeetrites) korrutada vastavate automudelite üldise kandejõuga.

Pärast veose mahu ja veosekäibe kindlakstegemist määratakse veose programmi teised näitajad.

Tööülesannetes viibimise masintunnid arvutatakse auto tööülesannetes viibimise keskmise kestuse korrutamisel masinpäevade arvuga tööl.

Üldine sõitude arv saadakse, kui tööl viibimise ühe masinpäeva sõitude arv korrutada masinpäevade arvuga tööl. Sõitude arv tööl viibimise ühel masinpäeval (n_e) arvutatakse järgmise valemi abil:

$$n_e = \frac{t_t \times V_m \times \beta}{lcp + V_m \times \beta \times tn.p.}.$$

Autode üldine läbijooks arvutatakse päeva keskmise läbijooksu korrutamisel antud automudeli masinpäevade arvuga tööl, läbijooks koormaga aga üldise läbijooksu korrutamisel läbijooksu kasutamise koefitsiendiga.

Nagu tabelis 60 märgitud, määratakse tööjõudlus tonnides keskmise nimestikulise auto kandejõu ühele tonnile veose mahu jagamisega keskmise nimestikulise autode kandejõuga, tonnkilomeetrites aga tonnkilomeetrites veosekäibe jagamisega sama kandejõuga.

Pärast automudelite viisi tootmisprogrammi kõigi näitajate arvutamist määratakse need autopargi ulatuses tervikuna.

Rida näitajaid saadakse otsese liitmise teel. Autopargi ulatuses tervikuna mõnede näitajate kindlakstegemisel tuleb silmas pidada järgmisi erinevusi. Ühe auto tööülesannetes viibimise keskmine kestus määratakse kõigi mudelite tööülesannetes viibimise masinpäevade jagamisega nende masinpäevade arvuga tööl.

Koorma keskmine veokaugus määratakse üldise veosekäibe tonnkilomeetrites jagamisega veose mahuga tonnides, läbijooksu kasutamise koefitsient aga koormaga läbijooksu jagamisega kõigi automudelite üldise läbijooksuga.

Kandejõu kasutamise koefitsient saadakse tonnkilo-

meetrites veosekäibe jagamisel võimaliku tonnkilomeetrite arvuga auto nominaalkandejõu täieliku kasutamise tingimustes. Need võimalikud tonnkilomeetrid saadakse iga automudeli osas nominaalkandejõu korrutamisel koormaga läbisõiduga ja saadud korrutiste liitmisel.

Auto ööpäevane läbijooks saadakse kõigi autode üldise läbijooksu jagamisel masinpäevade arvuga tööl.

Tööjõudlus kogu autopargi ulatuses tonnides ja tonnkilomeetrites kandejõu ühele tonnile määratakse samas korras kui üksikute automudelite puhul.

Tootmisprogrammi IV osas näidatakse eraldi nende autode töönäitajad, mis töötavad tunni alusel. Põhiline osa tootmisprogrammi näitajaid (töö keskmine kestus ööpäevas, keskmine läbijooks jmt.) arvutatakse selle autode grupi osas tavalises korras. Peamised näitajad - brutotulu ühele keskmisele nimestikulisele autole ja autode grupile kokku - arvutatakse lähtudes ühtsetest veotariifidest, tööülesannetes viibimise keskmisest kestusest ööpäevas ja keskmisest läbijooksust.

Kui tootmisprogrammi koostamisel arvutatud näitajad osutuvad väiksemaks rajooniliidu süsteemile kinnitatud veoseplaanist, tuleb uute arvutustega kasutusele võtta kõik olemasolevad reservid. Kui ka pärast seda osutub võimatuks saavutada määratud veosemahtu, mis tuleneb tellimistest, tuleb vahe katta kolhooside ja teiste ametkondade üldkasutatava transpordi kasutamisega.

Tootmisprogrammi täitmise analüüs. Analüüsimisel kõrvutatakse kõiki tootmisbaasi tehnilis-ekspluatatsioonilisi ja veose programmi iseloomustavaid tegelikke näitajaid analüüsitava perioodi vastavate plaaniliste ja ka möödunud perioodi tegelike näitajatega. Tegelikud näitajad saadakse autotranspordi aruandlusest.

Tehnilis-ekspluatatsiooniliste näitajate, tehnilise valmisoleku koefitsiendi ja autode tööle väljastamise näitajate võrdlemisel tuuakse välja vastavad kõrvalekaldumised, kõigi teiste näitajate osas - plaani täitmise protsent ja dünaamika. Analüüsi siht on välja selgitada töös esinevate

puuduste põhjused ja süsteemis rakendamist vajavad abinõud, mis tagavad edaspidi automajandis töö kvaliteedi ja efektiivsuse tõusu.

Tarbijate kooperatiivide rajooniliidu automajandi aruandeaasta veoseplaani põhinäitajate analüüsimiseks võib kasutada tabelit 61.

Tabeli andmed näitavad, et veose plaani põhinäitajad (tonnides ja tonnkilomeetrites) on ületatud. Seejuures oli vedude korrastamise ja tsentraliseeritud ning ringvedude korras kaupade kohaleveo arendamise tulemusena üldine ja koormaga läbijooks planeeritust madalam. Täidetud on tööjõudluse ülesanded nii tonnides kui ka tonnkilomeetrites. Need näitajad kasvasid möödunud aastaga võrreldes märgatavalt. Analüüs näitab, et aruandeperioodil kasvas märgatavalt ka autopargi kasutamise efektiivsus.

5. Tootmisprogramm veereva koosseisu tehniliseks teenindamiseks ja remondiks

Autotranspordis liigitatakse tehniline teenindamine ja remondid alljärgnevalt: a) igapäevane teenindamine (IT); b) tehniline teenindamine nr. 1 (TT-1); c) tehniline teenindamine nr. 2 (TT-2); jooksev remont (JR); e) kapitaalremont (KR).

Igale teenindamise ja remondi liigile vastab teatud tööde loetelu.

Tehniliseks teenindamiseks nr. 1 ja 2 on ette nähtud perioodilisuse normid kilomeetrites olenevalt teede kategooriast.

Keskpäraste teedega rajoonides võib plaanilistes arvestustes lähtuda II kategooria teedele ettenähtud tehnilise teenindamise perioodilisuse normidest. II kategooria teede hulka kuuluvad rahuldavas korras killustik-, kruus- ja munakivikattega teed. Sõites säärastel teedel, viiakse TT-1 läbi 1300-1500 km järel (luukidega veoautodele on keskmine norm 1400 km), TT-2 6500-7500 km järel (keskmine norm on 7000 km). Nende normide juures on arvestatud, et osa läbijooksu toimub

Tabel 61

Näitajad	Möödunud aastal	Aruandeaastal			Aruandeaastal %-des möödunud aastast
		plaan	tegelik	plaani täitmise %	
Veose maht t	42 200	46 000	46 690	101,5	110,6
Veosekäive t/km	2 530 454	2 722 000	2 732 890	100,4	108,0
Üldine läbijooks km ..	2 052 800	2 240 000	2 200 600	98,2	107,2
sealhulgas koormaga	1 494 000	1 680 000	1 673 280	99,6	112
Keskmise nimestikulise auto üldine kandejõud t	98,6	102,0	102,0	100	103,4
Töötõudlus keskmise nimestikulise auto kandejõu ühele tonnile:					
a) tonnides	428	451	458	101,5	107,0
b) tonnkilomeetrites	25 664	26 700	26 793	100,4	104,4

täiustatud kõvakattega I kategooria teedel (asfalt, betoonteed jt.) ja teatud osa liivateedel või mittekorrasolevatel killustik-, kruus- või munakivikattega teedel (III kategooria).

Kapitaalremondiks on automudelite viisi ette nähtud remontidevahelise läbijooksu norm. Nii on uutele autodele GAZ-51, GAZ-51A, ZIL-164 ja teistele remontidevahelise läbijooksu normiks 135 000 km. Kui samadele mudelitele on juba tehtud kapitaalremonti, siis on nende remontidevahelise läbijooksu normiks 110 000 km.

Jooksvate remontide arvu ei planeerita ja selleks ei nähta ette ka remontidevahelise läbijooksu normi. Jooksvad remondid, samuti ka igapäevane teenindamine ja tehniline teenindamine nr. 1 tuleb põhiliselt teha tööst vabal ajal. Jooksvat remonti võib teha ka koos tehnilise teenindamisega nr. 2.

Kõigi tehniliste teenindamiste ja jooksvate remontide läbiviimiseks on ette nähtud autode seisakute normid 1000 km läbijooksu kohta. Need normid on eriti väikese ja väikese (kuni 2,5 t), keskmise (alates 2,5 kuni 3,4 t) ja suure (alates 3,5 - 5 t) kandejõuga veomasinatel järgmised: kuni mootori kapitaalremondini - 0,45 päeva, kuni auto kapitaalremondini - 0,65 päeva, pärast auto kapitaalremonti - 0,85 päeva. Nende autode seisakuteks kapitaalremondi tõttu on ette nähtud 18 päeva, kui remont tehakse tehases, ja 24 päeva, kui remont tehakse töökojas.

Ette on nähtud ka autode tehnilise teenindamise ja jooksva remondi töömahukuse normatiivid. Nii on keskmise kandejõuga autodele ette nähtud järgmised töömahukuse normatiivid: IT - 0,40; TT-1 - 3,00; TT-2 - 11,50 inimtundi ühe teenindamise kohta ja jooksvaks remondiks läbijooksu 1000 km kohta - 7,00 inimtundi.

Töömahukuse norm igapäevasel teenindamisel haarab ainult masina koristamise ja pesemise. Tankimise ja muud operatsioonid peab autojuht tegema töö ettevalmistamise-lõpetamise aja arvel.

Eksisteerivad ka autode tehnilise teenindamise (IT,

TT-1, TT-2 koos) ja jooksva remondi kulunormatiivid rublades 1000 km läbijooksu kohta, mille hulgas näidatakse eraldi tööliste palk ja materjalide maksumus, jooksva remondi osas aga ka veel varuosade maksumus.

Tootmisprogrammis nähakse veereva koosseisu tehniliseks teenindamiseks ja remondiks ette kapitaalremontide ja tehniliste teenindamiste arv (liikide viisi) automudelite läbilõikes ja automajandis tervikuna, tehnilise teenindamise ja jooksva remondi töömahukus inimpäevades, samuti seisakupäevade arv: kapitaalremondi tõttu; tehnilise teenindamise ja jooksva remondi tõttu läbijooksu 1000 km kohta.

Lisaks sellele koostatakse veereva koosseisu tehnilise teenindamise ja remondikulude eelarve.

Remondi ja tehnilise teenindamise vajadus arvutatakse iga auto osas.

Algul täpsustatakse läbijooksud tehnilise teenindamise ja kapitaalremontide liikide vahel lähtudes keskmisest ööpäevasest läbijooksust. Täpsustamine on läbijooksu perioodilisusele kilomeetrites arvulise lahenduse leidmine, nii et perioodid oleksid ühepikkused ja lähedased ettenähtud normatiividele.

Vaatleme näite abil arvutuste korda kapitaalremondis olnud auto GAZ-51 osas. Läbijooksu normid: TT-1 - 1400 km, TT-2 - 7000 km, kapitaalremondi puhul - 110 000 km. Keskmine ööpäevane läbijooks (tähistame Lc.c.) - 208,2 km.

Sel juhul täpsustatud perioodilisused on:

TT-1 puhul läbijooksu kilomeetrites 1457 (1400 : : 208,2 = 7; 208,2 x 7 = 1457,4 ehk 1457);

TT-2 puhul läbijooksu kilomeetrites 7285 (7000 : : 1457 = 5; 1457 x 5 = 7285);

kapitaalremondi puhul läbijooksu kilomeetrites (KR) 109 275 (110 000 : 7285 = 15; 7285 x 15 = 109 275).

Oletame, et pärast viimast kapitaalremonti oli auto läbinud planeeritava perioodi alguseks 70 075 km (tähistame L ne, mis on läbijooks ekspluatatsiooni algusest või pärast viimast kapitaalremonti). Kapitaalremondi vajaduse kindlaks-

tegemiseks planeeritaval perioodil tuleb arvutada tööpäevade arv kuni kapitaalremondini järgmise valemi abil:

$$D_{k.p.} = \frac{Lk.p. - L\,ne}{Lc.c.} + \frac{Lk.p. - L\,ne}{1000} \times n ,$$

kus n - GAZ-51 seisakute kestus päevades tehnilise teenindamise ja jooksva remondi tõttu läbijooksu 1000 km kohta (autol GAZ-51 pärast kapitaalremonti 0,85 päeva).

Arvudega asendades saame:

$$D_{k.p.} = \frac{109\,275 - 70\,075}{208,2} + \frac{109\,275 - 70\,075}{1000} \times 0,85 =$$

$$= 221,6 \text{ päeva ehk } 222 \text{ päeva.}$$

Masinpäevade arv majandis (AD_x) on autol GAZ-51 305 (aasta 365 päevast on lahutatud 8 pühadepäeva ja 52 pühapäeva, olenevalt rajooni tingimustest võib ette näha seisakupäevi ka teede lagunemise tõttu). Järelikult autole GAZ-51 tuleb teha kapitaalremonti planeeritaval aastal, kuna plaani järgi on ette nähtud teha seda pärast auto ekspluateerimist 222 päeva, aasta tööpäevade arv on aga 305.

Näite kohaselt tehakse kapitaalremont tehases (18 päeva), kusjuures auto transportimiseks tehasesse kulub 2 päeva, seega on kapitaalremondi kestus kokku 18 + 2 = 20 päeva.

Edasi arvutame tehnilise teenindamise nr. 2 perioodilisuse päevades järgmise valemi abil:

$$D_{t.t.-2} = \frac{L_{t.t.-2}}{Lc.c.} + \frac{L_{t.t.-2}}{1000} \times n.$$

Asendades arvudega, saame:

$$D_{t.t.-2} = \frac{7285}{208,5} + \frac{7285}{1000} \times 0,85 = 41 \text{ päeva.}$$

Tehniliste teenindamiste nr. 2 arv ($N_{t.t.-2}$) moodustab:

$$N_{t.t.-2} = \frac{AD_{tööp.}}{D_{t.t.-2}} - N_{k.p.},$$

kus $AD_{tööp.}$ - masina tööpäevad,
$N_{k.p.}$ - kapitaalremontide arv.

Asetades valemisse arvud, saame:

$$N_{t.t.-2} = \frac{305}{41} - 1 = 6,4 \text{ TT-2.}$$

Uldise seisaku tehnilise teenindamise (kõik liigid) ja jooksva remondi tõttu ($AD_{t.t.}$ ja $m.p.$) arvutame valemiga:

$$AD_{t.t.\ ja\ m.p.} = N_{t.t.-2} \times \frac{L_{t.t.-2}}{1000} \times n.$$

Asetades valemisse arvud, saame:

$$AD_{t.t.\ ja\ m.p.} = 6,4 \times \frac{7285}{1000} \times 0,85 = 40 \text{ päeva.}$$

Seega selle masina osas moodustab masinpäevade arv remondis ja tehnilises teenindamises 20 + 40 = 60 päeva.

Masinpäevi tööl on: 305 - 60 = 245 päeva.

Pärast masinpäevade arvu kindlakstegemist remondis, tehnilises teenindamises ja tööl tuleb tagasi pöörduda veereva koosseisu ekspluateerimiseks koostatava tootmisprogrammi juurde, kus osas "Tootmisbaas" planeeritakse tehnilise valmisoleku koefitsient ja autode tööle (liinile) väljastamise koefitsient.

Tehnilise teenindamise nr. 1 perioodilisus päevades määratakse samuti kui tehnilise teenindamise nr. 2 puhul:

$$D_{t.t.-1} = \frac{L_{t.t.-1}}{L_{c.c.}} + \frac{L_{t.t.-1}}{1000} \times n.$$

Asetades valemisse arvud meie näite kohaselt, saame:

$D_{t.t.-1} = \frac{1457}{208,2} + \frac{1457}{1000} \times 0,85 = 8,24$ päeva (1457 km on täpsustatud perioodilisus TT-1 puhul km-tes).

Tehniliste teenindamiste nr. 1 arv on:

$$N_{t.t.-1} = \frac{AD_{tööp.}}{D_{t.t.-1}} - N_{t.t.-2} - N_{k.p.}$$

$\frac{AD_{tööp.}}{D_{t.t.-1}}$ - väljendab ka TT-1 arvu. Kuna aga teatud hulga kilomeetrite läbijooksul osa TT-1 langeb ühte TT-2-ga ja

kapitaalremondiga, siis arvutatud tehniliste teenindamiste nr. 1 arvust tuleb arvata maha varem määratud TT-2 ja kapitaalremontide arv.

Asetades arvud valemisse, saame:

$$N_{t.t.-1} = \frac{305}{8,24} - 6,4 - 1 = 29,6 \text{ TT-1}.$$

Igapäevaste teenindamiste arv vastab auto tööl (liinil) viibimise masinpäevade arvule.

Üldine kapitaalremontide ja tehniliste teenindamiste arv liikide viisi saadakse antud automudeli kõigi autode viisi arvutatud näitajate liitmise teel.

Korrutades kapitaalremondi puhul auto seisaku normatiivi päevades niisuguste remontide arvuga, saadakse seisakute kestus kapitaalremontide tõttu. Tehnilisteks teenindamisteks ja jooksvateks remontideks (kokku) kehtivad normatiivid läbijooksu 1000 km kohta korrutatakse planeeritud üldise läbijooksuga tuhandetes kilomeetrites. Kui tehniline teenindamine (IT ja TT-1) ja jooksev remont toimub osaliselt väljaspool veereva koosseisu tööaega, tuleb vastav osa seisakutest (määratakse kogemuste alusel) maha arvata.

Lähtudes töömahukuse normist inimtundides ja tehniliste teenindamiste arvust (IT, TT-1 ja TT-2), jooksvate remontide osas aga läbijooksu tuhandete kilomeetrite arvust, määratakse jooksva remondi ja teenindamise töömahukus liikide viisi.

Lähtudes läbijooksu tuhandete kilomeetrite arvust ja tehniliste teenindamiste (IT, TT-1 ja TT-2 kokku) ja samuti jooksva remondi kulunormidest läbijooksu 1000 km kohta, koostatakse eraldi teenindamise ja jooksva remondi kulude eelarve, eraldades sealhulgas kulud tööliste palkadeks ning materjalide ja varuosade maksumuse.

6. Ekspluatatsioonimaterjalide vajaduse, autokummide remondikulude ja kulumise ning veereva koosseisu amortisatsioonieraldiste arvutamine

Ekspluatatsioonimaterjalide (kütuse-, määrde- ja puhastusmaterjalide, petrooleumi-) vajadus planeeritakse ettenähtud normide alusel, mis on automudelite viisi erinevad.

Tonnkilomeetrite alusel töötavatele luukidega autodele on kütuse kulunormid ette nähtud 100 t/km ja 100 km läbijooksu kohta, isekallutajatele aga iga koormaga sõidu (0,3 l) ja 100 km läbijooksu kohta. Tundide alusel töötavatele veoautodele on normid ette nähtud 100 km läbijooksu kohta.

Ette on nähtud ka kütuse lisakulu töötamisel talvel, rasketes teetingimustes ja mõningal teisel juhul. Heade teede puhul alandatakse normi.

Esinevad ka kütuse kulunormid garaažisisesteks sõitudeks ja automajandi tehnilisteks tarveteks (tehnilisteks ülevaatusteks, reguleerimistöödeks jne.) - kuni 1% automajandis kasutatavast kütusekogusest. Lähtudes kütusekulu normist liitrites planeeritud veosekäibe saja tonnkilomeetri kohta automudelite viisi ja läbijooksust sadades kilomeetrites, arvutatakse kütusevajadus. Liitrites väljendatud bensiinikulu arvutatakse ümber tonnidesse bensiini tihedust arvestades (keskmiselt 0,74 g/cm^3). Bensiini kulunormi võib ka varem ümber arvutada tonnidesse. Näiteks kui autol GAZ-51 on bensiini kulunorm 100 km läbijooksu kohta 23 l, moodustab see norm tonnides $\frac{23 \times 0,74}{1000} = 0,01702$ t.

Korrutades ühe tonni bensiini tööstuse hulgiväljalaskehinna, millele lisatakse ühe tonni kohaleveo kulud, bensiini üldise tarvidusega, saadakse kütusekulude maksumus.

Vedela kütuse 100 l kohta ettenähtud normide ja sadades liitrites väljendatud bensiinivajaduse alusel arvutatakse mitmesuguste õlide (mootori-, transmissiooni-, määrdeõlide) ja petrooleumivajadus. Aluseks võttes kehtivaid tööstuse hulgihindu, arvutatakse määrdeainete ja petrooleumi kulude summa.

Puhastusmaterjalide vajadus määratakse arvestusega 36 kg aastas ühe käigus oleva auto kohta. Kulude summa arvutatakse lähtudes puhastusmaterjalide koguvajadusest ja nende hinnast.

Kulud autokummide remondiks ja kulumise taastamiseks planeeritakse 1000 km läbijooksu kohta ettenähtud normide alusel protsentides ühe komplekti maksumusest (veoautodele territooriumi suuremas osas 2,15%).

Näiteks auto GAZ-51 kummide komplekt (väliskumm, sisekumm, põialint) maksab 75 rbl. 30 kop. Kulud ühele komplektile moodustavad $\frac{75,3 \times 2,15}{100}$ = 1 rbl. 62 kop. Et saada nende kulude summat auto kohta, tuleb läbijooksu tuhande kilomeetri kohta arvutatud ühe komplekti kulud korrutada rataste arvuga (ilma varukomplektita). Võib kasutada ka vastavat arvutusteatmetabelit, kus on märgitud autokummide remondikulude ja kulumise taastamiseks tehtavate eraldiste valmisnormid läbijooksu 1000 km kohta. Korrutades auto kohta arvutatud kulusumma läbijooksu tuhandete kilomeetritega, saadakse kulude summa auto kohta planeeritavaks perioodiks. Seejärel arvutatakse kulude summa kõigile autodele, millele liidetakse aruandeandmete alusel kummide transpordikulud ja varustusorganisatsioonide juurdehindlused.

Amortisatsioonieraldised on ette nähtud veereva koosseisu täielikuks taastamiseks ja kapitaalremondiks. Normid kapitaalremondiks on ette nähtud protsentides auto bilansilisest maksumusest läbijooksu 1000 km kohta, veereva koosseisu täielikuks taastamiseks aga protsentides auto bilansilisest maksumusest tüüpide viisi olenevalt nende kandevõimest ja ekspluateerimise tingimustest.

Näiteks on 2- kuni 4-t kandejõuga veoautode puhul eraldiste määr kapitaalremondiks 0,45% auto hinnast 1000 km plaanilise läbijooksu kohta, täielikuks taastamiseks aga 12,9% auto hinnast.

7. Töö ja töötasu automajanduses

Töötasu. Autojuhtide palgamäärad on kehtestatud sõltuvalt autode kandejõust. Nii on 1,5-3-t (incl.) kandejõuga platvormveoautodel töötavate autojuhtide palgamäär 65 rbl, 3-5-t (incl.) kandejõu puhul aga 70 rbl.

Autojuhtidele makstakse tavaliselt tükitöötasu veose ühe tonni ja ühe tonnkilomeetri kohta kehtestatud hinnete alusel. Töötasu maksmise põhimääruses on toodud tükitööhinded I klassi veoste vedamise eest. Nii on kehtestatud 2,5-t kandejõuga auto juhi töötasuhinne ühe tonni I klassi veose eest 8,73 kopikat, ühe tonnkilomeetri eest linnas 1,45 kopikat, väljaspool linna I grupi teedel 0,79 kopikat, II grupi teedel 1,03 kopikat, III grupi teedel 1,22 kopikat.

Kui veetakse II, III ja IV klassi veoseid, kasutatakse tükitööhindeid järgmiste paranduskoefitsientidega: II klassi veoste puhul 1,25; III klassi veoste puhul 1,66; IV klassi veoste puhul 2,00.

Iga liigi autojuhtidele töötasu arvestamisel korrutatakse tükitööhinded tehtud tööde mahuga tonnides ja tonnkilomeetrites vastavalt teekonnalehtede andmetele (eraldi veoste klasside järgi).

II liigi autojuhtidele on kehtestatud liigitasu 10% suuruses ja I liigi autojuhtidele 25% suuruses kuupalgamäärast.

Juhul kui töötingimuste tõttu ei saa rakendada tükitöötasu, makstakse aja- või aja-premiaaltöötasu.

Autojuhile, kes täidab ka laadija kohustusi (autojuhi nõusolekul ja tingimusel, et veoste peale- ja mahalaadimine ei nõua suurt füüsilist pingutust), makstakse täiendavat tasu laadijatele kehtestatud tükitööhinnete järgi.

Kui autojuhid teevad tööd tehnilise teenindamise alal, makstakse neile töötasu automajandi plaaniga nende tööde tegemiseks ettenähtud aja eest autojuhi palgamäära alusel.

Tsentraliseeritud vedudel agendi (ekspediitori) kohustuste täitmise eest kaubatranspordidokumentide õige vormistamise ja veoste säilivuse tingimusel makstakse autojuhti-

dele lisatasu protsentides tegelikust töötasust otseste tükitööhinnete järgi (ajatöölistele protsentides palgamäärast vastavalt liinil töötatud ajale) järgmiselt: veoste vedamisel, mille vastuvõtmine ja üleandmine ei nõua palju aega ja erilist tähelepanu ekspedeerimisel - 10%, pakitud, ülelugemist ja ülekaalumist mittenõudvate veoste vedamisel - 15%, pakendita, ülelugemist ja ülekaalumist nõudvate veoste vedamidel - 20%.

Suurtes automajandites, kus on organiseeritud autojuhtide brigaadid, makstakse autojuht-brigadirile lisatasu: kui brigaadis on 5-10 inimest - 10% ja kui üle 10 inimese - 15% kuupalgamäärast.

Autojuhtidele on kehtestatud preemiad. Igal kuul makstakse preemiat kütuse kokkuhoiu eest 25% suuruses säästetud kütuse tegelikust väärtusest. Kütuse kulutamise eest üle kehtestatud normi autojuhtide süü tõttu nõutakse neilt sisse 60% ülekulutatud kütuse väärtusest.

Autojuhte premeeritakse igas kvartalis uute, seeriaviisiliselt toodetud ja protekteerimismeetodil taastatud autokummide läbijooksu suurendamise ning katseautokummide katsetamise eest. Preemiat makstakse uute autokummide osas: pärast kinnitatud läbijooksunormi ületamist ja kui remonditehas võttis kummi vastu protekteerimismeetodil taastamiseks; protekteerimismeetodil taastatud kummide osas, arvates esimesest läbijooksukilomeetrist tingimusel, et on täidetud neile kummidele kinnitatud läbijooksu-garantiinormid. Preemiamäär on sõiduautode kummide puhul 30% ja teiste autode kummide puhul 40% ekspluatatsioonikulude säästusummast. Säästusumma arvutatakse lähtudes läbijooksu 1 kilomeetri kohta kehtestatud ekspluatatsioonikuludest ja enamjooksust kilomeetrites üle kummide läbijooksunormi.

Teise grupi (madalama kvaliteedi) järgi remontimiseks vastuvõetud kummide enamjooksu eest makstakse preemiat poole suuruses. Kui autodel töötab mitu autojuhti, jaotatakse arvestatud preemia nende vahel proportsionaalselt kilomeetrite arvule, mis iga juht antud kummidega on sõitnud.

Autokummide katsetamise eest arvestatakse automajan-

dite töötajatele preemiaid kummide läbijooksu igalt tuhandelt kilomeetrilt eriskaala järgi sõltuvalt kummide konstruktsioonist ja tüübist ning teetingimustest.

Autojuhtidele (remonditöölistele ja remontimist juhtivatele insener-tehnilistele töötajatele) on kehtestatud kvartalipreemia autode jooksva remondi ja hooldamise vahendite kokkuhoidmise eest.

Automajandite remonditöölistele on kehtestatud kuuejärguline tunni-tariifipalgamäärade võrk (tüki- ja ajatöölistele). Tükitöölistele makstakse töötasu hinnete järgi, mille kindlaksmääramiseks jagatakse palgamäär tootlusnormiga. Ajatööliste kuupalgamäärad saadakse, kui korrutada vastava järgu töölise tunnipalgamäär antud kuu tegelike töötundide arvuga. Remonditöölistele on ette nähtud preemiad. Igas kvartalis premeeritakse lukksepp-kummimonteerijaid ja teisi töölisi, kes vahetult võtsid osa autokummide kokkuhoiust, igal kuul - ajatöölisi remonditööde tähtaegse ja eeskujuliku teostamise eest jne.

Automajandite juhtivad ja insener-tehnilised töötajad saavad töötasu kindlate kuuametipalkade järgi. Ametipalkade suurus on kehtestatud automajandite rühmade järgi; rühmadesse liigitatakse sõltuvalt autode arvust.

Juhtivatele, insener-tehnilistele töötajatele ja teenistujatele on kehtestatud igakuine preemia vedude omahinna plaani täitmise ja omahinna üleplaanilise alandamise eest. Premeeritavate töötajate ametikohad on loetletud põhimääruse lisas. Preemiaid makstakse, kui on täidetud tsentraliseeritud vedude põhilise nomenklatuuri veoste veoplaan tonnkilomeetrites. Majandites, kellele on kinnitatud omahinna alandamise plaan, kinnitatakse preemiamääraks omahinna alandamise plaani täitmise eest kuni 15% ja üleplaanilise alandamise iga protsendi eest kuni 5% ametipalgast. Majandites, kellele ei ole kinnitatud omahinna alandamise plaani, kinnitatakse preemiamääraks omahinna plaani täitmise eest kuni 10% ja omahinna alandamise iga protsendi eest võrreldes plaaniga - kuni 3% ametipalgast.

Et selgitada omahinna alandamise määra kuu kohta, tu-

leb kindlaks määrata vedude plaaniline omahind ümberarvutatuna tegelike töötulemuste järgi. Selleks korrutatakse ühe tonnkilomeetri plaaniline omahind antud kuu tegelike tonnkilomeetrite arvuga. Kui automajandis osa tööde kohta peetakse arvestust tundide järgi, lisatakse tonnkilomeetrite ümberarvutatud omahinnale tundide ümberarvutatud omahind (ühe tunni plaaniline omahind korrutatakse tundide tegeliku arvuga). Seejärel arvutatakse autotranspordi ekspluateerimise tegelikud kulud kuu kohta protsentides ümberarvutatud plaanist.

Näide. Automajandi ühe tonnkilomeetri plaaniline omahind on 6 kopikat ehk 0,06 rubla (tundide järgi tööde arvutust ei ole). Raamatupidamise arvestuse andmeil on tegelik üldine omahind 17 640 rubla. Tegelikult on tehtud 300 000 t/km.

Seega on üldine plaaniline omahind ümberarvutatult tegelike tonnkilomeetrite järgi 0,06 x 300 000 = 18 000 rubla.

Üldine tegelik omahind moodustab ümberarvutatud plaanist $\frac{17\,640 \times 100}{18\,000} = 98\%$.

Järelikult on omahinna alandamine 2% (100 - 98).

Automajandi töö ja töötasu näitajate analüüs. Eelkõige tuleb teha kindlaks autojuhtide, remonditööliste, laadijate aruandeperioodi keskmise nimestikulise arvu vastavus nende töötajate plaanilisele arvule. Samuti tuleb kontrollida koosseisudistsipliinist kinnipidamist administratiiv- ja teenindava personali osas. Töötajate arvu igasugune suurendamine võrreldes plaaniga viib palgafondi ülekulutusele.

Palgafondi analüüsimisel tuleb automajandi töötajatele kvartali või aasta eest tegelikult arvestatud töötasu kõrvutada vastava plaanilise fondiga. Eelnevalt korrigeeritakse plaanilist palgafondi vedude plaani ületamise protsendiga.

On kehtestatud, et vedude kuuplaani iga ületatud protsendi eest suurendatakse kuupalgafondi plaani 0,65%. Nimetatud keskmist protsenti on lubatud diferentseerida üksikute automajandite lõikes, kuid sellise arvestusega, et üksikute majandite maksimaalne protsent ei ületaks 0,9%.

Vedude plaan kehtestatakse tonnides ja tonnkilomeetrites, mõningatele autodele töötundides. Seetõttu on vaja vedude kuuplaani täitmise protsendi kindlaksmääramiseks plaaniline ja tegelik vedude maht tonnides, veosekäive tonnkilomeetrites ja ka tundides ümber arvutada ting-tonnkilomeetritesse. Selleks soovitatakse järgmisi koefitsiente: üks tonnkilomeeter - 1, üks tonn - 11,5 ja üks töötund - 36.

Vaatleme näite abil plaanilise palgafondi korrigeerimise ja tegelikult väljamakstud töötasusummade plaaniga võrdlemise korda.

Automajandi töötajate kuupalgafondi plaan oli 4800 rbl., tegelikult maksti töötasu 4900 rbl. Kuu töötulemused: vedude maht plaani järgi - 7200 t, tegelikult 7400 t; plaaniline veosekäive 288 000 t/km, tegelik - 300 000 t/km.

Antud automajandile ei ole kinnitatud vedude plaani tundides.

Vedude mahu ümberarvutus ting-tonnkilomeetritesse:

plaan:	11,5 x 7200 =	82 800
	1 x 288 000 =	288 000
	Kokku	370 800
tegelik:	11,5 x 7400 =	85 100
	1 x 300 000 =	300 000
	Kokku	385 100

Seega on vedude plaani täitmine $\frac{385\ 100 \times 100}{370\ 800} = 103,9\%$.

Plaanilise palgafondi suurendamise protsent:

$$0,85 \times 3,9 = 3,32\%.$$

Ümberarvutatud (suhteline) plaaniline palgafond:

$$\frac{4800 \times 103,32}{100} = 4959 \text{ rbl.}$$

Seega ei ole automajandis palgafondi ülekulu, kuigi see esimesel pilgul nii võis paista, vaid vastupidi - kokkuhoid 4959 - 4900 = 59 rbl.

Kvartali- või aastapalgafondi plaani täitmise hindamiseks tuleb ümberarvutused teha eraldi kuude kohta ja seejärel liita ümberarvutatud (suhtelised) kuupalgafondi summad.

Analüüsi tähtsaks näitajaks on autojuhtide tööviljakus. Selleks määratakse kindlaks ühe autojuhi keskmine tööviljakus tonnides ja tonnkilomeetrites: vastavad veosekäibed jagatakse autojuhtide keskmise nimestikulise arvuga. Saadud tööviljakust kõrvutatakse plaanilise ja möödunud perioodi tööviljakusega.

Nagu teistes majandusharudes tuleb ka autojuhtide tööviljakuse tõusu tonnides ja tonnkilomeetrites, võrreldunа eelmise perioodiga (protsentides), kõrvutada ühe autojuhi keskmise töötasu kasvuga. Tööviljakuse tõus peab ennetama keskmise töötasu suurenemise.

Tööjõu ja palgafondi planeerimine. Plaani selles osas on arvestused autojuhtide, remondi- ja abitööliste, administratiiv- ja tehnilise personali arvu ja palgafondi kohta.

Autojuhtide ja remonditööliste arvu kindlaksmääramisel arvutatakse eelkõige iga töötaja aastatööaja fond. Selleks arvatakse maha 365 päevast puhkepäevad ja pühad (60), puhkusaeg (autojuhtidel, kes töötavad kuni 2,5 t (incl.) kandejõuga autodel - 18 päeva, üle 2,5 t kandejõuga autodel - 24 päeva; remonditöölistel - 12 päeva), võimalikud tööle mitteilmumised riiklike ja ühiskondlike ülesannete täitmise, haiguste tõttu ja muudel põhjustel - varasemate töökogemuste alusel (tavaliselt 5 päeva). Saadud tööpäevade arv korrutatakse 7 tunniga ja tulemusest arvatakse maha tööpäevade lühendamised puhkepäevade- ja pühade-eelsetel päevadel - üks tund iga 52 puhkepäevaeelse päeva kohta ja 6 pühade-eelse päeva kohta (8. märtsi, 1. mai, 9. mai, 7. novembri, 5. detsembri ja 1. jaanuari eelpäevad).[x]

Autojuhtide vajaliku arvu leidmiseks jagatakse kõigi tööl olevate autode tundides väljendatud ajafond, kaasa arvatud aeg, mis kulub autojuhtidel väljaspool autode tööaega tehtavaks remondiks ja tehniliseks teenindamiseks, iga autojuhi tööaja fondiga. Väikestes automajandites, mis töötavad ühes vahetuses, võib autojuhtide arvu planeerida vastavalt autode keskmisele arvule.

---

[x] Arvestus on antud 6-päevase töönädala kohta.

Remonditööliste vajalik arv arvutatakse samuti kui autojuhtide arv suurtes automajandites. Remontideks ja tehniliseks teenindamiseks vajalik inimtundide arv määratakse vastavalt kinnitatud tootmisprogrammile. Inimtundide üldisest fondist tuleb eelnevalt maha arvata autojuhtide poolt tehtavad inimtunnid. Remonditööliste plaaniline arv tuleb jaotada järkude viisi.

Autojuhtide palgafondi määramiseks korrutatakse ühe tonni ja ühe tonnkilomeetri töötasuhinded tootmisprogrammijärgsete tonnide ja tonnkilomeetrite arvuga. Seejuures peetakse arvestust automarkide järgi, vedude maht tonnides ja veosekäive tonnkilomeetrites aga jaotatakse veoseklasside järgi vastavalt kujunenud struktuurile. Tunnitariifi alusel töötavate autode autojuhtide palgafondi määramiseks korrutatakse autojuhtide tunnipalgamäärad tootmisprogrammile vastavate töötundide arvuga. Plaanilistes arvutustes määratakse tunnipalgamäär, jagades kuupalgamäära antud aastaks kehtestatud kuu keskmise töötundide normiga.

Autojuhtide palgafondi arvatakse ka tasu tehnilise teenindamise ja remontimisest osavõtmise tundide eest, liigi lisatasu, tasu ekspediitori ja laadija kohustuste ühitamise, öisel ajal töötamise, brigaadi juhtimise eest, aja-premiaalpalgal olevate autojuhtide preemiad jm.

Remonditööliste palgafondi arvutamisel võib lähtuda kuutariifipalgamääradest. Sel juhul korrutatakse tunnipalgamäärad eelseisva aasta plaanilise kuu keskmise töötundide arvuga. Tunnipalgamääradeks võib võtta keskmiselt III järgu tööliste palgamäära. Palgafondi tuleb arvata ka preemiad.

Nagu autojuhtidele nii tuleb ka remonditöölistele täiendava töötasu fond planeerida keskmise protsendina põhitöötasust, lähtudes eelmiste aastate tegelikest andmeist.

Administratiiv-, tehnilise ja abipersonali arv määratakse koosseisunimestiku alusel. Nimetatud töötajate palgafondi planeerimisel lähtutakse nende kuuametipalkadest, millele lisatakse preemiad ja täiendav töötasu.

8. Automajandi vedude omahind, tulud ja kasum

Nii plaanilisse kui ka tegelikku vedude omahinda kuuluvad järgmised kulurühmad:

1) autojuhtide palk koos eraldistega sotsiaalkindlustuseks (ilma lisatasudeta laadija ja ekspediitori kohustuste täitmise eest);

2) kütus, määrde- ja puhastusmaterjalid;

3) tehnilise teenindamise ja jooksva remondi kulud;

4) autokummide kulumine ja remont;

5) autode amortisatsioonieraldised;

6) muud kulud.

Vedude omahinna planeerimisel kantakse kulude rühmad 1 kuni 5 (kaasa arvatud) omahinna arvutusse varem koostatud plaani vastavatest osadest.

Muud kulud haaravad administratiiv-valitsemiskulusid (rahandusorganeis registreeritud personali palgad, komandeerimiskulud, kantselei- ja muud kulud), tootmise üldkulusid (rahandusorganeis registreerimata personali palgad, tootmisruumide korrashoiu ja remondi kulud, põhivahendite (peale veereva koosseisu) amortisatsioon; vähevääruslikku inventari kulumine jm., samuti maksud ja lõivud). Suurem osa muude kulude kirjetest arvutatakse põhiliselt samuti kui kulukirjed kaubanduse käibekuludes.

Omahind planeeritakse eraldi autodele, mille tööd arvestatakse tonnides ja tonnkilomeetrites, ning autodele, mille tööd arvestatakse tundides.

Esimeses osas kajastatakse plaanis 1 tonnkilomeetri omahind (jagades üldise plaanilise omahinna tootmisprogrammis ettenähtud veosekäibega tonnkilomeetrites), teises osas - autode ekspluateerimisel saadavate tulude 1 rubla omahind (jagades plaanilise omahinna autode ekspluateerimisel saadava plaanilise brutotuluga).

Vedude omahinna planeerimisel on vaja arvesse võtta möödunud perioodi analüüsiandmeid.

Omahinna analüüsimisel on vaja eelkõige selgitada sel-

le vastavust planeeritule. Seejärel võrreldakse tegelikke kulusid plaanilistega kirjete viisi arvestusega ühele tonnkilomeetrile (brutotulu ühele rublale), mis võimaldab kindlaks teha tegelike kulude plaanilistest kõrvalekaldumise põhjusi.

Tulude ja kasumi arvutused on finantsplaani kõige tähtsamad osad.

Plaanilised tulud autode ekspluateerimisest arvutatakse ühe tonni veotariifi ja tootmisprogrammis tonnides ettenähtud veosemahu alusel, mis on liigitatud veoseklasside viisi. Tariifimäära suuruse määramisel tuleb arvestada plaanilise keskmise veokaugusega. Veoste klassidesse liigitamisel tuleb silmas pidada rajooniliidu süsteemi veotellimisi või lähtuda möödunud aastate töökogemustest.

Tulud autode ekspluateerimisest tunnitasu alusel määratakse tootmisprogrammi alusel.

Automajandi kasumi määramiseks lahutatakse autoliikide (tükitöö- ja tunnitasu) viisi planeeritud tuludest omahind ja eraldised teede ehituseks kahe protsendi ulatuses.

XIV PEATÜKK

KONJUNKTUURI VAATLUSED TARBIJATE KOOPERATSIOONI SÜSTEEMIS

1. Konjunktuuri mõiste ja tähtsus

Sõna "konjunktuur" tähendab tõlkes seisundit, asjade olukorda, mis võib mõjutada teatud protsessi või nähte tulemust.

Konjunktuur nõukogude kaubanduses on nende kaubanduses toimuvate majanduslike protsesside ja nähete iseloomustus, mis mõjutavad kaubakäivet.

Kaubanduse konjunktuuri uurimise põhiline ülesanne NSV Liidus on pidevalt jälgida kaubanduse olukorda, et saavutada töötajate vajaduste üha täielikum rahuldamine tarbeesemete järele. Ühiskonna laiahaardelise kommunistliku ülesehituse perioodil kasvab konjunktuuri uurimise tähtsus veelgi, sest jaekaubakäibe maht kasvab ja elanikkonna nõudlus kaupadele muutub mitmekülgsemaks, üksikuid kaupu tootvate ettevõtete paigutamise majanduslik põhjendamine muutub keerukamaks, kaubanduse ja tootmise vastastikuste suhete probleem muutub aktuaalsemaks jne. Kõik see nõuab kaubandustöötajatelt suurt vastutust.

Õigesti hinnata kaubanduse konjunktuuri - see on kõigepealt leida ja põhjendada seda uut, mis antud momendil kaubanduses toimub, selgitada nende uute protsesside ja nähete põhjusi, näidata nende edasise arengu teed.

Konjunktuuri vaatluste materjale kasutatakse laialdaselt kooperatiivsete organisatsioonide ja ettevõtete majandusliku tegevuse analüüsimisel ja need on töö parandamise operatiivsed abinõud.

Järelikult on konjunktuuri uurimise praktiline väärtus selles, et üksikute protsesside ja nähete selgitamise baasil teha õiged järeldused ja vajalikud ettepanekud kaubanduse parandamiseks.

Konjunktuuritöö tähtsus kasvas veelgi pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumil (1965) vastuvõetud otsuseid tööstuse juhtimise parandamise, planeerimise täiustamise ja tootmise stimuleerimise tugevdamise kohta. Kerge-, toiduainete ja teiste rahvatarbekaupu tootvate tööstusharude töö on seatud sõltuvusse toodangu realiseerimisest. Järelikult on vaja täpselt teada, milliseid kaupu ja kui palju on võimalik müüa täna, milliseks ja millistele kaupadele kujuneb nõudlus lähemas tulevikus. Seda peavad kaubandusorganisatsioonid teadma, sest nad teenindavad tarbijaid vahetult ja uurivad nende kaubanõudlust. Seega nõudluse tundmine, selle muutuste ja kasvu perspektiivide teadmine määrab mitte ainult kaubakäibe mahu ja vajalike kaubavarude suuruse, vaid ka ettevõtete poolt väljastatavate kaupade mahu, sortimendi ja kvaliteedi.

NLKP XXIII kongressi direktiivides öeldakse: "Kaubandustöötajad peavad paremini tutvuma elanike nõudmistega rahvatarbekaupade järele ning jaotama kaubafonde meie maa piirkondadele, võttes arvesse nõudmise muutumist, sealhulgas hooajalisi ja kliimatingimusi, samuti rahvuslikke iseärasusi."[1]

2. Nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise parandamise abinõud

Elanikkonna nõudlust kaupadele uuritakse vahetult kaubandusettevõtetes. Seejuures võtavad nõudluse uurimisest osa kõik kauplused olenemata jaekaubakäibe mahust ja müüdavate kaupade sortimendist.

Elanikkonna kaubanõudluse uurimisega tegelevad samuti hulgimüügibaasid ja kõik kooperatiivorganisatsioonid (tarbijate kooperatiivid, tarbijate kooperatiivide rajooni-

---

[1] NLKP XXIII kongressi direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1966-1970) plaani kohta. Kirjastus "Eesti Raamat", 1966, lk. 41.

liidud, oblastite, kraide ja vabariiklikud tarbijate kooperatiivide liidud ning Keskliit).

Kauplustes piirdub konjunktuuritöö peamiselt ostjate nõudmiste vahetu jälgimise ja rahuldamata nõudluse spetsiaalsesse žurnaali registreerimise ja liikmete ning kolhooside poolt neile vajalikele kaupadele tellimiste arvestamise teel.

Kauplustes selgitavad kaubanõudlust müüjad juhataja (direktori) juhendusel. Nad uurivad nõudlust kaupluse kogu kaubasortimendi ulatuses.

Elanikkonna nõudluse uurimiseks üksikute kaupade järele on paljudes tarbijate kooperatsiooni rajooni- ja universaalkauplustes loodud kontroll-sortimendipunktid. Need oblastite, kraide, vabariiklike tarbijate kooperatiivide liitude poolt organiseeritud punktid uurivad elanikkonna nõudlust kangastele, õmmeldud toodetele, jalatsitele, pudukaupadele, kultuurikaupadele, majapidamiskaupadele, mööblile, ehitusmaterjalidele, aga samuti kondiitritoodetele ja puu- ning köögiviljakonservidele.

Kontroll-sortimendipunktid komplekteeritakse korrespondentidega kogemustega müüjate, osakondade (sektsioonide) juhatajate või kaupluste direktorite (juhatajate) hulgast.

Kontroll-sortimendipunktis juhib nõudluse uurimisega seotud töid kaupluse direktor (juhataja).

Kontroll-sortimendipunktide põhilisteks ülesanneteks on: konkreetsete kaupade osas müükide ja kaubavarude üle valikarvestuse pidamine; ostjate nõudmiste selgitamine ja üldistamine kaupade kvaliteedi ja sortimendi kohta. Kontroll-sortimendipunktid täidavad tarbijate kooperatiivide liidu kaubanduse konjunktuuri ja elanikkonna nõudluse uurimise osakonna poolt saadud ülesandeid ja esitavad sellele informatsiooni ettenähtud tähtajaks. Keskliidu juhatuse otsuse kohaselt makstakse kontroll-sortimendipunktide korrespondentidele 10-15 rubla iga informatsiooni eest. Nende vastastikused suhted vastava oblasti (krai, vabariikliku) tarbijate kooperatiivide liiduga vormistatakse töölepinguga.

Kontroll-sortimendipunktid on loonud ka Keskliidu hulgikaubanduse peavalitsused. Nende ülesanne on uurida kau-

banduse olukorda vastava peavalitsuse kaubasortimendi osas. Turukonjunktuuri uurimise tulemuste üldistamiseks on peavalitsuste koosseisus spetsiaalsed töötajad. Peavalitsused esitavad konjunktuuri-informatsiooni Keskliidu kaubanduse organiseerimise valitsusele mitte harvem kui kord kvartalis.

Tarbijate kooperatiivide rajooniliitudes (rajooni tarbijate kooperatiivides) on nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimine ülesandeks tehtud ühele kaubatundjatest, Ukraina NSV ja Vene NFSV tarbijate kooperatiivide liitudes aga spetsialistide grupile. Nad organiseerivad konjunktuuritööd tarbijate kooperatiivide kauplustes ja rajooniliidu oma jaemüügiettevõtetes, vastutavad kontroll-sortimendipunktide töö eest, abistavad neid, üldistavad kaubanduse olukorda iseloomustavaid materjale ja informeerivad rajooniliidu juhatust ning ka oblasti (krai, vabariikliku) tarbijate kooperatiivide liidu nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise osakonda.

Tarbijate kooperatiivide rajooniliidu kaubatundja (või spetsialistide grupp), kellele on tehtud ülesandeks nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimine, töötab tihedas koostöös kooperatiivorganisatsiooni kaubanduse, planeerimise ja teiste osakondade töötajatega.

Tarbijate kooperatiivide liitude rajoonidevahelistes hulgibaasides eraldatakse samuti spetsiaalsed töötajad kaubatundjate hulgast, kellele tehakse ülesandeks nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimine. Nende ülesandeks on: elanikkonna kaubanõudluse uurimisega seotud tööde organiseerimine baasis ja ka baasi poolt teenindatava piirkonna jaekaubandusettevõtetes; kontroll-sortimendipunktidele praktilise abi osutamine; materjalide üldistamine; baasi juhtkonna ja oblasti (krai, vabariikliku) tarbijate kooperatiivide liidu nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise osakonna informeerimine kaubanduse konjunktuurist.

Kaubatundja töötab tihedas koostöös baasi kaubanduse, planeerimise ja teiste osakondade töötajatega.

Keskliidu juhatuse määruse nr. 200 alusel 5. XI 1964 on kõigis oblastite (kraide, vabariiklikes) tarbijate kooperatiivide liitudes organiseeritud spetsiaalsed elanikkonna

kaubanõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise osakonnad. Kord kvartalis (15. päeval pärast kvartali lõppu) esitab vabariikliku liidu osakond Keskliidule konjunktuuri-ülevaate, milles valgustatakse kaubakäibeplaani täitmise ja üksikute kaupadega kauplemise küsimusi, nõudluses, konjunktuuris, hangitavate kaupade sortimendis ja kvaliteedis toimunud muutusi ja kaubavarude olukorda.

Peale selle esitatakse Keskliidule iga kuu koos aruandega vorm nr. 81 seletuskiri põhiliste toidu- ja tööstuskaupade hankimise kohta, käsitledes selles ka viimasel kuul üksikute kaupadega kauplemises toimunud muutusi.

Oblasti (krai, vabariikliku) tarbijate kooperatiivide liidu nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise osakonna kohustuseks on ka kaubanduse olukorra kohta konjunktuurinõupidamiste süstemaatiline korraldamine: tarbijate kooperatiivides - kaubandusvõrgu töötajatega; tarbijate kooperatiivide rajooniliitudes - tarbijate kooperatiivide kaubandusosakondade juhatajatega ja kaubatundjatega; oblasti (krai, vabariiklikus) tarbijate kooperatiivide liidus - oblasti ja rajoonide tarbijate kooperatiivide liitude kaubandustöötajatega. Osakond korraldab töötajatele seminare ja levitab elanikkonna kaubanõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise eesrindlikke töökogemusi.

Keskliidus on nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise materjalide üldistamine pandud kaubanduse organiseerimise valitsusele, mille koosseisus on nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise osakond. Valitsus ja selle vastav osakond organiseerib tarbijate kooperatsiooni organisatsioonides üksikute kaupadega kauplemise olukorra jälgimist, analüüsib vabariiklikelt liitudelt saadud konjunktuuri-informatsioone ja teeb Keskliidu juhatusele ettepanekuid kaubanduse parandamiseks. Valitsuse ülesandeks on samuti nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimiseks metoodiliste juhtnööride, eeskirjade ja instruktiivsete materjalide väljatöötamine.

1965. aastal loodi Moskva kooperatiivkaubanduse instituudi juurde teadusliku uurimise laboratoorium kaubanõudluse uurimiseks koos filiaalidega kohtadel ja masinarvutusjaamaga materjalide läbitöötamiseks.

Laboratooriumi põhiülesanneteks on: seaduspärasuste selgitamine ja teaduslikult põhjendatud prognooside väljatöötamine rahvatarbekaupade tootmise mahu ja struktuuri kohta ning ettepanekute tegemine kaubaressursside õigeks paigutamiseks.

Seega nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimisega tarbijate kooperatsiooni süsteemis ei tegele ainult kauplustе töötajad, vaid ka erikaader.

Elanikkonna kaubanõudluse uurimine rahvatarbekaupade järele seisab selles, et tundma õppida ja teada kogu turu ja üksikute kaupadega kauplemise olukorda, rakendada vajalikud abinõud jae- ja hulgikaubanduse parandamiseks ning mõjutada aktiivselt tootmist. Keskliidu juhatus kohustas kõiki kooperatiivorganisatsioone konjunktuuri-informatsioonide saamisel alluvalt lülilt vaatama need läbi ja 5 päeva jooksul pärast informatsiooni saamist rakendama vajalikud abinõud.

3. Nõuded konjunktuuri-informatsioonide koostamiseks

Konjunktuuri-informatsioonide sisu ja nende koostamiseks kasutatavad materjalid olenevad kõigepealt sellest, millises lülis tehakse vaatlusi. Kauplustes piirdub jälgimine ja informatsioon ainult kaubavarudega, kaupade saabumise ja müügiga, üksikutele kaupadele tarbijate nõudluse arvestusega ja nende materjalide üldistamisega.

Tarbijate kooperatiivis üldistatakse kõigi kaupluste andmed ja kasutatakse seejuures veel aruandelisi ja teisi materjale.

Tarbijate kooperatiivide rajooniliidus, kus seda tööd teeb kaubatundja või spetsialistide grupp, üldistatakse kõigi tarbijate kooperatiivide informatsioonid, täiendatakse neid oma vaatlustega kaubanduse olukorrast rajooniliidu majapidamises, kontroll-sortimendipunktide informatsioonidega ja rajooniliidu vastavate osakondade plaani- ja aruandeandmetega.

Konjunktuuritöö mahu ja iseloomu hulgibaasides määravad samuti nende töö iseärasused.

Vaatamata sellele kus ka informatsioon (ülevaade konjunktuurist) ei koostataks, peab see vastama järgmistele põhinõuetele:

a) olema sisukas, s. o. põhinema üksikute nähete sügaval analüüsil ja selgitamisel, mitte olema aga statistiliste andmete lihtsaks ümberkirjutuseks;

b) valgustama aktuaalseid küsimusi, päevaküsimusi, käsitlema uut ja eesrindlikku kaubanduses;

c) peab olema koostatud ja esitatud kõrgemalseisvale organisatsioonile õigeaegselt;

d) peab olema efektiivne, sisaldama kaubanduse olukorra analüüsist tulenevaid konkreetseid ettepanekuid ja nende täitmiseks töö edasise organiseerimise võtteid.

Konjunktuuri-informatsiooni võib koostada kaubanduse olukorra kohta kogu rajooni või oblasti ulatuses või piirduda mõne kitsama, antud perioodile eriti tähtsa teemaga. Säärastes temaatilistes informatsioonides võib käsitleda näiteks järgmisi küsimusi:

rajooni kaubandusettevõtetes progressiivsete kauplemismeetodite juurutamine ja nende mõju kaubakäibele;

reklaami olukord rajooniliidu oma ja süsteemi kauplustes, selle tähtsus reklaamitavate kaupade müügi suurendamisel;

elanikkonnalt turuhindadega ostetud ja kolhoosidelt komisjonimüügile võetud põllumajandussaadustega kauplemine; selle mõju kolhoosituruhindadele;

kohaliku tööstuse kaupade osa kaubakäibe arendamisel;

kaubavarude olukord ja nende normaliseerimise teed jne.

Konjunktuuri-informatsioone on vaja perioodiliselt arutada kooperatiivorganisatsioonide juhatuste koosolekutel; nende alusel rakendatakse konkreetsed töö parandamise abinõud.

Peale kaubanduse tehakse konjunktuuri vaatlusi ka

tarbijate kooperatsiooni teiste tegevusharude, toitlustamise ja varumise kohta.

Selle töö õige organiseerimine tarbijate kooperatsiooni süsteemis aitab palju kaasa nende ülesannete täitmisele, mis kogu süsteemil on kaasajal täita.

SISUKORD

VIII peatükk. Töö, kaader ja töötasu 235

1. Töö olemus nõukogude kaubanduses 235
2. Tööviljakus nõukogude kaubanduses 236
3. Tarbijate kooperatsiooni kaader 239
4. Tarbijate kooperatsiooni töötajate töötasu vormid 241
5. Töötasu maksmine jaevõrgu töötajatele 242
6. Töötasu maksmine rajooniliitude hulgibaasi-de töötajatele 248
7. Töötasu maksmine tarbijate kooperatiivide varumisala töötajatele ja rajooni varumis-kontorite töötajatele 250
8. Töötasu maksmine rajooniliitude ja tarbija-te kooperatiivide juhtivatele töötajatele, spetsialistidele ja teenistujatele 251
9. Kaubanduse ja varumise tööjõuplaani analüüs 254
10. Kaubandus- ja varumistöötajate tööjõu ja palgafondi näitajate planeerimine 259

IX peatükk. Kaubanduse ja varumise käibekulud 266

1. Käibekulude mõiste 266
2. NSV Liidu käibekulude põhiline erinevus ka-pitalistlike riikide käibekuludest 266
3. Käibekulude tase ja selle kindlaksmääramine 268
4. Tarbijate kooperatsiooni käibekulud 271
5. Käibekulude taset mõjustavad tegurid 273
   Kaubakäibe (varumiskäibe) maht 273
   Kaubakäibe (varumiskäibe) struktuur 273
   Kaubaliikluse teed ja lülilisus 274
   Kaubandus- (varumis-) töötajate tööviljakus 274
   Kaubanduse (varumise) materiaal-tehniline baas 274

Käibekulude taset mõjustavad muud tegurid 274
Jae- (või kokkuostu-) hindade taseme muutumine 275
6. Kaubanduse ja varumise käibekulude edasiarendamise teed 276
7. Kaubanduse ja varumise käibekulude analüüs 278
8. Varumise käibekulude analüüsi erinevused 286
9. Käibekulude planeerimine 288
Kaubanduse käibekulude planeerimine 289
Raudtee-, vee- ja õhutranspordi kulud 294
Auto- ja hobutranspordi kulud 295
Töötasu 296
Ruumide ja inventari üür ning oma põhivahendite ja renditud põhivahendite kapitaalkulutuste amortisatsioon 296
Ruumide ja inventari korrashoiu kulud (kaasa arvatud väheväärtusliku inventari mahakandmise kulud) ja renditud põhifondide (-vahendite) kapitaalremondi kulude kustutamine 297
Jooksva remondi kulud 298
Kaupade säilitamise, viimistlemise, sorteerimise ja pakkimise ning külmutusseadmete korrashoiu kulud 298
Reklaamikulud 299
Protsendid krediidilt 299
Kaubakaod 300
Taarakulud ja -kahjud 301
Eraldised kaadri ettevalmistamise fondi 302
Kontroll-revisjonikomisjonide ja kaupluskomisjonide mittekoosseisuliste liikmete töötasu 302
Muud kulud 302
10. Erinevused põllumajandussaaduste ja tooraine varumise käibekulude planeerimisel 303

X peatükk. Hinnad, kaubanduslikud mahahindlused ja rentaablus 305

1. Hinna olemus NSV Liidus 305

Hinna olemus NSV Liidus ja selle põhiline erinevus kapitalistlike riikide hindadest 305

Hindade osa sotsialistlikus majanduses 307

Jaehindade alandamise nõukogulik poliitika 309

2. Hindade süsteem NSV Liidu rahvamajanduses 310

Tööstustoodangu hulgihinnad 311

Kokkuostu- ja üleandehinnad 313

Jaehinnad ja nende liigid 315

Kolhoosikaubanduse hinnad 316

Kolhoosidest komisjonimüügile võetud ja kolhoosnikutelt ning teistelt kodanikelt ostetud põllumajandussaaduste müügihinnad 317

Jaehindade kinnitamise kord 317

Kaupade riiklike jaehindade hinnakirjad 318

3. Põhilised ning täiendavad kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused 320

Põhilised kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused 320

Täiendavad kaubanduslikud maha- ja juurdehindlused 322

Täiendavad mahahindlused hankijate arvel transpordikulude taastamiseks 322

Eelarvest rahandusorganite poolt autohobuveokulude taastamine 323

Mahahindlus teraviljasaaduste ja hobumoona väikehulgimüügi eest 323

Juurdehindlused sügavrajoonides realiseeritavate kaupade jaehindadele 323

Juurdehindlused auto-hobuveokulude katteks 324

Komisjonitasu kolhoosidelt komisjonimüügile võetud saaduste müügi eest 324

4. Kaubanduslike mahahindluste jaotamine tarbijate kooperatsiooni lülide vahel 325
Kaubanduslike mahahindluste jaotamise põhilised printsiibid 325
Kaubanduslike mahahindluste diferentseerimine 326
5. Varumisorganisatsioonide juurdehindlused ja nende jaotamine tarbijate kooperatsiooni lülide vahel 329
6. Kaubandus- ja varumistegevuse rentaabluse analüüsimine ja planeerimine 331
Tulud ja kasum kaubandus- ning varumistegevusest ja nende taset mõjustavad tegurid 331
Kaubanduse ja varumise rentaabluse analüüsimine 335
Kaubanduse ja varumise tulude ja kasumi planeerimine 337

XI peatükk. Ühiskondlik toitlustamine 345

1. Ühiskondliku toitlustamise tähtsus ja ülesanded NSV Liidus 345
2. Ühiskondliku toitlustamise olukord ja arengu perspektiivid tarbijate kooperatsioonis 347
3. Toitlustusettevõtte plaaninäitajad 349
4. Ettevõtte köögi tootmisvõimsus ja saali läbilaskevõime 350
5. Käibe ja toodangu väljalaske analüüsimine 353
6. Hindade kujundamine tarbijate kooperatsiooni toitlustusettevõtetes 356
7. Käibe ja toodangu väljalaske planeerimine 362
8. Töötasu maksmine toitlustusettevõtete töötajatele 366
9. Tööjõuplaani näitajate analüüs 371
10. Tööjõunäitajate planeerimine 373
11. Toitlustusettevõtete rentaabluse analüüsimine 377

12. Rentaabluse planeerimine toitlustusettevõtetes 380

XII peatükk. Tarbijate kooperatsiooni tööstuslik tegevus 385

1. Tööstusliku tegevuse tähtsus ja ülesanded tarbijate kooperatsioonis 385
2. Leivatehaste plaaninäitajate sisu ja süsteem 387
3. Leivatehase tootmisvõimsus 388
4. Toodangu väljalaskeplaani täitmise, jahu, abimaterjalide ja kütuse kulutamise analüüsimine leivatehases 391
5. Leivatehase toodangu väljalaske, jahu, abimaterjalide ja kütuse vajaduse planeerimine 395
6. Töötasu maksmine leivatööstuse töötajatele 398
7. Tööjõu ja palgafondi näitajate analüüs 403
8. Tööjõu ja palgafondi näitajate planeerimine 406
9. Omahinna ja kasumi analüüsimine 407
10. Plaanilise kalkulatsiooni koostamine 409
11. Tööstusettevõtte (peale leivatehase) tootmis-finantsplaani näitajate sisu ja süsteem 410
12. Tööstuskombinaadi töö analüüsimise ja planeerimise põhiprintsiibid 412
13. Tööstusliku tegevuse planeerimine tarbijate kooperatiivide rajooniliidu süsteemis 417

XIII peatükk. Tarbijate kooperatsiooni autotransport 419

1. Tarbijate kooperatsiooni autotranspordi tähtsus ja ülesanded 419
2. Automajandi transpordi-finantsplaan ja selle põhilised osad 421

3. Veose planeerimine 422
4. Tootmisprogramm veereva koosseisu ekspluateerimiseks 424
Tootmisbaas 424
Autopargi töö tehnilis-ekspluatatsioonilised näitajad 426
Veose programm 428
Tootmisprogrammi täitmise analüüs
5. Tootmisprogramm veereva koosseisu tehnilise teenindamiseks ja remondiks 433
6. Ekspluatatsioonimaterjalide vajaduse, autokummide, remondikulude ja kulumise ning veereva koosseisu amortisatsioonieraldiste arvutamine 440
7. Töö ja töötasu automajanduses 442
Töötasu 442
Automajandi töö ja töötasu näitajate analüüs 445
Tööjõu ja palgafondi planeerimine 447
8. Automajandi vedude omahind, tulud ja kasum 449

XIV peatükk. Konjunktuuri vaatlused tarbijate kooperatsiooni süsteemis 451

1. Konjunktuuri mõiste ja tähtsus 451
2. Nõudluse ja kaubanduse konjunktuuri uurimise parandamise abinõud 452
3. Nõuded konjunktuuri-informatsioonide koostamiseks 456

Hind 62 kop.

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00327180 8